Simonaitytė

LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS • XX AMŽIUS

Ieva
Simonaitytė

Aukštųjų Šimonių likimas

romanas

IEVA SIMONAITYTĖ

LIETUVIŲ
LITERATŪROS
LOBYNAS

Niekada nesvajojau apie tai,
kad mano kūrinius,
Mano sielvartą ir rašymą
kaimo galėtų pamilti visa
Lietuva.

Šimonaitytė

IEVA SIMONAITYTĖ

AUKŠTUJŲ ŠIMONIŲ LIKIMAS

Romanas

L I E T U V O S
R A Š Y T O J Ų
S Ą J U N G O S
L E I D Y K L A
V I L N I U S

UDK 821.172-3

Si81

SERIJA

LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS.

XX AMŽIUS, NR. 22

LEIDŽIAMA NUO 2005 M.

SERIJOS LEIDIMO MECENATAI –

ČESLOVAS IR RAMŪNAS KARBAUSKIAI

VISUOMENINĖ REDAKTORIŲ TARYBA:

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ, ALGIS KALĖDA,

ČESLOVAS KARBAUSKIS, PETRAS PALILIONIS,

VALENTINAS SVENTICKAS

ISBN 978-9986-39-668-0

ISSN 1822-2307

© Žydronė Kolevinskienė, *Aukštųjų aukščiai*, 2011

© Apipavidalinimas, Romas Orantas, 2011

© Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011

AUKŠTUJŲ AUKŠČIAI

Ieva Simonaitytė ir Klaipėdos kraštas – tai neatsiejama. Kaip šiandieninis skaitytojas negali įsivaizduoti Žemaitijos be Žemaitės, Aukštaitijos be Vaižganto, taip Klaipėdos krašto tradicijos pažįstamos per I. Simonaitytės „Vilių Karalių", „Aukštujų Šimonių likimą", autobiografinę trilogiją „...o buvo taip". Nuo Kristijono Donelaičio laikų niekas nėra taip plačiai vaizdavęs Klaipėdos krašto žmonių gyvenimo. Kai kuriuos papročių aprašymus galima rasti vokiečių tyrinėtojų Eduardo Gizevijaus, Otto Glagau, Karlo Kapelerio darbuose, vieną kitą motyvą užtikti Liudviko Rėzos, Jurgio Zauerveino, šiek tiek Vydūno kūryboje. Bet tik I. Simonaitytė užpildė šią spragą ir subtiliai atskleidė Mažosios Lietuvos specifiką, savo kūriniais atgaivindama mažalietuvių kultūrą.

I. Simonaitytė gimė 1897 metų sausio 23 d. Vanagų bažnytkaimyje, Klaipėdos apskrityje. Kilusi iš neturtingų Klaipėdos krašto lietuvių, savo kūdikystėje ir vaikystėje patyrė daug skurdo, vargo. Penkerių metų susirgusi kaulų tuberkulioze, nelankė jokios mokyklos, skaityti ir rašyti pramoko savarankiškai, motinos padedama. 1912–1914 metais ji gydėsi Augsburgo luošųjų vaikų ligoninėje, kur susižavėjusi skaitė sentimentaliąją vokiečių beletristiką. Iš ten grįžo pasveikusi. Jaunystėje, vaikščiodama su lazdomis, ganė svetimas žąsis, prižiūrėjo mažus vaikus. Vėliau vertėsi siuvėjos amatu. Keliaujanti kaimo siuvėja Ėvikė 1919 metais įsitraukė į lietuvių jaunimo draugijų veiklą, dirbo Vanagų lietuvių jaunimo sambūryje „Eglė", rašė korespon-

dencijas lietuviškai spaudai, bendradarbiavo „Tilžės keleivyje“ ir kitoje Mažosios Lietuvos spaudoje.

1921 metais I. Simonaitytė persikėlė į Klaipėdą. Čia ji baigė vakarinius mašinraščio ir stenografijos kursus. Dirbo Lietuvos konsulate, mašininke korektore „Ryto“ spaustuvėje, „Prūsų lietuvių balso“ redakcijoje. Tuo metu savo eilėraščiuose ir straipsneliuose skelbė Klaipėdos krašto priklausomybės Lietuvai šūkius, dalyvavo 1923-iųjų sukilime. Nuo 1925 metų dirbo Klaipėdos krašto Seimelio mašininke ir vertėja. 1938–1939 metais gydėsi Šveicarijoje. Hitlerinei Vokietijai užėmus Klaipėdą, ji apsigyveno Telšiuose, vėliau Kaune. Nuo 1963 metų I. Simonaitytė gyveno Vilniuje. Čia mirė 1978 metų rugpjūčio 27 d.

Pirmasis I. Simonaitytės kūrybos proveržis – eilėraštis, savotiškas liuteroniškos giesmės atgarsis – epitafija mirusiai dėdienei. Apie tai ji pati vėliau užsimins ir savo autobiografinėje knygoje „...o buvo taip“. Pirmojo pasaulinio karo metais „Tilžės keleivis“ išspausdino jos eilėraštį „Ak, karas, karas išgąstingas“. Šie keli I. Simonaitytės eilėraščiai išliks lietuvių literatūros istorijoje ne dėl savo meninės vertės, o dėl to, kad juos parašė žymi prozininkė. Būsimoji rašytoja pirmuoju literatūriniu vardu pasirenka *Eglaitę*. Tai lyg savotiška aliuzija į pirmąją lietuvių literatūros Eglę – Liudmilą Malinauskaitę-Šliūpienę, aušrininkę. Kartu eglė suvokiama kaip svarbus pamario kraštovaizdžio ir kultūros ženklas. Kiti I. Simonaitytės slapyvardžiai, kuriais buvo pasirašinėjama: *Draugijos Raštininkė, Evutė, Sesutė, Symonaitikė, Tautriga.* Nuo pirmųjų jaunatviškų eilėraščių glundama prie kraštovaizdžio, įsiklausoma ir į lietuvių poeziją, ypač Maironį, Praną Vaičaitį. Reaguojama į tą pirminį grožį, kuris jaudina, eiliuojamas lietuviškumas, kuris atpažįstamas kaip savas, prigimtinis.

Istoriškai paaiškinamas I. Simonaitytės kelias į literatūrą turi ir

vidinę paslaptį, klausimą, kuris ir pačiai rašytojai gyvenimo pabaigoje buvo svarbus: „Mažvydas, Bretkūnas, Donelaitis ir t. t. Ką aš žinau. Gal aš jų tolima giminaitė?“ – svarstė ji savo užrašuose. Prisimindavo, kad motina sakė kilusi iš prūsų palikuonių, persikėlusių per Nemuną. Gal todėl I. Simonaitytė jautėsi esanti būtent savo krašto žmogus, to krašto įpareigota ir jam įsipareigojusi. Pirmiausia – per kūrybą.

Tačiau I. Simonaitytės vardas dideliam literatūriniam pasauliui buvo dar nežinomas. Ir štai 1935 metais už romaną „Aukštųjų Šimonių likimas“ ji gauna Lietuvos valstybinę literatūros premiją. Nuo 1936-ųjų I. Simonaitytei paskiriama pensija, ir ji galėjo susitelkti tik rašymui.

Klaipėdiškė rašytoja, visą gyvenimą saugodama didžiulę ištikimybę savo gimtajam kraštui, parašo keturis stambius romanus: „Pikčiurnienė“ (beje, pirmieji jos apsakymai vadinosi „Pikčiurnienė ir jos sesers“), „Aukštųjų Šimonių likimas“, „Vilius Karalius“, „Paskutinė Kūnelio kelionė“, autobiografinę trilogiją „...o buvo taip“, kurią sudaro trys dalys – „...o buvo taip“, „Ne ta pastogė“, „Nebaigta knyga“. Šiandien mažiau žinomi jos romanai „Pavasarių audroj“, „Be tėvo“, memuarinės apybraižos „Gretimos istorijėlės“. Romane „Pavasarių audroj“ autentiški 1923 metų sukilimo įspūdžiai perkelti į idealiųjų herojų figūras ir melodramatiškas situacijas. Pagrindinė veikėja lietuvaitė Advė kūrinyje daugiau reiškiasi kaip idėja, o ne kaip gyvas žmogus. Romanas „Be tėvo“ – tai pirmas rašytojos kūrinys, kur ne tautinė priklausomybė, o socialinė padėtis tampa lemtinga būties sąlyga, o žmonių tarpusavio priešiškumas – esminiu egzistencijos dėsniu. Čia I. Simonaitytė vaizduoja žemiausią socialinį sluoksnį – trobelninkus, kumečius, samdinius. Romanas „Pikčiurnienė“ – prisitaikymas prie komunistinės tendencijos poreikių. Čia visos

socialinės santvarkos blogį sutelkia vienas tipažas, kuris tapo kūrinio centru – tai Bušė Pikčiurnienė (panašiai kaip ir Antano Vienuolio „Puodžiūnkiemyje“).

I. Simonaitytės kūryba versta į rusų, lenkų, latvių, prancūzų, vokiečių, estų, anglų, ispanų, kinų kalbas.

„Mano „Aukštujų Šimonys“ – tai visos mano genties istorija nuo motinos pusės“, – sakė rašytoja.

Romano paantraštėje pažymėta, kad tai – Mažosios Lietuvos buities romanas. Tačiau vadinti šį kūrinį vien tik socialiniu buitiniu romanu būtų netikslu. „Aukštujų Šimonių likimas“ – tarsi savotiškas Mažosios Lietuvos metraštis, kur šio krašto istorija parodyta per vienos giminės kartų kartas. „Iš šimtų tūkstančių atskirų tragedijų, kurios vyko plačiame Lietuvos pajūryj, ji padarė didelę Mažosios Lietuvos tragediją“ (Kazys Binkis).

„Aukštujų Šimonių likimui“ buvo lemta nueiti ilgą taisymų kelią, kol jis pasiekė skaitytojus. I. Simonaitytė kūrė šį tekstą 1924–1935 metais. Rašė naujas dalis, taisė anksčiau parašytas. Romaną sudarė: prologas „Aukštujai šiandien“, epilogas ir keturi skyriai – „Matas Šimonis“, „Šimoniai būrai“, „Krizas Šimonis ir jo vaikai“, „Naujų laikų aušra“. Ketvirtoji romano dalis I. Simonaitytei buvo labai svarbi, tačiau to meto Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos sekretoriui Liudui Girai atrodė kitaip: pirmasis romano leidimas pasirodė su prologu, epilogu ir trimis skyriais. Vėlesniuose sovietmečio leidimuose buvo atsisakyta ir epilogo.

I. Simonaitytės romanas „Aukštujų Šimonių likimas“ šių dienų skaitytojui pirmiausia atveria etnografinį Klaipėdos krašto savitumą. Etnografiją sudaro dvi kultūros – materialinė (verslai, gyvenvietės ir sodybos, drabužiai, maistas ir namų apyvokos daiktai, susisiekimo priemonės, liaudies medicina, meteorologija) ir dvasinė (šeimos ir

kalendorinių švenčių papročiai, liaudies menas, tikėjimai, žodinė kūryba). Būtent ši gausi klaipėdiškių lietuvninkų etnografinė medžiaga panaudota ne tik šiame romane, bet ir kituose I. Simonaitytės kūriniuose (romane „Vilius Karalius“, autobiografinėje trilogijoje ir kitur). Skaitant jos kūrybą iškyla XX amžiaus pradžios Klaipėdos krašto buitis su dar gyvais lietuviškais papročiais, morale, pasaulėjauta. „Šitoje teritorijoje, kuri vokiečių žemėlapiuose (1730, 1807, 1810 m.) vadinama „Lietuva“ arba „Mažąja Lietuva“, išsilaikė senasis giminės būdas, visiškai nepažeistas iki šių dienų, pirmykštis, grynas ir galingas“ (I. Simonaitytė). Šis kraštas išliko mažiausiai paliestas slavų įtakos, bet nebuvo apsaugotas nuo vokiečių kultūros skverbimosi. Būtent šiame krašte ryškiausiai susiduria dvi kultūros – vokiškoji ir lietuviškoji: „viena miestiška, universitetinė, valstybinė, kita kaimiška, folklorinė, patriarchalinė; viena puolanti, kita besiginanti – susitinka tame pačiame žmoguje, ir jis nebežino, kas jis per vienas – lietuvninkas ar vokietis“ (Vytautas Kubilius). Todėl svarbi vieta „Aukštųjų Šimonių likime“ tenka krikščionybės ir senojo lietuvių tikėjimo – pagonybės sandūrai. Klaipėdos krašto vaizduotoja I. Simonaitytė kalba apie savo protėvių – lietuvninkų – tikėjimą. Lietuvninkų tikėjimas formavosi veikiamas pagonybės, krikščionybės ir Reformacijos sąjūdžio. Pati rašytoja nuo gimimo buvo liuteronė, tačiau vėliau pasitraukė iš šios konfesijos, nors visada ją gynė ir iki gyvenimo pabaigos liko ištikima protestantizmo reikalavimui „nuolat perkratyti savo sąžinę“. Be abejonės, savo kūryboje I. Simonaitytė negalėjo atsiriboti nuo protestantiškųjų idėjų, nes vaizdavo unikalų Klaipėdos kraštą, kur ši krikščionybės šaka buvo įsitvirtinusi. Romane kalbama apie mažutę, bet labai gražią Priekulės bažnyčią*, kurioje buvo krikštyti,

* Nuo 1984 metų Priekulėje veikia I. Simonaitytės muziejus.

įžegnoti ir sujungti beveik visi Aukštųjų (pagal romaną) Šimoniukai ir Šimonytės. Puikiai romano audinyje atsispindi ir surinkimininkų* gyvenimas (Anskio Šimonio, Sobrių paveikslai).

„Aukštųjų Šimonių likimo“ puslapiuose ne tik vaizduojami Klaipėdos krašto žmonių gyvenimai, bet ir pasakojama genties istorija. Taigi šis kūrinys šiandieniniam skaitytojui gali rūpėti ir kaip istorinis romanas. Daug ir istorinių faktų. Vienas tokių – 1709–1711 metų maras, nusiaubęs Mažąją Lietuvą ir nusinešęs šimtus gyvybių. Minėtina ir vokiečių kolonizacija, prasidėjusi jau XVII amžiuje – tuo metu ir gyveno bajorai Šimoniai. Užsimenama apie Pirmojo pasaulinio karo grėsmę. Tačiau pati istorinė situacija I. Simonaitytei nėra svarbi. Jai svarbūs žmonių likimai, jausmai. Istorija lieka šešėlyje. Kodėl rašytoja romano herojais pasirinko bajorų giminę? Galėjo lemti istorinis faktorius. Jau nuo XVIII amžiaus prasidėjo bajorijos nuosmukis. I. Simonaitytė nebuvo abejinga šiai ypatingai visuomenės grupei, tautos elitui, saugančiam tik kilmingiesiems būdingus bruožus. Kurdama bajorų Šimonių istoriją, I. Simonaitytė dabartį jungia su praeitimi. Bajorai – tiltas tarp šių erdvių. Praeitis apgaubiama idealizuotu romantikos, nepaprastumo šydu. Senųjų bajorų Šimonių autorė beveik neindividualizuoja, jie net vardų neturi – Šimonis ir Šimonienė. Šie personažai – tai labiau idėja, viena romantinė nuotaika.

Romanas savo struktūra primena *metraštį, kroniką*: „Tuokart rašė vieną tūkstantį septynis šimtus ir devynis.“ Čia susipina tikri ir išgalvoti įvykiai, pasakojimui gyvumo suteikia dialogai. Tarytum viską norėdama užfiksuoti, rašytoja su metraštininkui būdingu atidumu

* Surinkimininkai – krikščioniškoji senovės lietuvių tikybos atmaina. Jie rinkdavosi į kasdienius surinkimus, giedojo, skelbė Dievo žodį, gąsdindami pragaro bausmėmis, pasaulio pabaiga, propagavo santūrumą, kuklumą, asketizmą, draudė dainuoti dainas.

romane pažymi visus Šimonių giminės gimimus ir mirtis, taip akcentuodama laiko tėkmę ir gyvenimo laikinumą.

Savotiškas Šimonių giminės simbolis, buvusios garbės liudytojas yra senasis bokštas Įsros pakrantėje. Gamtos ženklai romane siųsti iš dangaus, jie įspėja personažus apie nelaimes. Kai kūrinio pradžioje „dideliu ūžimu perlėkė per orą juodas šešėlis“, niekas neabejojo, kad įvyks nelaimė. Tai buvo maro ženklas. Kitą baisią negandą – Šimonių sodybos virtimą pelenais – pažymėjo neapsakoma sausra, kai atrodė, „lyg saulė, tiktai apsisukus, vėl užtekės iš vakarų“. Saulės motyvas romane pasikartojantis: jos pasirodymas ir nusileidimas ženklina Šimonių gyvenimo pakilimus ir nuopuolius. Saulė – tai tarsi viską drauge išgyvenantis aukštujiškių buities dalyvis (panašiai kaip Kristijono Donelaičio „Metuose“), dažniau guodžiantis ir džiuginantis nei baudžiantis. Nuo saulės priklauso ne tik žmogus, bet ir medis. Romane pasaulio medžio modelis (dangus-žemė-požemis) įprasmintas Šimonių genties likime: dangų simbolizuoja gražus, turtingas bajorų gyvenimas; Šimonių tapimas būrais – žemė; požemis atsivėrė, kai Etmė Šimonytė įstūmė save ir visą giminę į nuodėmę ir prapultį.

Romano veikėjai keliauja ne tik erdvėje, bet ir laike – nuo žilos senovės iki nežinomos ateities. Šimoniai keliauja per du šimtmečius, vis ieškodami naujo ir geresnio gyvenimo. Jie keliauja ieškoti naujų namų („Ir tada išėjo Matas – su keliais ryšulėliais rankose. Išėjo iš tėviškės“), ieškoti laimės. Arba keliauja pažiūrėti, kaip gyvena brolis Vokietijoje („Karaliaučiuje dėdė Mikėlis laukė stoty“). Kelionės archetipas ryškus, kai pasakojamas Rožės Šimonytės gyvenimas (prototipas – pati I. Simonaitytė). Ligota našlaitė iš Bintakių persikelia gyventi į Žibučių kaimą pas ūkininkus Drugius. Ši kelionė reikšminga, nes mergaitė pirmą kartą išvyksta iš Aukštujų, pakeisdama gyvenimą į gerąją pusę. Kelionė į Vokietijos didmiestį, kur mergaitė

gydosi ir pamažu sveiksta, tampa jos kovos dėl lietuvybės simboliu. Tai Šimonių kelionė erdvėje. Kelionė laike parodo, kaip garbingi bajorai Šimoniai ilgainiui tampa būrais, paminančiais bet kokias vertybes, praradusiais moralinį pagrindą.

Archetipinėje struktūroje svarbus ir kalnas. Jau romano pradžioje rašytoja vaizduoja Aukštujų kalną, nuo kurio matoma visa apylinkė. Vėliau iš Karaliaučiaus atvykęs Heincas Šimonis taip pat lipa ant šio kalno. Tik čia, kvėpuodamas tyru miškų oru, jis pasijunta esąs tikras lietuvis, tikras Šimonis. Paskutinėje romano dalyje „ant kalno, priklausančio Žibučių kaimui, gyvena ūkininkas Drugys", – pas jį apsigyvena paskutinė Šimonių atžala – Rožele.

Likimo leitmotyvas romane – tai ne tik romano skyrių jungtis, bet ir kažkokia mistifikuota, neapibrėžta, dažniausiai žmogui priešiška jėga, kurios veikimas negali būti kreipiamas ar išvengiamas. Likimas negailestingai tvarko Šimonių gyvenimą. „Aukštujų Šimonių likimas jau nebemato reikalo pasalomis ir tyliai slankioti pakampiais. Ne. Jis strapčioja lyg ožio pusnagomis po visą Šimonio sodybą ir triukšmauja. Bet nė vieno jis neberanda čia, kuris dar Šimonių vardą neštų. Kur jie, Šimoniai?" Likimas nugalėjo, likimas sunaikino Šimonis. Įasmenindama likimą, kaip nepriklausančią nuo žmogaus valios jėgą ir galybę, I. Simonaitytė parodo ir realias, objektyvias Šimonių genties žlugimo priežastis.

Ieva Simonaitytė grįžta į lietuvių literatūrą kaip ypatingo likimo rašytoja ir ypatingų likimų vaizduotoja. Jos romanai įamžino Mažąją Lietuvą ir – su šia žyme – išlieka tarp geriausių žanro pavyzdžių.

ŽYDRONĖ KOLEVINSKIENĖ

AUKŠTUJŲ ŠIMONIŲ LIKIMAS

ROMANAS

Aukštujai* šiandien

Ten užaugau, iškentėjau
Aš kančias visas
Ir pamėgau, pamylėjau
Vargdienio dūmas.

MAIRONIS

Jeigu prisikeltų šiandien iš kapų vienas kitas senelis, kuris gimęs augęs Aukštujuose, ar jis beatsisektų tenai? Kaži. Nors Aukštujai ir visai ne miestas, o tiktai paprastas kaimas, vis dėlto jis nebe tas pats kaip kitados. Manding, jau niekas ir nebesako dabar „Aukštujai“ kaip kitąkart. Užaugusi antroji, trečioji karta seniai jau užmiršo tėvų, protėvių papratimus, išdalino Aukštujų šilus, ganyklas ir pavadino kaimą kitaip.

Šiandien ant Aukštujų kalno stovi bažnyčia, maža, bet daili ir jauki bažnytėlė. Statyta dar nelabai seniai. Įeini į ją, ir, rodos, kvepia čia dar visa kas šviežumu. Rasi ir dėl to ji tokia jauki, kad neturi dar jokios vadinamosios istorijos; kad patys matėme, kaip jos kampinis akmuo statytas – ten, ant Aukštujų kalno, ant lekiančiosios smilties; kaip jos mūrai kilo aukštyn ir aukštyn, kaip išaugo jos bokštas viršu pušų galvų su kryžiumi, kuris „rodo kelią danguna“, kaip sakydavo kunigas.

Rasi ir dėl to ji žmonėms tokia maloni, kad patys rūpinosi jos statyba; patys ranką pridėjo, vargo, akmenų priritino;

arba: posėdžiavo, tarėsi ginčijosi, paskui vėl sutiko. O juk patys sodino ir lapuočių medelių aplink ją. Jų, deja, daug nudžiūvo, palikdami vietą pušaitėms ir eglėms, kurios, rodos, nė nemano trauktis, nes juk jų čia tėviškė. Bet ištvermingesnieji – keletas klevų – pakėlė drąsią kovą su smiltim ir saulės kaitra, ir šiandien jie puošia Aukštujų kalną. Jie yra lyg simbolis, kad tik kovojant tegalima išsilaikyti.

Aukštujų bažnyčioje beveik dar nesimato mergaičių su kepuraitėmis, bet tik su dailiomis baltomis ir margomis skepetėlėmis. Daug čia matyti juodų skepetų, – ar tai šilkinių, su kutais, – tokiomis puošiasi turtingosios apylinkės ūkininkės, – ar tai paprastų vilnonių, kurias nešioja mamužės senolės, išimtininkės, ištikimiausios bažnyčios lankytojos. Jos visada sėdi pirmuosiuose dešinės pusės suoluose, po koru. Niekada jos nesižvalgo aplinkui, o lenkia galvą prieš altorių. Jos yra pamaldingiausios bažnyčios dūšios.

Ir aš nesižvalgau... tik šios senolės sėdi man prieš akis, taigi matau jas. O ir negaliu akių atkreipti: rasi atsisuks šita sulinkusi senutėlė, rasi kaip nors pamatysiu malonųjį jos veidą; jis berods bus pilnas raukšlių, kurias įbrėžė ligų, didžių vargų, skausmų ir rūpesčių metai. Ir kas nepažįsta Aukštujuose vargų ir rūpesčių! Laukiu, kad atsisuktų, tikiu, kad bus pažįstamas – toks malonus, kad norėtum jį apkabinti.

Ir atsisuko... visai iš netyčių. Ne, tai ne tas veidas, kurį vyliausi pamatyti. Svetimas jis, bet vis viena jis aukštujiškis ir rasi dėl to toks malonus. Dar ne taip labai seniai šių moterėlių tarpe dažnai matydavau moterų su pirmočiais arba apvaliai aprištomis galvomis. Šiandien to jau nebėra.

Pamūryje, pirmuose suoluose, sėdi bažnyčios seniūnai, vietininkai ir kiti garbingi senoliai. Dar vienas kitas ilgais plaukais, kurie balti kaip žydinti pavasarį obelis, kaip sniegas vidury žiemos. Nežinau, kodėl šaiposi kitataučiai: Langhaarige Litauer[1]. Manding, jie nežino, kokio tai prakilnumo liudininkai, – šitie ilgieji, baltieji plaukai. Ir aš taip myliu šiuos ilgaplaukius ir pražilusius lietuvininkus, aš juos visada mylėjau!

Ant korų vaikinai, kurie jau šiek tiek suaugę. Ne tiek jau jie pamaldingi. O kaip ir galima! Juk aure žemai sėdi daug dailių mergaičių. Visos tokios jaunos!

„Kaži katra man tiktų? – galvoja jaunikaitis, kuriam jau pradeda ūsai dygti. – Ana ten, kampe, labai turtinga. Tėvas jau seniai nori ją kur nors iškišti, tik ji ne taip jau daili, nosis truputį kreiva, ir... „vieną sparną eina paleidusi". Ana, aure, su ta geltonąja skepeta būtų labai daili ir šiek tiek gauna dalies, tik nosį riečia. Vieną kitą sykį užmeta akį ant korų, o paskui išdidžiai ir greit nusisuka. Ji turbūt mano, kad tie, kurie ten, viršuje, sėdi ir smalsiai žemyn žiūri, jos neverti. Ji susiras geresnį...

O kas ta ten, ta tamsiąja skepeta? Ak, ta mergelė man patinka! Reikės pasiteirauti, kas ji tokia ir kiek jos tėvas duos dalies. Kad ji ūkininko dukra, tai matyt iš visa ko. Nors vieną kartą pažvelgtų aukštyn. Nežiūri, ir gana."

Tokios ir panašios mintys jaunikaičių, sėdinčių ant šoninių korų.

[1] Ilgaplaukiai lietuviai (*vok.*).

Įeina kunigas. Taip pat vyliausi pamatyti seną, pažįstamą veidą. Bet ir šitas jau svetimas. Kad ne tie mūrai, kad ne tas altorius, prie kurio, rodosi, dar tik vakar klūpota, kad ne anie žodžiai ten, aukštai, prie sienos: „Eikšte šen manęspi visi“, visa būtų lyg svetima.

Bet ne. Štai liturgija, mišių apreiškimas. Kunigas paskaito atmintinai žinomą Biblijos legendą. Ir galingai, didingai sugriauja vargonai, ir pamaldingai lenkia galvas tikintieji, su šventiška pagarba pritardami:

Ir visos žemės, ir visos žemės
Yra Jo garbės pilnos!

Ir jei dar krislelis svetimumo tavyje buvo, tai jis seniai jau pradingo, išgirdus motinos kadaise giedotas giesmes.

Tai tokia ta Aukštujų bažnyčia iš vidaus šventadieniais. O lauke, aplinkui – visur auga pušys, pušys, pušys! Aukštos, tiesios, plačiašakės pušys. Ir viena kita eglė, bet jų jau rečiau.

Už bažnyčios, atkalnėj, į šiaurę, – ten tokia pat lekianti smiltis, – stovi Aukštujų mokykla. Mano supratimu, jau seniai ji čia stovi. Už bažnyčią ji senesnė. Kol bažnyčios nebuvo, ji viena nušviesdavo Aukštujus; ji buvo pirmoji plytų statyba Aukštujuose ir todėl didingai stiepė savo stogą tarp pušų. Kol bažnyčios dar nebuvo, – pasakojama, – šventadieniais čia būdavusios bažnytinės pamaldos.

Mokyklą seniai čia stovint galima spręsti ir iš to, jog darže pasodintos alyvos jau šauniai paaugusios, visai nežiūrėdamos lekiančiosios smilties. Jos siekia net aukštojo mokyklos stogo ir seniai jau žydi pavasarį.

Tuojau už mokyklos – smilčių kalva. Ant šitos kalvos kapinės. Senos tai kapinės. Visokio amžiaus žmonės čia paguldyti. Tai ženklina kryžiai, kurie dar audrų neišlaužyti, vėjų neišblaškyti. Menkai bėra jų iš senesnių laikų: vienas kitas ąžuolinis, ir tas pats jau pusgriuvis.

Ir gerai taip: kaimas metai nuo metų didėja, žmonių daugėja; daug miršta jaunų, dar daugiau senų – visiems reikia vietelės kapinėse. Kelis kartus jos jau didintos.

Šiandien kapinės sumodernintos. Jau daug geležinių kryžių čia matyti, net su lietuviškais įrašais, kurių kalba kartais ir labai sudarkyta. Pas vieną tokį kryžių stoviu ilgai ilgai ir noriu įspėti, kas čia parašyta. Bet veltui pastangos. Ant geležinių kryžių užkabinėti perliniai vainikai, kurie nebrangūs, o be galo puošia kapus. Ilgai laiko... Net paminklų iš cemento ir plytų čia pastatyta. Jie, tiesa, stovi čia jau ilgesnį laiką, ir vienas kitas jau pargriuvęs, o kiti netrukus gali griūti. Galima dar, rodos, prisiminti, kada jie čia buvo pastatyti. Neprašė niekas tam tikslui leidimo* ir niekas nesipriešino jų pastatymui. Ir kam tai? Juk cementiniai paminklai pastatyti svetimtaučių svetimtaučiams.

Jie Aukštujų kapinėms nė kiek nepritiko. Jie atrodė tokie mandrūs, tokie išdidūs ir žvelgė vis per tvorą tolyn į ganyklas ir šilynus, lyg lauktų ko nors ateinant, kas juos išvaduotų iš šios jiems nepritinkančios vietos. O kryžiai medinukai, įbauginti paminklų išdidumo, kone visai sulindo į žemę, nes gėda jiems buvo tos savo prastybės. Bet šiandien ir anie paminklai jau nebedidžiuojasi, nes ir jie, dešimtmečių apkramtyti, pradeda net drebėti, jei juos palieti.

Kapinės keturkampiu apaugusios įvairiais medžiais, ypačiai pušimis ir eglėmis, kurios jau senos ir perkaršusios. Jos niūniuoja kaip kitąkart, taip ir šiandien savo amžinybės giesmę, slėpiningai, tyliai. O tačiau tai skamba lyg balsas motinos, užmigdančios savo taip mylimą verkiantį vaikelį. Jų tarpe yra ir kelios apušėlės. Jos dreba ir virpa lyg nuodėmingos vėlės, įbaugintos pragaro kančių, iš kurio nebeišeisi, kad ir paskutinį pinigėlį užmokėsi. Ant kapų stovėdamas, toliau atkalnėj į šiaurę matai dar žandaro namus baltuojant ir raudonuojant tarp žalių beržų ir gluosnių. Bet čia jau nebe Aukštujai, taigi ir grįšime. Ant kito kampo, vakarų link, priešais bažnyčią, stovi vėjinis ketursparnis malūnas. Neseniai jis čia pastatytas, tačiau jau nebeatrodo naujas. Jis tiek įdomus, kad parsiplovė, – manding, iš Lankos, o rasi ir iš kitur, – į Aukštujus. Ir tiek jo istorija svarbi. Kol jo dar nebuvo, ganydavosi čia avys. Ir ne kartą jau šiek tiek paūgėjęs avinukas imdavo vyti vaikus, pareinančius iš mokyklos. Kartais jis išbandydavo savo ragelius į artimiausią medį ar akmenį. Kai kuriais metais augdavo ir žydėdavo čia trepejulės geltonų geltoniausiai.

Ant trečio kampo, pietryčių link, priešais bažnyčią, stovi karčiama.

– Juk kur dievo namai, čia ir velnio namai turi būti, – pyko kai kurie žmonės tuokart, kai ją statė. Bet paskui ir patys užkrypdavo gauti šilumos ar drąsos.

Tik ant ketvirto kampo, į pietvakarius, šalia keleto nuremplėjusių pušų, nieko daugiau nėra. Čia rudenį aukštujiškiai roputes parūsiuoja. Mat smiltis, aukštai, – menkai šiaudų tereikia.

Šitie keturi kampai sudaro kryžkelį. Pirmiau čia būta smiltingų vieškelių. Bet dabar jau supiltas plentas, jungiąs kaimą, taip sakant, „su visu pasauliu“, nes rytų link jis veda tiesiai į Lietuvą, o vakarų link – į Priekulę, kur turgus ir geležinkelio stotis.

Naujojo plento pakraščiais, tiesa, iškapotos žaliosios pušaitės ir jų vietoj pasodinti lapuoti medeliai, kurių vienas kitas tikrai žada augti ir puošti Aukštujus. Bet pastebėjau, kad pušys nesiduoda naikinamos, o dygsta, auga ir nesodintos.

Šiandien apylinkėj gyveną ūkininkai kone visi naujai pasistatę. Visur, kur tik žvelgi, matai raudonuojant, baltuojant ar marguojant ūkius. Pasodintieji namų daržuose vaisiniai medukai, kaštonai ar liepos ties prieangiais jau medžiais paaugę ir dailiai gražina sodybas.

Niekur čia nebepriklausau ir kur nors įėjus vargu galėčiau padėti galvą, pailsėti. Bet vis dėlto, matydama tą malonųjį vaizdą, jaučiuosi esanti gimtinėj. Ir pro akis pratraukia vaizdas iš dar ne taip labai tolimos praeities: štai trobelė, iš molio drėbta, šiaudais dengta. Užėjus didžiam lytui, ne kartą įlydavo pro šiaudinį stogelį, kartais bemiegant naktį pradėdavo tiesiog ant nosies varvėti. Vienam trobelės šone – daržas, kur riešutynų ir vyšnių būta. Po tais medžiais lyg iš apsirikimo pabarstyti kasmet augo ir margų margiausiai žydėjo lietuviški gvazdikai.

Ant daržo tvoros pakabinti skalbiniai džiūti. Ir kaip jie linksmai plasnoja vėjo užgauti! Antrame trobelės šone tarsi per kits kitą sumėtyti stovi seni medžiai: apušės, jovarai,

beržai svyruokliai, net vienas senas ąžuolas. Ir štai visa eilė senų senų pušų, kurios tiek perkaršusios, jog vėjui pakilus jau nebeošia, nebedejuoja, o traška ir braška; tai savotiška jų kalba, lyg seno seno tėvelio, kuris kaži kuo nepatenkintas tyliai sau niurna.

Palei pušis tvora, už tvoros pūdymas, kur žiemą vėjai gaudosi, vasarą karvutė šėmargė ganosi. Ten eina vieškelis. Čia vieškelio pakraščiai jau apaugę alksnynais, vienas jų didesnis, antras mažesnis, o kiti griovy slapstosi.

Bet kas antai? Ak, tai atvažiuoja puikiais keturiais gretima kinkytais arkliais karieta. Priešakyje sėdi vežikas ir dar vienas, – bene tarnas? – abu sustingusiu tiesiog iš pagarbos: karietoj sėdi kunigaikštienė Oginskienė. Ir perūžia karieta per Aukštujus lyg meteoras, pasirodęs padangėse. O mažos mergaitės akys lydi toli toli pilkąjį dulkių debesį, ir mažojoj svajotojos krūtinėj atbunda ilgesys.

Jeigu vežikas ir tarnas taip bingtai aprengti, kokia jau bent pati kunigaikštienė? Niekas Aukštujuose Oginskienės nematęs, užtai ir eina visokie spėliojimai. Kaimyno Jurgutis ne tiek jau svajoja apie kunigaikštienę, kiek apie rauduosius žirgus, kurie visi kaip vienas: vienaip kaklus išrężę, lyg iš kokios pagarbos, lyg iš puikumo. Nė botago jiems nereikia.

– Kaži, kokie Oginskienės rūmai bent jau bėra?

– Ak, labai gražūs! – paaiškina Jurgutis.

– O kas tau sakė?

– Tėtis pasakojo. Jis, tiesa, ir nėra matęs, bet žino.

Visa kas kaip auksas ten žiba, o tų arklių...

Bet mažos svajotojos vaizduotėj ne auksiniai pasirodo

rūmai, – aukso spalva visai negraži, jos supratimu, – tik dangaus mėlynumo, ryto aušros rausvumo ir saulės spindulių skaistybės. O rūmuose viešpatauja kunigaikštienė, graži kaip angelas. Jos ilgas ilgas rūbas velkasi žeme, mirga ir žvilga sidabru!

Tokia tai mažos kaimo mergaitės svajonė.

O tikrenybėje nukaršusioji kunigaikštienė, apleidusi savo tamsųjį, nejaukųjį rūmą, vyksta į kažkokį kurortą pataisyti savo silpną, amžiaus palaužtą sveikatą.

Už trobelės, į pietus, atkalniukas iš skaisčiausių geltoniausių smilčių. Čia tai būta anos mažos mergaitės karalijos, čia saulės atokaitoj praleista vaikystė. Čia iš smilčių pastatyti kasdien nauji rūmai ir dvarai pagal lakiosios svajonės sumanymą. Jeigu naktį ir varvėdavo ant nosies lytus – ką tai reiškė? Užtai kitą dieną ir smiltis būdavo tvirtesnė, ir rūmai, pastatyti pagal jos fantaziją, ilgiau laikydavosi.

Jeigu ir trūko vieną kitą dieną duonos ar dėl to, kad vėjo nebuvo, arba kad grūdų kampelis jau švariai iššluotas, – nesvarbu: svajonės karalijoje, minimoj smilčių atkalnėj, buvo visa ko. Net per daug. Čia tai buvo užmaršos jūra, kur paskęsdavo vargšės nuskriaustos našlaitės išalkio krimtimas ir širdies sopėjimas.

Anoj smilčių atkalnėj ne visada būdavo rūmai statomi. Ten, sėdint saulės atokaitoj, mintys su baltais debesėliais išklysdavo į padanges, kur juos varinėdavo vėjužis šen bei ten, visai be programos.

O kartais tos pačios mintys pakildavo su gandru, kuris už skūnės, sename klevo medyje, turėjo savo lizdą, su vyturėliu

arba ir kitu aukštai lekiančiu paukščiu į padanges pasklandinėti. Arba skrisdavo sau vienos į nežinomus kraštus, kur traukė ir viliojo ilgesys. Aplink smilčių atkalnę toli ir plačiai nieko nebuvo, kas būtų trukdęs akims ir mintims keliauti į nežinomus kraštus.

Vien senas, jau labai apgenėtas kadagys stovėjo artybėje. Jo viršūnė dar dailiai žaliavo. Tik pasiekiamosios šakelės buvo jau visos nugenėtos. Ne dėl dailumo, bet kad reikėjo pasmilkyti kambarį. Tai ir atsieidavo parsinešti šakelę po šakelės, kartais mažesnę, kartais didesnę, pakišti po zėdu ir reikalui esant užkurti.

Kartais ateidavo mergaičių iš kaimynystės ir nusigenėdavo kadagį verbų dienai. Tą dieną jos eidavo į Žemaitiją, į katalikų bažnyčią, ir ten duodavo kadagį pašvęsti. O pašvęstu kadagiu pasmilkytas ligonis „visada" išgydavo...

Juokiantis saulei tiesiai iš dangaus ir mergaitei vos bepakeliant jos spindulių kutenimą, palenkdavo kadagys savo galvą, ir jo šešėlis imdavo ją savo prieglobstin. Ir kaip malonu būdavo tuomet ilsėtis ir svajoti jo pavėsy!

Laikai mainosi.

Šiandien to viso nebėra. Vieškeliui plentu likus, alksneliai visi jau iškapoti. Kunigaikštienės keturiais raudais žirgais kinkytos karietos seniai jau Aukštujuose niekas nebematė.

Ir jovarų, ir pušų, ir beržų, ir senojo ąžuolo nebėra. Didžiojo klevo už skūnės su gandro lizdu taip pat nebėra.

Ir smilčių atkalnėlio, tos kūdikystės palaimos, ir senojo kadagio – nebėra.

Tikroji kaimo tyla šiandien Aukštujuose jau dingo. Motociklai, automobiliai tik lekia, lekia kryžių kryžiais. Oras, čia pirma kvepėjęs pušimis, berželiais, šiandien pakvipęs benzinu. O prie ūžimo, birbimo, brungzdimo ir dulkių netikėtai greit priprato Aukštųjų gyventojai ir jau nebekreipia dėmesio į tai, kas dedasi ant plento, kuris juos jungia su visu pasauliu.

Tiktai senos, apkerpėjusios pušys ties bažnyčia purto galvą, nebesuprasdamos šiandieninės padėties.

Todėl dar kartą grįžkime į Aukštųjų kalną ir ten sustokime. Ten mūsų laukia slėpiningoji praeities knyga. Ji atvira. Ir štai jau skleidžiame lapą po lapo ir skaitome. Mes skaitome apie kitą kartą, apie Aukštųjų senovę, apie Aukštųjų Šimonių likimą.

Matas Šimonis

SENASIS BOKŠTAS ĮSROS PAKRANTĖJE*

Ryto rasoj atsipraususi, užtekėdama skaisčiai prašvito pavasario saulutė. Lyg mergaitė, jauna, daili, pasipuošusi, ji nori pamatyti savo veidą Įsros upės vandeny. Bet krantus sergstą krūmeliai, rodosi, tyčia lankstosi vienas prie kito lyg išdykaują vaikučiai, kurie dedasi turį kaži kiek paslapčių į vienas kito ausį pripasakoti, ir niekur negali saulutė pro juos prasiskverbti.

O Įsra teka ramiai sau tolyn, nėmaž nesirūpindama dėl medelių ir saulutės kabinėjimosi.

Nusibodo pagaliau saulei išdykaujančių krūmelių lankstymasis, ir įžambiai ji pakilo aukštyn, virš krūmokšlių galvų. Bet ir taip dar ne visos kliūtys nugalėtos: dar viena didesnė, atkaklesnė negu kitos – tai senasis bajoro Šimonio rūmų bokštas.

Kiek amžių jis jau stovi čia, ant Įsros kranto, niekas nežino ir niekas nežinos. Galingai, nepajudinamai jis čia stovėjo nesuskaitomus metus, budėdamas lietuvių sargyboje.

Šiandien jau niekam nebereikia jo sargybos. Šiandien jo plyšiuotos sienos ne tam, kad lietuviai, čia pasislėpę, šaudytų savo strėlėmis į neatmušamus priešus, kurių pulkai,

nesuskaitomi kaip žizdrai prie jūros, puola bajorų pilį. Taip, kitados čia tikros pilies būta. Bet, amžiams slenkant, ir griūvančioji pilis liko be prasmės. Ir vienas sumanus Šimonių protėvių pastatė čionai tvirtus sau, savo vaikams ir vaikų vaikams namus, kuriuos aplinkiniai būrai rūmais pramine. Visas nereikalingas kampuotas sienas ansai protėvis nugriovė.

Tik bokštas pasiliko, nors jo taip jau nebereikėjo. Bet bokštas ir šiandien dar nežino, kad jis nebereikalingas. Jis dar, manding, nesupranta dabarties. Jis dar vis tebegyvena atminimais ir kaži ko lyg laukia. Ne laisvės kokios. Jis visai yra užmiršęs, kad paskutinė kadaise buvusi kruvina kova baigėsi lietuvių nenaudai, ir šiandien jie gyvena svetimoj ponystėj. Tiesa, jis daug karo gaisrų matęs, daug karo šauksmų girdėjęs, ir to jis neužmiršęs. Todėl jis visada dar pasirengęs atmušti kažkokį priešą, norintį užpulti Lietuvą.

Juokingas tas senis bokštas. Jis nė pats nebežino, kad tie plyšiai, kur kitados lietuvių šaudyklės kyšojo, šiandien net labai padidėję. Todėl jis kartais atrodo lyg bedantis senelis. Vėjai švilpia ir ūbauja pro anuos plyšius, gaudydami vienas kitą. O tai girdisi lyg kad senis švepliotų.

Bet bokštas, aukštas, platus ir dantuotas, stengiasi atrodyti garbingas. Saulės spinduliai tai žino, užtai ir apipina senio galvą auksiniu vainiku. Ir senis bokštas jaučiasi esąs teisingai tokios garbės vertas. Ir jau truputį per daug išdidęs vaikiškasis senis žvelgia patsai Įsros vagon – nori stebėtis savo didybe. Įsra žino, kad senis jau niekingas, bet nenori užgauti jo šlovės. Ji nori palikti jam nors tą paguodą ir dėl

to padailina jo išvaizdą. Ir senis bokštas džiaugiasi, patenkintas savimi!

O kad pro jo prodančius atsispindi saulutė Įsros vandeny, to jis nebepastebi.

Ir ano senojo bajoro, kuris bokšto požemyje ilsisi, statytieji rūmai jau sensta, kai kur jau linksta. Šiandieninis rūmų savininkas taip jau skaičių metų ant savo kupros neša. Šauniai sulinkęs, žingsniuoja jis per kiemą. Ir beveik norisi jį sulyginti su senuoju bokštu, kuris jau krypsta į šoną.

Bet juk Šimonis jau nebematęs jokių atūžiančių karo bangų, užvirstančių Lietuvą, kurias matė plyšiuotasis, dantuotasis bokštas. Juk jam jau nebereikėjo tvertis ginklo, ginti savo tėvų žemės. Seniai seniai jau jo tėvų tėvams ginklas išdaužtas iš rankų. Seniai seniai jau mylimasis kraštas yra svetimtaučių rankose. Bet jis pasilaiko dar bajoro vardą. Bajorų dvasioj vaikai auklėjami ir mokomi, kaip gerbti ir ginti bajorišką savo kilmę ir vardą.

Tiesa, ne kardu prie šalies, kaip protėviai kitados, jis gina tėvų palikimą. Bet to ir nereikia: svetimtaučiai jo neužkabina, nekliudo, lyg jo visai nebūtų. Rasi tatai taip sunkiai slegia senį. Rasi dėl to linksta jo kupra. Rasi...

Bet Šimoniai moka tylėti. Jie neišplepa kitiems savo sielos paslapčių. Siaučiančią audrą krūtinėj jie sau vieni numalšina. Tik Šimonio veide likimas savo skaptu įrenčia vieną bruožą po kito. Juo senyn jis eina, juo bruožų daugėja. Jų jau niekada nepaslėpsi. Juos pastebi ne tik priešas, bet ir draugas. Tik priešas nesidomi jais, o draugas su pagarba lenkia galvą prieš Šimonį.

Bet Šimonienė visai jau ne viduramžių lietuvė karžygė. Dar niekada ji nepamanė, nepagalvojo, kaip tai buvo, kaip tai atsitiko, kad čia, lietuvių žemėje, viešpatauja svetimieji. Nėmaž jai tat nerūpi.

O ji taip pat bajorų giminės. Jos lopšys Priegulos pakrantėj stovėjo, senoj Zigmanto pily. Ir jos senoliai kitados buvo galingi karžygiai, ir ne vienas savo krauju apšlakstė Lietuvos žemelę, gindamas ją nuo priešo. Seniai tatai buvo, rasi ir todėl jai nebemalonu tai prisiminti.

Ir ji nėmaž nesisieloja, kad jos tėvų senoji pilis svetimųjų „Burg Siegesmund" pavadinta ir kad ateiviai joje viešpatauja.

Tik vieną rūpestį tepažįsta Šimonienė: savo vaikus užauginti dievo baimėje ir ištikimais karaliaus valdiniais.

Bet Šimonių vaikai iš tėvo geriausiai žino, kas jie, ko jie verti. Ir, galvą aukštai iškėlę, jie žengia savo keliu.

Ir vakar, – kaip jau paprasta, – pavakary tėvas Šimonis, suvadinęs savo keturis sūnus, tyliai žengė iškrypusiais ir drebančiais laiptais aukštyn, vis aukštyn į bokštą, kol pasiekė jo viršūnę. Ten nusiėmė jis kepurę – ruošėsi melstis. Ne, jis dar vis nesimeldžia dievui, kuris jiems, lietuviams, svetimųjų įpirštas ir kuris ne lietuvių, tik svetimųjų maldas teišklauso. Senis Šimonis lenkia galvą prieš užmirštąjį senovės lietuvių dievą, kuris visada su lietuviais buvo, kol lietuviai jį maldoj atsiminė.

Ir senis tyli ilgai ilgai, tik lūpos juda be žodžių.

Tada prižengia tėvas Šimonis prie bokšto krašto, pamoja vaikams – tuo tarpu jau ir abi dukrelės čia atsiradusios.

Iškelia tėvas ranką ir rodo į tolį. Niekur nieko nematyti.

Ir iš svetimųjų nė vienas nežinotų, kas ten galėtų būti. Bet Šimonio vaikai žino, ką tėvas jiems nori parodyti. Ir jie mato.

– Ten! – sako Šimonis.

Vaikai linkteria galva ir laukia, ką tėvas daugiau pasakys, nes tai be galo įdomu, nors ir kaskart tas pat.

– Tenai! – pakartoja tėvas.

Taip, ten stovi senas, pakrypęs ir apsvilęs ąžuolas. Kadaise ten augo iš vieno kelmo du kamienai. Bet kartą, – o tai dar ne taip labai seniai, – užėjus baisiai audrai, norėjo pasislėpti po juo vokietis, grovas Stolbekis, dabartinio Stoibekio, Šimonio kaimyno, tėvas. Ir lygiai jam ten palindus, trenkė perkūnas į ąžuolą, susmulkino vieną ąžuolo kamieną į šipuliukus, o iš vokiečio liko anglis.

Nuo tuokart palikęs vienas ąžuolo kamienas atrodo lyg vienišas senelis, kuris liūdi dingusio draugo. Ir nuo tuokart Šimonis visada nusilenkia prieš senį ąžuolą.

Šalia ąžuolo didelis keturkampis akmuo. Daug yra apie jį padavimų. Bet ne tai rūpi seniui Šimoniui.

– Pirm keleto amžių ten stovėjo Lietuvos kunigaikštis. Siaučiant karo audrai, jis pats bėrė šventų žolių į aukuro ugnį. Ir lietuviai kovą laimėjo.

Šitą padavimą dažnai kartodavo Šimonis savo vaikams. Ir Šimonio tėvas, ir tėvo tėvas – kartų kartas atgal yra šitą kartoję savo vaikams. Tiktai per daugybę metų liko užmirštas ano kunigaikščio vardas.

Tėvui šitą pasakius, kaskart tyliai ir ilgai susimąsto Šimoniai. Kiekvienas jų savo vaizduotės akimis mato savotišką Lietuvos kunigaikštį.

Etmonas, vyresnysis Šimonio sūnus, mato aną kunigaikštį šuoliais jojant per laukus vis tolyn ir tolyn paskui priešus, iki išveja juos iš savo krašto. Jis mato, kiek žūva priešų, kuriuos ištiko Lietuvos gynėjų kardas. Jis girdi lietuvių laimėjimų šauksmus. Ir jo akys žiba, veidai kaista: kad šiandien taip būtų, kad šiandien ten jotų Lietuvos kunigaikštis, ir jis, Etmonas, su juo drauge!

Nedaug kitokį įsivaizduoja jį sau ir Lukošius, antras Šimoniukas, tik nelabai mielai jis atsimena kraują ir lavonus. Užtai jis jau ir mato grįžtantį iš karo kunigaikštį, apvainikuotą laurų vainiku, kurį jam pynė edelmonaitės.

Endriaus vaizduotėje kunigaikštis panašus į jo tėvelį, baltagalvį, žilabarzdį ir jau sulinkusį į kuprą. Endriaus kunigaikštis nelekia, šuoliais nejoja, o tik kaip jo tėvas čia, bokšto viršūnėj, taip ansai ties anuo ąžuolu žiūri į tolį ir tyliai tyliai meldžiasi savo dievui Perkūnui. Kaži kodėl jam gaila ano vaizduotės kunigaikščio, ano senelio. Ir lyg jis privalėtų ar užjautimo reikšti, ar drąsos priduoti, prižengia prie tėvo ir braukia ranka per sulenktą jo kuprą.

Bet Mato kunigaikštis kaskart kitoks. Šiandien jis tikrai beria smilkymo žolių į aukuro ugnį. Ir štai jo veidas, apšviestas liepsnos, sužiba ugningai kaip tikro kunigaikščio. Jo rūbą lengvai vėjas palytėjo; ne, nedaug jis jį užgavo, kad nesudarkytų karališkos statulos. Kaire ranka tvirtai jis laiko puikųjį savo žirgą. Nemėgsta Matas karo, nors ir jokios kovos jis nebijotų, bet kam žudyti žmones, kam pralieti kraują? Tiktai jeigu gintis reikia. Mato vaizduotėj nesirodo šiandien nė vieno užmušto kryžeivio. Jie išvaryti iš krašto. Ir už

tai, kad lietuvių nė vienas nenužudytas, kad visi jie sugrįžę dabar dainuoja laimėjimo dainas, – už tai Mato kunigaikštis aukoja lietuvių dievams. Ir ąžuolas milžinas ošdamas pritaria lietuvių dainai. O aplinkui žaliuoja pievos ir žydi gėlės, baltai, raudonai, mėlynai...

Ir Lydija nemato lavonų, tik grįžtančiam kunigaikščiui priešais ji neša ąžuolo vainiką, pintą tėvų sode.

Bet jaunutės Jonės vaizduotė užvis drąsiausia: pargrįždamas iš karo, Lietuvos valdovas, – taip, valdovas, – šuoliais jodamas, pagavo ją ir išsigabeno į Lietuvą.

– O mūsų sienose ans kunigaikštis ilsėjosi po sunkiosios kovos, – ilgai tylėjęs, pasakydavo senis kaskart iš naujo.

– Šiame bokšte jis pats sekė kiekvieną priešo judesį.

– Ir jau niekada šis bokštas nebematys Lietuvos kunigaikščių!

– Bet juk tai nesvarbu, – neiškentėdama ir nieko nenusimanydama, pradėjo čiauškėti Jonė. – Bokštas vis viena jau griūva. Svarbu tik, kad rasis dar vienas Lietuvos valdovas, kuris mūsų šalį atims iš vokiečių.

Niekas nieko pleputei neatsakė, tik Matas suraukė kaktą dėl to, kad pertraukta tyla. Širdies gilumoje jis pritarė Jonutei. O sugrįžus Šimoniui su vaikais pas motiną, šitoji sunkiai atsiduso:

– Tai tu jau vėl...

Bet daugiau sakyti nedrąsu.

Ir dar vienas rūpestis pastaruoju laiku spaudžia Šimonienę: vaikai jau paaugę, laikas beveik visiems jau vesti. Bet ką! Lietuvių bajoraičių niekur, rodos, nebeliko, o edelmonaičių vaikai nenori. Etmonas griežtai anąsyk pareiškė josiąs

by dieną į Lietuvą susirast sau žmonos. Negelbėjo motinos perspėjimai, prašymai, nurodymai, kad ir čia yra mergaičių, dailių ir net gelsvakasių baronaičių.

Lukošius, tiesa, lyg ir žvalgaujasi su edelmono Goldstromo dukrele, bet tėvas visada, tatai priminus, labai kaktą suraukia, nors ir tyli. Jisai mano, kad Lukošius ir Šimonių vardą neša, taigi ir susipras be perspėjimo.

Štai ir Lydija jau priaugo. Laikas tekėti. Piršosi jau grovo Stolbekio sūnus.

Bet Lydija griežtai ir išdidžiai pasakė:

– Ar aš, Šimonytė, tik nusigyvenusio edelmono beverta? Aš lietuvaitė ir tik už lietuvio bajoro teeisiu.

O kur tų lietuvių bajorų rasti!

Tuo tarpu ne tai Lydijos rūpestis. Ką tik išeina jį pintiniu nešina į kiemą, tuoj užkalbina stropiai kinkantį arklius darbininką:

– Na, Grigaiti, ką veikia žmonelė?

– Dėkui, panaite! Ji visą naktį miegojo. O šį rytą sakės jau kelsianti. Juk reikia ir apsivalyti, mažiuką numaudyti.

Lydija linkterėjo galva ir nusiskubino. O Grigaitis, linksmai švilpaudamas, pliaukščiojo botagu.

Tikrai, Grigaitienė jau atsikėlusi. Lydija ją subarė:

– Ar tu negali nors vieną antrą dieną pagulėti? Kas tave varo iš lovos! O jei liga atlauš?

– Tegul dievas tau dangaus karalystę duoda, panaite, bet jau nebegaliu aš, vargšė, tavo malone ilgiau naudotis. Man gėda pamanius, kad panaitė ateina į tokį prastą butelėlį, pas prastus būrus.

– Gerai jau, gerai. O ką veikia sūnelis?

Ir Lydija nusilenkė ant margojo vygelio, kur gulėjo silpniausias pasaulio pilietis. Ji žinojo, kad mirtis jau greit užspaus jam akis amžiams, bet nieko nesakė. Motina gana anksti pati patirs, kam dabar jau širdį skaudinti!

Palikusi Grigaitienę, nusiskubino pas Dabarienę, kuri metų metus guli ligos patale. Pats Dabaras eina pas baroną į lažą. Rytą anksti išeina, vakarą vėlai pareina. Niekas neturi laiko pasirūpinti ligone; jei ne Šimonytė, supūtų Dabarienė.

Šimonio sūnūs dirba laukuose drauge su darbininkais. Ir darbininkams linksmiau, ir darbas eina sparčiau. O šiandien reikia žiūrėti, kad darbas būtų atliktas kiek galima savo jėgomis.

Ir Matas per dieną stropiai dirbo drauge. Bet dabar jau saulė arti leisenos, ir anksčiau negu kiti paėjo Matas iš laukų ir nuėjo miško link. Kaži kas jį vis ten traukė... pasvajoti?

Bet neatsisėdo jis šį kartą kaip pratęs, o žingsniavo vis tolyn, iki perėjo į kitą miško pusę. Ten jau barono Goldstromo laukai.

O kas ten darosi? Ar tai ne jaunasis edelmonas? Taip, jis. Ką jis ten spardo? Užmiršta Matas, kad čia jau nebe jo tėvo laukai, tik skubina į tą pusę.

– Ich werde dich lehren, du verfluchter Hund![2] – rėkia baronas.

Dabar jau mato Matas, kas čia dedasi: ant žemės guli Dabaras, visas kruvinas. Vienu šuoliu Matas ten. Nė žodžio neprataręs, sudavė edelmonui, kad tas kone pargriuvo.

[2] Aš tave pamokysiu, prakeiktas šunie! (*vok.*)

Šimoniai visada rūpinosi engiamais, tai jau jiems prigimta. Ir čia, daugiau nebekreipdamas dėmesio į baroną, Matas atkėlė kruvinąjį Dabarą.

– Kas čia buvo, ką tu padarei?

– Nieko nepadariau, tik...

– Wie kannst du es wagen, Bursche![3] – jau atsipeikėjęs vokietis rengėsi pulti Matą.

Bet Matas nėmaž nesudrebėjo. Stačiai žiūrėdamas baronui į akis, aiškiai ir skambiai atsakė:

– Iki šiol tikėjau vokiečius esant tikrais edelmonais, bet šitoks tavo elgesys parodo jus kitokius! Ar visi edelmonai tokie? Visi jie taip skriaudžia vargšus baudžiauninkus? Ką?

– Wie kannst du es wagen...

– Visai paprastai: lietuvis neskriaudžia žmonių ir neleidžia skriausti nė kitiems, vis viena, nors tai būtų ir vokietis edelmonas.

Nedrįso vokietis tverti Mato, kurio akys žibėjo, taip energingai ir grasinančiai įsmeigtos į baroną. Ir netvėrė. Tik baisaus pykčio krečiamas prasunkė pro dantis:

– Das sollst du mir büssen, verdammter Litauer![4]

Ir nuėjo savo keliu. O Matas parvedė Dabarą namo, parvedė taip baisiai sumuštą dėl to, kad jis, grįždamas iš lažo, drįso pasiimti kelis pagalius malkos iš barono miško.

Šiuo atžvilgiu Matas vokiečių dar nepažino. Patsai savo akimis to dar nebuvo matęs. O motinos buvo stengtasi įtikinti, kad vokiečių edelmonai esą tokios pat kilnios sielos,

[3] Kaip tu drįsti, vaike! (*vok.*)

[4] Tau bus atkeršyta, prakeiktas lietuvi! (*vok.*)

kaip ir lietuvių bajorai. Tik dabar jis pažino, dabar jis savo akimis pamatė, pats įsitikino, kad vokiečių edelmonai ne tokie, kokiais jie dedasi esą.

Motina pasakytų: „Ne visi tokie, vaikeli!“ Bet Matas jau tiki brolio Etmono žodžiais, kad esama ir dar baisesnių.

Nepasakojo Matas niekam savo prietykio su baronu Goldstromu. Girtis jis nemėgsta, o motina tik be reikalo krimstųsi dėl sūnaus nemandagumo.

O kitą dieną, motinos įkalbinėtas, užsėdo Lukošius ant žirgo ir išjojo pas baroną Goldstromą prašyti baronaitės rankos.

Puikus Lukošiaus žirgas. Šauniai išjojo Lukošius. Kelis kartus jis atsisuko žiūrėti, ar motinos kur nematyti. Taip, aure, sode. Ji moja sūneliui balta skepetaite. Patenkintas Lukošius gyvenimu. Jis įsitikinęs, kad jau laukia jo gelsvaplaukė edelmonaitė.

Tikrai, pilies bokšte pro mažą langelį jau mojo baronaitė. Ji davė kaži kokį jam ženklą.

Sudundėjo, sutraškėjo pilies tiltas, žengiant per jį Šimonio Lukošiaus žirgui. Ir šuoliais įjojo jis į pilies kiemą.

Jaunoj Lukošiaus krūtinėj sutvaskėjo kraujas smarkiau ir linksmiau, kad tik greičiau ten būtų. Kodėl neišeina Ortrudė jo sutikti?

Bet pilies kieme Lukošiaus jau laukė jaunasis baronas – su botagu rankoj. Nė žodžio nesakęs, skersai ir išilgai rėžė jis Lukošiui į veidą.

– Überbringe deinem Bruder diesen Gruss![5] – velnišku balsu nusijuokė ir apsisukęs nuėjo į rūmą vokietis.

[5] Šį pasveikinimą perduok savo broliui! (*vok.*)

Ir taip baisiai vokiečio nužemintas grįžo namo garbingojo bajoro Šimonio sūnus Lukošius. Katram broliui padėkoti už tai gali, jis nežino. Katras jo brolių bent būtų drįsęs kaip nors paliesti barono Goldstromo garbę? Etmonas? Ne! Jis dar niekada nėra matęs reikalo ginčytis su vokiečių edelmonais.

– Mano garbė to neleidžia, – sakydavo jis.

Tiesa, Etmonas nekenčia baronaičio, o tai dėl to, kad jis, būdamas lietuvės motinos vaikas, taip labai neapkenčia lietuvių, prie progos ar be progos juos darko ir šmeižia. Bet visada Etmonas yra ėjęs baronui iš kelio.

Endrius? Endriui paprastai tik ūkis terūpi. Jis pirmasis kelia, paskutinis nueina į patalą. Ir jokio kito rūpesčio jis nepažįsta. Kokių ginčų galėtų jis turėti su baronaičiu?

O Matas? Tasai svajotojas, – jaunas, silpnutis ir baimingas... Ne.

Ir Lukošius negali įspėti. Tačiau juo ilgiau jis spėlioja, juo darosi jam aiškiau, kad tasai antausis buvo jo nupelnytas, tik ne iš vokiečio barono, o iš savo tėvo turėjo jį gauti.

Pamatęs senąjį bokštą, Lukošius nuraudo iš gėdos. Ne, dar nė vienas Šimonis nebus parsinešęs iš svetimtaučio antausį. Dovanoti to negalima. Tik kaip, kaip atkeršyti? Tėvui sakyti? Tėvas atsilieptų, kad labai gerai Goldstromukas padarė.

– Ne tokios marčios, ne tokių giminių aš pageidauju, – griežtai jis buvo juk pareiškęs.

Ką pasakyt motinai, kuri daugiausia čia kalta? Lukošius nutarė tylėti, niekam nieko nesakyti: gana jau gėdos.

Ir senis bokštas, lyg linkterėdamas senąja savo galva, numetė naują mūro dalelę.

Tad Lukošius iškėlė tik kumštį Goldstromo dvaro link.

– Atkeršysiu tau, išgama! Ne dėl baronaitės... pasilaikyk ją sau, bet lietuvių bajoro garbę nepigu įžeisti!

MARAS*

Tuokart rašė vieną tūkstantį septynis šimtus ir devynis.

Rugiapjūtė. Išgąstinga kaitra kankina žmones ir gyvulius. Ne vien tik šuliniai išdžiūvę, bet ir pati Įsra vietomis sausa. Jau pernai buvo giedra ir užpernai. Seniai jau žmonės su baime laukia kokio nors vargo ypatingai užeinant. Badą jau kenčia daug žmonių. Nėra ko valgyti dėl pernai ir užpernai buvusios sausros.

O vakar vakare keli būreliai, pareidami iš lažo, pastebėjo kažkokį keistą pasirodymą. Saulė jau buvo netoli leisenos. Tik staiga dideliu ūžimu perlėkė per orą juodas juodas šešėlis. Sparnuotas, baugus, panašus į piktąjį. Nulėkė saulės link ir kelis kartus sklandė aplink ją, net visai ją uždengdamas.

Ne vienas tai matė, bet keli. Ir didelis išgąstis juos pagavo. Atsiminė žmoneliai senų padavimų, kur apie panašius pasirodymus kalbama. Bet jeigu kas pasakojo, tai niekas netikėjo – sakė: tai pasakos, ir liksiančios pasakomis.

O mačiusieji aną šešėlį visą naktį nemiegojo. Jie ėjo dar savo pažįstamų įspėti, kad užeinanti dievo bausmė. Dabar

reikia tik melstis ir prisirengti mirti. Atsirado vienas ir kitas, kurie jau ir anksčiau matę ženklų danguje.

Praslinko pagaliau ir ta baugioji naktis, ir rytą, patekėjus saulei, radosi kiek drąsiau ir smagiau, nes iki tol juk niekas neatsitiko. Bet ir saulelė kažkodėl lyg ašarose paskendusi šį rytą. Tarytum nusigandusi, be jokių spindulių plaukia lyg purviname vandeny. Rodosi, saulė kaip ir nedegina, bet karštis tarsi didėja, ir žmonės, būrai, baudžiauninkai beveik atsikvėpti nebegali. Taip užima jiems kaži kas žadą.

Ir štai grovo Stolbekio dvare įvyko tat pirmiausia. Dar trumpą valandėlę, ir stačio žmogaus šešėlis tuojau būtų rodęs pietus. Staiga pargriuvo ant žemės vienas darbininkas ir nebekelia.

– A, – sako atšankindamas užvaizdas, – tai tu jau pailsęs! Dar ne pietūs. Marš į darbą!

Bet darbininkas raitosi ant žemės ir jau visai nebegirdi, ką užvaizdas rėkia.

– Tai aš tavo tingumą išvarysiu, – suriko vokietis ir mušė botagu nuo skausmo besiraitantį ligonį.

Tačiau kankinys jau nebekėlė.

Stabtelėjo užvaizdas, iš karto pamanydamas darbininką užmušęs. Tą pat pamanė ir kiti laukuose dirbantieji ir užvaizdo užnugary grasino jam dievo bausme.

Palikęs gulintį, nujojo vokietis toliau. O ten, aname lauko gale, jau raitosi mirties sopuliuose keletas moterų. Viena jų jau nebesijudina.

Dar daugiau nustebo užvaizdas. Ir bailiai ėmė teirautis, ką tai reiškią.

Niekas nieko nežinojo, niekas nesuprato, kokia čia galėtų būti liga. Tik štai mirštančiųjų moterų kūnai pajuodavo kaip anglis.

Nuleido užvaizdas rankas. Botagas iškrito jam iš pirštų, – šito jau jis daugiau nebevartos... Ir žvalgosi jis, nesuprasdamas, kas dedasi aplinkui, nes ten vėl vienas tyliai jau sukniubęs ant pjautuvo. O čia vėl suklumpa jauna mergaitė. Ir jau beveik pusė darbininkų guli laukuose lyg pakirsti ant žemės.

Oras darosi vis tvankesnis. Vėjo nė kvapo nejausti. Užvaizdas šluostosi prakaitą – ir iš baimės, ir iš karščio.

– Maras!

Niekas neištarė to žodžio, niekas nė nemanė kalbėti. Bet žodis paskambėjo. Paskambėjo lyg išgąstingas teisėjo trimitas. O štai keletas darbininkų tarėsi matantys aną šešėlį, kuris jau vakar, baugindamas žmones, sklandė ore. Nežiūrėdami užvaizdo, suklupo likusieji darbininkai ant žemės maldai:

– Apsaugok mus, viešpatie, nuo maro!

Nubalęs kaip drobė užvaizdas šuoliais nulaidino namo pranešti grovui, kas įvyko.

Galvotrūkčiais sumetė grovas keletą reikalingiausių daiktų į vežimą ir išsiskubino į Karaliaučių. Iš ten manė vykti toliau, kur galėtų apsisaugoti nuo maro.

Bet pakeliui negyvas nusirito nuo pasostės vežikas. Baisiai persigando grovas Stolbekis ir stabo ištiktas sukniubo vežime. Pasijutę arkliai laisvi, apsisuko ir grįžo namo. Ir parvežė atgal grovo Stolbekio lavoną.

O kitą dieną jau nebebuvo laukuose dirbančių žmonių.

Ir mirė žmonės, baudžiauninkai, būrai lietuviai. Mirė ne tik pavieniui, mirė krūvomis. Nameliai, buvę pilni sveikų žmonių, dabar pilni lavonų. Krito žmonės lyg lapai, šalnos pakąsti. Vieno lavono jau niekas nebelaidoja. Laidojama krūvomis. Grabų niekas nebepažįsta.

Atsiėjo pačiai vyriausybei rūpintis lavonais. Suverčia juos į dideles duobes ir užpila žemėmis be kunigo palaiminimo, be kryžiaus. Tik supilami ten aukšti kaupai, kad žmonės ir po šimtmečių atsisektų, jog čia maro kapai buvę.

Ir tamsusis, baugusis maro šešėlis sklandinėjo virš žmonių galvų vis dar ir dar.

Ir ėjo gandas, šiurpulingas, baugus: naktį kitose trobelėse, pažvelgus pro langus į vidų, galima esą pamatyti neregėtą keistą žiburį, o jo šviesoje vaikščiojančios baltai apsirengusios freilinės. Ir tai esąs ženklas, kad iš šitų trobelių kitą rytą išnešią paskutinio žmogaus lavoną. Bet ir žmogus, kuris šitas baltąsias freilines pamatąs, netrukus mirštąs.

Dabaras, Goldstromo lažininkas, patsai palaidojęs savo žmoną, – nebebuvo nė vieno, kuris jam būtų padėjęs, – lėtais žingsniais parėjo per kaimą. Jis toks silpnas, kad vos kojas pavilkti begali. Skilvį graužia alkis, akys merkiasi iš nuovargio. Namo jis nemanė eiti: baugu buvo ten ir nejauku. Bet kur pagaliau rasti dabar jaukumo! Jis žengė per kaimą nesižvalgydamas. Bijojo pamatyti nemaloniųjų dvasių.

Nė pats nesuprato, kaip tai atsitiko, kad atsidūrė prie savo trobelės.

„Ne, neisiu į vidų!“ – galvojo jis.

Bet visai iš netyčių pakėlęs akis, pamatė savo trobelėje

keistų būtybių. Užmiršo Dabaras, kad buvo pasiryžęs neiti ten, kur vaikščioja freilinės – dvasios. Lyg nematomos rankos traukiamas, priėjo prie lango pažiūrėti, kas viduj dedasi.

Ir kaip gražu atrodė jo trobelėje: lova dailiai pataisyta, stalas baltai dengtas, ten visokių valgių sukrauta. Prisiminė Dabarui, kad jis baisiai išalkęs. Nuo pat ryto nieko nevalgęs. O štai anos freilinės ir pastebėjo jį. Meiliai ėmė jos moti žmogui žengti į vidų. Jau nieko nebegalvojo daugiau Dabaras, o tiktai žengė į trobelę. Rankos jau nutvėrė skląstį. Nėmaž nestebėjosi jis, kad durys iš lauko užsklęstos. Įėjo, užsklendė iš vidaus. Peržengęs per stubos slenkstį, pamatė savo žmoną prie stalo besėdinčią ir gardžiai bevalgančią. Meiliai ji pažvelgė į savo vyrą:

– Labai buvau išalkusi, – sako ji savo vyrui. – Laukiau tavęs, valgysiva dabar abu. Ir visada paliksiva krūvoj. Jau į lažą tau nebereikės daugiau eiti.

Kitą rytą duobkasiai išnešė Dabaro lavoną.

Ir įvyko, kad toli ir plačiai apie Įsros upę nebebuvo žmonių matyti. O kas dar gyvas, ką maras lyg iš apsirikimo buvo palikęs, tasai rytą, išėjęs į gatvę, baimingai apsižvalgo, ar pamatys dar kokį žmogų: juk negali būti visi išmirę!

Nieko nebematyti.

– Lipsiu, – sako, – ant stogo ir iš ten apsižvalgysiu. Aure, ten toli toli, matau... rūksta kaminas. Tai čia bene bus dar žmogus. Tenai, ak, ten net iš dviejų kaminų iškyla dūmai. Dievui dėkui, dar yra žmonių!

Ir skubina žmogus patsai pakurti ugnį, nes gali atsitikti, kad vienas kitas ir iš kitų trobelių laukia ženklo.

Ir ne tik būrus: ir bajorus, ir edelmonus aplankė juodasis maras.

Štai vieną rytą, dar labai anksti, įeina tėvas Šimonis pažadinti savo vaikų.

– Vaikeliai, kelkitės, mamytė...

Nusigandę nubėgo vaikai į tėvų miegamąjį. Matas pirmasis suklupo ties motinos lova; jis be galo myli savo motiną.

– Sudiev! – pasakė motina ir iškeliavo. O jos lavonas tuojau pajuodavo kaip anglis.

Maras jau ir Šimonių namuose. Pirmoji skaudi auka.

Bet nelaikas dabar verkti ar dejuoti. Reikia lavoną gabenti į lavoninę. Tik štai sode pasigirsta klyksmas. Matas bėga lyg nesavas, kiek kojos neša, bėga žiūrėti, kas čia darosi. O nujautimas jau sako, kad čia nauja maro auka besanti.

Vyresniosios glėby miršta jauniausioji Šimonio dukrelė, dailioji Jonė. Pakol Matas supranta, kas daryti, jau atbėgo Etmonas, atplėšė Lydiją nuo lavono. Jis buvo girdėjęs, kad reikią ligonių saugotis: iš jų galinti prilipti liga. O, nors vieną seselę jis norėtų apsaugoti nuo mirties! Vargšas nežino, kad Lydija tik buvo apsilankiusi Grigaičių butelyje, kur Grigaičių abu jau lavonu. Ji rado ten tik mažulėlį jų vaikelį. Jis, rodos, toks silpnutis, tik akis užspaust bereikia, – tačiau dar gyvas ir nemano mirti. Verkia tik ir dejuoja.

Gailestingoji Lydija parsigabeno mažulėlį į namus. Taip parėjo maras į Šimonių dvarą. Lydija lyg nesava nuėjo į savo kambarį, kur verkia mažasis Grigaitukas. Tik ji jau kaip ir nebegirdi mažiuko verksmo. O jai pačiai tvinsta ašaros per veidus – ir dėl motinos, ir dėl seselės.

O kitą rytą ji jau nebeišeina iš savo kambario. Ir vaiko vaitojimo nebegirdėti. Nujautė tėvas, kad jau ir antros dukters nebėra, kad vienas po kito atplėšiami jų vaikai. Bet reikia eiti žiūrėti, rasi tik...

Lydija taip dailiai klūpo prie Grigaituko vygio, lyg kalbintų vaikelį, lyg žaistų su juo. Lydija negali būti negyva. Dieve, ji ne!..

Mažasis Grigaičių sūnelis visai jau sustingęs, o Lydija... Kodėl jis čia pat vietoj nenumiršta?! Kodėl jis nenumiršta taip, kaip anąkart grovas Stolbekis? Tas bent nematė savųjų mirštant.

Lengvais žingsniais įeina Matas į sesutės kambarį. Jis mato tėvą pargriuvusį žemėj. Jis supranta, kad paskutinioji seselė, – o jis taip labai mylėjo jas ir motiną. Ir visos trys nebegyvos. Bet Matas ramus, dar vis ramus. Jis nueina pas tėvą, atkelia jį:

– Tėveli, tai dievo ranka!

Motinos sėtoji vaikų širdyse sėkla, matyt, nenuėjo niekais: Matas nusitiki dievu, jis ramina ir tėvą. Matas karžygiškai stengiasi slėpti susijaudinimą. Jis atsiminė motiną, mokiusią nebylinėtis su dievu, o pasiduoti jo valiai.

– Taip, tai dievo ranka, – atsakė tėvas ir, atsipalaidavęs iš sūnaus rankų, išėjo laukan.

Nebuvo betgi laiko mąstyti apie nesuprantamus dievo kelius, nes kitą rytą ir Lukošiaus jau nebeliko tarp gyvųjų. Ir savo kerštą Goldstromui nusinešė jis į kapus.

Likusieji broliai – Etmonas, Endrius ir Matas – nuėjo į sodą iškasti kapą savo mylimiausiems. Tyliai jie kasė, nekalbėjo, tik retkarčiais braukė vienas ar kitas rankove per veidą.

Bajoro Šimonio vaikai verkia. Verkia jau ir Matas. Ir jo nusitikėjimas dievu pradeda jau svyruoti. Sode, po senu ąžuolu, kuris dar matęs Lietuvos dievus, išauga kapas. O ties kapu suklumpa tėvas su trimis savo sūnumis maldai.

Tik štai skaudžiai sudejavo brolis Endrius. Ir Mato nusitikėjimas dievu, gavęs naują smūgį, visai sugniužo. Nebepakėlė jis akių į brolį, kuris jau miršta tėvo glėbyje, tik pašokęs nuo kelių bėgo, bėgo lyg proto netekęs į laukus. Ir ten jis ėmė laukti savo eilės. Jis buvo tikras, kad juodoji giltinė jo nepaliks. Tai kam dar namie būti, kam tėvą dar daugiau jaudinti?

Tiesa, namie dar tėvas ir vienas brolis, bet juk ir jie netrukus jau bus juodojo šešėlio aukos. Ir taip išmirs visi namai. Ar taip ir baigsis Šimonio giminė?

Visą dieną ir naktį bastėsi Matas po mišką ir laukus, laukdamas mirties. Tik keista: mirtis jo nenori. Rasi užmiršo jį juodoji giltinė. Bet, rodos, ne: viduriai ima degti lyg ugnies pripilti. Tai tikrai jau maro liga. Matas, atėjęs prie Įsros vagos, pasižiūri, ar jau ir jis pradeda juoduoti kaip kiti mirštantieji. Ne, jis tik baisiai baisiai išbalęs atrodo.

„O rasi aš nemirsiu, rasi išliksiu gyvas? Juk nors vienas Šimonis turi išlikti“, – nedrąsiai ima reikštis mintis.

„Būk vyras, Matai. Būk vyras ir eik namo, žiūrėk drąsiai pavojui ir likimui į akis. Eik palaidoti likusius brolius ir tėvą. Neapleisk Šimonių dvaro, iki paskutinio stovėk savo vietoj!“

Pagaliau nutarta.

Grįžo Matas namo. O, koks nepasakomas džiaugsmas: tėvelis ir brolis dar gyvi! Pamatę Matą, džiaugiasi ir tėvas, ir Etmonas.

Nežiūrint siaučiančio maro, nežiūrint didžiojo kapo sode, po praamžinuoju ąžuolu, tėvas ir sūnu du tvėrėsi darbo. Reikėjo ūkį sutvarkyti, laukus valyti. O visa savo jėgomis. Darbininkų kaip ir nebeliko. Nors ir mažai, tačiau vilties dar yra, kad vienas ar kitas Šimonių išliks. Ir dvaras turi atitekti likusiajam.

Atsirado daug našlaičių, kurių tėvai juodojo maro į kapus nuvaryti. Ir Šimonis prisiėmė jų keliolika į savo dvarą, ėmė jais rūpintis.

Ir keista: nuo to laiko Šimonių dvare nebemirė nė vienas.

Praūžė maras pro dvarą, praūžė ir pro Lietuvos šalį, čia mažiau, ten daugiau, o kitur net visus gyventojus nuvarydamas į kapus.

IŠVARYTAS

Gana siautęs maras, ištuštinęs beveik visus namus ir namelius Įsros pakrantėj, kaip juodasis šešėlis pasitraukė, pamažu atslūgo. Lengviau jau atsikvėpė likusieji. Įgavo vėl drąsos gyventi žmoneliai. Tik labai sunku buvo pradėti iš naujo gyvenimą.

Čia vyro nebėra, pelnytojo, rūpintojo nebeliko. Ten žmonos, ten motinos reikia. Nors prie skurdo vargo, prie juodos duonos būrų vaikai ir pripratę, tačiau kai kur nebėra rankos, kuri ir juodos duonos kąsnelį paduotų.

Motinėlė visada yra vaikelių paguoda. O dabar nebėra motinos, nebėra rūpintojos, slaugytojos vargšams našlaitė-

liams. Jeigu tėvelis išliko, jis eina į dvaro lažą. Vaikučiai, palikę namie, kenčia šaltį ir badą. Ir nė vieno, kuris brauktų nors ir rupia ranka per suveltus plaukelius. Nėra nė vieno, kuris verkiantįjį paguostų, užjaustų. Tuščios būrų trobelės, beveik visos tuščios.

Dar vienur kitur užmiršęs maras silpnus senelius, gulinčius ligos patale. Niekas pas juos nebeateina, niekas jiems duonos kąsnelio neatneša, sriubsnelio vandens neprikiša. Ir badas, juos gana kankinęs, užspaudžia pagaliau akis.

Daug našlaičių priglaudė Šimoniai savo dvare. Džiaugiasi vaikučiai, nors ir pro ašaras, atradę naują tėviškę. Ir labai dėkingi jie šeimininkui, naujajam savo tėveliui. Pripratę prie darbo, stropiai dirba vaikai ir Šimonių dvare. Linksmai dirba, nes alkti nebereikia.

Džiaugiasi senis Šimonis, nors šitaip galėjęs padėti savo žmonėms. Ir vėl jis pilnas geros vilties žvelgia į ateitį. Tiesa, krūtinėje jis jaučia kaži kokį išsiilgimą, kaži kokį trūkumą.

Etmonas dirba kaip milžinas, jam rūpi nenuleisti dvaro, nenuleisti ūkio, išlaikyti ateičiai Šimonių turtą.

Tik Matas dar didesnis svajotojas negu kada nors anksčiau. Ne kartą, pasirėmęs ant kastuvo, žvelgia jis į tolį, lyg kaži ką ypatingo ten matydamas. Ne kartą užsidengia jis rankomis veidą ir akis, lyg norėdamas išvengti kokio baisaus reginio. Tuomet turbūt vaizduojasi jam praeitis: motinos, sesučių, brolių mirtis... kaip vienas po kito jie dingo, žuvo... be atsisveikinimo žodžio, be atsisveikinimo žvilgsnio. O Matas juos visus taip labai mylėjo!

O rasi jam vaizduojasi ateitis?

Niekas jo neklausė, ir niekam jis nereiškė savo minčių. Ir su kuo kalbėti? Tėvelis senas ir patsai jau kenčia gana didelį sielvartą, patsai gana vargų prispaustas.

Kiek kartų per dieną jis lanko didįjį kapą po senuoju ąžuolu! Dažnai ten jis klūpo. Ir dažnai braukia ranka per akis. Skaudu tat Matui. Ašaros, riedančios per tėvo veidą, visada pravirkdo net nejausmingo žmogaus sielą. O Matas – Šimonio sūnus!

Niekada jau nebevedė tėvas savo sūnų aukštyn į senąjį bokštą, niekada ranka neberodė į aną medį, po kuriuo didysis Lietuvos kunigaikštis stovėjęs.

Tik retkarčiais, leidžiantis saulei ir tamsai apdengiant pasaulį, paima senis Šimonis abu savo sūnu už rankų ir eina su jais į sodą, ties didžiuoju kapu sustodamas.

Niekada senis Šimonis daug nekalbėjo. Per visą savo amžių nebuvo pasakęs jis vieno žodžio per daug. O atėjęs su vaikais pas kapą, visiškai nutildavo ir nusisukęs nuo vaikų žvelgdavo į tolį, miško link.

Ir nei Matas, nei Etmonas nežiūri tėvui į akis. Juodu gerai žino, kad jam tatai nemiela, rasi tėvelis verkia. Nebuvo pratę Šimoniai verkti niekada. O ir dabar niekas nepasakys, kad verkia senasis Šimonis. Ne, tik ašaros byra jam per veidus tyliai tyliai. O pro ašaras jis gali taip malonia šypsena, beveik linksmai pratarti:

– Pasakykite labą naktį kapui ir eikite namo, vaikeliai. Aš dar čia kiek pasiliksiu.

Ne, Šimonio balsas nėmaž nedreba. Ir Etmonas jau svyruoja: rasi tėvelis tik taip mintyse buvo paskendęs. Bet Matas

žino daugiau. Ir jis dar laimingas, kad likimas nors tėvą jam paliko. Tokį tėvą, kaip Šimonį, ir tokį brolį, kaip Etmoną. „Kaip dievas deda, vis gerai“, – jau vėl linksta jis pritarti motinėlės žodžiams.

Ir išaušo nelaimingoji diena, nulėmusi Mato likimą.

– Kas tas toks, kur trankosi po laukus? – sako įeidamas pietų Etmonas. – Jau visą rytą jis ten bastosi: čia vieną kalbina, čia kitą iš vaikų, iš praeinančių.

– Rasi vyriausybės siųstas koks valdininkas, – atsako tėvas.

Bet netrukus ateina jau vokietis ir į kiemą. Teiraujasi, kur čia šeimininkas.

Išeina Šimonis sutikti svetimąjį. Pasveikina jį kaip mielą svečią. Paprašo užeiti, nes Šimoniai jau iš amžių pagarsėję vaišingumu.

Nors ir blogi laikai, ir užuot pagirtojo lietuviškojo alaus tik prasto gėrimo Šimonis begali pasiūlyti, vis viena nepavalgydinęs neišleidžia jis nė vieno žmogaus.

Pavaišino jis ir šį svetimąjį.

– Kieno tie vaikai, tokia jų daugybė? – paklausė pagaliau vokietis.

– Tai mirusiųjų per marą būrų vaikai, nedaug jų tėra, tik...

– Vokiečių nė vieno?

– Ne, juk vokiečiai pasirūpino patys savo tautiečiais.

– Ach so![6] Bet dabar pasistenk juos greit išvaryti: jiems nebebus čia vietos. Aš esu vyriausybės siųstas.

[6] Štai kaip! (*vok.*)

Nustebo Šimonis: jis nesupranta, ką svetimasis mano. Juk jo dvaras, jo namai, ir jam norima įsakinėti išvaryti našlaičius! Ne, to nebus.

– O kodėl jiems nebebūtų čia vietos, galima paklausti?

– Pamatysi.

Išėjo svetimasis, nei dėkui, nei sudiev nepasakęs.

O Šimonis, galvą kratydamas, ėjo su Etmonu ir Matu pasitarti.

Neilgai betruko, ir štai jau ateina keliolika žmonių į Šimonių dvarą. Visai svetimi. Dievas žino, iš kur parsiplovę. Jų išvaizda parodo, kad iš jų nieko gero nesulauksi. Jau ir jų kalba, tiesa, vokiška, bet skamba taip keistai, taip negirdėtai.

Nuėjo Šimonis paklausti jų, ko jie pageidaują.

– Mes čia pasiliksime, – stengėsi vienas Šimoniui paaiškinti.

– Bet man darbininkų nereikia. Štai pilnas kiemas mano darbininkų, – rodo jis į našlaičius, besidarbuojančius kieme.

Ir kaži koks keistas naujas rūpestis staigiai sugniaužė Šimonio krūtinę.

Anas, su svetimaisiais atėjęs, ėmė lyg raminti Šimonį:

– Tik kelioms savaitėms: paskui jie išeis į tuščias, išmirusias vietas. Reikia apgyvendinti kraštą, juk taip palikti negalima, tai turėtumei ir pats suprasti. O kadangi tušti, išmirusieji namai valomi...

Ir paliko svetimieji. Šimonis stengėsi ir juos meiliai pavaišinti: pavalgydino, parodė jiems vietas, kur nakvoti. Dvare vietos daug.

Bet atvykusieji svečiai pradėjo savotiškai šeimininkauti. Nustebo dar daugiau Šimoniai. O pagaliau suprato, kad ne juokais atėję svetimieji, dar gali ir juos pačius išvaryti iš dvaro. Susirūpinęs Šimonis kreipėsi į atėjūnų vadą:

– Nesuprantu, ką jūsų žmonės sau mano. Juk dvaras man ir mano vaikams priklauso, juk aš čia dar vis manau esąs šeimininkas.

– Buvai, – paaiškino šaipydamasis vokietis.

– Kaip tai?

– Mes esame vokiečiai ir atvykome čia apsigyventi ne kaip bernai, bet kaip ponai. Supranti dabar? Vokiečiai nėra pratę vergauti, o dargi lietuviams, – pasakė ir piktai nusijuokė.

– Bet juk sakėte...

– Mes sakėme, kad čia pasiliksime. O kadangi šis dvaras mums patinka...

Dabar tikrai supyko Šimonis:

– Niekados, kol aš gyvas! Kiekvienas svetimųjų teperžengs mano namų slenkstį kaip svečias, bet niekada kaip šeimininkas. Lauk iš mano dvaro!

– Gana ilgai tu čia viešpatavai, seni, dabar jau laikas užleisti vietą kitiems. Čia vokiečių žemė, čia vokiečiai ir ponai! – pastebėjo kitas atėjūnų.

– Niekados! – dar kartą pakartojo senis Šimonis.

Bet jis nepastebėjo, nepastebėjo nei Matas, nei Etmonas, kaip vienas svetimųjų nusitvėrė lazdos.

Ir du gerai pataikintu lazdos smūgiu ūmai ištiesė senąjį Šimonį į žolyną.

Tik dabar, kada pamatė tėvą žolyne be žado ir kraujais

aptekusį, susiprato Etmonas ir lyg mirtinai sužeistas žvėris šaukdamas puolė svetimuosius. Išplėšė galvažudžiui iš rankos lazdą ir, primušęs šitąjį, puolė būrį kitų.

Tikrai, vienas kitas svetimųjų, ištiktas milžino smūgio, jau nebesijudina, keli raitosi ant žemės kruvini. O Etmonas dar vis siaučia. Ant kieno nugaros lazda krinta, tas ir guli. Taip pamažu jis eina pirmyn, valydamas dvarą nuo bastūnų.

Bet taip tik atrodo: štai kiemas jau pilnas svetimų žmonių. Ir jie nutvėrė ir surišo milžiną Etmoną Šimonį. Nebegalėjo atsisveikinti Etmonas nei su mirštančiuoju tėvu, nei su paskutiniu savo broliu. Kelis žodžius dar jis prišaukė Matui, kurių svetimieji nesuprato, o tada išvilko vokiečiai jaunąjį lietuvį galiūną. Išvilko jį, ir dar tą patį vakarą atsisveikino Etmonas su šiuo pasauliu.

O Matas? Jis negalėjo brolio gelbėti. Jis laikė glėbyje mirštantį savo tėvą. Nebeatidarė tėvas akių, nebepasakė jis nė sudiev ir paskutinį atdūsį išleido savo jauniausiojo sūnaus rankose. Mirė paskutinis lietuvis bajoras Įsros pakrantėje.

Nustojus širdžiai plakti, pamažu atšalo kūnas, pamažu sustiro lavonas. O Matas verkė. Tiesa, jis nešaukė, nedejavo. Jo kūnas nedrebėjo. Baisiausiame, tamsiausiame akimirksny jis susiprato esąs Šimonio sūnus ir kad Šimoniai nepratę parodyti, atskleisti savo sielos svetimųjų akyse, nepratę džiuginti vokiečių savo skausmais. Visada jie tylėjo. Ta viena viltis, ta viena atspirtis ir beliko lietuviams, tiek amžių svetimų ponystėj gyvenantiems.

Bet ašarų nesulaikysi, juo labiau, jei palieki vienų vienas tarp plėšriųjų žvėrių, nežmonių. Ir jis stebisi, kad dar gyvas.

Ar jo nemato anie žvėrys, ar palaiko jį kaip atskirą, ypatingą kąsnį... Matas laukė, ar tik neateis pagaliau ir jo valanda. Ir kam jam begyventi? Tėviškė svetimųjų, barbarų rankose. Tėvo nebėra. Brolio nebėra. Rasi jau stovi už nugaros vienas bastūnų, iškėlęs lazdą kaip pirma tėvui.

„Kad tik greičiausiai kristų lazda ant galvos! Būtų geriau!“

Bet kieme nebeliko nė vieno svetimųjų: rūmuose jie puotauja, girtauja. Dvaro rūsy rado jie Šimonių rūpestingai saugojamų, tik didelėms šventėms skiriamų gėrimų.

Paskamba jau ir dainos, nedailios, nedoros dainos.

O Matas vis dar klūpo su tėvo lavonu glėbyje. Bet Matas juk ne vienas: aplink jį sustoję vaikai našlaičiai, ir jie garsiai verkia dėl užmušto tėvelio, dėl brangaus geradario.

– Kur mes dingsime, kur mes dingsime? – girdi Matas vaikelius dejuojant.

Pagaliau nuleido Matas tėvą į žolyną, atsinešė vandens, nuprausė kraujus nuo veido ir rankų, įsiautė į baltą drobulę lavoną ir nunešė į sodą. Ir ties senuoju ąžuolu, kuris dar matęs senųjų lietuvių dievus, ir ties jau čia esančiu kapu iškasė jis naują duobę ir įdėjo tėvelio lavoną. Bet neužrausė.

– Vaikai, ar matė kas iš jūsų, kur dingo Etmonas, kur jį dėjo?

Taip, vaikai matė.

– Ten, ten!

Bet niekas nepasakoja, ką vokiečiai su juo padarė, lyg jaustų ir suprastų vaikučiai, kad tai galėtų per daug būti Matui.

Ir štai keletas stipresniųjų pusaugių vaikinų jau parneša

Etmoną namo – į tėviškę. Ir dvaro sode, šalia tėvo, paguldė Matas Etmoną – paskutinįjį savo brolį.

Ne, Matas jau nebeverkia: užgrūdinta jau širdis, išdžiūvusios jau akys.

– Tai dievo ranka! – tarsi girdi Matas motinos balsą.

Tačiau ne nusitikėjimu jis kelia akis danguna, ne melstis, tik, paėmęs kastuvą, sukandęs dantis skubiai užrausė duobę.

Ir kapas po ąžuolu dar didesnis.

– Tai vokiečių dievo ranka!

Nutirpo Matas: tai buvo tėvo balsas. Aiškiai tarti tėvo žodžiai.

„Ar aš jau iš proto einu, ar jau išėjau? – klausia Matas savęs. – Juk tėvas čia, žemėje. Argi tikrai jo dvasia kalbėtų į nusiminusį sūnų? Sako, kad taip kartais būna. Kaip tik jis sakė: „Tai vokiečių dievo...“

Dabar suklupo Matas po ąžuolu melstis. Bet žodžių neranda. Ką motinėlė mokė, visa, rodos, užmiršta. Nieko... Štai kas dar atminty paliko:

– Nevesk mūs į pagundymą! Nevesk mūs į pagundymą! – vis kartoja Matas.

Reikėtų sukalbėti visą „Tėve mūsų“. Rodosi, ir aplinkui stovintieji našlaičiai to laukia. Tik kad toliau bus: kaltės atleidimas...

„Ne, nekalsiu pats savęs prie kryžiaus! Aš ne dievas, aš žmogus! Jie žinojo, ką darė, atimdami mums tėviškę. Tik viena prašau: nevesk manęs į pagundymą! Švarios turi pasilikti paskutiniojo Šimonio rankos!“

Kada rytuose patekėjo aušra, pažadėdama skaistų rytmetį,

pasakė Matas didžiajam kapui sudiev. Atsisveikino ir su verkiančiais našlaičiais:

– Tegul dievas būna nors jums malonus. Aš pats nieko nebeturiu, niekuo jums padėti negaliu.

Ir tada išėjo Matas – su keliais ryšulėliais rankose. Išėjo iš tėviškės.

O kada atsisuko dar kartą namų link paskutiniu žvilgiu atsisveikinti dar su tėviške, pastebėjo jis mojantį jam sudiev... senelį bokštą. Jis, lyg norėdamas sekti paskutinį Šimonį, ilgai ir toli jį lydėti, gerokai pakrypo į Įsros vagą.

ATEIVIS AUKŠTUJUOSE

Sunkiai atsidusdamas, didelio kadagio užvėjy parsitiesė jaunikaitis keleivis.

Pietų saulė jau maloniai šildė, žadindama gamtą, viliodama pavasarį parvykti kuo greičiausiai.

Apylinkėj visur, kur tik akys rodė, daugiau nieko nematyti, tik šilynai ir kupstuotos, kurmrausliuotos ganyklos, ir šen ten kadagių krūmeliai. Ten toli, rytų link, lyg ilga tamsi, be jokių raštų juosta – mėlynuoja giria. Pilkosios ganyklos ir juodieji šilynai pamažu jau pradeda žaliuoti.

Aukštai ore skrenda gandras šiaurės link. Kiek toliau – kitas.

„Turbūt porelė kiek pavėlavusi grįžta į tėviškę, – pamanė jaunuolis. – Senasis jų lizdas kur nors ant stogo jau laukia jų, ir jie ten gyvens laimingai. Džiaugsis ir žmonės, pamatę

grįžtantį gandrą į jų sodybą, į senąją savo vietą. O aš, kas laukia manęs? Niekas", – ir vėl kaži kas skaudžiai suspaudė jaunojo keleivio krūtinę.

Iškilęs į orą vieversys lyg juodas virpąs taškas atsimuša į skaisčiuosius pavasario debesėlius. Keletas varnų skubina girios link, krankdamos kimiu balsu.

Atsistojusi ant kupsto pempė nemandagiai kraipo uodegą, įžūliai ir labai įtartinai žiūrėdama į keleivį, pradedantį jau snausti. Ir kaip neįtarti: tokių dvikojų pemputė čia dar nemačiusi. Nė vienas žmogus čia dar neužklydo, bent to neatsimena kuoduotė. Šiaip šalį ji pažįsta gana gerai. Čia jos tėviškė. Aure už ano didžiojo kupsto pirm keleto žiemų išsirito ji iš margo pempės kiaušinėlio ir išsižiojo, pamačiusi mėlynąjį dangų ir ugningąjį saulės kamuolį, kuris ją gana maloniai šildė, motinai lakstant padangėmis, o be to, ji buvo labai alkana.

Keleiviui pirma paržingsniuojant, ji klykė lyg ją kas smaugtų. Ji manė, kad jau atėjo galas taip sunkiai sutaisytam jos lizdeliui, rūpestingai sudėtiems kiaušinėliams. Bet pakeleivingasis nekreipė dėmesio nei į jos klykavimą, nei ieškojo jos lizdelio, tik, kaži ką liūdnai su savim kalbėdamas, atsitiesė kadagio užvėjyje pasilsėti.

Saulė šauniai pakrypo į pavakarį. Atsibudo jau ir keleivis, atsisėdo ir, alkūnės pasirėmęs, susimąstė.

Staiga ausis išgirdo keistą garsą, lyg kas vejamas bėgtų per šilynus. Jau ir kimus lojimas girdėti. Suprato keleivis, kad čia pavojus, naujas pavojus. Bet kur pasislėpti! Jau daugiau nieko nebelieka, tik pavojui drąsiai į akis žiūrėti. O

juk tai ir nebe pirmas, o jei ir šį kartą gyvas išliktų, turbūt ir ne paskutinis.

Pašoko jaunuolis nuo žemės ir žvelgė miško link, iš kur pasigirdo triukšmas. Mato: tiesiai į jį atbėga stirnaitė, vejama trijų pasišiaušusių vilkų. Stirnaitė užbėgo už krūmo ir pargriuvo šalia keleivio, lyg iš jo pagalbos prašydama. Suvirto vilkai ant stirnaitės, ir per vieną akimirksnį gyvulėlis buvo sudraskytas. Tik, rodos, neužteko žvėrims grobio, nes pradėjo tarpu savęs pjautis.

Keleivis lyg ne savo rankomis susilasinėjo ryšulius ir skubėjo iš tos baisiosios vietos. Bet kojos iš išgąsčio tartum švino pripiltos: vos pavilkti tegali. O žvėrys, tik keletą sieksnių nuo jo atstu, staugia didžiu įniršimu. Kelis kartus atsisuko dar jaunikaitis: rasi dingo jau vilkai, o rasi vejasi paskui. Ne, žvėrys grįžta antai į girią.

Saulė jau leidžiasi per Aukštujų šilus į vakarinį savo guolį. Tik, gėrėdamosi pavasario dailumu, jos pačios, tik jos išviliotu Aukštujuose, dar kartą pasuko miegūstą savo veidą Aukštujų link, nuberdama žėrinčiais spinduliais pušų ir eglių šakas ir jų kamienus apliedama aukso srove. Ir tada prisidengė saulutė rūkų patalu.

O ten, papušyny, ant baltos vėjo supustytos smilties stovi vienų vienas žmogus. Iš pietų jis atėjo. Rytuose miškas. Ranka prisidengęs akis, žvelgia jis į šiaurę ir vakarus. Šalia šilų ir ganyklų nieko ten daugiau nematyti.

Bet, ne... ten toli, vakaruose, rodosi, šmėkšo bažnyčios bokštas. Lyg linksmiau pasidarė žmogui, lyg drąsos ir nu-

raminimo pridavė anas nepažįstamasis bokštas: jis rodo, kad kur nors čia ir žmonių gyvenama. Artybėje, rods, nieko nematyti.

Keleivis nuėjo aplink pušyną. Čia kiek toliau pievutė, ten aukštuma, o vėl kiek toliau į pietus pasikartoja šilų dykuma. Panorus čia pasilikti, tik ant šitos aukštumos tegalima pasistatyti trobelę.

„Pakasinėsiu žemę, padarysiu sieną iš velėnų, apklosiu stogą lapais, ir bus tam kartui kur palįsti. Tiesa, taip gyveno pas mus tik baudžiauninkai, ir tai dar ne visi. O dabar aš taip gyvensiu? Ir kodėl ne, kuo aš geresnis už anuos? Galiu jiems būti dėkingas, kad pamokė mane tokius namelius statyti. Rytoj reikės susirasti kirviui ir kastuvui kotą, o tada į darbą. Šiandien jau vėlu."

Pailsęs keleivis susilasė sausų šakų, susilaužė statdžiūvių ir pasikūrė ugnį. Prie ugnies taip smagu bus pasišildyti. Taip jau jam miegant ugnis turės vilkus nuo jo baidyti. Vieną kartą iš vilkų nagų iškliuvęs, nenorėtų jis dar kartą į juos pakliūti. Tad, susisiaustęs į drabužius, keleivis kietai užmigo. Tepabudo tik tada, kai saulė jį prižadino.

Tai buvo Mato Šimonio pirmoji naktis Aukštujuose.

Bet Matas apsiriko manydamas, kad čia niekur negyvena žmonių. Visai netoli, tik už pušyno, kuris berods tolokai nusitęsia rytų link, gyvena ūkininkų ir butelninkų. Butelninkai pasistatę ant dvaro laukų, nelaisvi jie yra žmonės: privalo eiti į lažą, dirbti nusigyvenusiam, nusigėrusiam ponui.

Ūkininkų nedaug čia gyvena, tik keletas. Ir Ašpurvis. Tik

ne toks jis jau didelis ūkininkas, nors ir laisvas žmogus, ne baudžiauninkas. Užtai ir jo sodyba, nors ir ne prabangi, bet pavyzdinga, ir tai didelė čia dar retenybė.

Vakar vakare, beapsižygiuodamas lauke, Ašpurvis pastebėjo sukurtą už pušyno ugnį. Išėjęs už vartų, ilgai stebėjo, ar ugnis plėsis. Rasi pušyną kas padegė? Bet šiuo metu pušynas taip lengvai degti negalėtų.

„Rasi koks vargšas pakeleivis nori pasišildyti. Vakaras šiurpus, nors jau pavasaris. Jeigu geras žmogus, kodėl neužeina pas mus? Juk tiek vietos dar būtų."

Ir šįryt atsikėlęs sako Ašpurvis žmonai:

– Vakar vakare mačiau už pušyno ugnį.

– Eik jau, juk ten žmonių negyvena, užsidegti niekas negali. Rasi klystžvakės, – paabejojo Ašpurvienė.

– Klystžvakėms per didi tai buvo ugnis. Rasi keleivis koks, eisiu pažiūrėti.

Baimingai pastebėjo Ašpurvienė, bene geriau būtų neiti.

– Ar ne visokių bastosi aplinkui valkūnų? Jeigu kas buvo, tai jau ir nuėjo dievas žino kur.

– O ką gali žinoti? – atlenkė Ašpurvis ir išėjo į pušyną.

„Jei nieko nebus, ir gerai!"

Bet yra: antai sėdi žmogus ant pavirtusios pušies. Galvą susiėmęs abiem rankom, lyg skausmas didis jį kankintų. O ką gali žinoti: ar ne visaip pasaulyje atsitinka? Rasi čia žmogus, kuris gana prispaustas vargų, kodėl šiaip čia sėdėtų? Jis nėmaž neatrodo kaip koks nors valkata, plėšikas ar žmogžudys. Ne, žmogžudžiai taip ramiai nesėdės, o skastysis, ar niekas jų nepastebi.

– Dieve duok labą rytą!

Krūptelėjo Matas ir pakėlė akis: prieš jį stovi žmogus, lietuvis, – aišku, kad lietuvis, nes pasveikino lietuviškai, visai taip pat, kaip sveikindavosi žmonės Įsros pakrantėj. Jam rodos, kad tarp tuokart ir šiandien amžiai įsispraudę.

– Dėkui, dėkui! – nudžiugęs atsakė Matas. Ir kas nesidžiaugtų, pamatęs dykumoje žmogų!

– Pastebėjęs šią naktį papušynėj ugnį, iš karto maniau, bene bus kas pušyną užkūręs. Bet paskui sakau, rasi čia tik žmogaus esama. Rasi čia tik kas nors, kuriam padėti reikėtų. Užtai ir ėjau šį rytą to tariamojo žmogaus ieškoti. O mat ir suradau. Kodėl nakvojai taip po plynu dangumi? Juk mes ne taip jau labai toli gyvename. Būtum atėjęs ir pas mus pernakvojęs.

– Ir labai žvalgiaus, atėjęs iki čia, bet nieko negalėjau pastebėti: jokios trobelės, jokio gyvo žmogaus. Tik ten bažnyčios bokštą – tą pastebėjau.

– Tai Priekulės bažnyčia. Nelabai toli Priekulė, į valandą galima nueiti.

Atsisėdo ir Ašpurvis ant pušies kamieno. Ir lyg du seniai pasižįstančiu kaimynu ėmė pasakotis. Nujautė Matas, kad čia yra žmogus geros, tėviškos širdies, kaip lietuviai paprastai būna. Matas jaučia patraukimą, jaučia širdies raginimą pasakyti jam visa, pasakyti, kas taip labai širdį spaudžia, nes širdis tikrai per kupina, krūtinė plyšta. Rasi tuomet bus lengviau.

Ir patyrė Ašpurvis, kad čia nuo Įsros kranto pareina paskutinis bajoro Šimonio sūnus.

– Mano tėvas numirė, nusinešė į kapus ir bajoro vardą. Aš jau šiandien paprasčiausias būras, – lyg atsikaltindamas kalba Matas Šimonis.

– Ir būrai žmonės, – pamokė Ašpurvis.

– Tiesa, neginčiju, tik skaudu palikti tėviškę atėjūnams, palikti tą brangųjį kapą dvaro sode, palikti Įsros upę ir pirm viso Šimonių pilies bokštą. Ir šiandien... taip... ką šiandien?

– Šiandien reikia užmiršti visa, kas buvo, ir pradėti naują gyvenimą. Ne kaip bajoras, – tokių mes čia nepažįstame, – išgirdę tokį žodį, būrai tik galvas kraipytų ir rasi dar pasijuoktų. Ne, ne kaip bajoras, bet kaip būras. Pradėk patsai savo rankomis žemę gyventi, žagrę valdyti, sėti, pjauti visa savo rankomis, savo veido prakaite. O tada pamatysi: užmirši skausmus, vargus, užmirši tėvų dvarą ir aną bokštą, kuris, kiek suprantu, užvis daugiau tau į širdį įsmegęs. O juk patsai sakei, kad griūva jau ansai bokštas. Tai kam dar sielvartauti dėl griuvėsių krūvos.

– Stengsiuos visa užmiršti.

– Ir užmirši. Jei Aukštujuose pradėsi gyventi, atprasi ir svajoti. Nebus tam jau laiko, sunki bus pradžia. Bet aš tau padėsiu, kiek galėsiu! – tikrai tėviškai ir suraminančiai skamba Ašpurvio žodžiai.

– Dėkui. Atradau dar keletą tėvo sutaupytų grašių. Nedaug tatai, bet pradžiai bus, o paskui...

– Paskui ir mes padėsime. O dabar eikš, einam pusryčių. Mano žmonelė pamanys, kad mane tikrai pagavo žmogžudžiai. Visokių, tiesa, bastosi aplinkui žmonių.

Nuėjo vyru du lyg senu draugu ir kaimynu, kalbėdamusi apie kasdieninius ūkininko rūpesčius ir vargus.

Kieme sulojo šunaitis ir galvotrūkčiais puolė pareinančius. Matas – nematytas jam svečias, užtat ir baisiai pyko, iš kailio nėrėsi lodamas.

– Ar pasiutai, Margi, ar nematai, kad jis mano draugas? Nusiramink, meldžiamasis.

Susigėdęs nutilo šunaitis ir, metęs aplink Matą pusratį, triukšmingai ir džiaugsmingai pasveikino Ašpurvį, lyg kitaip jis ir nebūtų manęs.

– Na matai, žioply, dabar ir pačiam gėda. Niekada nereikia taip labai karščiuotis ir pirm laiko išsižioti, – juokauja Ašpurvis.

Angoje jau laukė Ašpurvienė, daili vidutinio amžiaus moteris. Širdingai pasveikino ji Matą.

Kambaryje triūsė aštuoniolikos ar devyniolikos metų mergaitė. Pastatinėjo ant stalo molinių lėkštelių, įdėliojo po medinį šaukštą, įnešė molinį dubenį su pabaltinta sriuba, atriekė duonos nuo kepalo ir padėjo prie kiekvienos lėkštės po riekutę:

– Tėti, dabar galima eiti valgyti.

Ir koks malonus balselis!

Iki tol Matas nėmaž nekreipė dėmesio į triūsiančią kuklią mergaitę. Bet dabar, išgirdęs ją kalbant, tariant tik šiuos kelis žodžius, susidomėjo.

Ir kodėl ne? Ar Matas Šimonis ne jaunas?! Netikėtai ėmė slinkti kartumas nuo jo krūtinės, ir paprašytas jau linksmesniu veidu sėdosi už stalo, į svečių kampą. Iš ten dar geriau galėjo stebėti gelsvaplaukę lietuvaitę.

Daili ji. Ir, rodosi, labai baiminga: nieko daugiau nebekalba, tik retkarčiais pakelia akis į Matą ir nurausdama greit vėl jas nuleidžia. Tik tuomet, kai Ašpurvis ėmė aiškinti, kodėl Matas čia, Aukštujuose, kad jis vokiečių išvarytas iš tėviškės, kad jo tėvai, broliai ir sesers maro ir svetimųjų užmušti, – dailiosios Gerdutės akyse pasirodė ašaros.

Pamatė užuojautos ašaras ant jaunosios mergaitės veido Šimonis, ir linksmai sutvaksėjo širdis jo krūtinėje. Netikėto džiaugsmo paliesta, jautriai suaidėjo kaži kokia nauja, iki tol dar nepažįstama styga Mato sielos gilumoj. O šita styga – ne dejonės balsais suskambėjo, tik laimės melodija. Šitos melodijos pradžios dar niekas neištyrė, ir jos galo niekas nesuvoks. Ji amžina, ji buvo, ji bus! Ji atkelia vartus į nežinomą auksuotą pasaulį jaunuoliams, nors ant vystančių senelių lūpų, kuriuos jau grožina amžiaus rudens šarma, ne kartą pasirodo atlaidi šypsena: meilė? Kas tai yra meilė?!

Ir Mato nuotaika kinta į gerąją pusę daugiau ir daugiau. Jis visai užmiršta, kad jis kankinys. Nekantriai laukia, kad Ašpurvis pagaliau užbaigtų savo kalbą. Kam raudinti tokios jaunos mergaitės širdelę. Ji ne skausmui, ji ne vargams leista. Ji turėtų... jai reikėtų... Matas nežino ko, tik jam taip labai norėtųsi braukti ranka per Gerdos veidus... ne, daugiau nieko.

Bet Ašpurviui nėmaž nerūpi jaunuolių jausmai. Ir jis jau kalba tiksliai ir tvarkingai apie Šimonio ateitį. Visokių jis duoda patarimų, pasiūlo savo pagalbą.

Atsisveikino Matas su Ašpurvių šeima, pažadėdamas greit

vėl ateiti. O paspausdamas Gerdutei ranką, pastebėjo tylų prašymą jos mėlynose akutėse:

– Ateik, lauksiu!

Ir lyg ką nors nujausdamas ar įspėti norėdamas, kieme sako Ašpurvis:

– Juk daili mano Gerda ir labai išmintinga. Žada netrukus ištekėti. Dar jauna ji, bet kad atsirado vyras, atsirado vieta, tegu eina.

Nusišypsojusi Matui Šimoniui vilties žvaigždelė staiga dingo. Ir vėl skaudžiai ėmė jį spausti likimo ranka.

NAUJAS GYVENIMAS

Prie lango, ant kurio daug gėlių žydi ir žaliuoja, stovi Gerda. Ji lydi Matą Šimonį akimis. Šisai rods atsisuko kelis kartus, bet ką gali jis žinoti, kad ten, už lango, kur tiek daug gėlių, stovi Gerdutė.

Užėjus Matui už pušyno, Gerda susimąsčiusi nuėjo į stakles. Savo kraitį Gerda pati audžia. Tiesa, keletas ritinių yra dar motinos skrynioj, bet juk ne visa iš motinos išgabensi.

Gražiais aštuonnyčiais raštais audžia Gerda rankšluosčius. Didelis ritinis jau išaustas, bet dar ilgas galas ant riestuvo. Kiek čia dar skalų, nesuskaitysi beveik.

Jau keletas blakyčių, viennyčių, trinyčių – drobulėms, Gerdos pačios išaustų, guli naujojoj, margoj Gerdos skrynioj. Ir plačiojo, ir siaurojo jau turbūt užteks. Tik dar rankšluosčių mažoka.

„Kraitis būtų geras, – mąsto ausdama Gerda, – tik kad Francui tat ne visai patinka."

Francas Ermanis – Gerdos sužadėtinis.

Pereitomis Kalėdomis sukalbėta, kad Gerda išeis į Poškus prie Ermanio. Tiesa, Ermaniai nėra dideli gyventojai, tiktai butelninkai. Iš karto spyrėsi Gerda: už vokiečio? Ne!

– Ko tu jau benori? – ėmė tėvai barti. – Ar negana dailus jis vyras? Ir koks jis tau geras! Kur tu čia jau taip kitur nueisi su savo dalimi? Gali tikrai patenkinta būti. Ne kiekvieną lietuvę veda vokietis. Yra gana mergaičių, norinčių Ermanių Franco; jis nežiūri nė į vieną.

Bet Gerda žinojo, kad jis žiūri į kitas. Ji žinojo net, kad Poškų Liepaitikė... tik gėda tai tėvams sakyti. Tačiau Gerda nežinojo to, – ji dar per jauna, – kad ne kiekviena lietuvė eina už vokiečio. Vis viena, nors vokiečiai ir jaučiasi ponai, lietuvės nėmaž nesiplėšo dėl jų. O tokių tėvų menkai terasi, kurie leistų dukteris už vokiečio arba sūnus galėtų parvesti į ūkį vokietę marčią.

– Vokietis ne ūkininkas, vokietė ne šeimininkė, – sako būras ir griežtai numoja ranka, rodydamas, kad šitas reikalas jau atliktas.

To Gerda dar nežinojo. Bet Ermaniukas atrodė dailus vaikinas. Žinoma, vokietis atrodo vis jau kitoks už būrą.

Na, ir perkalbėjo pagaliau.

Ateisiantį rudenį žada būti vestuvės. Dabar reikia skubinti ruoštis. Kraitis turi būti geras, kaip ūkininko dukteriai pritinka. Ir Ašpurvienė prispyrusi laiko dukterį staklėse. Kai kada lipa net ir pati į stakles.

Bet atėjęs Francas ne kartą šaiposi:

– Jūs su savo būriškais būdais pas mus neateisite. Mes švęsime vestuves vokiškai.

Nutildavo kalbėjusi motina Ašpurvienė, piktai nusikosėdavo Ašpurvis, bet tylėdavo – lyg ir bijodamas žento. O Gerda baisiai išplėstomis akimis nusisukdavo į langą ir žiūrėdavo į pušynėlį, nors nė vieno medžio nematydavo. Ir juo plačiau stengdavosi Gerda atidaryti akis, kad būtų daugiau vietos, nes jos jau skendėja ašarose. Dėl dievo, tik nemirkčioti, – ašaros pasipiltų tada srovėmis per veidus, ir Francas galėtų tat pamatyti.

Tik vaiku du, Jokūbas ir Jonas, reikšmingai pasikumštydavo vienas antrą į pašonę ir tyliai prasišalindavo iš stubos. O lauke tardavosi, ką anam „paikam vokiečiui" padaryti.

Šiandien Gerda vis aprinka raštus, juos negerai suspardydama. Kiek kartų ji persiskaito! Kelis kartus jau praleido klaidingą raštą. Pataisyti nebėra galima.

O kiek tas nevertasis šautuvas šiandien siūlų paduria. Rasi netikrą turiu šautuvuką? Ne, tas pats. Še, ir šeiva iškritusi nuriedėjo po staklėmis: eik, gaudyk dabar, kur dingo, nevertoji!

– Eisiu šeivų prisitrinti. – Gerda lipa iš staklių. Kaži ar tai jau šiandien visa kas sužavėta: šeivos bėga už galų. O tos gijos, kaip jos painiojasi...

– Na, Gerdele, šiandien staklių nėmaž negirdėti, – sako įėjusi Ašpurvienė. – Eik austi, aš pritrinsiu šeivų. Ką dirbi dabar, kam painioji gijas?

Vėl nuėjo Gerda į stakles, bet rankos nuleistos, ilsis. Pagaliau, sukaupusi visą savo drąsą, prašneko:

– Žinai ką, mama, aš – aš – už Ermanio neisiu.

– Dabar gana! Ar tu jau proto nebeturi, ar ką?

– Aš proto neturėjau tuomet, mamyte, kada Francui pasižadėjau.

– Ir prasimanysi tokius niekus! Matysi, ką tau tėvelis pasakys.

– Tai jau ne niekai, Francas Ermanis vokietis. Vokiečiai tik bėdoje būdami tepažįsta lietuvį: kai jiems pinigų reikia.

– Ale kad tu gudri, kas tau taip įpasakojo?

– Neprivalo niekas nieko įpasakoti, aš pati žinau. Kas nežino, koks nusigyvenęs, nusigėręs Ermanis, dar ir mergą turi. – Nukaito mergaitė, pasakiusi šitai, bet rasi motina dar ir nežino, reikia paaiškinti.

– Tai reikėjo pirmiau apgalvoti, dabar...

– Dabar jis tik mano pinigų tenori, – spyrėsi Gerda. – O šiaip jam vis viena... ne, aš neisiu už vokiečio.

– Aš žinau, žinau... tu manai... tavęs norės Šimonis, ką? O kiek tu čia tų pinigų galėsi nunešti Ermaniui, arba kad ir Šimoniui? Būtų pravartu mažiau girtis tuo, ko neturi...

Susigėdo Gerda ir, galvą nuleidusi, pasakė:

– Aš nieko nemanau, niekuo nesigiriu ir niekur netekėsiu.

– Ak, tu nori palikti senmergė ražienoms grėbstyti. Manęs dėl, ne man gėda, o tau. Bet apsigalvok, mergele. Apgailėsi. Ką kalbės žmonės? Jie jau netikės, kad tu atsitraukei, o sakys, kad Ermanis tave paliko. Ar nežinai, kiek yra pavydinčių?

– Tegu pasilaiko jį sau pavydintieji. Nenoriu jo, niekad jo nenorėjau! – atkakliai atsikirto Gerda.

Ūžė dar Ašpurvienė, kad čia turėjęs toks pasipainioti, bet jau nebarė. Rasi jau pati suprato, kad duktė gerai daranti.

„Ne, aš neisiu už Ermanio! – pakartojo sau Gerda, išėjus motinai. – Kaip gyrė jis man anądien savo vokiečius. Kokie jie geri, kokie jie šventi. Gyrų maišelis! Dabar gavau pažinti jų gerumą. Vargšas Matas Šimonis! Taip, motina tikrai atspėjo, kad mano mintis pas Šimonį, kad jam kaip galėčiau padėti tą sunkųjį vargą vargti! O rasi aš jam ir kiek patinku. Juk jis dabar nebeturtingas. Tėvas duos man dalies, kraitį turiu gerą... Ermanis kartais, kai gerai būna nusiteikęs, aiškina, kad aš daili, – rasi ir patiksiu."

Susigėdo Gerda ir vėl nuraudo dėl savo pačios minčių. Ji žino, kad nereikia taip jau labai džiaugtis savo dailumu, tai negražu. Bet jaunystė – paikystė!

Ir eina dienos, kupinos darbų, ir slenka naktys, pilnos ilgesio ir svajonių.

Matas nebeateina, nors anąkart ir žadėjo netrukus vėl apsilankyti. Tiesa, ne taip jau žodžiais žadėjo, bet... bet kam reikia žodžių jaunystėje, – svarbu, kad vienas kitą supranta.

Tėvas, išgirdęs apie Gerdos nusistatymą nebeiti už Ermanio, nieko neatsakė žmonai, tik nusišypsojo. Nežinia, ką jis manė. Rasi jis jau ir patsai apgailėjo, prikalbėjęs dukterį eiti už vokiečio, rasi ir jis pats nori gauti Šimonį į žentus. Tik pirma reikia jam įsitikinti, ar jaunasis kam vertas, ar bus šeimininkas, ar mokės gyventi. Bet jei jis dar kartą sakytų esąs bajorų sūnus, tuomet jau ne, – ir būrai jaučia savigarbą.

Iki šiol Ašpurvis bloga nė pusę žodžio negali sakyti apie Šimonį. Jis dirba kaip arklys. Nueina rytą Ašpurvis į Aukštujų atkalnį – Matas jau ant kojų; vakare, nors ir kaži kaip vėlai, Matas dar vis tebedirba.

O darbas, kaip matyti, labai sekasi. Ir kelis darbininkus turi prisiėmęs Šimonis. Žemė jau atmatuota, ten skūnei vieta jau apibrėžta, čia gyvenamajai akmenų, molio jau privežta. Medžių lentoms davė patsai Ašpurvis iš savo miškelio. Ir žemės jau dalis aparta, apsėta, apsodinta.

Parėjęs namo, Ašpurvis tik giria ir giria Šimonį.

O Gerdutė negali atsigėrėti klausydama. Tik klausti – ne, ji nieko neklausia. Jai gėda kaži kodėl.

Ir motina nieko nebesako apie Ermanį. O Ermanis ir dar nebuvo atėjęs, bet geriau būtų, kad ateitų: būtų galima jam pasakyti savo nusistatymą.

„Rytoj šventa, rytoj aš eisiu... – susigėdo mergaitė. – Ne, aš nenoriu jį pamatyti, aš tik noriu žinoti, kaip toli jo statybos. Rasi jo paties ten nebus. Tėvelis sako, kad šventadieniais jis einąs ar darbininkų samdyti, ar medžiagos naujos kur apsižiūrėti, ar šiaip kur nors. Juo geriau, kad jo nebūtų, – bet vėl nurausta mergaitė, nors ir save ji nori apmeluoti, bet vis viena meluoja. – O jeigu jis čia bus, tai pabėgsiu, nepasirodysiu jam.“

– O jis man patinka, – atguldama ir apsiklodama galvą, šį šeštadienio vakarą sako Ašpurvytė.

Ji jau prisipažįsta sau, kad jis daug gražesnis už Ermanį.

Ir malonus sapnas nunešė mergaitę per žalias pievas ir lankas toli toli! Nešė saulės link. Ir mergaitė lėkė sapnų

sparnais, nulėkė į nematytą kraštą: ten teka srauni upė, į dailias bangas ji klosto savo vandenėlį. O saulė, tik užtekėjusi, nori čia save pamatyti, pasigrožėti savo dailumu, lyg mergaitė jauna. Bet krūmai, sergstą pakrantę, siūbuoja, vygiuojasi ir užstoja saulei kelią. O ten antai bokštas, dar nematytas, bet toks pažįstamas. Ak, Matas anąkart pasakojo... sakė, jau griūvąs tas bokštas. Bet Gerdos sapne bokštas nemano griūti, jo dantuotoji viršūnė saulės spindulių vainikuota. O ten, sode, jau laukia Matas Šimonis Gerdutės.

– Matai, Matai! – sušuko laimingoji mergaitė. O Matas apkabinęs glaudė ją prie savo širdies.

Šventadienis. Šiandien ir Šimoniui pirmoji poilsio diena. Štai skūnės sparai jau pakelti, ir kitų trobesių planas jau padarytas.

Laukai dailiai žaliuoja, vaisingas žada būti šįmet ruduo.

Matas Šimonis šiandien tikrai ilsisi. Jis guli po jovaru, kurio viena lapų pusė tamsiai žalia, kita balta, sidabrinė. Jovaras vienas primena vėl Matui tėviškę: nuo dvaro toli toli į lauką ir viešąjį kelią vedė tiesus, jovarais apsodintas platus takas. Ir kaip tik jovaras ir čia paklydęs, kas jį čia pasodino – dievas vienas težino. Rasi jis čia ir skirtas Šimoniui.

Aptvėrus daržą tvora, jovaras paliks daržo kampe. Jaukiau atrodys namuose ir maloniau.

„O daržą kitais metais prisodinsiu vyšnių, obelių, kriaušių. Ir serbentų, agrastų, aviečių vėliau įsodinsiu.

Nedidelis bus mano daržas, ne toks jau, kaip paliktosios tėviškės sodas. Čia nei ąžuolai seni beoš, nei pavasarį kašto-

nai bežydės, nei vasarą senos liepos, kuriose vieši bitelių pulkai. Bet mano jis bus! Ir kam beminėti praeitį, senąją tėviškę! Kas buvo, nebegrįš. O juk ir pušų bei eglių daina maloni, nors ir liūdna ji, ir kartais skamba lyg dejonė.

Ir kodėl visa taip liūdna, ir tos mintys! Juk aš toks jaunas, dieve, aš toks jaunas. Būk vyras, Matai, – sako jis sau.

Ar nešviečia saulė ir čia gana skaisčiai, ar nečiulba paukšteliai? Tiesa, lakštingalos šį pavasarį negirdėjau, kaip kadai Įsros pakrantėj.

Ir tu kitam pažadėta, Gerdute. O dar vokiečiui! Koks būčiau laimingas, kad būtum laisva. Kad tu žinotum, kaip tavęs ilgiuos. Kaip būtų malonu šiandien pas jus viešėti, tau, Gerdyte, į akis žiūrėti. Bet vokietį sutikti Gerdos namuose – ne, nenoriu. Ar tai jau toks mano likimas, kad maras ir vokiečiai turi man visa ką atimti? Gerda, Gerda!"

Virš Mato galvos sukukavo gegutė ir, lyg juokais nesitverdama, nusikvatojusi nulėkė pušyno link.

– Ko tu, palaidūne, čia darkais? – sako Matas, pykdamas ant gegutės.

– Ar tu sergi, Matai, kad taip dejuoji?

– Viešpatie! – Matas pašoko nuo žemės: prieš jį stovi Gerda Ašpurvytė.

Ir nei vienas, nei antras iš karto nežino, ką pasakyti. O Gerda lyg krauju nupilta, tik raudonuoja, tik raudonuoja... gėdos kupina.

O Matui stebuklas. Juk jis manė, kad Gerda sėdi namie, šalia savo sužadėtinio. O dabar... tik ištarė jos vardą... Bet ar ne gana iki šiol svajota, ar ne gana dejuota, ir, rodėsi,

beviltiškai. Ar ne gana vakarais vietoj maldelės „Gerda, Gerda brangi!“ kalbėta.

Bet keblusis nedrąsumas greit dingsta, palikdamas vietą neapsakomam džiaugsmui:

– Ne, aš nesergu, Gerdyte, tam laiko neturiu, o rasi ir sergu... ilgesio liga. Ar supranti, ko aš ilgiuos? Duok bent ranką, turim nors pasisveikinti. Eikš, pasisėsime, pasikalbėsime. Jokių namų dar neturiu, kaip matai, ir negaliu į patogesnę vietą pakviesti. Ir pavaišinti negaliu. Bet rasi nebetrukus turėsiu ir aš savo landynę. O kad ir paakiui įlįsiu, atbulas išlįsiu, bet bus mano, – kalba ir kalba Matas.

– Na, na, taip blogai jau nebus, – pradrįso pagaliau ir Ašpurvytė.

– Kad ir ne visai taip, bet panašiai, – juokiasi Matas. – O kada prasigyvensiu, praturtėsiu, tuomet jau pasistatysiu didesnius namus.

– Bet aš manau, kad jau visai nereikia didesnių. Aukštujams užtenka.

– Bet man ne.

– Ak, pasitenkink tuo, ką turi, ir būsi laimingas, – pamokė jį mergaitė.

Ir netrukus juodu jau geriausiu draugu.

Šauniai pakrypusi jau buvo saulutė į vakarus, kada Gerda ėmė rengtis eiti namo.

– Tai tu tikrai rengiesi eiti už vokiečio? – liūdnu ir beveik piktu balsu staiga paklausė Matas.

– Rengiausi.

– Na, o dabar?

– Aš jau niekada neisiu už vokiečio ir niekada nenorėjau eiti, kad ne tėveliai taip labai būtų prikalbėję. Bet šiandien, rodos, ir jie jau kitos nuomonės.

– Ar jau kitą turi? – klausimas maišytas viltim ir baime.

Gerda tyli. Ir ką gi pagaliau atsakyti!

Lyg tirdamas, lyg atspėti norėdamas mergaitės mintis, žiūrėjo Matas jai į akis tokiu žvilgiu, kuris daug klausia, dar daugiau pasako. Dar kartą nuraudo Gerda, bet žvilgis žvilgį išlaikė.

Ir nežinia, kaip tai atsitiko, bet atsitiko, kad Gerda jau Mato glėbyje ir jo nubučiuota glaudė savo galvą prie jo krūtinės.

– Mano Gerda, mano širdele!

– Bet tu esi bajoras, – lyg abejingai, lyg įsitikinti norėdama, prikišo Gerda Matui.

– Mes, lietuviai, visi esame bajorai, nors ir duonos kąsnio prašinėdami eitum. Dvarų tau teikti negalėsiu, mergaite, moliniai bus mano nameliai. Ar norėsi čia šeimininkauti?

– Kad nenorėčiau, čia nestovėčiau, – atsakė Gerda.

Bet dar paslėpė akis nuo Mato žvilgio. Jai tik dabar, tik dabar prisiminė, ką vakar vakare buvo apsiėmusi šiandien padaryti – nesirodyti Matui, jį pastebėjusi, pasislėpti. O dabar visai kitaip padaryta. Pamačiusi Matą begulintį ant žemės, jau nebemanė daugiau grįžti, o lyg kokios nematomos rankos traukiama vis artyn ir artyn link jo ėjo.

– O dabar norėčiau tau padėti namus statyti.

– Ne, Gerdute, mano molio darbas tau per sunkus. Ne tau šilai kirsti, molis mindžioti, molis karuoti. Visa tai vyrų darbas. O tavo tėvelis man gana padeda. Palauk iki rudens.

– Gerai, aš prisirengsiu namie kiek reikia.

– Taip, ir tada pradėsime naują gyvenimą. Tu ir aš.

– Tu ir aš! – lyg priesaika nuskambėjo iš mergaitės lūpų.

– Koks aš laimingas, Gerdute, koks aš laimingas!

– Ar apie senąją tėviškę nebegalvosi?

– Nebegalvosiu. Tavo meilė bus geriausias mano žaizdoms vaistas.

Tai buvo, kada rašė vieną tūkstantį septynis šimtus ir dvylika.

ILGESYS

Laikas bėga, metai banguoja lyg jūrės tolyn ir tolyn: ar į krantą – užuomaršą, kur sudūžta ir išnyksta lyg putojančios bangos ir niekas jų daugiau nebemini; ar daužosi į uolas – grūmojantį likimą.

Matas Šimonis rado priebėgos, rado uždingsnio Aukštujų pakalnėje. Atplaukęs iš audroje šėlstančio okeano į ramųjį uostą, laivelis įkrypo į įlanką, ir išmestasis inkaras stipriai įsitvėrė į gelmę.

Niekas Šimonio čia nebekrutina, niekas nebekliudo, lyg užmirštas jis būtų. Ir tai Matui malonu. Krūtinėje žaizdos pamažu jau gyja, globojamos maloniųjų Gerdos rankų. Ir širdis nebekraujuoja. Tačiau neišgydomas skaudulys joje slepiasi. Gerda to nežino. Ir negali žinoti. Juk pažadėjo kitados jai Matas nebeminėti, užmiršti praeitį.

Pažadėjo, o tačiau priaugantiems savo vaikams jis nuolat pasakojo apie dar stovintį Įsros pakrantėje bokštą, iš kurio

galima matyti seną ąžuolą, po kuriuo kitados Lietuvos karalius stovėjęs.

– Ar turėjo jis ir auksinį vainiką ant galvos? – paklausė anądien jauniausioji Mato dukrelė Katrytė.

– Žinoma, turėjo, – atrėžė sūnus Ansis, – karaliai visi vainikuoti.

– Tai jau netiesa, kad karaliai, į karą eidami, vainiką užsideda, – pamokė Etmonas, kuriam jau laikas į kariuomenę.

– Bet kaip kareiviai tada žino, kad jis karalius? – nori Katrytė žinoti.

Ilgai ginčijasi vaikai dėl vainikuotojo karaliaus. Motina juokiasi ir džiaugiasi, kad vaikai tokie gudrūs. O tėvas tyli. Mato Šimonio sielą kankina skaudus ilgesys. Ir šita sielos kančia, šitas skaudulys neišdils iki jo paskutinės dienos.

Mato Šimonio sūnų Etmoną jau šaukia į kariuomenę.

Priruošė motina kelionei ryšulių kelis. Nors ir verkė, bet ir džiaugėsi Šimonienė: jos sūnus jau vyras!

Tėvas ir motina išlydėjo sūnų per šilus. Iki Aisės upelio ėjo motina drauge. Širdingai ten ji atbučiavo sūnelį.

– Aš palydėsiu dar iki Veviržo*, – sako tėvas, – prižiūrėsiu, kad plaustininkas gerai perkeltų per upę.

O tada nutvėrė Šimonis sūnaus ranką ir prašė paklausyti:

– ...Ten tai teka Įsra. Eik paupiu tolyn ir tu pamatysi bokštą, seną, jau pakrypusį, plyšiuotą. Nueik į dvarą ir žiūrėk, kas ten dedasi. O dvaro sode yra didelis kapas... Nueik ir pasimelsk prie jo... mano vardu! O rasi užeisi ir į bokštą. Ten apsižvalgydamas žiūrėk į vakarus: ten stovi senas ąžuolas; kitados čia augo du kamienu iš vieno kelmo... juk tu žinai.

Kur Etmonas nežinos!

Ir ties Veviržu atsisveikino sūnus. Ilgai stovėjo Matas Šimonis ant Vevir žo kranto ir žvelgė paskui sūnų, kol jis pagaliau dingo iš akių.

Po kelerių metų grįžo Etmonas namo. Jis žymiai paaugęs, sudrūtėjęs, dailesnis. Ir judrus, ir prašmatnus, tai čia, tai ten įpina vokiškų sakinių. Šimonienė nežino iš džiaugsmo kur tvertis.

– Ir tas mandrumas Etmono, apsaugok dieve!

Brolis ir sesuo juokiasi, pilvą susiėmę, juodviem naujiena, nes brolis Etmonas parodo, kokius kareivius jis matęs, ir pats komanduoja:

– Gewehr auf, marsch, marsch![7] – ir pats žygiuoja su pagaliu per kiemą.

Tik tėvui dar nė kartą nepažiūrėjo sūnus į akis. Visada stengiasi nepalikti su tėvu vienas. Praėjo ne viena diena ir savaitė, o Šimonis dar vis nepriėjo sūnaus paklausti.

O sūnus, lyg tyčia, tai čia, tai ten vokiškai mekena.

Ir kartą pagaliau, kastuvais nešini, išėjo tėvas ir sūnus į lauko galą.

Abu tyli, abu viena mintis kamuoja. Atsikosi tėvas, atsikosi ir sūnus. Daugiau nieko. Pagaliau Matas Šimonis nebeiškenčia: žinoti, žinoti!

Metė tėvas kastuvą, nutvėrė sūnų už pečių, – čia pastebėjo Matas, kad sūnus už jį jau šauniai didesnis ir petingesnis, labai į brolį Etmoną panašus.

[7] Šautuvą ant peties, marš, marš! (*vok.*)

– Ar buvai, Etmonuk?

Etmonas rauslioja koja žemės grumstą. Ir kulnim trenkia, ir kastuvu kerta, – pasirodo, kad tai akmuo, aplipęs moliu.

– Buvau.

– Na, ir ką, kaip? – Tėvo balsas dreba, nors ir menka šypsena stengiasi jo lūpas nušviesti.

„Kaži ar tai jau tėvas sensta? – pamanė sau Etmonas. – Juk tokiu drebančiu balsu jis niekada nekalbėdavo." Bet pagaliau jam lyg ir gaila, ir sūnus pažvelgė tėvui į akis:

– Buvau, bet nieko neberadau. Jokio bokšto nebebuvo, jokios girios anapus Įsros, jokio...

– Bet kapas sode? Vaike, kapas! – Ne tėvo tai buvo balsas, bet didžiosios Šimonio sielos dejonė.

– Niekas manęs į sodą neįleido. Negana dailiai buvau apsirengęs. Aš ėjau padaržėmis, maniau ką nors pamatyti. Vienas didelis ąžuolas buvo darže, bet kapo jokio nebemačiau. Visai jau ne taip ten buvo, kaip tu pasakodavai.

Ir Matas Šimonis jau vėl turi kastuvą rankoj, ir dirba jis, ir kasa. Ne, dabar jau tėvas nebeieško sūnaus akių – žvilgiu klausdamas, ir tik retkarčiais žvelgia jis pietų link, iš kur atsipučia šiltas vėjas. Bet ten, toli padangėse, ūksta, rasi ir dėl to jis susirūpinęs.

Ir susyk gailisi Etmonas tėvo, kuris staiga toks senas atrodo.

„Būt reikėję geriau ką nors pameluoti, – kremtasi Etmonas. – Juk iš jo pasakojimų žinau, kaip ten atrodė kitados."

Bet ne, tėvui negalima meluoti. Juk ne meluoti tėvai jį augindami mokė. Visada tiesą liepė kalbėti, nors tai ir skau-

du būtų. Ir kodėl negali tėvas užmiršti praeities? Juk vis viena nieko nebesugrąžinsi.

„Tėvas būtų nors šiek tiek prasidžiugęs, – graužia Etmoną sąžinė. – Juk jis patsai jau niekada nebenueis tenai, patsai jau nebeįsitikins, ar tikrai taip yra. Ir linksmai jis dabar su manimi šnekėtų; aš galėčiau tylėti. Betgi jau pasakyta, nebeatšauksi."

Etmonas norėtų tėvą nuraminti, paguosti, tik nežino kaip. Jaunasis Šimoniukas ne didžiūnų rūmuose gimęs augęs, kur vaikai bajoriškai auklėjami.

Jaunasis Šimoniukas gimęs Aukštujuose, kur žiemą speigai laužo tvoras, trupina medžių šakas; kur vėjai ūžia ir švilpia pro ausis lyg vaikai išdykėliai, vis rieškutėmis mėtydami smiltis į akis; kur viesulai verčia medžius iš šaknų ir drasko šiaudinius stogus; kur, kelmus raudamas, žmogus sustingsta ir pučia į kumščius, norėdamas atšildyti sušalusius pirštus.

Etmonas Šimoniukas užaugęs Aukštujuose, kur saulė nemaloniai gali kepinti ir kaitinti; kur ne kartą nuo vasaros kaitros šilai užsidega, ganyklos nuraudonuoja; kur ne basas, o tik klumpėtas tevaikščiosi per karštąją smiltį; kur iš visų keturių dangaus kraštų užkilę baugūs debesys, susitikę virš aukštujiškių galvų, virsta skaudinga perkūnija, kuri traška ir braška, lyg pats pragaras būtų paleistas.

Čia augant, dingsta lepumas ir lipšnumas. Čia jau vaiku būdamas tampi vyru, tvirtu, atkakliu, kartais ir rupiu, lyg netašytu.

Aukštujų žiemos šalčių, Aukštujų vasaros kaitrų ir Aukštujų vargų užgrūdinta jaunoji, būriškoji Šimonių karta.

Nuo tos dienos iš Mato burnos jau niekas nebegirdėjo nė žodžio apie paliktąjį Įsros pakrantėje bokštą, apie kapą bajorijos sode. Ir užmiršta amžiams liko ta vieta, iš kur kilęs pirmasis Aukštųjų Šimonis.

Dar keletas metų, ir Matas Šimonis iškeliavo į anuos amžius. Visus jį spaudusius vargus nusinešė jis į Aukštųjų kapus.

Ir tuomet likimas atskleidė antrąjį lapą.

Šimoniai būrai

AUKŠTUJAI DEVYNIOLIKTAME AMŽIUJE

Aukštujai beveik dykuma. Pušys kone visos pušaitės tebėra. Ar jos čia žmonių rankomis sodintos, ar jos iš savęs čia auga – dievas žino. Kur tik akį kreipi, beveik visur lekianti smiltis. Užkilęs vėjas iš šiaurės ar pietų – pustys kur ir kaip panorės.

Kryžkelis per Aukštujų kalną veda į visas dangaus puses. Bet keliai – neduok dieve!

Antai vakarų link, kur važiuojama ar į Priekulę, į turgų, ar su medžiais iš Žemaitijos į Vyžeikius – išvažinėta septyni keliai. Ir žinok tu, žmogus, katras tikrasis! Jeigu žiema, keliai pašalę, tai važiuojama tiesiai; jeigu pavasaris ar ruduo, tiesusis kelias palijęs, papliuręs, vandens čia kartais net iki kelių, tai važiuoji, vis didesnį ir didesnį mesdamas vingį, kol pasieki septintąjį kelią. O vasarą, kada keliai išdžiovėję, taip jau pravartu mesti vingį, nes tiesiajame – smiltis iki ratų ašies.

Taip ir važiuoji per ganyklas ir šilus, kurie kaip ir niekam nepriklauso, nes niekas nedraudžia, – ir ieškai patogesnio kelio.

Bet kryžkelyje, ant Aukštujų kalno, ir vidurdienį darosi

nejauku, net baugu, nes visokių yra apie jį pasakojimų. Senieji žmonės sako, čia labai dažnai pasivaidena. Ne tik naktį, bet ir dieną, kada nė vieno krikštyto žmogaus čia nėra. Išeik tik ir būk ant kryžkelio tarp dvyliktos ir pirmos dieną, tai jeigu dievo perleidimas, ir pamatysi visai juodą vokietuką su raudona apykakle, ir jis vis šnairomis žiūri. O jeigu drįsti jam dievpadėką duoti, tai ir dingsta.

Kaži kodėl velnias taip labai mėgsta pasiversti į vokietuką? O! Senieji žmonės žino kodėl. Bet eik, paklausk jų. Ar jie tau atsakys? Ne! Nes apie tai kalbėti jie negali – tie, kurie mato...

O kartais velnias pasirodo žmonėms pasivertęs į gyvulį, kuris nepanašus nei į šunį, nei į veršį.

Jeigu žmogus praeivis esi krikščionis, tau nereikia nieko bijoti. Persižegnoji, ir piktenybė dingsta. O jei esi netikęs, tai velnias gali pajuokti.

Ir tikrai taip atsitiko vienam žmogui, Bartkui iš Šilininkų. Jis netikėjo nei dievą, nei velnią. O kai jam kartą pikta dvasia pasirodė, tai ir užkalbino ją Bartkus. Na ir pajuokė jį velnias: čia pat vietoj iš proto išėjo. Ei, kokia čia buvo bėda! Draskėsi, plėšėsi, lyg piktojo apsėstas, negelbėjo nei žolės, nei daktaras. Atėjo ir sakytojų, mokančių apskaityti, ir tokių, kurie turėjo „septintąsias knygas Mozės", apskaitė, – kaip tiek, taip tiek. Pagaliau, nebežinodami, ką daryti, nuvežė prie Žemaičių kunigų, tie jį dar išgydė.

Bet naktį – jau nedrįsk eiti per Aukštujų kalną, visada ką nors pamatysi ar išgirsi. Kitąsyk dejuoja, verkia arba juokiasi, kriknoja. O tau tik šiaušiasi, tik šiaušiasi plaukai.

Kartą Piktvardžių Dreižys parėjo iš Ašpurvių kaimo vėlai vakare iš surinkimo. Buvo buvęs naujas sakytojas, jis buvo kalbėjęs svarbų žodį, kurį reikėjo apmąstyti. Pamažu žengė žmogus per Aukštujų kalną, šventose mintyse paskendęs. Aukštai, prie mėlynojo žvaigždėtojo dangaus, švietė mėnesėlis. Pilnija. Toli ir plačiai nė šapo krintant negirdėti – taip tylu.

Tik staiga pamato Dreižys šalia savęs einantį vyrą. Taip, eina vyras greta jo. Bet svetimojo veido niekaip ir niekaip negalima pažinti. Stebisi Dreižys, kodėl jis ateinant nieko negirdėjo.

Apsidrąsinęs sako Dreižys:

– Labą vakarą, kaimyn!

Atrodo, lyg kad svetimasis kepurę keltų.

A, tai bus žmogus iš svetur. Vietiniai žmonės ne tokie mandagūs. Bet ūmai nutirpo Dreižys: juodu yra du, o mėnesėlis tik vieną šešėlį terodo.

Dabar suprato Dreižys, kas jį lydi. Bet jis dievo bijąs žmogus, ką gali jam tas šiaudų vyras daryti! Ir garsiai, iš širdies pradėjo jis giedoti: „Šalin, velniai jūs pekliški."

O piktenybė kaip pasirodė, taip ir pradingo.

– O kodėl čia baugina?

– Mat tai tokia jau čia negera vieta iš senų senų laikų. Bauginimai dings, kai tą vietą kurią dieną pašventins.

O ir šiaip ant šio kryžkelio jau ne taip labai malonu. Jeigu vasara, tai saulė kaitina, ką kaitinti gali. Labudiev, vieškelio pakraščiais jau auga pušaitės; jų pavėsy eidamas, dar gali pakęsti. Šiaip nors imk ir iškepk!

O ir žiemą ne maloniau, ypačiai jeigu žiemeliniai vėjai

pučia. Sniegai ir smiltys supustyti į griovius. Tik saugokis, kad ir tave patį vėjai į griovį nenuneštų.

Nuo kryžkelio į vakarus žiūrint, jau nė pušaitės, nors ir taip menkos, nebepastebėsi. Juoduosius šilynus tarpais paįvairina vaivorynai ir bruknynai.

Linksma būna čia vasarą šventadieniais. Iš kaimyninių sodybų prisirenka pilni šilai vaikaičių, kai sirpsta vaivorai, mėlynės ir bruknės.

Daug šuntakių veda per šilus kryžių krikštais.

O kiek čia klaidina! Jeigu kas nors turi eiti per šilus vakare namo, tai, be abejo, paklys. Kiek ten klystžvakių aplinkui klaidžioja!

Žmogus, jau būdamas paklydęs, manai ten kokią nors trobelę esant, eini pasiklausti kelio. Eini ir eini, nieko neužeini. Ir galiausiai supranti, kad tai buvo tik klystžvakės.

Tai yra nekrikštytos dūšelės, kurios niekur vietos neturi ir turi klaidžioti po šilynus, po pelkynus...

Taigi šitos klystžvakės ir paklaidina žmogų. Kitas gali atsimuosti, jeigu susipranta išversti pirštinę. Bet jeigu vasarą? Kas turi vasarą pirštines?! Arba galima, iš ausies iškrapščius taukų, patepti po klumpiu...

Bet kai reikia, kai bėdoj esi, tai visa esi užmiršęs ir klaidžiok sau sveikas ligi gaidgysčio...

O gaidžiui pragydus ir atsimuodus, daugiausia esi jau netoli savo namų; esi, pasirodo, visą naktį klaidžiojęs už vartų. Kartais matyti net pramintas takas.

Kartais esi nuvestas ir ligi kapinių. Tik, dievui dėkui, kad to naktį nežinai, – galėtum žmogus ir iš proto išeiti.

O kiek čia baugina!

Kartą dvi butelninki – Kuršienė ir Jakaitienė iš Aukštujų, – susidėjusi arklius, išvažiavo į miestą. Kadangi miestas toli, tai reikėjo jau pusnakčiu iš namų išsikrapštyti. Reikėjo važiuoti pro Aukštujų kapus. Jau netoli kapų esant, pradėjo šiauštis plaukai ant galvos. O važiuodami pro šalį, pamato jiedvi ant kapų kaži ką juoduojant, dejuojant ir barškinant grandinėmis...

Paskui grįžtant taip jau sutemo. O kai jau buvo jiedvi ties griode, netoli kapinių, tai jau buvo beveik vidurnaktis. Nuo Aglonos ligi griodės yra molio kelias, kuris vasarą lygus kaip stalas. O jau už griodės, kapinių link, reikia kapanotis į smilčių kalną. Tai, per tiltelį pervažiavus, Jakaitienė, jaunesnioji moteris, išlipo iš vežimo ir ėjo pėsčia, kad arkliams nebūtų taip sunku traukti. Jiedvi buvo Klaipėdoje šauniai įsipirkusi.

Tik staiga netoli kapinių pradėjo vežimas atbulas eiti. Baisiai persigando sėdinti vežime Kuršienė ir pradėjo pagalbos šaukti:

– Ilže, Ilžele, gelbėk! Nelabasis stumia vežimą atbulą.

Jakaitienė, kuri kiek greičiau pažengusi buvo, buvo drąsesnė, sugrįžusi patarė arkliams sukirsti kryžiais botagu. Juk žinome, kad velnias kryžiaus bijo.

Bet velnias turėjo savo juoką gauti, o tai dar tą pačią naktį. Parvažiavus į Kuršienės kiemą, iškinkė Jakaitienė savo arklį, uždėjo jam ant kupros pirkinius ir patraukė namo – tiesiai per Aukštujų kalną.

O štai jau ir paklydo. Neberado nei vieškelio, neberado nei savo kelelio. Nematyti medžiai ir krūmai lyg uolos kalnai

riogso prieš akis. Per juos traukia kaži kokia migla. Ir skaitė, ir meldėsi, ir giedojo Jakaitienė – kaip tiek, taip tiek! Pagaliau, nebežinodama ką daryti, atsisėdo ji ant vieno kelmo ir ėmė verkti. Tik staiga kaži kur sugiedojo gaidžiai. Ir lyg žvynos kokios nuslinko nuo akių Jakaitienei.

Šiluose vienur kitur jau yra pastatyti nameliukai: keliolika viensėdžių čia gyvena lyg paklydę. Vargingai gyvena tie žmoneliai, pusiau į žemę įsirausę. Pastatyta žema velėnų siena, ant kurios užtupdytas stogelis, ir jau troba. Viename šitos trobelės gale yra stuba, kurioje turi patilpti visa šeima: tėvas, motina ir vaikai, kiek jų ir būtų – keturi, šeši, aštuoni. Ir telpa.

Stubos asla moliu išpilta, išmušta, išlyginta. Jos gale langas. Iš lauko pusės aiškiai matyti, kad jis žemę siekia. Prie to lango stovi didelis stalas, sukaltas iš baltų pušinių lentų. Aplink stalą yra vietos pasisėsti visai šeimai: pagal vieną ir antrą stalo šoną pastatyti suolai.

Viename šone stovi plati lova, kur tėvas ir motina miega. Už lovos galo didelė, marga, keturkampė skrynė. Šitoje skrynėje – pargabentas pačios kraitis, kada ji atitekėjo. Šiandien joje sudėta visa „tėvų nauda“. Dar iš mergystės laikų prie skrynės dangčio, vidaus pusėje, prilipytas vaizdelis: Kristus prie kryžiaus arba puikus, margas Prūsų karaliaus paveikslas. Šalia jo pririšta virvelė, už kurios užkištos juostos, austos per septynias, per devynias ir dar platesnės, arba ir keletas margų ar baltų pirštuotų pirštinių, taip jau dar iš mergystės laikų. Šiandien vis reikia skrynę

atidaryti ne kad ką nauja įdėtum, o tam, kad ištrauktum iš vieno kito kampo ar audeklo galelį, ar kojinių, ar pirštinių, ar verptų vilnų, ar linų sruogą. Skrynės turtai vis menkėja, kai šeimos vis daugėja.

Antrame stubos šone sustatyta keletas vaikų lovelių, – tiek, kiek vaikų esama. O jų visada yra. Lovelėse suguldoma jų po du ir tris. O jei lovų neužtenka, tai dar užkrosny padedama šiaudų ir čia dar keletas suguldoma. Mažąjį pasiima motina kartais pas save į lovą. O tik gimęs guli sūpynėj, kuri ties lova po zėdu parišta.

Netoli angos stovi krosnis, aukšta ir plati. Ji ne tik apšildo stubą: joje ir duona kepama iš prienamio. Palei krosnį pastatytas mūris; viename jo gale žiemą verdama, ant antro galo galima pasisėsti, pasišildyti. Vasarą, nereikiant šiltos stubos, verdama prienamy ant trikojo. Varinis pakabinamas ant vąšo.

Dūmams pastatytas atviras kaminas, pakriaute pavadintas. Kas įstengia paršelį pasignybti, rūko toje pakriautėje mėsą.

Laukėjos durys uždaromos mediniu skląstu iš vidaus. Jeigu kartais tenka visiems išeiti iš namų, – kas retai teatsitinka, – tai durys užsklendžiamos iš vidaus, o paskutinysis išlenda pro langą.

Antrame trobos gale, po tuo pačiu stogu – tvartas. Čia padaryti gardukai paršeliams, užtverta vieta karvutei, jeigu įstengiama ją laikyti, šiaip ožkai ir avutėms. Ir vištoms dar vietos: virš paršelių padaryti laktai, ant kurių jos naktį tupi. Kiaušinius jos deda stuboj, lovos kampe, kur padedamas

padis. Kai kurios jauniklės kartais atkakliai ieško kitur vietos kiaušiniams dėti: jos nenori lovos kampe tupėti. Tai tos sugaunamos ir po rėčiu pakišamos.

Į rytus ir pietryčius, kaip jau minėta, Aukštųjų kalnas apaugęs pušaitėmis, kurios dar neišaugusios į pušis. Bet toliau, kiek pakalniui, tikras senas pušynas, dargi nemažas: tiesios kaip žvakės auga ten pušys, priklauso Aukštųjų gyventojams, kurių rytų link jau keliolika esama „iš senų laikų“, kaip sako senieji žmonės. Šitie gyventojai jau nebe taip suvargę ir neturtingi kaip Aukštųjų šiluose gyvenantieji viensėdžiai.

O ten, atkalnėje, Šimonių ūkis.

Jau iš tolo maloniai moja rentiniuoto šulinio svirtis ir stengiasi įtikinti kiekvieną praeivį, kad čia gyvena žmonės, patenkinti savo likimu. Dažnai lenkiasi svirtis į šulinį. Girgždėdama semia ji gaivinančio šalto vandens ir teikia jį troškulį kenčiantiems. Noriai lenkiasi svirtis į gelmę, vis tą pačią girgždančią savo dainą traukdama, o atsitiesdama ir dunksterėdama į žemę, atsidūsta ji lyg senelė, kuriai berods jau sunku lankstytis ligi žemės, rankioti pagalėlius, o tik mielai ji tatai daro. Ne vienas keleivis, lyg sekdamas meilų šulinio svirties mojimą, užkrypdavo į Šimonių sodybą.

– Iš kur pareini, kaimyn? Ir kur eini?

– Einu į pasaulį laimės ieškoti.

– O kodėl? Ar tavo gimtinėje negerai gyventi?

Ir išpasakodavo keleivis savo nelaimes, savo vargus, savo troškimus, ir išliedavo savo širdį žmogus Šimoniams. Paaugusieji užjausdavo, paguosdavo ir ne kartą galvą kratydavo:

– Ir kaip pasaulyje beatsitinka!

O mažiukai Šimoniukai išsižioję klausydavosi iš smalsumo. Ir, keleiviui išėjus, susitūpę patvoryje toliau sau pindavo pasakas apie pasaulio baisumus.

O kitą sykį užeidavo vyras apiplyšusia rusų kareivių mundiera, kurių daug matydavosi pasienyje. Baisias jis padarydavo akis; išlakstydavo Šimoniukai į pakampius pasislėpti. Bet ir didieji negalėdavo su tokiu susikalbėti.

– Daite chleba![8] – sakydavo jis pagaliau, ir jo akys jau nebebūdavo baisios, o tiktai prašančios. Kartais atrodydavo net, lyg ansai verkti norėtų.

Tatai suprasdavo Šimoniai ir pavaišindavo pabėgėlį ne tik duona, bet ir sviestu, sūriu, pienu.

– Spasibo, matuška![9] – sakydavo išeidamas rusas ir pabučiuodavo Šimonienei ranką.

Ir ilgai dar kalbėdavosi Šimoniai apie pabėgėlį rusų kareivį ir apgailestaudavo:

– Kur dings dabar, vargšas!

O vaikai iš baimės ilgai negalėdavo užmigti vakarais. Motina ir žiburį turėdavo palikti per visą kiaurą naktį, nes šiaip galėjo pasirodyti tos juodosios akys.

Ir tikrai, nuėjus Matui Šimoniui į kapus, likimas atvertė kitą gyvenimo lapą. Lengviau atsikvėpė Šimonių vaikai.

Pradėjo ūkis didėti, aruodai pildytis taip, kad iki naujos dagos jau nebeišsisemdavo. Kitaip pradėjo laukai žaliuoti, vaisingi atsirado metai. Praturtėjo Šimoniai.

Nors pasaulio pakraščiuose ir nerimavo žmonės, vaidijo-

[8] Duokit duonos! (*rus.*)

[9] Ačiū, motinėle! (*rus.*)

si, ginčijosi, vainikuotos galvos karus sumanė, į svetimus kraštus traukė žmonių pavergti, turtų pasiplėšti – Šimoniai Aukštujuose kad ir girdėjo gandų visokių, bet patys nieko nejautė, nieko nepatyrė ir nieko nematė. Ir nieku nesirūpindami laimingai gyveno.

Tik vieną kartą, iškilus kaži kokiam karui, buvo pašauktas ir Šimonių vienas. Išvyko Šimonis pėsčias, traukė per šilus, persikeldino arba ir patsai perbrido per upes, upelius ir žingsniavo vieškeliais Karaliaučiaus link į karą. Karaliaučius toli, kelionė ilga ir sunki.

– Aš, Šimonis iš Aukštujų, esu pašauktas į karą, – atvykęs į Karaliaučių, prisistatė jis komendantui.

Ir komendantui dar nepasakius, kur Šimonis turi pasidėti, įsiskubino pro duris kaži koks žmogus ir įteikė jam raštą.

Perskaitė komendantas, sugniaužė ir numetė po stalu popierių. O patsai labai susijaudinęs ėmė tekinas bėgioti po raštinę:

– Verflucht, verflucht nochmal![10]

Bet Šimonis dar vis čia tebestovi ir nežino, ką daryti. Nei jam eiti, nei čia palikti, šėlstant aficieriui.

– Was stehst du da noch, du, Kamel?[11] – putoja vokietis.

– Pone, aš atėjau į krygį.

– Der Krieg ist aus, marsch nach Hause![12]

Ir karo nematęs pargrįžo Šimonis vėl tais pat keliais namo, kuriais buvo išvykęs.

[10] Prakeiktas, dar kartą prakeiktas! (*vok.*)

[11] Ko tu dar stovi, kupranugari? (*vok.*)

[12] Karas pasibaigė, marš namo! (*vok.*)

Ilgai ilgai pasakodavosi apie tai aukštujiškiai. Užmiršo pagaliau jau, katras tai buvo Šimonis ir kada tai buvo. O sunku tatai ir atminti, vokiečiams taip dažnai bekariaujant.

Kad likimas pastovesnis ir ne toks svyruojąs būtų, kad ne vis iš nauja užsimanytų pulti Šimonius, tai šiuo ir baigtųsi pasakojimas.

Bet nors kelios Šimonių kartos ir be jokių pažymėtinų prietykių gyveno – gimė, augo, karšo ir mirė, kaip visi kiti pasaulio piliečiai, – vėl kartą skaudžiai juos aplankė likimas, dar ne visai pasibaigus aštuonioliktajam amžiui.

PRIEKULĖ

Stovėdamas ant Aukštujų kalno ir žvelgdamas į pavasario ar rudens vakarus, gali pastebėti bažnyčią. Tai Priekulės bažnyčia. Priekulės parapijai priklauso ir Aukštujai. Šioje bažnyčioje krikštyti, įžegnoti, o daugiausia ir sujungti visi Aukštujų Šimoniukai ir Šimonytės, Mato Šimonio vaikai ir vaikų vaikai.

Sena tai bažnyčia. Stiprieji akmeniniai mūrai stovi iš švedų laikų. Amžius čia stovi ir amžius dar stovės. Bažnyčia jau daug galėtų papasakoti apie laimę ir nelaimę, apie džiaugsmą ir kančias čia gyvenusių ir gyvenančių žmonių, jos parapijiškių. Kiek ašarų čia krito iš akių prispaustųjų būrų – ji viena težino. Bet ji tylėjo ir tylės.

Ir ašarų upeliai išdžiūva kai kada. Ir vargą vargstantieji vienas po kito tyliai griūva į kapus. Bet kapinėse aplink baž-

nyčią ne vieta būrams baudžiauninkams ar lietuvininkams ūkininkams. Jų kapams kitur skirtas smiltynų sklypelis.

Jiems niekas paminklų nestatė. Tik pušinį, kirviu aptašytą kryžių, su stogeliu ar be stogelio, atsižvelgiant į tai, kas laidojamas – vyras ar moteris, – įkasė į žemę ties kaupu artimieji. Be vardo, be jokio pažymėjimo. Mirė žmogus – būrelis, dingo ir jo vardas, lyg jo niekada nebūtų buvę, ir niekas jo jau daugiau nebepasigedo.

– Jis lenkės nepaliko, – toks priežodis palydėjo jį į kapines. Ir, tiesa, užrausiant kapą raudonąja smiltim, nuriedėdavo keletas ašarų žemyn; tylų jos reiškė skausmą, bet dejonės niekas negirdėjo.

Kapinėse aplink bažnyčią laidojami tik ponai: dvarininkai, kunigai, amtmonai ir panašūs. Bet vienas ponas, čia palaidotas, nerado sau ramybės. Nebuvo jos nusipelnęs.

Tai buvo Priekulės riterio dvaro užvaizdas ir amtmonas Puserna*. Baisiausias žmogus pasaulyje. Ir piktas jis buvo, ir neteisus. Ir tokį jis pasistatė sau paminklą, kad amžius jį minės apylinkės gyventojai. Amžiais pasakos žmonės apie nelaimingąją ir neramiąją Pusernos vėlę, kuri niekur nerado sau vietos.

Kiek jis, gyvas būdamas ir Priekulėje viešpataudamas, užmušė baudžiauninkų, vargšų būrų, kiek jų badu išmarino ar šiaip nelaimingų padarė, tik vienas dievas težino!

Niekas tuokart knygų nerašė, panašių įvykių neįamžino. O kas ir rašys! Būrai nemokėjo plunksnos valdyti. Kurie mokėjo, tai buvo ponai; o varnas varnui į akį nekerta.

Tačiau senų žmonių atmintis geresnė už bet kokią istorinę

knygą. Ir iš lūpų į lūpas eina atsitikimai, niekada neužmirštami, apie beširdį, velniui pasirašiusį amtmoną.

Tiktai anie atsitikimai kas kartą darosi paslaptingesni ir lyg nesuprantamesni jauniesiems, kurių šiandieną jau daugis nei dievą, nei velnią nebetiki. Ir kaip jie betikės į paslaptingus įvykius, kurių nebuvo matę.

Bet juk ne tiems pasakojama, kurie nenori tikėti, o tiems, kuriems įdomu.

Ir koks tai buvo žmogus tas Puserna!

Auštant pavasariui ir sugrūmojus pirmajai perkūnijai padangėse, atbunda visa gamta, ir prasidžiunga ne tik ponas, bet ir vargšas būras.

Vienas tik amtmonas apsiniaukęs lyg audringa rudens naktis.

Aure ežeras. Jame kurkia varlės savotiškas giesmes. Visi tatai džiaugsmu pasveikina, būdami tikri, kad jau nebegrįš žiema, nebebus šalnų. Vienas tik Puserna negali to girdėti. Kiekvienas varlės sukurkimas eina lyg peilis jam per širdį. Tai primena kaži kokią pavasario naktį, apie kurią tik jis vienas težino. Bet sąžinės balsas liudija ir dangus matė!

Ir kai tiktai išaušta pavasaris, sugrumia pirmoji perkūnija, sušaukia amtmonas pas save baudžiauninkų būrį, įteikia kiekvienam botagą, įsako naktimis pakaitomis stovėti prie dvaro ežero ir plakti varles. Bet nors dvaro ežere ir nutildavo varlės, – apylinkėj gana griovių griovelių, iš kur garsiai atskamba varlių kvarksėjimas. Ir amtmonas vėl keikia, negalėdamas miegoti. Sąžinė graužia... O kitą dieną įniršęs Puserna ūžia ir putoja lyg jūra.

Rugiapjūtė. Lažininkai dirba išsijuosę. Rugiai griūva pradalge per pradalgę.

Aure Strazdas su jaunąja savo žmona. Vakar buvo vestuvės. Jis antrininkas, neturtingas, bet gražus ir stiprus. Parsivedė sau žmoną – Anelę Vanagikę iš Aukštujų. Daili ji mergina, nors ir vargo spaudžiama augusi, ir ne kartą juodos duonelės su druska pasikrimtusi dirbo, vis dėlto jos akys žiba, veidai rausta, kiek kartų tik pažiūri ji į savo Joną.

Ir Strazdo dalgis kerta kuo didžiausią pradalgę lyg per vėją.

– Ar ne per greit kertu? Ar suspėsi parišti?

Anė nesuspės! Ji jau pažįstama kaip stropiausia darbininkė. Jai visa tik juokai.

– Ar greičiau nebeina? – juokiasi jaunoji.

– Palauk, palauk!

Ir jau pradalgė pasibaigė. O Anė ant kulnų – pėdas jau surištas, į šalį pamestas.

– Ak, kur kiti kirtėjai pasilikę!

Greit nutveria Jonas Anę, nubučiuoja ją, nuglamonėja. O ji tik rausta, tik rausta...

– Paleisk, Jonuk, pamatys kiti... išjuoks!

Dar kiek paglamonėja Jonas savo žmonelę, dar kartą pažiūri jai į akis. Ak, šiandien jis į poną nemainytųsi, šiandien jis turtingesnis už karalių! Ir nutveria vėl dalgį Strazdas. Dar didesnę jis nori užsimoti pradalgę.

Paskamba šūvis iš griovio. Krūptelėjo Jonas Strazdas, ir jo akys ieško žmogaus, čia šaudančio.

Iš griovio išlenda Pusernos sūnus ir pats nusigandęs žiūri, ką jis padaręs.

Jonas Strazdas nepamatė, kaip tyliai susmuko jo žmonelė, jo Anelė, ant ražienų. Nelaimingoji kulka ištiko Strazdienę į galvą. Ir ji čia pat vietoj negyva.

Ir kai jis tai pastebėjo, lyg proto netekęs pargriuvo ties stingstančiu Anelės kūnu. Ir verkė, ir šaukė, glamonėdamas lavoną. O talkininkai lyg nutrenkti stovi išbalę, nors diena kaitri.

Bet staiga atsistojo Strazdas, sugriebė Pusernūtį... Jei ne kiti būtų išgelbėję išblyškusį vaikiną, jis jau būtų lavonas.

Bet čia ir Puserna. Jis nesupranta baudžiauninko sielos kančių. Dar niekada jis apie tai nepamanė, kad ir baudžiauninkas turi širdį krūtinėj.

Amtmonas liepia Strazdą prie savo arklio pririšti. Skaudžiai pentinais subadė jis savo juodojo žirgo pašonius ir lyg vėtra nulaidino per laukus, vilkdamas paskui save Strazdą.

Žirgas apsiputojęs, o Strazdas pusgyvis, kai parlėkė į dvaro kiemą. O amtmonas neklausė nieko: kodėl, kaip, ką, – tik įsakė tiek ir tiek Strazdui rykščių atskaityti.

Bet Strazdas daug jų jau nebejautė.

Parsiskubino jaunasis Pusernukas iš laukų tekinas ir verkdamas. Bėgo prašyti tėvo neleisti užmušti baudžiauninko:

– Aš kaltas, tėveli... aš nušoviau jo žmoną! Netyčia.

– Jau per vėlu, – velniškai nusikvatojo amtmonas, o sūnus išėjo drebėdamas. Žiūrėti į tėvo akis ir jis baidosi.

Gražus Lamsočių gyvenimas, gražiausias priekuliškiuose. Pernai mirė Lamsotienė, šįmet tėvas nori paduoti ūkį vienturčiui savo sūnui Adomui.

O Adomas jau apsirinkęs dailią sau mergelę, dailiausią iš visų – toli ir plačiai – Aukštujų Šimonių Anikę. Vienatinė Šimonių dukrelė, užtai ir užaugo daili lyg lelija, visų mylima, visų globojama.

Vestuvės bus švenčiamos puikiai, pradedant jau ketvirtadienio diena – juk ne baudžiauninkai, o laisvi ūkininkai Šimoniai ir Lamsočiai, ir gali.

Graži rugsėjo mėnesio diena. Aukštujų šilai žydi lyg pasipuošę ypatingai kokiai šventei.

Ant savo pačios užauginto, jurginomis papuošto širvio joja Anikė Šimonytė į sujungtuves; nuotaką puošia rūtų vainikas. Margi kaspinai apsupa mergaitę. Ir tokia ji graži, kad ir vėjas, kvapą įtraukęs, tyli. Tik širviui užkabinus greitesnę žinginę – puikiai pakilo kaspinai į orą. Neiškentėdamas vėjužis kukliai žaidžia nuotakos papuošalais, ir nuotaka dar gražesnė.

Paskui jojantieji vestuvininkai negali atsigėrėti jaunosios dailumu.

O ant kalnelio, Priekulėje, sutinka jaunikis savo jaunąją.

Laikas jau eiti į bažnyčią. Anikė laiminga: gražus juk Lamsočių Adomas. Bet kukliai, lyg gėdingai, nuleidžia ji savo galvutę. Ir nemato, kad iš bažnyčios išsirioglino baisūnas ir paliko tarpdury stovėti.

Stabterėjo Adomas Lamsotis ir kietai suspaudė savo dešinę, visai užmiršdamas, kad joje ilsisi drebanti jo jaunavedės ranka.

Pakėlė akis Šimonytė, ir tuožyg įsmego į jos veidą amtmono Pusernos akys. Sudrebėjo jaunoji ir nubalo. Ir visai nejučiomis prisiglaudė ji prie Adomo.

– Aha! – pasakė ponas ir tada pamažu nuėjo. Ne, daugiau

nieko. Bet Šimonytės širdelė sopulingai sudejavo. Nuotaka nė pati nesuprato, tik nujautė, kad begėdiškai ją užgavo, jos garbę įžeidė vokietis savo akimis. Ir dvi didelės ašaros greit nusirito per veidus.

O tamsioje bažnyčios kertėje lyg vagis koks pasislėpęs tupėjo Šimonių likimas. Neišmąstoma šypsena išbraižinėjo jo veidą. Nerūpėjo jam kiti, viena tik Šimonytė, dabar jau Lamsotienė, ir Lamsotis.

Jautė jaunoji šaltąjį likimo žvilgį. Šimonių siela jautri, ir šalti šiurpuliai vienas per kitą slinko jos nugara.

Bet greit buvo užmirštas anas įvykis. Tiesiog išdilo jis iš jaunosios Lamsotienės atminties. Ar ne širdis perpildyta didžiosios laimės!

Atėjo pavasaris su naujais darbais ir vargais, bet jauniesiems Lamsočiams visa lyg žaislas. O dar juo labiau, kadangi... jei visa kas gerai... tai jau rudenį...

Ir kai šitą Anikė pakuždėjo į Adomo ausį, šisai iš neapsakomo džiaugsmo paėmė savo žmonelę ant rankų lyg brangiausią ir jautriausią kokį daiktą ir nunešė į lovą:

– Dabar tu man nieko nebedirbsi. Tu piršto į šaltą vandenį nebekiši!

– Bet, Adomukai, moterys sako: geriau, jeigu dirbi, sveikiau.

Anksti rytą atsikėlė jaunoji Lamsotienė linksma ir daili, kaip visada. Jau taisosi ir Lamsotis palikti malonųjį savo guolį: vasara, darbų be galo.

– O kieno tie veršiai? – staiga sušunka Lamsotienė. – Apsaugok dieve! Visas avižų plotas ne tik išbraidytas, bet ir sutryptas.

Supyko ir šeimininkas:

– Vargas nežino, žmonės nemoka savo gyvulių suvaldyti. Mūsų niekada nebraidžioja po svetimus javus.

Bet senis Lamsotis buvo jau pirmiau pastebėjęs bandą; nuėjęs išvijo ją iš avižų ir suvarė į kiemą. Kieno tie veršiai, niekas nežino; apylinkėje gyvena daug ūkininkų.

Bet apylinkėj gyvena ir šuniškų žmonių.

Štai ant juodo eržilo įlaidina į kiemą nuo batų aulų iki pasišiaušusių plaukų galingas amtmonas Puserna:

– Tu pavogei dvaro bandą!

Ne klausimas tai buvo, ne spėliojimas, bet atsvėrimas ir jau teisinis sprendimas.

– Aš nevogiau, – atsakė senasis Lamsotis, – o tik išvariau iš mūsų avižų, kurios baisiai sutryptos, ir visa šiometinė daga šalin. Kam banda priklauso – nežinojau, o kam ji priklauso, tas veik jos pasiges ir eis ieškoti, – pamaniau.

– Tylėk! – suriko amtmonas tokiu balsu, kad senis Lamsotis nubalo kaip drobė. Sūnus sudrebėjo, o jaunoji Lamsotienė skaudžiai pradėjo verkti.

– Tuojau varyk bandą į dvarą, seni.

– Tėvelis senas, gali parvirsti, brisdamas per Miniją, ir nuskęsti, – pasisiūlė sūnus į tėvo vietą.

Sušvilpė amtmono botagas per orą, nukrisdamas skaudžiai ant jaunojo Lamsočio kupros:

– Ir tau ateis laikas, šunie!

– Jau pietūs, o uošvis dar negrįžta, – skundžiasi Lamsotienė mergoms.

– Rasi jį primušė užvaizdas.

– O rasi jis Minijoje nuskendo.

Nerimauja ir sūnus: rods tebeperšti dar nugara nuo ano botago smūgio, tėvo betgi reikėtų eiti ieškoti.

„O jeigu daugiau dar supykinsiu užvaizdą?“

Nė darbas šiandien neina nuo rankų – visa kas eina atbulai.

„Reikia paklausti žmonelės, ar tik neiti į dvarą?“

Jaunoji Lamsotienė negali širdies krimtimo nuraminti. Ar eina į vieną trobos galą, ar į kitą – visur ta pati baidyklė, visur ta pati nemalonė. Kelis kartus jau buvo ji prie išimtininko stubelės[13] durų, bet nedrįso į vidų žengti.

Pagaliau sugrįžusi įėjo, apsižvalgė; visa kas nejauku, trūksta to taip mylimo seno žmogaus. Jis malonus ir geras kaip tikras jos tėvas, ir dabar jai atrodo čia, lyg viskas būtų tuščia.

Akys nuklysta į daržą. Ties langais eilė bičių avilių. Toliau keletas obelių, patvoryje serbentynai; už tvoros dobilynas. Kaži, ko tos akys tik ir ieško!

Ten Minija vinguriuota, dailiai medeliais, krūmais įrėmuota. O ten, toliau...

Lamsotienė žino, jeigu ji pasistiepia ant kojų pirštų, tai ji mato... Ten yra... baisus šiurpas nupylė nugarą. Staiga atsiminė jaunoji Lamsotienė savo sutuoktuvių dieną. Visai tokie

[13] Stubele Mažojoj Lietuvoj vadinamas mažesnis kambarėlis šalia didžiojo, stubos – ten gyvena paprastai išimtininkai.

pat šiurpuliai ją tuokart bažnyčioje krėtė. Taip, ten galima matyti – baisu pagalvoti, o dar baisiau ištarti žodį... kartuvės.

„Reikia eiti pietų žiūrėti, rasi senis jau parėjo“, – raminasi jaunoji Lamsotienė.

Kaip maloniai čia saulė šviečia. Kaip linksmai zirzia bitelės, senelio taip mylimos bitelės, kurias jis per dienų dienas saugo, jų žygius seka, su anomis kalbasi lyg su žmonėmis. Niekada nereikia seneliui užsidengti veido ir rankų. Niekada bitelės jam neįgelia.

Prie lango stovi žemas suolelis, į kurį uošvis atremia kai kada nuvargusias savo kojas.

„Jeigu aš taip pasilipčiau, tai nė pasistiepti nereikėtų. Ir matyčiau, kas anapus Minijos darosi. Bet ką jau ten pamatysiu!“

Jaunoji nori eiti iš kambario. Ji tiesiog bijo savęs.

Ne, ne, nežiūrėti, kam tai?

Bet lyg kieno traukiama – jau lipa, jau stovi ji ant suolelio.

Anapus Minijos taipjau daug medžių. Bet anuodu jovaru, kur įtaisytos kartuvės, stovi sau atskirai. Taip, taip... o kas ten, ak, kas ten? Ko bėginėja žmonės... vienas, du, keturi... tėvelis...

– O Jėzau!

Išgirdo virtuvėje mergos Jėzaus vardą ir kimų bildesį. Lygiai įeina šeimininkas ieškoti savo žmonos.

– Kaži ko šaukia šeimininkė Jėzaus...

Galvotrūkčiais įpuolė į stubelę Lamsotis. Bet jau jo nebereikėjo: jo žmona, jo mylimoji Anikė, guli asloje su perskelta galva! Dar kelis kartus sutrukčiojo širdis lyg dejuodama, lyg apgailestaudama:

„Juk aš dar tokia jauna! Dar tik teprasidėjo laimingas mano gyvenimas!“

Jau nebeatidarė Anikė savo mėlynųjų akių, jos jau amžiams uždarytos.

Nieko nebeišverksi, jaunasis. Ašaros, nors ir taip labai mylimo žmogaus, jau nebeįkvėps gyvybės. Kęsk kantriai, sukąsk dantis, tai likimo ranka, – turbūt jos dar nepažįsti!

Bet kas jos mirties priežastis? Ėmė dairytis Adomas Lamsotis. Nieko nematyti. O tik štai skrynios kampas kruvinas, keli plaukai prikibę... Bet kaip... Ak, štai prie lango suolelis apvirtęs. Ir kada jau lavonas ėmė stingti, paguldė jį Adomas ant žemės ir nuėjo prie lango.

– Kodėl ji lipo ant suolelio, ką ji ten matė?

Išsitiesė Adomas ir sustiro. Susvyravo jis ir kone pargriuvo aukštiniokas ant lavono.

Klykdamos išbėgo mergos į kaimynus pagalbos. Atėjo kaimynai.

Bet jie jau žinojo, kad anapus Minijos kabo pakartas senelis Lamsotis.

Dideli žmonių debesys lydėjo Lamsotienę, Aukštųjų Šimonytę, į kapus.

Ir kada šeši vyrai Lamsotienės pačios austomis ir balintomis marškomis nuleido jos kūną į duobę, į paskutinę atilsio vietelę, nė viena akis neliko sausa. Tėvas Šimonis ilgais baltais plaukais stovi ties duobe. Jo akyse nėra ašarų. Ne, jis nemano verkti. Tiesa, atimta jam visa, kas brangiausia. Išplėšta jam širdis iš krūtinės. Tačiau taip dievo likta: taip moko vokiečiai kunigai.

„Bet argi! Ar dievas taip nori, kad Šimonių laimė būtų ardoma vokiečių? Ar tai tikrai jo valia? – klausia Šimonis savęs. – Argi nebus pasakyta ir jiems kada: „Iki čia, ir ne toliau?!“

Galbūt bus, bet kada, kada?!

Šimonių siela kenčia.

„Tik nenusiminti! – stiprina jis pats save. – Jeigu nusiminsime, jau nebegalėsime gyventi, turėsime patys pasilaidoti. O, ne! Mes norime gyventi, mes lietuvininkai! Tai ir žiūrėkime vokiečiui, kankinančiam lietuvininkus, į akis su panieka!“

Dusliu bildėjimu krinta žemės grumstai ant pušinio grabo į duobę.

Lamsotis svyruoja: kiekvienas subildėjimas pamažu skverbiasi vis gilyn ir gilyn į jo širdį. Ir jis jau turbūt nebeišlaikys.

Tėviška Šimonio ranka nutvėrė žentą už alkūnės.

– Nusiramink, sūnau! – ramiai sako jis žentui.

„Iš kur tik ima tėvelis tiek jėgų!“ – pamanė Adomas.

– Tėveli! – kaži ką nori sakyti Adomas, bet čia suklinka Šimonienė, motina:

– Niekados aš tavęs jau nebepamatysiu, mano dukrele!

Ir kada iš kapų
Prikelsi kūną mano! –

atskamba žmonių balsai į Šimonienės ausį.

Bet kaži kodėl nėra paguodos, nėra nuraminimo...

O kerštas lyg smailus kylys stringa į krūtinę, vis gilyn ir gilyn. Ir ašaros bejėgiškai tik teka, tik teka.

Bejėgiai būrai, lietuvininkai!

Laikas užgydo ir skaudžiausias sielos žaizdas. O Adomui Lamsočiui reikėjo šeimininkės. Tai ir atitekėjo kaimyno Rauslio duktė Marinkė. Rauslys nedaug tegalėjo duoti dalies pinigais, užtai atidavė kampą žemės, kuris ribojosi su Lamsočių laukais, maždaug apie vieną ūbą.

Netruko nė metai, kaip jau prie Lamsočių rodynos.

Ir vieną tik kartą paėmė Marinkė savo vaikelį į rankas ir didele meile prispaudė karštai prie savo širdies kūdikį, lyg jau visai jo nebenorėtų padėti iš rankų. Bet staiga pradėjo raibti akys.

– Imkite vaikelį, – pasakė jaunoji motina ir išsitiesė lovoje.

– Juk sakiau, kad dar esi per silpna, – pyko senoji Rauslienė. – Atsidžiaugsi gana dar su tuo kriokliniu! – Tai neskambėjo piktai, o taip, kaip sakoma prityrusios motinos. Bet jaunoji Lamsotienė to nebegirdėjo.

Namiškiams linksmai begeriant pipirinio ir bevalgant „lėlės koją“, jaunoji motina tyliai užgeso.

Lyg pasigesdamas motinos, klykė ir šaukė jaunasis pilietis vieną dieną ir vieną naktį. O tada klyksmas mažėjo, virto dejavimu, ir po šešių dienų Lamsotis palaidojo savo antrą žmoną su kūdikiu glėbyje.

Viena nelaimė sekė kitą.

Dar Adomas Lamsotis nenusiramino, dar tebevaikščiojo jis kaip paklydęs – čia po laukus, čia po kiemą, lyg nesavas. Vieną dieną ateina jo svainis Rauslys, irgi jaunas ūkininkas.

– Tu numarinai mano seserį, atiduok man dabar jos dalį – tą žemės sklypą!

Adomas nė manyti nemano tatai daryti. Žemė jam priklauso visai teisėtai. Vis dėlto, jeigu svainis ateitų kaip žmogus, juk galėtum apie tai pasitarti.

Ir žodis – vienas, kitas – vis piktesnis, vis baisesnis. Ir skaudūs išėjo barniai. Pagaliau, nebesusivaldydamas iš keršto, jaunasis Rauslys pagriebė iš malkinės į kerą įkirstą kirvį, ir, pirm kol Adomas Lamsotis susiprato, ištiko jį skaudus kirvio smūgis.

Ne, užmušti Rauslys nenorėjo. Tik pamokyti. Bet Adomas Lamsotis jau guli kraujuose ir nebesijudina. Ne, tik dar pakėlė ranką, išsitiesė kūnas, dar kartą sutrukčiojo – ir daugiau nieko!

O Rauslys stovi šalia užmuštojo, kirvis rankoje. Jo akys virsta iš galvos.

„Baisus sapnas, – mano sau Rauslys, – kad tik bent galiausiai atsibusčiau!"

– Stipri tavo ranka, Rausly, Donnerwetter! Vienu smūgiu įstengei tokį vyrą, kaip Lamsotis, partiesti! Ha ha ha! – bjauriai nusijuokė šalia jo amtmonas Puserna.

„Kad aš tave taip būčiau partiesęs, tai nors žinočiau, kad gerą darbą atlikau, – dygterėjo į Rauslio galvą mintis. – Kaip būtų... kad jau... tad jau..."

Bet jau paimtas jam iš rankos kirvis ir numestas į malkinę.

– O kas dabar, Rausly? Hi hi hi! – lyg šėtonas žviegia vokietis.

Je, kas dabar? Aišku, kad jau rytoj jo kūnas koraliuos tarp anų dviejų jovarų... vėjo šen ir ten siūbuojamas. Andai Gelžiniaus bernas taip kybojo, akys nebeturėjo kaktoje vietos, liežuvis...

– O viešpatie, pone dieve! – suriko Rauslys ir puolė užvaizdui į kojas. – Darykite su manimi, ką darote, pone amtmone, tik ne ant galgio, tik ne ant galgio!

Ilgai gėrėjosi užvaizdas šiuo vaizdu. Tiesa, jam kasdien po kojų guli vargšai baudžiauninkai, kiek kartų jie eina klūpčiomis prieš jį, amtmoną Puserną! Bet jeigu vienas laisvųjų, išdidžiųjų lietuvininkų jam po kojų guli, tai jau ne paprastas malonumas, tai patenkinimas. Tokių vaizdų ne kasdien pasitaiko.

– Laisvieji lietuvininkai – kietasprandžiai, niekada dar manęs nėra ko prašę, bent neatsimenu to. Per daug aukštai jie galvą neša, lyg jie čia ponai. O kad ir ant galgio juos nuvarau, jie neprašo malonės.

Štai Rauslys jau ir kojas apkabino. Tokio bailio lietuvininko, – ne, tokio dar nėra matęs Puserna.

Kaip pasakė jam anuomet senasis Lamsotis? Taip:

– Prieis ir tavo galas, amtmone! Ir tavo darbai bus svarsčiais sveriami.

Kad nebūtų taip sakęs, rasi ir būtų palaikęs gyvybę. Bet jam, Pusernai, grasinti? Tokio žmogaus negali būti pasaulyje!

– Prašykite ko norite, pone amtmone, – dejuoja Rauslys, apkabinęs Pusernos kojas.

Bet amtmonas pastūmė jį nuo savęs, paspyrė koja lyg kokią bjaurybę.

Ir pasiutiškai malonus tat vaizdas! Kad bent kiti tai matytų, jo draugai! Gaila, šalia susibėgusių, nusigandusių būrų nieko daugiau čia nėra. O taip norėtųsi pasigirti...

Nors Rauslio toks didelis nusižeminimas ir suteikia Pusernai smagumo, bet dar maloniau būtų lietuvininką kankinti.

Vėl atšliaužia Rauslys:

– Susimilkite, pone!

Sužaibavo amtmono akys. Beveik užmiršęs buvo jis botagą, kuris šiaip skirtas tik juodajam eržilui. Ir sušvilpė oras, šikšninio botago raižomas, – ir vienas, du, trys kirčiai žiauriai užgavo Rauslio nugarą. Sucypė Rauslys – ir iš gėdos, ir iš skausmo, ir iš baimės.

O aplink stovintieji pasibjaurėjo ne tiek amtmonu, kiek Rausliu:

– Kitą užmušti jis mokėjo, o pats mirti bijo, bailys!

Bet greit užkišo už bato aulo Puserna savo botagą ir, kaži ką iš naujo sugalvojęs, prisilenkė prie žmogžudžio ausies:

– Jei tu man tą dirvą atiduosi, dėl kurios su svainiu vaidijaisi, aš tau gyvybę dovanosiu!

Taip išpirko savo gyvybę Rauslys.

O anas žemės sklypas gavo kruviną vardą, kuris amžiams liks anų laikų liudininku.

Bet kiekvienas sulaukia savo dienos.

Ir amtmonui Pusernai priėjo galas. Ir jam reikėjo mirti. O dar niekas iki šiol nebus bijojęs tiek mirties, kiek bijojo šisai vyras. Berods ir niekas nėra tiek nuodėmių turėjęs.

Pagaliau, kada jau velnias jį nusmaugė, – dūšią jis buvo velniui savo krauju užrašęs, – jo kūną, kaip didžiausiam ponui kad pritinka, padėjo į bažnyčios rūsį.

Bet, deja! Ir grabe gulėdamas, jis nedavė žmonėms ramybės. Net per mišias jis išeidavo iš požemio ir baladodavosi bokšte, ant korų ar net atsistodavo už kunigo nugaros – jam esant sakykloje – ir šaipydavosi.

Baisiausiai išsigandę, žmonės didžiausiu triukšmu bėgdavo iš bažnyčios vidury mišių. O kada nueidavo atsitiktinai į bažnyčios požemį, tai visados atrasdavo grabą atdarą ir lavoną šalia jo begulintį.

Bažnyčios seniūnai nutarė ji kapuose palaidoti, šalia bažnyčios. Tačiau jau tą pačią naktį Puserna vėl baladojosi po kaimą, po laukus, lankė baudžiauninkų trobeles. Švilpaudamas šuoliais jodinėjo ant juodojo savo eržilo. Žmonės tai tikrai matė. Ir kitą rytą išblyškę vienas kitam pasakojo matę amtmoną.

O amtmono eržilą atrado rytą nuprakaituotą ir apsiputojusį stalde. Netrukus jis padvėsė.

Ir, nuėję ant kapinių, atrado kapą atraustą, grabą atdarą, ir ponas gulėjo kojų gale. Nebeišmanė žmonės, kaip gelbėtis, nes, užrausus kapą, kitą naktį tai vėl pasikartojo.

Negelbėjo nei užmeldimai kunigų, nei maldos baudžiauninkų. Pašvęstoji žemelė kratėsi, nenorėjo priimti didžiausio piktadario lavono.

Tvėrėsi žmonės kitos priemonės: nukirto lavonui galvą, padėjo jam ant krūtinės ir tada vėl palaidojo. Bet kitą naktį dar baisiau. Amtmonas pasirodo visiems tiems žmonėms, kuriuos jis, gyvas būdamas, gana buvo kankinęs. Matyti, kad galva nukirsta jam buvo, nes jis ją vėl užsidėjęs, tik atbulai.

Ir vėl tas pats: vėl rado išmestą amtmono lavoną iš kapo su visu grabu. Tikrai, jis turi vėl galvą ant pečių, tik atbulai. Dabar padėjo jo galvą kojų gale, kad negalėtų jis ją pasiekti užsidėti. Ir šį kartą iškasė gilią duobę nepašvęstoj

žemėj, ten, kur dilgynės ir piktžolės auga, – bažnyčios atkalnėj. Ir čia nuleido amtmono grabą. Užvertė duobę, o ant duobės užrito dideliausią akmenį, ant kurio iškaltas piktasis ir žodžiai:

„Čia ilsisi negyvieji pono Pusernos kaulai."

Daugiau nieko. Jokio kryžiaus ženklo, jokio sakinio iš Šventojo rašto.

Nuo to laiko žmonės turėjo ramybės. O ilgai nebetruko, pasibaigė ir baudžiava. Žmonės atgavo savo žmoniškas teises.

Tylus, nejaukus kapas Priekulės bažnyčios atkalnėj yra liudininkas ir graudenimas ne tik šiai dienai, bet ir būsiančioms kartų kartoms.

Bet ant Minijos kranto tebestovi du senu jovaru. Ir ilgai dar stovės. Juodu yra liudininku anų laikų, kada lietuvininkas dar buvo beteisis, kada kiekvienas, jį radęs, galėjo užmušti arba, kaip amtmonas Puserna, – pakarti.

Ilgai dar riogsojo galgio įrengimai, primindami vakarykščią dieną.

Bet laikas ir gamta, nebepakeldami tos tamsiosios žmonijos dėmės, juos sunaikino.

Tik jovaru du dar lenkia galvas ir dejuoja, atmindamu ne taip dar labai tolimą praeitį. Kai kada lyg smalsiai žvelgia juodu į kitą Minijos pusę, kur sunkiai, kaip amžina kaltė, guli „Kraujo dirva", nenuplaunama baudžiavos laikų gėdos dėmė.

Taip pasakojo senieji žmonės.

Lininiais, baltais kaip sniegas marškiniais, juoda kamzole, pilkomis milinėmis kelnėmis apsirengęs, su lazda rankoje eina Šimonis apžiūrėti savo laukų.

Pražilęs jau Jokūbas Šimonis. Plaukai balti kaip žydinti pavasarį obelis, kaip baltų dobilėlių laukas, per kurį jis žengia. Nors gerą skaičių metų neša ant savo kupros Jokūbas Šimonis, bet tiesus jis tebėra kaip ansai baltasis, laukų gale stovintis beržas.

Jo akys skaidrios ir budrios kaip jaunuolio, tik pradedančio apsiprasti su pasauliu. Bet jeigu į tave pažiūrės, o tu negerą turėsi sąžinę, visada jis tai įspės, tau iš veido išskaitys.

– Jis permato žmogų, – sako kaimynai.

Kaimynai jį myli, bet ir bijo. Jis yra griežtas ir teisingas žmogus.

– Kokie šįmet geri rugiai, – šneka su savim Šimonis. – Duonelės turėsime vėl pilnai, galėsime keliolika vežimų į miestą vežti parduoti. Kaip puikiai mėlynuoja kviečiai, miežiai, avižos! Jei tik nepagiedrės, bus gera daga. A, jau ir roputės reikės kaupuoti. Geriausias laikas. Ir kokios jos sūdrios! Rodos, kad turėsime gerą metą.

Karvės, arkliai ganosi dobilynuose.

– Na, na, kumely, ar avižos bado? Ko čia taip spardais kaip patrakęs! Veizėk!

Laukų gale atsisėdo Šimonis ant pylimo ribos. O tik jau metai slegia. Kol iki čia atėjo – pailso. Tiesa, jau šaunų galą ir ėjo. Ir pušyną apvaikščiojo.

Gerai, kad sūnus paaugęs. Jau nebereikės žagrės valdyti seniui. Šienapjūtėj sūnus ves pirmąjį dalgį. Vaikas jau pavaduoja tėvą.

Ir šildo šiandien saulelė maloniai! O tas vyturėlis ten, ore! Iš džiaugsmų negali išeiti. Kaip tau gera, paukšteli! Tu nežinai turbūt, kas tai yra senatvė, kas tai yra vargas, rūpesčiai. Koks kupinas visokių vargų yra žmogaus amžius ir kiek reikia jam grumtis su rūpesčiais, pakol jis į kapą įgriūva...

„Bet vis viena, stovint praėjusio gyvenimo angoje, galima pasakyti: ne veltui vargta.

Krizas išmintingas vaikas, doras. Atgavęs gyvenimą, tikrai mokės gyventi. Be baimės galima jam ūkį atiduoti. Darbštus, negirtuoklis, nepralaidokaus. Jis ūkį dar padidins, kaip didino visi Šimoniai kiek įstengė.

Ūkio trobesiai nauji, tik gyvenamoji sena, sulinkusi, reikės netrukus naują statyti. Kai ateis marti, atsineš ir pinigų, galės pasistatyti tokią, kokia patiems patiks. Juk visa ko užtektinai. Galėsime ir turtingą marčią gauti.“

Sėdėdamas ant griovio pylimo, Šimonis snūduriuodamas svajoja. Ir mintys kaži kaip susimaišė viena su kita. Bet nieko. Minčių į turgų neveši. Jos ateina, jos praeina – niekas jų nemato.

Ir gerai taip. Kartais jos, tiesa, ir gana išmintingos, bet kartais – tai jau nenorėtum parodyti jų žmonėms. Bet jos visada sudaro geriausią draugystę žmogui, sėdinčiam, vienam atstu nuo kitų. O žmogui, mylinčiam gamtą, visai ir nereikia draugų, jie tik našta gali būti, sunkenybė. Kartais lyg dievo bausmė jie persekioja žmogų, mylintį vienatvę.

Šimonis žino, kokios tuščios daugiausia jų kalbos. O kokia turtinga gamta. Turtinga visa kuo – ir džiaugsmu, ir tyla, tiesa, kartais ir neganda...

Nesitverdamas linksmybe, atitrapsnoja baltas, jaukus avinaitis. Smalsus jis, jam įdomu sužinoti, kas ten sėdi. Ilgai stovi jis ir spėja. Ir koja trenkia į žemę, lyg pabaidyti norėdamas... Pažinęs šeimininką, papurto galvutę ir šuoliais nulekia pas skaudžiai verkiančią savo motiną.

Sūnaitis nesitveria iš linksmybės, o motina verkia ir rūpinasi dėl pramuštgalvio.

Juk ir su žmonėmis taip būna kartais. Ir, atsiminęs Mikėlį, savo sūnų, sunkiai atsiduso Jokūbas.

Jau nori rauktis kakta, nes akys nebemato gamtos smagumų, o žiūri kiaurai per visa. Ten, Karaliaučiuje...

Pylimu ateina kaimynas Kuprius, basas, batus per petį persisvėręs, kepure rankoj nešinas, giesminės kišenėj.

– Dieve duok labąryt, kaimyn!

– Dėkui, dėkui, Martyn! Ir tu įstengi dar pėsčias į bažnyčią eiti, taip toli?

– Dievo namai niekada nėra per toli, kad ir už penkių mylių. Na, o dabar juk primatyti galime. Žinoma, kuris nenori bažnyčios lankyti, tam ji visada per toli, – kalba Kuprius, lyg atmintinai būtų išsimokęs posmelį.

– Gerai, gerai, Kupriau, kaip sau nori!

– Ne kaip aš, o kaip dievas nori! Kam stovi ana bažnyčia, kam ji statyta? – nori pasiginčyti Kuprius.

– Ak, tai tik dėl to reikia ją būtinai lankyti? – sulenkė jį Šimonis.

Susigriebė Kuprius:

– Ne, ne dėl to, bet kad ten dievo žodis apsakomas.

– Ak kaimynėli, štai mano bažnyčia – tie gražūs laukai, pilni žegnonės; o siūbuojantieji javai, tamsieji pušynai – tai geriausieji dievo žodžio sakytojai. Čiulbaują paukšteliai – geriausi giesmininkai. Virš viso mėlynasis dangus, auksinė saulė – ar tai ne geresnė bažnyčia?

– Nepiktžodžiauk, Jokūbai! Dievas neapsijuokdina. Kas nežino, kad tų turtų bradoje kaip musėlė meduje. Ir kaip musėlė iš medaus kodžio savo gyvybės nebeišneš, nors medus ir labai saldus, taip ir tu savo dūšią žemiškuose turtuose nuskandinsi, į pragarą nuvarysi!

Šimonis reikšmingai nusišypsojo. Kas jį tikrai pažįsta, tas žino, kad jis jau ne toks turtuolis, kaip piktų liežuvių skelbiama, ir kad jis niekada netroško begalinių turtų. Tik gaila, pavyduokliai jam daugiau turtų primeta, negu jis tikrai turi. O toksai pavyduoklis ir Kuprius.

– Gaila, kad tu ne sakytojas, Martynai, – pastebėjo Šimonis. – Mano brolis apie musėlę medaus kodyje dar nieko nežinojo pasakyti. Bet meskime juoką. Negerai, kad tu toks pavydus. Juk kad tu bažnyčioje esi ir apie kitų žmonių turimus ar neturimus turtus galvoji, tai jau laiko neturi nė už savo dūšelę pasimelsti. Tavo širdis pilna kartybės. Doram žmogui tatai visai nepritinka. Tu pavydi žmonėms to, ką jie turi. Reikėjo dirbti ir vargti, kiek aš, kiek mano tėvai ir tėvų tėvai vargo, tuomet nebūtų ko pavydėti, – turėtum pats.

– Aš nerinkau ir nerenku žemiškų turtų, kuriuos rūdys ir

kandys suėda. Aš dangiškų turtų ieškau! – akis į dangų pakeldamas, iškilmingai atsakė Kuprius.

„Tinginy!“ – pamanė Šimonis, bet nepasakė.

Gana didis ir geras buvo kadaise Margių ūkis. Naujai pastatytas, be skolų. Neturėdamas sūnaus, Margis atidavė ūkį dukteriai. Atėjo Kuprius į žentus. Ir nuleido ūkį. Pirma girtavo, puotavo, tinginiavo. O kada jau ir tvoros iš neturto buvo nukūrentos, kada tvarte vos viena raiša ir akla kumelė beliko ir pusdvėsė karvė, – „prisivertė“ Kuprius.

– Kuprius prisivertė nuo šieno ant šiaudų, – juokėsi kaimynai. – Matysime, kaip dabar jis gyvens.

Bet tinginiui į lovą niekas nieko neatneš, o pirštus kryžiais sukeitus, darbai neatliekami. Ir skursta jis toliau.

– Kaip kas išmano, taip save gano, – atlenkė dabar Šimonis; jis nemato reikalo ginčytis su Kuprium.

Numojo ir Kuprius ranka, lyg duodamas suprasti: netinka dievo kūdikiams ginčytis su bedieviais. Ir, pakišdamas kitą kalbą, paklausė, kur brolis šiandien besąs?

– Vis dar po vyžeikėnus tebesukinėjasi. Pas ką jis šiandien surinkimą laiko ir laikys, nežinau.

O savyje vėl pamanė Šimonis:

„Jis toks, kaip tu! Nenorėdamas dirbti, jis giriasi, kad dievas jį pašaukęs sakytoju. Na, manęs dėl. Juk ir tokių žmonių turi būti pasauly. Bent niekam bloga jis nedaro. O mano nuomonę apie save jis jau žino, užtai ir menkai tepareina namo.“

Pasirodžius Anskiui namie, Jokūbas tuojau įspraudžia kastuvą ar šakę jam į rankas:

– Še, broleli, einam dabar į laukus. Darbai laukia.

– Bet man reikia apmąstyti, – spiriasi Anskis, – šeštadienio vakarą turiu surinkimą.

– Ak, ligi šeštadienio vakaro dar daug laiko apmąstymams.

– Bet mano dieviškasis pašaukimas!

– Žinai, kad tavo dievišku pašaukimu netikiu, tokių pašauktų – pilni pakampiai.

– Brolau, apgalvok, kad broliai sakytojai, priimdami mane į savo tarpą, pakėlė į sakytojus. O tu juokiesi. Bet aš vis viena melsiuos, melsiuos ir už tave, kad...

– Gerai, taip! Labai gerai, bet Šventajame rašte pasakyta: „melskis ir d i r b k !“

Šitokie pasikalbėjimai visada pasibaigia taip, kad Anskis, susirišęs ryšulius, ištraukia į žmones, o Jokūbą visada labai aštriai subara jo žmona:

– Juk tu toks bedievis nesi! Kaip tu gali jam, savo broliui, tokius žodžius į akis drėbti! Rasi jis iš tikrųjų dievo pašauktas. Juk kad jis meldžiasi, tai jau tiesiog sienos dreba.

– Taip, taip, sienos dreba, čia tavo tiesa!

Lengviau atsikvėpė Šimonis, kada pagaliau nusiskubino įkyrusis kaimynas. Ir sudiev užmiršo pasakyti Kuprius. O rasi ir neužmiršo, tik iš piktumo nepasakė, nes jį labai raudina ir erzina Šimonio būdas. Ypač savo šypsena jis gali Kuprių į grąžtus išvaryti. O galvoje tik sukasi ir sukasi Šimonio turtai ir bendrai visa Šimonija.

Du broliu turėjo Jokūbas Šimonis. Bet Danielis žuvo kariuomenėj. Niekas nežino kaip. Tik tėvas gavo žinią, kad miręs sūnus, ir daugiau nieko. Bet jis bus toks pat kietasprandis buvęs kaip ir Jokūbas.

Rasi jį vokiečiai prie sienos pastatė...

Jis, dar vaikas būdamas, kažkur klaidžiojo savo mintim: jis esąs lietuvininkas, jis irgi laisvas žmogus, jam nereikią klausyti vokiečių vyriausybės. Mokytojai ir kunigai esą kvaili, nes jie moko ir vaikus, ir žmones vergais būti, prieš visus lankstytis ir tikėtis kažkokio „išganymo“, nes jie tepripažįsta tik vokiečių karalius ir ciesorius ir visa, ką jie daro, esą gerai, nors jie ir nekaltus žmones žudytų, – taip jis sakydavo, dar į mokyklą eidamas. Gaudavo gana pliekos, niekas negelbėjo: buvo ir paliko kietsprandiškas. Mokytis, tiesa, jis gerai mokėsi. Ne, jam visai nereikėjo mokytis. Jis visa ką geriau mokėjo beveik už mokytoją.

Kada mokykloje reikėdavo kreipti dėmesį į mokytojo aiškinimus, tada Danielis kaži ką sau rašinėdavo. O kartą ir užklupo mokytojas jį berašinėjant. Nebesuspėjo Danielis paslėpti. Tai buvo daina, tikra, lietuviška daina.

– Iš kur tu parašei šitą dainą? – aštriai paklausė mokytojas.

– Iš galvos...

– Bet kur tu radai ją, kokioj knygoj, iš kur išsimokei?

– Sakau, kad iš niekur. Aš pats sugalvojau ir parašiau, – ginčijosi Danielis.

– Ir tu drįsti savo mokytojui taip į akis meluoti?

– Aš nemeluoju, – atkirto vaikas. – Šimoniai n i e k a d a nemeluoja!

Ir kaip jis tat pasakė! Taip įžūliai, taip begėdiškai, pakeldamas galvą, žiūrėjo jis mokytojui į akis. Kuprius ir tai matė: ir jis tada lankė tą pačią mokyklą.

Mokytojas raudo ir balo: tokį begėdišką vaiką jis savo klasėje auklėja! Tai baisu!

– Tuojau ateisi čia ir persitiesi per suolą! Supranti? – įsakė mokytojas. – Čia, čia! Na, gulkis!

Į dvi dalis sulūžo nendrė – taip mušė vokietis Šimoniuką. Bet šis nė „ai!“ nepasakė.

– Ar dabar pasakysi, iš kur tą bedievišką dainą gavai?

– Aš pats ją sugalvojau, – atkakliai tvirtino Danielis.

Ir padaryk tu jam ką! Mokytojas, jau per daug prisivarginęs, liepė Danieliui atsisėsti savo vietoj. O šis – lyg nieko nebūtų. Bet gerai prisėsti užpakalio jis kiek savaičių negalėjo. O mokytojas negali nusiraminti:

– Pagaliau, jei pats sugalvojai tą dainą, tai kas ta merga, kurią vokietis, sakai, užmušė? Pasakyk, pasakyk, nevertasis!

– Tai ne merga, mokytojau, tai mano tėvo sesuo, kuri į priekuliškius už Lamsočio buvo ištekėjusi.

„Kad tai dievo valia, dievo toks buvo perleidimas, – sako savo širdyje Kuprius, – to nė vienas Šimonių nenorėjo pripažinti.“

Na, bet netrukus Danielis Šimonis vėl savąsias varė. Kaži į ką jis tik buvo atsigimęs!

Tiesa, jo tėvas turėjęs vieną brolį, kuris taip jau visai savotiškai elgęsis. Taip jau visada aiškinęs, kad esąs kaži kokios laisvųjų kilmės ir niekada vokiečių neklausysiąs. O kada jį įtraukė į kariuomenę, – jis ir dingo.

Sako, pabėgęs iš kareivių. Buvo atvykę žandarai į Šimonių namus jo ieškoti. Manė, kad jis čia pasislėpęs. Bet nieko nerado.

Rasi jis ką nors buvo išėdęs kareiviaudamas ir dėl to sau galą pasidarė...

Jokūbo brolis Anskis tai yra žmogus: dievo kūdikis ir net sakytojas.

Labai svarbus sakytojas jis, tiesa, nėra. Būna už jį daug geresnių. Bet jis yra tačiau dievo žmogus, didelis meldėjas ir iki šiol nevedęs. Brolis Jokūbas berods ne kartą sakė, kad jis dėl to nevedęs, kad labai esąs tingus. Bijąs, žmona galėtų netikėti jo dievišku pašaukimu ir prie darbo nuvaryti. Bet, žinoma, bedieviai visada bloga tekalba apie dievo kūdikius. Visada juos per dantį traukia.

Eina, tiesa, visokių kalbų, kad Anskis laikąsis su kai kuriomis ūkininkėmis. Ak, nebūtų ko stebėtis: dailus jis yra vyras. Moterys blogos, jos moka visaip vyrus išvadžioti. O piktas pageidimas ir dievo bijantį žmogų persekioja. Ar neparašyta:

...Nes šėtons nevidons
Gundyti išėjo,
Nuo šventų pradėjo...

Bet dabar Jokūbas. Tai yra turtingiausias visoje apylinkėje ūkininkas. Kupriaus išimtininkas pasakoja, kad amžius jau čia gyvenę Šimoniai ir iš amžių jie turtingi, bajoriškai turtingi.

Kiek Kupriaus išimtininko amžiai turi metų, to Kuprius nepagalvoja, ir taip toli nesiekia jo mąstymas.

– Ir kaip tam Šimoniui visa kas klojasi! Tiesiog pasakiškai! – raudinasi toliau Kuprius. – Niekada neatsitinka jam

kokia nelaimė. Priešingai. Javai visada uždera kuo geriausiai, gyvuliai, kiaulės lyg rūgte rūgsta. Arkliai, žiūrėk, kaip liūtai.

Ateina pavasaris, kaimynai jau pro ledą išvaro galvijus į šilus ganytis. Žolės čia, žinoma, nėra. Bet badas geležį laužia. Ir kremta gyvuliai šilus.

O, žiūrėk, kada leidžia Šimonis savo gyvulius į lauką? – tik Jonui. O ir tuomet dar jo miegos pilnos grūdų ir ropučių. Skūnėj visas bertainis šiaudų, šieno kūgiai lauke.

Bet prieis galas ir jam, kaip kiekvienam bedieviui. Kad jis ne iš dievo savo turtus turi, visi žino. Eina kalbos, kad jau Šimonio tėvas pylęs pinigus į miegas.

Ir ne veltui žmonės kalba, kad Šimonis turįs kauką. Aišku, kad jis turi kauką. Pasistatė sau visas naujas trobas – skūnę, tvartus, bet gyvenamosios nenugriovė žemyn. Žinoma, jei nugriautų, galėtų ir kaukas išeiti. Tad geriau surūkusioj, sulinkusioj troboj gyventi, negu nustoti tokio geradario.

– Bet jis vis viena gaus kada nors galą su išgąsčiu, – kone garsiai taria Kuprius ir pasiklaupia kukliai bažnyčios pamūry. Dailiai pakelia jis akis aukštyn, kalbėdamas širdies maldelę lūpomis. O galvoj maišosi mintys toliau, neapykantos pilna širdis tik verda ir verda:

„Sako, kad kauką turintieji negalį nei į bažnyčią eiti, nei „Tėve mūsų" kalbėti arba priimti kunigo žegnonę. Tai dėl to jam ir per toli bažnyčia!"

Šimonis ir pats nenuginčija turįs kauką, tik juokiasi, tik juokiasi, jeigu žmonės jam tai prikiša.

– O pasakyk, kaimyn, kaip tu tą kauką įgavai? – klausė kartą vienas kaimynas, įgavęs drąsos Žvizdrinėj.

Žvizdrinė – karčiama, pastatyta puskelėj tarp sienos ir Aukštujų. Ji net Aukštujų kaimui priklauso. Žmonėms, važiuojantiems žiemą į Žemaitiją medžių, labai ji naudinga; ne tiek ji jau naudinga, kiek patogi. Jeigu nuvažiuojant retas teužsuks, užtat grįžtant niekas nevažiuos pro šalį.

Kad ir ne dėl savęs sustoja, bet arklius reikia pašerti, pailsinti. Antai kad ir vyžeikėnai: dar tolimą turi kelią. Kitas ūkininkas, tiesa, ir nebetoli turi važiuoti, bet dėl draugystės taip pat sustoja. O pasišildyti visiems malonu.

Taigi vieną tokį vakarą ir Jokūbas Šimonis atsitiktinai buvo Žvizdrinėj. Ir kaimynui jį taip paklausus, tik nusišypsojo ir padarė labai paslaptingą veidą.

Šimonis jau prietarais nebetikėjo. Bet jis ir žinojo, kad kitus pamokyti – nedėkingas darbas. Jie tetiki ir tikės tuo, kas jiems patinka. Kartais tad jis ir pats pripasakodavo nebūtų ir nesamų dalykų tiems, kurie to mielai klauso.

Kaimynas, matydamas, kad Šimonis visai nepyksta, o atrodo net, lyg jis kokią paslaptį turėtų širdyje ir tik kovotų su savimi – išduoti ją ar ne, vėl prašneko, bet šį kartą jau drąsiau:

– Rasi ir aš galėčiau tokį kauką pasirūpinti. Tik pasakyk, kaip tu jį įgavai?

– Ak, kauką gali labai lengvai įgyti, – nuduodamas didį rimtumą, ėmė pasakoti Šimonis. – Reikia turėti raudoną gaidį. Šitas gaidys turi Jono naktį lygiai septynerių metų būti. Ir kad jis lygiai Jono naktį lieka septynerių metų, tai jis dar tą pačią

naktį padeda kiaušinį. Tada reikia turėti juodą septynerių metų katiną. Šitas katinas taip jau turi Jono naktį švęsti savo gimtuves. Ir tą pačią naktį tą gaidžio padėtą kiaušinį reikia padėti juodajam katinui perėti. Juodasis katinas, perėdamas vieną dieną ir vieną naktį, išperi kauką. Tik tasai kaukas yra plikas kaip žaltys. Ir ketvirtadienio vakarą jis ima kalbėti: „Aprenk mane, aprenk mane!“ Taigi ir reikia jį aprengti. Ir dar tą patį ketvirtadienio vakarą reikia atsisėsti ir imti verpti, austi ir pasiūti kaukui, kuris velniškai greit auga, drabužius. Drabužiai – marškiniai, kelnės ir milinė turi būti iki dvylikos naktį gatavi. Ir jeigu tie drabužiai jam patinka, tai jis tave labai turtingą padaro. Tu savo miegų jau amžinai neišsemsi...

– O jeigu nepatinka?

– Na, tai jau verčiau nesakysiu, ką jis tada su tavim padarys!

Visi karčiamoje klausėsi išsižioję. Nė vienam neatėjo mintis į galvą, kad tai galėtų būti vėjai, Šimonio kur nors girdėta ar net paties sugalvota pasaka. Visi šventai tikėjo, kad esama tokio gyvulio ar paukščio.

– O koks bent atrodo tas nelabasis? – paklausė vienas smalsiųjų.

Šimonis labai paslaptingai ir reikšmingai traukė pečius ir kraipė galvą:

– Kad išsiperinsi, pamatysi!

– Bet jeigu neturi nei tokio katino, nei tokio gaidžio, ką tada daryti? – paklausė kitas pralobti norinčiųjų.

– Tai ir nereikia, – atkirto ūkininkas vyžeikėnas, parvažiavęs su medžiais iš Žemaitijos.

– Kad tu turtingas, tau ir nereikia, – atsiliepė kažkuris malkų skaldytojas, jau kiek drąsos įgavęs, – mes ir norėtumėm kartą turtingesni likti.

– Ar tu manai, kad tai malonė už porą puspuvių kelmų dirbti, kad ir kaulai traška! – narnėjo kitas malkų skaldytojas.

– O vis dar turi pinigų pragerti, – pasišaipė kitas parvažiuojąs iš Žemaičių ūkininkas.

– Na, tu, šmugelninke! – suriko vienas iš darbininkų ir pakišo kumštį ūkininkui po nosim. – Nenorėk, kad aš trenkčiau!

Šimonis, matydamas, kad dėl niekniekių jie gali dar susipešti, sušuko:

– Palaukite, vyrai, aš papasakosiu, kaip galima gatavą kauką prisivilioti. Juk jūs visi žinote, kad kaukas eina vaginėdamas. Jis vagia nuo kitų turtus ir gabena savo ponui.

Klausytojai visi linkterėjo galva, lyg ir tikrai taip būtų, ir jie tai žino. Tik vienas malkų skaldytojas dar žvairomis pažiūrėjo į ūkininką, pavadintą šmugelninku; šitas pasiskubino išgerti savo pusbutelį ir tada, nė labanakt nepasakęs, išspruko pro duris.

– Jūs žinote, kad kaukas gali pasiversti į ką jis nori, – pradėjo savo pasaką Šimonis. – Bet mieliausiai jis lekia kaip ugningas žaltys per orą. Ypačiai po saulės laidos. Kad jis iš savo namų išlekia ir yra dar tuščias, reiškia, be jokio svetimo turto, tai jis yra šviesus, melsvas kaip nugriebtas pienas. Bet kai jisai grįžta iš valsčiaus pilnas, tai jis yra raudonas kaip ugnies liepsna.

– Ale tai tik ne kaukas!

Visi atsisuko į tą pusę, iš kur iškilo protestas. Kampe sėdėjo

vieno parvažiuojančio su medžiais ūkininko bernas, žemaitukas. Jis išraudo kaip vėžys dėl savo tos didžiosios drąsos, bet, matyt, nenorėjo savo šviesos pakišti po stalu.

– Na, kas tada? – visi lyg viena burna paklausė.

– Tai bus aitvaras, – jau padrąsintas atsiliepė berniokas.

– Aitvaras, aitvaras? Kas tai? To mes nepažįstame.

– Aš esu girdėjęs, kad pas jus sakoma pūkis.

– Aa, tai tu manai pūkį. Bet Šimonis turi geriau žinoti, ką jis turi – pūkį ar kauką. Sakyk, kaimyn, ką tu turi?

– Ir pūkį, ir kauką, – juokėsi Šimonis, – visa, ką jūs tik norite.

– Abu kartu turėti negalima, – vėl įsikišo žemaitukas.

Bet Šimonis, palinkėjęs labą naktį, išėjo.

O karčiamoje pasilikę vyrai labai nuodugniai ėmė svarstyti ir kauko, ir pūkio esamybės reikalus.

Kiekvienas žinojo ką nors papasakoti.

Kaži kieno kaimynas nuėjęs kartą pas Šimonį. O manydamas, kad Šimonis klėty, nes klėties durys buvusios praviros, nuėjęs į klėtį. O kai įėjęs, tai pamatęs, kad kaži kokios dvi žuvys, apie masto ilgumo, pliaukš, pliaukš! sušokusios į kaži kokį bosą, pastatytą su vandeniu.

– Bet kaukas į žuvį nepanašus: jis panašus į žmogų, tik labai mažas, – vėl nuginčijo berniokas.

– Na, tai ir bus pūkis buvęs.

– Bet pūkio nereikia rengti. Tik kaukas teprašo: aprenk mane, aprenk mane!

– Velnias žino, ką jis turi! – jau suabejojęs pasakė kitas kaimynas.

– Mano motinos motina yra tikrai pūkį mačiusi, – ėmė vienas pasakoti. – Ji visai aiškiai matė, kaip naktį į jos klėtį įlėkė toks ugningas žaltys. O paskui buvo jai visa skalsa atimta. Galėjo dirbti ir vargti, kiek norėjo, kiek beįstengė, – kaip tiek, taip tiek. Visa žegnonė buvo šalin! O pas kaimyną, kuris turėjo pūkį, niekados miegos neištuštėdavo. Ir koks jis buvo turtingas! Tik ir didelis kamuolys galą pririeta. Atsirado žmogus, kuris buvo gudresnis už pūkį turintįjį kaimyną.

– Na, ir ką jis padarė?

– Taip pasakojo mano motinos motina, aš pats juk nemačiau. Sako, vienas kaimynas, kuriam taip jau visa skalsa buvusi atimta, pamatęs parlekiant pūkį, parodęs jam savo užpakalį ir pasakęs: „Aš parodau savo dvarus, tu parodyk savo dvarus!“

Paprastai tokį žmogų, kuris pūkį taip nujuokia, šis apleidžiąs utėlėmis arba šašais, kurių tas amžinai negalįs nusikratyti. Bet šitas kaimynas skubiai pabėgęs po savo stogu. O pūkis, parlėkęs namo, uždegęs visus savo pono trobesius, taip parodydamas savo dvarus.

– Dar ir Šimoniui taip gali atsitikti, – tyliai, lyg sau pasakė vienas malkų skaldytojas.

– Bet kaukas neuždega trobos.

– O jeigu jis pūkį turi?

– Vieną kartą vienas ūkininkas užlenkė kauką bevagiant, – pradėjo vėl kitas pasakoti. – „Tai kas tu toks esi, mielasis?“ – paklausęs ūkininkas. – „Aš maža vyre!“ – atsakęs šis.

– Tai bjaurybė, nė lietuviškai nemoka gerai. Kas jis tada, ar vokietis?

– Kur jis nemokės lietuviškai, – piktasis visaip moka. O juk aišku, kad tai piktasis, kad jis ne su geruoju eina.

– Ar to velnio negalima užmušti?

– Ar tu esi kada galėjęs velnią užmušti?

– Bet kad jis išperinamas, tai jis ne dvasia, o turi kūną ir kraują.

Vis dėlto mįslė pasiliko neišrišta, nes jau atėjo vidurnaktis, ir arkliai pradėjo lauke nebekantrauti. O dar per Aukštujų kalną reikia važiuoti. Tikrai nemalonu po visų tų kalbų.

TĖVAS IR VAIKAI

Šventadienio vakaras. Saulė arti leisenos. Pušyno šešėlis ištįsęs į ilgį, siekia net kaimyno sodybą. Virš pušyno krankia varnos, ieškodamos savo lizdų. Daug jų iškrapštinėta, perai išmušinėti. Tai padarė vaikai, girdėję iš tėvų, kiek žalos pridarančios varnos.

Paskutinį kartą suko gandras ore ratą ir rengėsi nusileisti į lizdą, kur jau nekantriai laukė patelė. Pamačiusi patį, gandrienė ražuodamos ėmė papnoti, lyg ką pasakotų arba guostųsi parskrendančiam savo vyrui. O šisai, nusileidęs į lizdą, piktai ir griežtai atsakė.

Nutilo gandrienė lyg įbauginta ir, nuleidusi snapą, stengėsi apdengti savo sparnais vaikučius, bet šie nekantraudami čia pro vieną, čia pro kitą motinos sparną kaišiojo savo snapus tėvo link: jie buvo alkani. Dar kartą nekantriai

sudardėjo tėvo snapas, ir tada užviešpatavo tyla gandro namus klevo medyje, už skūnės.

Kiemelyje, po kaštono medžiu, ant suolelio sėdėjo Šimonis su Šimoniene ir šnekučiavosi. Balta, juodai obuolainė katė meilavosi ir verpė ant Šimonienės kelių. Kartais žvilgterėdavo ji po stalu, kur sėdėjo nuo virvės paleistas kiemo šuo Murzis.

Murzis baisiai neapkentė katės. O ši, lyg tai žinodama ir tyčiodamasi, glostė Šimonienę, o kai kada ir Šimonio ranką, prieš Murzį vis aukščiau ir aukščiau keldama uodega. Kelis kartus jau čiupterėjo Murzis už katės uodegos, bet pasėkos būdavo tokios pat: katė nusispjovė, o Murzis gavo nuo Šimonio per nosį.

– Kaži, kur šiandien Krizas? Visą dieną jo nebuvo, o dabar jau vakaras, – pradėjo po ilgesnės tylos Šimonis.

– Bus kur nors su jaunaisiais išėjęs.

– Ką manai, mamele, ar nepaduosime jau rudenį Krizui? Jis jaunas, stiprus, tegu dirba, tegu vargsta, o mudu eisiva pailsėti. Man juk ne kas dar būtų, mane pavaduoja Krizas. Dėl savęs galėčiau dar keletą metų gyventi. Bet tu turi vis su tomis mergomis vargintis. Išsiimsiva atitinkamą išimtinę ir ramiai praleisiva savo amžiaus vakarą. Aš manau, Krizas ir norės jau pagaliau šeimininku būti. Laikas jau būtų.

– Tiesa, bet kaip su Mikėliu; juk jis ir pareis savo dalį atsiimti.

– Nekalbėk man nieko apie Mikėlį. Juk aš sakiau jam paskutinį kartą išeinant: jeigu jis pasiliks Vokietijoje, tai nieko iš manęs negaus. Viską atiduosiu Krizui.

– Ale priklausančią jam dalį vis tiek reikės atiduoti. Jau ir Krizas kitaip nesutiks. Jis nenorės palaikyti, kas ne jo, juk neteisus grašis į kaupą neina – pats visada esi sakęs.

– Nemanyk, mamele, kad man lengva sūnaus atsisakyti. Bet ar to reikėjo? Aš manau, ar reikėjo jam palikti Karaliaučiuje? Ar jam namie vietos nebuvo? Jeigu tėviškė jam negera, per prasta, – ir gerai: būtų atgavęs savo dalį, būtų išėjęs kur nors į didesnį ūkį. Būtų šiandien žmogus, būtų ūkininkas.

– Būtų, būtų! Na, bet ką dabar!

– Dabar jis lankstosi ten prieš vokiečius, lyg kad kitaip ir negali būti, lenda jiems į užpakalį ir dar yra net dėkingas jiems, kad jie...

– Ale, tėveli, kas taip nedailiai kalba! – nusigandusi įspėjo Šimonienė.

– Rasi ne tiesa? Ar ne kaskart jis giriasi, rašydamas laiškus: tai čia leitenantas, tai čia hauptmanas jį maloniai, girdi, „maloniai" užkalbinęs ir siuntęs... na, ar girdi! Šimonis duodasi siuntinėtis!

– Kad esi valdinys, tai pats nesiuntinėsi, – pamokė Šimonienė.

– Ale koks bent vargas jį varo būti valdiniu, vokiečiams tarnauti?

– Negali padyvyti vaikeliui, žinai, kad jis silpnas, sunkių darbų dirbti neįstengia. Nori lengvesnę duoną turėti. O ką būtų gelbėję, jeigu jis būtų per prievartą namie palikęs ir išėjęs į ūkį arba tėviškę palaikęs, o būtų nugyvenęs, kaip nugyveno Kuprius Margiaus gyvenimą. Ne visi moka gy-

venti, ne visiems sekasi ūkį valdyti. Dabar išvargs sūnelis savo dvylika metų, liks valdininku, na, ir kas jam kenks?

– O jei Mikėlis, vokiečiams besilankstydamas, – pyksta toliau Šimonis, – užmirš esąs lietuvininkas, užmirš savo kalbą, savo gimtąją šalį... o kas tada?

– Neužmirš, ne!

– O kad ir neužmirš, spjaute jis vis tiek spjaus į visa, kas lietuviška, kas būriška, kaip tatai daro visi tie, kurie ėjo lengvesnės duonos ieškotis. Ir spjaus sūnus tėvui į akis, visai nesuprasdamas, kad jo akys apmuilintos svetimųjų. O kada jis gaus gerą duoną? Tada, kai bus išmokęs gerai vokiškai šveplioti ir iš širdies pasakyti „Ich bin deutsch“[14]. O kada jis tatai iš širdies pasakys, tai žinok, kad jis tuo seniai jau pats tikėjęs, ir tuomet jau mano sūnus nebe Šimonis!

– Nebus taip blogai, nebus, nebijok! – maldino Šimonienė savo vyrą. – Kodėl tad Mikėlis turi būti toks kaip ir kiti! Jis yra gana gudrus vaikas, jis jau žinos, kaip reikia su vokiečiais apsieiti.

– Kaip visi kad žino! Ne, aš nekenčiu tų, kurie bėga paskui vokiečius, nekenčiu!

– Ale tai tavo sūnus. O kodėl negali ir vienas lietuvininkas likti ponu? – vis užtardama sūnų, užsispyrusi klausia Šimonienė.

– Kad lietuvininkas, palikęs ponu, tuo savo žmonėms patarnautų, tai jau nieko nesakyčiau.

– Patarnaus mūsų Mikėlis, patarnaus. Pamatysi, nudžiugsi ir pats.

[14] Aš vokietis (*vok.*).

„Neverta ginčytis su moterim, – pamanė sau Šimonis. – Jas vargu kada nors įtikinsi: jos tik užsispyrusios savo kalba, ir gana! Tik aš žinau, kad Mikėlis nuvarys mane į grabą."

Jokūbas Šimonis jaučia, kad negerai sūnus daro, palikdamas vokiečių tarnyboje. Jis jaučia, kad lietuvininkas turi save gerbti, o ne lankstytis prieš svetimuosius. Jo sąžinė liudija, kad jis ir jo sūnūs gali stovėti ir net stovi ant to paties laipsnio, ant kurio stovi vokietis. Betgi vokietis lietuvį tokiu nepripažins. Užtai jis ir lieka, bent privalo likti Šimoniams ir visiems lietuviams svetimas.

O kad Jokūbas Šimonis šį vakarą kaip nors dar patirtų, kiek jo protėviai vokiečių kankinti, jis čia nebesėdėtų, o jau būtų pakeliui į Karaliaučių, nors ir pėsčias, išvaduoti sūnų iš svetimųjų rankų. Arba, jeigu neklausytų grįžti namo, pasakyti jam, kad jis, Mikėlis, – jau nebe Šimonis, nebe jo sūnus.

Bet Jokūbui Šimoniui Aukštujų Šimonių praeitis jau svetima. Per daug ji jau tolima. Jis jos nebežino, jis tiktai kažin ką nujaučia.

Per kiemą sunkiais būriškais žingsniais pareina Krizas Šimonis. Ir iš stuomens, ir iš liemens jis ūkininkas, niekas jau to nenuginčys. Uždėtoji ant jo pečių našta, nors ir kaži kaip sunki ji būtų, jo taip veikiai nepargriaus. O, jis tikras Šimonis! Atitarnavęs savo laiką kariuomenėj, tuojau sugrįžo ir nė vienu žodžiu daugiau nebeminėjo Vokietijos ar vokiečių, lyg jų visai nebūtų.

Džiaugiasi tėvas savo sūnumi, ir tam sykiui užmirštas nepaklusnusis Mikėlis.

Džiaugiasi, tiesa, ir Šimonienė Krizu, bet motinos širdis daugiausia pas aną, kuris toli nuo namų. Jai taip jau būtų daug maloniau, kad Mikėlis būtų namie ir paimtų tėviškę. Bet, tėvui barantis, reikia vaiką užtarti. O barasi ne tik tėvas: barasi ir giminės, ir kaimynai. Vieną užtarėją turi vaikas turėti. Tai ir užtaria jį motina.

Ne kartą ji, nuraukusi keletą grašių, siunčia sūnui, ir siuntinių vienas kitas keliauja į Karaliaučių. Tėvas to nežino. Rasi jis ir nieko nesakytų, juk jis tėvas. Bet kaži kodėl jam nežinant siųsti maloniau?

– Ar girdi, Krizai, – prišaukė pareinančiam sūnui tėvas.

– Na ką, tėveli?

– Mudu tik kalbėjova apie padavimą. Aš jau norėčiau rudenį. Ar norėsi?

– Tėveli, man juk dar laiko! Gyvenk dar kokius metus. Aš dar...

– Na, ką dar? Aš maniau, tu džiaugsies, kad pagaliau liksi šeimininku, o štai, man rodos, tu nori išsisukinėti. Kodėl?

– Ne, tėveli, bet dalykas su Mikėliu turi dar paaiškėti, nenorėčiau jam už akių pulti. Juk jis vyresnis už mane.

Tėvas piktai suraukė kaktą. Mikėlis, vis tik Mikėlis! O ką jis daro? Kartūs žodžiai jau renkasi ant Šimonio lūpų. Bet motina, norėdama nukreipti tėvo mintis, įsikišo:

– Pačios, rodos, ir dar neturi apsiskyręs? Norėčiau, kad apsiskirtum iš geros giminės, garbingą mergelę. Žinoma, kad ir atitinkamą dalį ji turi turėti.

– Ne visos garbingos giminės mergelės gauna didelių dalių, mamyte!

– Na, tai imk tokią, kuri gauna. Manau, patsai žinosi, kas tau pritinka.

Bet Krizas težinojo, kas jam patinka!

Ilžės Ašmikės giminės nei prigavikai, nei vagys, nei vienas kalėjime nesėdėjęs, bet vis viena niekas dar nepatvirtino, kad Ašmiai garbinga giminė. Užtai ir negali drįsti Krizas Ilžę vesti. Dalies ji ir nedaug tegaus: nedidelio ji ūkininko duktė.

O tik Ilžė viena jam tepatinka. Ilžė ne tik daili, išmintinga, bet ir apsisukanti mergelė. Krizas ją imtų ir be jokios dalies, bet jo tėvai nusistatę kitaip, be to, reikės juk ir Mikėliui tuojau dalį išmokėti.

Tėvam labai tiktų Stonaitikė. Stonaičiai turtingesni. Jie dukterį pinigais apipils, – sako kaimynai, – jei tik ją kas ims. Žinoma, su savo pinigais ji gali ištekėti į dar didesnį gyvenimą negu Šimonių. Bet Krizas žino, jei jis tik siųstų piršlius, Stonaičiai tvertų visa dešimčia. Tačiau Krizas nenori.

Raktams panešioti, taip, bet darbui ji netinka! O Šimonių ūkiui reikia šeimininkės, kuri pati darbo nebijo. Už stiklo pastatyti savo žmonos Krizas nenori.

Ilgai Krizas galvojo ir mąstė, kas daryti. Bet, užėjus saldžiam snauduliui, atidėjo klausimą: kad reikės, bus ir išeitis.

GALO PRADŽIA

Vasara. Liepos mėnuo. Saulė ne tik kepina, bet ir svilina. Visa, kas žmonių rankomis sodinta, – nusvilę.

Jau visur rugiai kertami, bet kas iš jų! Kai kur nė antros

sėklos nebus. Badas jau šiepia dantis džiūgaudamas. Vasarojas taip jau beveik visas privarytas, bet miežiai štai – nė per dalgį. O pavasarį atrodė visa taip gražiai. Roputės visos pageltusios, nė žydėti beveik nežydėjo šįmet. Ne tiktai kas žmonių rankų sėta ar sodinta, bet ir visa gamta ištroškusi vandens, vandens, lytaus!

Kiek savaičių jau kepina, degina saulė, negailestingoji, baisioji, išgąstingoji saulė! Viskas lįste lenda atgal į žemę, lyg norėtų pasislėpti nuo baisiosios saulės kaitros. Medžiai, lapuotieji ir spygliuotieji, lyg apsvilę. Aukštųjų šilai, kuriems už mėnesio jau laikas žydėti, tiesiog pajuodavę. Vienur kitur matyti rūkstant – kaip jie užsidegė, niekas nežino.

O kas išgąstingiausia – gyventojų šuliniai išdžiūvę. Nebėra vandens nė sriubai virti. Galvijų jau nė manyti nemanyk girdyti iš šulinių. Prūdai – visi išdžiūvę sausai, tiesiog susproginėję jų dugnai.

– Dieve, dieve, kas bus šįmet, sulauksime bado! – dejavo Šimonienė vieną pavakarį.

– Jau nė rasos nebekrinta, dangus lyg užrakintas! Kas bent prisimena tokių sausų metų. Lytingų būdavo, daug kartų daga ant laukų supūdavo. Bet tokios giedros nebeatmenu.

– Šiandien gandras jau paskutiniu du savo vaiku išmetė iš lizdo, – ėmė pasakoti Krizas. – Vienas dar plasnojo plasnojo sparneliais, bet, matyti, sužeistas netrukus padvėsė. Juk seniai jie jau ir kentė badą! Seniai jau nebėra nei varlių, nei sliekų ar šiaip ko.

– Tai ženklas, kad dar taip veik negausime lytaus. Dieve, dieve, turėsime badu numirti!

– Nerūpinkis apie rytiškąją dieną, mamele, – atsakė linksmindamas Šimonis, – tėvas tavo dangiškasis rūpinsis už tave.

– Nerūpinkis... O juk skaudu visa ką matyti alpstant ir mirštant be lašelio vandens.

– Tai žmonių nuodėmės, – pasigirdo Anskio Šimonio balsas iš jo kambario. – Ar ne gana mokau jus mylėti dievą, melstis, išpažinti savo nuodėmes ir pereiti į prisivertimo kelią! Gana šaukiau, gana meldžiausi, kad atsivertų tavo akys, Jokūbai! Bet mano balsas liko kaip šaukiančiojo tyruose. Tokios užkietintos širdies, kaip tavo, galima dar eiti ieškoti. O esi m a n o brolis!

– Liaukis, Anski, liaukis!

– Taip, taip, tu niekada nenori teisybės girdėti! Taip jau darė bedieviai pirm amžių, kada dievas leido tvaną. Jau tuokart žmonės neklausė pranašų. O kada pamatė dievo teismą, tada jau buvo per vėlu. Taip ir šiandien. Bet šiandien ne tvanu, o ugnim dievas sunaikins netikinčius.

– O tave?

– Dėl nusidėjėlių ir bedievių turi kentėti ir dievo žmonės.

Jokūbas patraukė tik pečius:

– Kas turi ateiti – ateis ir be tokių dykaduonių, tinginių pamokslų...

Seniai jau saulė nusileido, bet vakaro pašvaistė šviečia lyg užtekančios saulės aušra. Atrodo, lyg saulė, tiktai apsisukusi, vėl užtekės iš vakarų.

Bet tai jau ne vaizdas, galįs nuraminti Aukštujų šilų vien-

sėdžius, susirūpinusius dėl dideliosios giedros. Tai baugus vaizdas, primenąs kaži ką ypatinga. Pašvaistė atsimuša į medžius – pušis, beržaičius ir apušes. Tiesiog matyti, kaip dreba apušės lapai. Medžių lapai ir spygliai geltoni, bet ne paauksuoti, o baisiosios saulės gruzdesiai.

Užlindusi už horizonto, saulė, atrodo, šaiposi iš įbaugintosios žmonijos.

Nusigandę ir nusiminę šilų viensėdžiai nedrįso į poilsį eiti. Nors akys merkiasi, kūnas drimba tiesiog iš nuovargio į žemę. Bet šita vakaro pašvaistė, šitos žaros ten...

– Tai ženklai prie dangaus.

– Tai yra prieš dar didesnę giedrą.

– Didesnės nebegali būti giedros, juk jau visa kas sudegę. Badų sulauksime, baisių badų!

– Ne tik bado sulauksime, bet ir maro. Juk iš bado atsiranda ir visokių ligų.

Taip ir panašiai kalbasi šį vakarą viensėdžiuose.

Rasi šitokia pašvaistė ir nebūtų taip baugi – juk pasirodo tokių dažniau, – jei ne viešpatautų tokia išgąstinga giedra, kuri jų širdis pripildžiusi nusiminimo ir baimės.

Bet kas tai: anapus Aukštųjų kalno, iš rytų – nušvinta kita pašvaistė. Ne rytų tai aušra, juk dar vakaras. Ne, visai į tai ir nepanaši. Štai lyg sparnai suplasnojo ore: ugnis!

– Ugnis, ugnis!

– Na, kas gi bent prasimano šiuo metu nusisvilinti?

– Iš kur imti vandens gesinti?

Gaisras didėja, plečiasi. Štai jau ir šauksmai vieškeliu:

– Ugnis, ugnis!

Kartimis ir kibirais nešini, bėga žmonės ugnies link. Ir kibirus nešasi, – juokinga! Iš kur to vandens semsi?

– Ugnis, ugnis!

– Kas dega?

– Dar nežinome. Bet reikia gelbėti, vis viena, kas degtų! Vandens gesinti nėra, tai reikia nors plėšti iš ugnies nasrų, kas išplėšti galima.

– Ugnis, ugnis!

Iš visų šalių tiesiai per laukus, šilus, iš tolo ir arti bėga žmonės gaisro link.

– Ugnis, ugnis!

– Kas gi pagaliau dega?

Ir štai, ant Aukštujų kalno atvykęs, jau matai, kas dega.

Šimonio sodyba liepsnose!

Ugnis iškilo iš tvartų, kurie apkimšti pernykščiu šienu. Tai geras kąsnis ugniai. Bet kaip čia ugnis atsirado, to niekas nesupranta.

Subėgus žmonėms, ugnis jau buvo persinešusi ant skūnės, į kurią tik šiandien suvežti pagiedrėję ir per daug anksti privarytieji rugiai – visi! O vėjas, nors ir nedidelis, vis dėlto įstengia nešti ugnies kamuolius dar toliau. Jis žaidžia ore ugnim.

Ugnies kamuoliai skraido padangėmis ir sproginėdami virsta žarijomis, kurios nušviečia visą šalį. Aure, iš skūnės suplasnojo lyg ugningo erelio sparnai – liepsnos, nešdamos keletą liepsnojančių lentų per orą.

Ugnies braškėjimas, traškėjimas ir ūžimas užslopina visus kitus garsus. Daugiems atvykusiųjų nėra darbo. Visi žiūri į

baugųjį vaizdą lyg pritrenkti. Visų veidai, tiesa, nubalę, bet liepsnos paraudonina juos.

Po laukus keletas paršelių bėginėja žviegdami. Išvestos iš tvarto ir išvarytos už vartų karvės vėl grįžta baubdamos, vėl nori pulti į ugnį.

– Reikėjo keletą šakių mėšlų išmesti iš tvarto, tai jos nebepultų į ugnį, – patarė vienas iš atbėgusiųjų kaimynų.

Du arkliu užsispyrė neiti iš tvarto. Jau tvartas pilnas dūmų; pro zėdus jau veržėsi liepsnos, kai Krizas dar tebesivargino su arkliais. Suprato tėvas, kad sūnus vargu gyvas beišeis iš ugnies. Bet, matydamas jo pasiryžimą gelbėti, puolė ir patsai į pavojų, juk negalima sūnaus liepsnoms palikti: iš kaži kur sugriebęs senas plėškes, užmetė arkliams ant nugarų. Ir kada išėjo Šimoniai su arkliais į kiemą, sukrito tvartų stogas.

– Priėjo Šimonių turtams galas, – pradėjo kamantinėti kaži kas iš aplinkui stovinčiųjų.

– Taigi, taigi, Kupriau, to jis nebus tikėjęs!

– Aš jam ne kartą esu sakęs, – kalbėjo Kuprius toliau. – Žmogau, žmogau, grįžk tik pagaliau į tikrąjį kelią! O jis visada mane nušaipė. Štai dabar jis gavo savo algą, vertai užpelnytą.

– Žinoma, kad vertai. Dar visai neseniai jis mane nudarkė. Kai jam sakiau prisiversti, jis mane kiaule pavadino. Ar tai brolis! – įsikišo Anskis į kalbą. Rankas į kišenes susikišęs, tingiai jis slimpinėjo aplinkui.

– Na, tu galėtum nors ten gelbėti. Juk ir tave paliečia nelaimė!

– Aš gelbėti? Ne mano kiaulės, ne mano pupos. Pats įsitru-

pino, pats tegul išsrebia. Mano duonelė gatava, man stalas dengtas visur, kur aš nueinu.

– Tai nekrikščioniška, – pasakė kaži koks žmogus, kurio niekas nepažino.

– Na, jeigu krikščionis būtų mano brolis, rasi ir gelbėčiau, o kad krikščionis jis būtų, nebūtų taip atsitikę.

– Turbūt pats uždegei? – paklausė svetimasis ir atsakymo nelaukdamas nuėjo savo keliu. Svetimasis turbūt keliauninkas, pasiryžęs į tolimą kelionę.

Sudrebėjo Anskis lyg apušės lapas. O tada, apsižvalgęs, ar kas iš aplinkui stovinčių jo nemato, atsitolino. Kaimynai ne taip labai jau kreipė dėmesį į jį, nes turėjo gana darbo: reikėjo sekti, kas dar toliau sudegs.

Jiems lyg ir gaila, bet vėl ir malonu matyti, kad tas išdidusis kaimynas, Šimonis, šiandien liks elgeta. Niekada jis kaimynų pagalbos neprivalė. Bet dabar privalės!

Tik Anskis Šimonis Jokūbui į akis pažiūrėti – niekada jau nebegalės!

– Jau ir gyvenamoji dega!

Baisus sujudimas pagavo žiūrovus, kurie nežino, ką daryti, – ir vėl lyg apmirę, rankas nuleidę žiopso.

Didelis patenkinimas pripildė Kupriaus krūtinę. Mielai jis norėtų pasikalbėti su vienminčiu, tik Anskio jau nebematyti.

Skaidrus išaušo kitas vasaros rytas. Netrukus patekėjo ir saulė. Bet pakilusi kiek virš pušyno, staiga tarsi krūptelėjusi nuraudo. Tada kiek pasisukusi apsidengė vis juodyn ir juodyn einančiu šydu.

Galbūt prisiminė saulei Mato Šimonio čia pralietas prakaitas, jo vargai, rūpesčiai ir džiaugsmas, kai jis pagaliau įlindo čia kadai į nuosavą trobelę.

Ir dar tą pačią dieną ėmė lyti. Ir lijo ne vieną, ne dvi tris dienas, bet tris savaites.

Kodėl sakoma, kad saulė negailestinga, kad saulė baisi? Ar ne jai turime dėkoti už visą gyvybę pasauly? Sakai, jos sudegintas derlius, per jos nemalonę dingo sėja! Nesvarbu, jei tavo duona, kurią tu šią žiemą valgysi, pelais bus maišyta! Nesvarbu, kad ir kiaulinių ropučių menkai tebus, bet būti bus!

O kai ateis pavasaris, tai saulelė jau rūpinsis, kad tavo akys prašvistų, kad tavo veidai raudonuotų, kad tavo jėgos stiprėtų.

Kodėl apsidengė saulė dabar liūdesio šydu? Štai Aukštujuose ji pamatė degėsių krūvas.

Taip, dailioji Šimonių sodyba – degėsių krūva. Kur gyvenamoji ir skūnė buvo, beveik ir vietos nebepažinsi. Kur tvartai buvo, dabar riogso mūrai; iš tų mūrų atkvepia kvapas: daug gyvų daiktų yra čia sudegę.

Vakar Šimonis turtingas – šiandien elgeta.

Šį rytą ne gaidžio giedojimas prižadino Šimonį iš miego kaip paprastai. O ir nereikėjo.

Šimonis sėdi ant tvarto slenksčio. Šalia jo Šimonienė, kurios ašaroms galo nėra. Sūnus Krizas, atsirėmęs į stovintį dar mūrą, žvelgia į tolį. Kalbėti nieko nėra. Ir tyli visi.

Bernas ir mergos – visi susirūpinę, kaži ką tarp savęs paklėtyje tariasi. Klėtis liko viena ugnies neliesta.

Visi jie žiūri į šeimininkus. Pagaliau, kaži ką susitarusi, šeimyna lyg nenoroms ir nedrąsiai ėmė artintis prie šeimininko.

Jiems atėjus ir sustojus patvarty, pakėlė Šimonis akis. Vaje, koks jis šiandien pasenęs! Tiesa, nebe jaunas jis, seniai jau pražilęs. Bet akys, tos linksmosios, tos giedriosios akys, kurios tiek daug žinojo, tiek daug pasakė vienu žvilgiu, kur jos dingo?!

Ir koks jo veidas raukšlėtas! Ne, tai ne Jokūbas Šimonis, bet prisikėlęs iš grabo kaži koks senelis, kuriam vėl laikas griūti į grabą.

Bernas kramtė šiaudą, niekaip negalėdamas pratarti žodžio. O juk reikėjo...

– Šeimininke, – prabilo jis pagaliau, bet sakinys nutrūko. Kaži koks kylys gerklėje užima žadą. Ne, vyras užaugęs, nepradės dabar bliauti lyg mažas vaikas.

– Šeimininke! – pradėjo iš naujo, bet sunku kalbėti. – Mes žinome... mes... nors ir daug metų pas tave tarnavome... mes būtume palikę dar ilgiau... bet... bet žinome, kad tu mūsų laikyti nebegali... taigi... mes susitarėme eiti kitur darbo ieškoti. Algos... pinigų mes iš tavęs nenorime... tik ateisime atsiimti savo pasėlę.

Liūdnai nusišypsojo Šimonis:

– Vaikai, dėkui už dovaną! Jūs pirmieji, kurie norite mane bėdoje gelbėti. Dievas teatlygina. Aš to, rodos, jau nebegalėsiu. Jūsų pasėlė... – Vėl nusišypsojo Šimonis, ir ašaros suspindėjo akyse. – Jūsų pasėlė – sugruzdėjusi. Sugruzdėjo dirvoj, – giliai atsiduso senis. – Bet jeigu dar kada nors prasigyvensiu aš ar mano sūnus, jums bus alga atiduota.

Tik didžiosios mergos jis paprašė palikti: darbų daug, šeimininkė sena, nuo šito smūgio visiškai sugniužusi.

Bet bernas paliko dar stovėti. Matyti, kad turi kažką širdyje. Pamojo jis Šimonį į šalį.

– Šeimininke, aš girdėjau žmones vakar kai ką kalbant. Ar tai tiesa, – nežinau, bet norėčiau beveik tikėti. Žmonės kalba, kad Anskis, tavo brolis...

Susvyravo Šimonis, lyg kūju gavęs, bet vėl greit susigriebęs tarė:

– Vaikeli, koks Anskis žmogus, žinau aš, žinai ir tu: tinginys, veidmainys. Bet... Šimonių giminė garbinga iš amžių. Kad ir išsigema kartais vienas kitas, tik jau niekšų piktadarių iš jos nebūva.

– Bet ir jis pats sakęs, kad...

– Jei jis ką ir sakė, tai tebus buvusi tik paprasta jo kalba, – griežtai nutraukė berną Šimonis. – Prašau, meldžiamasis, neskleisk gandų, tylėk, nes tai netiesa!

– Bet tik kas nors užkūrė sodybą! Iš savęs neužsidegė, – spyrėsi bernas.

– Žinoma, kas nors užkūrė. Bet tasai, kas jis bebūtų, nuo savo bausmės neišbėgs.

Bernas nuėjo savo mintimis nešinas. Nuėjo įsitikinęs: padegęs tik Anskis Šimonis, niekas kitas.

O Šimonis, palikęs visa, vos gyvas nusvyravo į laukus. Ne, dabar niekam nesirodyti. Dabar tik vienam, vienam būti!

– Taip, ne kitaip yra! Kad aš ne tuojau tat pamaniau. O tu išgama, tu išgama! – dejavo Šimonis. – Tu siurbėlė! Tu, tu, ne kas kitas! O kas dabar? Dabar tik reikia pranešti žanda-

rui, kuris tave tuojau į kalėjimą pasodintų. Ir nieko nebeliktų iš viso tavo dievo pašaukimo. Ir žmonės, kurie dar šiandien tavo pašaukimu tiki, atsitrauktų nuo tavęs, pasibaisėtų! Ir vertas esi pasibaisėjimo, tu, išgama!

– Bet... ak viešpatie, nevesk mūs į pagundymą, nevesk! Išlaikyk nors kito Šimonio rankas švarias! Aš Šimonis, jis Šimonis, abu vieno tėvo esava vaiku, abu vienos motinos esava auklėtu. Ar abu ir būsiva niekšu?

– Ne, ne! Kad jau ir sutepei savo sąžinę, tu, veidmainy, tai nors Šimonių vardas tegu nebus valkiojamas po kalėjimus.

Jokūbas Šimonis verkė, verkė pirmą kartą, vyru būdamas, verkė ilgai ir skaudžiai.

SAKYTOJAS ANSKIS ŠIMONIS

Pasitraukęs nuo žmonių, teisiančių jo brolį, Anskis nubėgo pasiimti ryšulių, kurie dėl visa ko jau buvo padėti daržo kampe. Apsižvalgė Anskis, ar niekas jo nemato, ir nusiskubino keleliu pušyno link. Bet kur link dabar žingsnius kreipti? Anskis tikrai nežino. Viena tik aišku: greičiausiai iš tos nelaimingosios vietos, greičiau, greičiau!

Bet atsisukti dar reikia... kaži kodėl. Rasi ir gailesys verčia, rasi ir patenkinimas gundo:

„Atsigręžk, žiūrėk, ką padarei. Visa šalis toli ir plačiai nušviesta tavo darbu!“

Atsisuko Anskis Šimonis ir kone pargriuvo iš išgąsčio.

Braukia ranka per akis, lyg nubraukti norėtų kaži kokį vaizdą. Bet baisusis reginys pasilieka.

„Ne, to nenorėjau, gyvenamoji neturėjo degti. Juk čia ir mano visa nauda! Pamokyti aš jį tenorėjau, mano brolį, parodyti, kad dievas neapsijuokdina. Norėjau būti dievo įrankiu. Ar ne gana jo šaipytasi iš manęs?“

Anskis, atsiminęs vėl brolį, atsitiesė visu ūgiu:

„Dabar gerai ir taip.“

Stengiasi Anskis nutildyti staiga atbudusią savo sąžinę, tik tai nepigiai pavyksta. Stengiasi pats sau įkalbinėti, kad jis tikrai gerai padaręs, kad juo pasinaudojęs dievas kaipo savo įrankiu. Lyg priešininką kokį įtikinti norėdamas, jis garsiai sušunka:

– Taip turėjo būti, dieve, juk taip turėjo būti?

Dar kartą atsisuko jis į degančią sodybą, lyg atsisveikinti norėdamas. Bet pikta šypsena iškraipė jo veidą:

„Taip, brolau, atsilyginova vienas kitam. Aš nebe sakytojas, tu nebe ūkininkas daugiau! Abu mudu šiandien lygiu.“

Ilgai žiūrėjo Anskis gaisro link. O veidas toks patenkinimo kupinas, akys tik žaibuoja iš džiaugsmo.

Pagaliau nusisuko. Bet kas tai?

„Viešpatie, visas pušynas liepsnose... Ak, ne, ne, tik taip per akis pasirodė... Ir tos akys kaži kodėl... ar jau silpnyn eina...“

Bet širdies gilumoje jis žino, kad jo sąžinė jį kankina ir gąsdina. Vienas ir kitas baimės šiurpas nukrečia Anskį. Jis dreba lyg apušės lapas. Ir vos vos pasisuko vieškeliu Priekulės link.

Kryžkely dar kartą sustojo, dar kartą atsigręžė. Ugnis jau pradėjo silpnėti. Sugniaužė Anskis kumštį ir iškėlė aukštyn:

„Ar ir dabar dar, brolau, ar ir dabar dar?“

Pagaliau nusisukęs sunkiais žingsniais nuėjo savo keliu.

„Kur nueisiu, čia namai, – galvoja Anskis, – neprapulsiu, dievas gelbės savo...“

Bet čia ir vėl lyg aštrus peilis dygterėjo sąžinės balsas:

„Dievas gelbi savo vaikus. Bet kas tu? – sustingo vėl Anskio žingsnis. Kojos nebenori klausyti. – Rasi ir nuvargęs esu, – raminasi sakytojas, – tikrai esu nuvargęs! Jau šauniai po vidurnakčio. Vakarinė pašvaistė jau traukiasi į rytus. Pailsėsiu kiek.“

Atsisėdo Anskis Šimonis ant vieškelio krašto į pakrūmį. Bet negana, kad išgąstis ir baimė pasikeisdami jį kankina. Pradeda ir širdis sopėti vis daugiau ir daugiau. Veltui jis stengiasi įpasakoti savo sąžinei, kad ne jis uždegęs sodybą, kad kaži kas kitas. Veltui!

Širdis sopi vis daugiau ir daugiau. Sąžinė pradeda jį krimsti vis skaudžiau ir skaudžiau.

„Kaži, kas ten šnekučiuodami ateina? Ak, tai pareina vyrai nuo ugnies, – toliau užslinko už krūmelio Anskis, – geriau, kad niekas nepamatytų!“

– Ar tu matei Šimonienę? – girdi Anskis klausimą.

– Girdėjau, kad ji buvusi apalpusi, – pasigirsta atsakymas, – beveik jos jau nebeatgaivinę. Bet ir ne juokai: visa kas, visa kas teko ugniai! Aš ir šiandien savo žmonai sakiau: „Apsižiūrėk tik, sakau, apsižiūrėk! Juk jeigu tik viena kibirkštėlė užlekia ant stogo, ir jau esame dingę!“

– Bet ant Šimonių tvarto jokia kibirkštis negalėjo užlėkti.

– Čia padegta, aišku!

– Man taip keistai pasirodė su Šimonio broliu.

– Na, na, tu tik nesakysi, kad Anskis tai padarė. Jis dievo bijąs žmogus, sakytojas.

– Dievą kišenėj nėšio', o velnią po laukus gainio', – nusijuokė kaimynas.

O Anskio, tai girdinčio, krūtinėje jau nebe sopi, o tiesiog degte dega.

„Sakytojas, dievo bijąs žmogus – hm, hm. Lyg kad sakytojai ne žmonės, – pyksta Anskis. – Kodėl brolis man toks buvo? Dėl jo ir man dabar teks be tėviškės aplinkui bastytis. Aš jį tik pamokyti norėjau."

Sąžinę, tiesa, dar turi Anskis Šimonis.

Kaip visada, taip ir šį rytą Bertienė, žymi vyžeikėnuose ūkininkė, jau anksti ant kojų. Šeimyna seniai jau laukuose. O Bertienei, vienai palikus namie, pilnos rankos darbo. Čia paršeliai, čia veršiukai, čia tos vištos, čia tos antys. Tik bliauja, žviegia, klykia ir katnoja. Visi per kits kitą. Ir rykai dar sumazgoti, apsišluoti. Kurinas antai, iš prigimties blogo ūpo, nedailiai sukriokterėjo, pamatęs įeinantį į kiemą žmogų. Subruzdo kiemo šunys, didžiausią pakėlė triukšmą.

Išbėgo Bertienė žiūrėti, kas toks ankstybas svečias. Ak! ir nudžiugo širdis, ir akys iš džiaugsmo sušvitėjo.

Per kiemą lėtais žingsniais, matyt, labai nuvargęs, įeina Anskis Šimonis. Rankas į prijuostę šluostydama, šeimininkė išbėgo pasitikti svečią.

– Dieve duok labą rytą! – nusižemindamas ir net kepurę pakylėdamas, pasakė Anskis.

– Dėkui, dėkui!

Ir... kaip ir per garsiai nuskambėjo „broliškas“ pabučiavimas. Lyg baimingai apsidairė sakytojas.

– Nieko nėra, Anski, nebijok, visi laukuose. Aš vienų viena visame gyvenime, – susigėdo šeimininkė, kad per daug jau meili prieš svečią pasidarė. Bet ne, tegul jis žino, kad jis jai patinka.

– Ak, tu viena! – ir dar kartą nuskambėjo pabučiavimas. Tiesa, suprato abudu, kad tai ne broliškas pasibučiavimas, kokis yra Šventajame rašte leistas. Bet juk niekas nemato.

– Aš dar turiu bėgti šunis palakinti, – atsiprašė Bertienė, pajutusi, kaip Anskio rankos pamažu nuslydo jos liemeniu.

Išbėgo Bertienė į virtuvę ir greit užkaitė pusryčius svečiui. Bet ir šunų neužmiršo. Išnešė jiems net gerai pabaltintą putrą. Jai šiandien šventė, tai tegu ir gyvi daiktai tatai jaučia.

O Anskis, patenkintas meilingu priėmimu, šypso.

Daili ir net dar jauna Bertienė. Keli metai kaip našlė. Vaikų nė vieno nėra. Iš amžių jau čia surinkimo namai. Užtat ir Anskis mielai ir dažnai pasiskelbia čia surinkimą. Taip ir susipažino juodu arčiau. Bet per arti, ne! Bertienė jam labai patinka, tik moterystės jungą užsidėti sau ant sprando Anskis dar vis kratosi.

Bertienė visada atsiranda geriausios nuotaikos, kai pamato Anskį Šimonį. Ir gražus jis vyras! Visada taip dailiai apsirengęs, jo marškiniai visada balti kaip sniegas. O juk jis dar

nesenas, plaukai dar nepražilę. Žmonės berods kalba šį ir tą apie jį. Bet jų nesuklausysi.

Netrukus jau stalas padengtas ir apkrautas skaniais valgiais. Pakepti lašiniai su kiaušiniais labai gardžiai kvepia. O Anskis šauniai išalkęs.

– Sėskis šalia manęs, draugsesele! – prašo sakytojas. – Vienam valgyti neskanu.

Atsisėdo šeimininkė šalia sakytojo. Visai arti prisišliejo Anskis, lyg paslapčių norėtų jai papasakoti. Bet jis tyli. Kebli padėtis. Tyli ir Bertienė.

„Kodėl jis dabar atėjo? – mąsto ji. – Ar tikrai jis jau apsigalvojęs? Laikas būtų! Man reikia šeimininko. Piršlių lankosi gana. Galima gauti ir jaunesnį. Bet, kaip sako priežodis, už jauno – po lazda, už seno – po barzda! O Anskis – dievo bijąs žmogus. Bet ir meilus jis gali būti."

Ką tik nutveria jis Bertienės ranką, tik taip sau, visai iš netyčių. Ir Bertienė užmiršta, kad reikėtų truputį brangintis.

Pagaliau susipranta šeimininkė, kad reikia kalbėti:

– Ar čia arti surinkimą turėsi? – kvailas klausimas, bet juk jis sakytojas, tai ką šiaip kalbėti.

– Ne, dar ne, aš tik iš didžių bėdų išbėgęs atėjau pas savo draugseselę.

– O kas bent atsitiko?

– Vakar tėviškė sudegė.

– Ui, dievaliau!

– Visa kas sudegė, palikau ir aš plikas kaip pirštas, ir mano brolis, žinai, tas, kuris savo bedieviškumu visiškai nuo manęs skiriasi!

– Bet kaip tai atsitiko?

– Dievas žino! – Ne, Anskis nedrįso papasakoti, kaip buvo ketinęs, kad vienas žemaitis pasirodęs labai įtartinas, kad jis norėjęs jį nutverti, bet šis paspukęs.

Ne, nutarė nieko nesakyti, neįsivelti. Tegul mano žmonės, ką nori. Žinoma, jeigu žandaras ateitų, tai jau, savo kailį gindamas, pasakys, ką sugalvojęs.

„Tai dėl to jis pas mane atėjo dabar, kad niekur pasidėti nebeturi. Dabar aš jam susyk gera“, – tarė sau Bertienė, ir staiga jaučiasi ji labai apvilta. Ir jos širdis jau pradeda svyruoti.

– Dievas uždeda mums mėginimų, – vėl saldžiai paskamba Anskio balsas. – Dievas nori matyti, ar mes ir tuomet jam dar ištikimi, ar mes ir varge mokėsime mylėtis kaipo broleliai kits kitą iš širdies.

O skersa akim pažiūrėjo Anskis į Bertienę. Jam ne tik įdomu, kokį veidą padaro dabar Bertienė, bet jam ir baimė kyla, ką gali žinoti, ką pagaliau ji pasakys. Gal parodys duris:

– Eik, iš kur parsiplovei!

Bet Bertienė jau atsisvėrusi jo naudai.

„Teisybę kalba Anskis, – atsako ji sau į savo svyravimus ir tuo galutinai nutildo savo abejojimus. Tikrai tai mėginimai, siųsti paties dievo. – Kam man reikėtų kokių nors Anskio turtų, ar mano ūkis ne visa ko pilnas?“

O kada diena palinko vakarop, Anskis lyg tikras šeimininkas sušaukė šeimyną prie knygų. Ilgą išgiedojus giesmę, visi suklupo prie dar ilgesnės Anskio Šimonio širdies maldos. Bernai net gerai prisnūdo. Bet mergos, nors ir dar taip

pervargusios, nesnaudė, o verkė užsikirsdamos, nes jų širdis užgavo galingoji sakytojo malda, kuri šį vakarą tikrai lyg pienas ir medus teka iš jo lūpų.

Bet ir tikrai iš širdies plūsta šį vakarą dėkavonė dievop. Ji neveidmaininga, nes iki vėlybo vakaro niekas neatsitiko – neatjojo žandarai.

Tik mažoji piemenikė neverkė – neturėjo tam laiko. Plačiomis akimis ji sekė kiekvieną sakytojo judesį.

O mergoms nuėjus į kamarą gulti, ši ir pratrūko juokais.

– Ko tu žvinglauji, paršeli? – subarė ją mergos.

Bet piemenikė gudri. Ne, ji neišreikš savo spėliojimų. Tuojau bėgtų mergos šeimininkei apskųsti, jeigu ji paklaustų, kodėl sakytojas neina į surinkimo galą miegoti, o palieka prie šeimininkės.

Kitą rytą Bertienė, nepaisydama mielojo svečio, buvo labai blogos nuotaikos. Trankė duris, drabstė kibirus, barėsi su mergomis. Baisiai sukniaukė katė, turbūt jai kas nors koją numynė.

O Anskis išeina iš kambario gerai išmiegojęs, puikios nuotaikos ir dailus kaip mėnesėlis. Susiėmęs rankas, maldingą padaro veidą; taip, ir šį rytą dėkinga dar jo širdis.

Bet Bertienė į jį nė skersa. Ir susyk nebežino Anskis Šimonis, kur dėtis, taip nesmagu jam. O ir mergoms nemalonu, nertėjant šeimininkei. Tik gerai, kad piemenikės nėra namie. Ta vėl juokais nesitvertų.

Išėjo Anskis į laukus. Ne tiek pasivaikštinėti, ne tiek laukų apsižiūrėti – tuos jis pažįsta, – kiek pagalvoti apie lemiamą gyvenimo žygį. Sunku išsižadėti laisvės ir gerų dienų.

Bet dar sunkiau bus, jeigu Bertienė pasakys išeiti ir nebegrįžti. O į tėviškę grįžti – ne, tai jau geriau...

Netrukus sugrįžo Anskis iš laukų ir didžiu pasiryžimu nuėjo šeimininkės ieškoti. Atrado pieną begriejant. Atsikosėjo sakytojas Šimonis, lyg daug būtų kalbėjęs ir dabar staiga jam žodžių pritrūktų. Kaip čia dabar pasakius? O sakyti reikia.

– Tai, Marele, ar nevažiuosiva šiandien į Priekulę šaukti paduoti?

Nieko į tai neatsakė Bertienė, tik, nusisukusi į kamaros langelį, nusišypsojo:

– Na, pagaliau!

O tada, išėjusi už angos, pašaukė:

– Marčiau, kinkyk arklius! Gerąjį vežimuką!

SKURDAS

Smūgis, kuris ištiko Jokūbą Šimonį, buvo beveik be sau lygaus. Lygiu laiku netekti viso savo turto, – o tai dar per artimą sau žmogų, – vos pakelti galima šitokį skausmą. Bet dabar turėto turtelio jau iš niekur nebeiškabinsi. Reikia pradėti iš naujo gyventi. Bet pradėk dabar! Ne vieni antri metai, o šimtmečiai buvo sunešę Šimonių turtą ir papildę jų namus. O tik vienos valandos tereikėjo likimui juos sunaikinti.

Iš kur dabar imti atstatyti visa? Berods ne viena diena, ne vienais metais buvo pastatyta Šimonių sodyba. Tai ir dabar taip pat reikės pradėti: iš pradžių – iš mažo.

Bet žmonėms, gyvenusiems visą amžių ištekliuje, visai nesuprantama, kaip galima pradėti naują gyvenimą taip staiga užėjusiame skurde.

O tačiau kada ant senųjų tvartų mūrų vėl buvo pakelti sparai ir vienas skūnės galas pastatytas, tai vėl beveik širdingai mokėdavo prasijuokti Šimonis.

Bet staiga vėl apsiniaukdavo Šimonio veidas, nes tučtuojau prisimindavo jis, kad jo brolis, kuris taip jau Šimonių vardą turi, jį į tą vargą ir skurdą įstūmė. Brolis!

Šiandien Anskis Šimonis didelis ūkininkas. Ir dar didesnis sakytojas. Jis jau ir pirma, žodį kalbėdamas, šaukdavo, kad ir sienos drebėdavo. Šiandien šaukia jis dar daugiau. O žmonėms nesvarbu žodis, jiems tik rūpi, kad sakytojas turi skambantį balsą.

Jokūbas vis dar stebisi iš Anskio, kad jis, taip sunkiai prislėgęs savo sąžinę, gali kitus žmones mokyti, juos dievopi vesti.

Mat ir tokių žmonių turi būti. Dievui turbūt reikia ir tokių, kaip reikia karaliui mėlynai, raudonai, geltonai apdarytų kareivių.

Tvartų atstatyta tik vienas galas, pastatyta skūnė tik vienu kluonu ir vienu bertainiu. Daugiau tuo tarpu ir nereikia. Juk ir laukų beliko vos dviem karvėm ir dviem arkliam. Kitus laukus reikėjo išpardavinėti.

Ir pušyno gerą kampą reikėjo parduoti. Ir tai dar neužteko pinigų. Gyvenamajai pasistatyti reikėjo pasiskolinti.

O kai atėjo žiema, tai visai netikėtai padvėsė vienas arklys. Ir tvarto kampe bestypso viena kumelė. Atsirado kaž-

kokia avių liga – išdvėsė visos avys. Išsimetė udrojanti kiaulė; penamoji apraišo, reikėjo parduoti už pusę kainos.

Viena nelaimė sekė kitą.

Ir taip pavargo Šimonis, buvęs turtingas ir plačiai žinomas ūkininkas.

Sutirpo ūkis ir jo turtas kaip vaško gabalėlis ugnyje.

Vargais negalais išsistūminėjo per žiemą ir per kitą vasarą Šimonis. O rudenį atidavė ūkį sūnui.

Pats įgulė į ligos patalą.

O Šimonienės vos šešėlis beliko. Tik vieno ji dar laukia: kad pareitų nors kartą Mikėlis iš Karaliaučiaus. Dar vieną kartą jį pamatyti!

– Tada jau galiu eiti namo, – sakydavo ji.

Mikėlis parašė Krizo vestuvėms tikrai pareisiąs.

O Krizui reikėjo šeimininkės. Ir vieną šventadienį, susitikęs Ilžę Ašmikę prie bažnyčios Priekulėje, apsidrąsinęs paklausė:

– Ilžike, ar benorėtum šiandien manęs? Koks mano ūkis, kaip mes dabar gyvename – žinai!

Nepatogu Ilžei sakyti, kaip narsiai ji ginasi nuo piršlių, norinčių ją išpiršti ar už bet kokio butelninko, ar į pavadas. Jai nepatogu sakyti, kad kasdien ji laukia ateinant Krizo.

– Ilžike, ar norėtum? – dar kartą tyliai paklausė Krizas.

Ilžė tik linkterėjo galva.

Tai ir išsiuntė Krizas Šimonis piršlius pas Ašmį.

Ir vieną sausio mėnesio popietį, Krizo vestuvių išvakarėse, turėjo parvykti iš Vokietijos Mikėlis. Net Šimonienė sustip-

rėjo. Ir Jokūbas Šimonis atsikėlė, apsitaisė, apsivilko kailinius, pasisėdo prie galinio lango. Iš čia gerai matyti, ar kas pareina per šilus. Bet yra šiek tiek pasnigus. Galbūt Mikėlis parkeliaus per Priekulę. Kelis kartus ir lauk išėjo Jokūbas – rasi per Aukštujų kalną pareina jis.

Niekur nieko nematyti. O jau temsta.

– Kad bent nepaklystų, – baimijasi Šimonienė.

– Na, na, juk ne mažas vaikas, – ramina Šimonis. Bet ir patsai beveik yra tos pačios nuomonės. Šiandien visas pyktis pro šalį. Šiandien tik viena meilė ir sūnaus išsiilgimas beturi krūtinėje vietos.

Dar kartą išeina Šimonis lauk už vartų. Čia bestovinti jau motina.

– Gausime šią naktį pūgos, – sako Šimonis, kad tik ką pasakytų.

– Jeigu jis iki Priekulės kaip nors parvyko, tai jau tegu palieka ten per naktį, – susirūpinusi kalba Šimonienė. – Pūgoj jis tikrai paklys.

– Kad tik nebūtų pakeliui kas atsitikę, – išsprūdo Šimoniui. – Dabar tas... naujas geležinkelis... Arklių jau nebenori pripažinti.

O Šimonienei taip malonu, kad ir tėvas rūpinasi sūnumi.

– Eisiva į vidų, sušalsi. – Bet prijuoste vis šluosto nosį ir akis Šimonienė.

Ir štai, kada visi susėdo stubelėje prie vakarienės, sužvangėjo kieme poniški skambučiai, ir energingas pliauškinimas botagu išvadino Krizą į kiemą.

Iš puikių šlajų išsirito dar puikesnis ponas:

– Guten Abend! Wohnt hier Šimonis?[15]

– Brolau, ar tu nebemoki būriškai? – nustebęs sušuko Krizas.

– Šlektai, Christoph!

– Eik, eik, jau bent tėvui neparodyk tos savo silpnybės. Taip, ką aš dar norėjau sakyt?.. aš dar vis Krizas...

– Labai meilingai tu mane, vyresnįjį savo brolį, suėmei, kann mich nicht beklagen[16], – ir kiek nervingai nusijuokė Mikėlis.

Krizas nieko nebesakė, tik jam gaila pasidarė tėvų. Mieliausiai jis pašauktų atgal beišvažiuojančias jau pro vartus šlajas, įtupdytų brolį ir pasakytų:

– Važiuok sau sveikas iš kur parklydai!

Ir įžengė puikusis ponas per priebutį, didžiąją stubą į stubelę, kur senieji tėveliai su neapsakomu išsiilgimu laukė pargrįžtančio sūnaus.

Bet pati stubelė nusigando, jos lubos – bene iš baimės – beveik prislėgė svetimąjį, kuriam įėjus, iš tikrųjų pritrūko oro.

Ne sūnus, bet ponas įžengė pro duris, svetimas, aukštas ir puikus. Plaukai taip apkarpyti, kad pakaušyje nieko, o priešakyje kuodas, kreivu sklastymu nuverstas ant vieno šono. Juoda karta apsirengęs, balta apykakle, su juodu paraiščiu. Rankose odinės pirštinės, ant pirštų sušvitėjo žiedai.

– Tikras vokietis! – sudejavo tėvas Šimonis.

– Nanu?![17] – Tai pirmasis sūnaus žodis, – mat žengdamas

[15] Labas vakaras! Ar čia gyvena Šimonis? (*vok.*)

[16] Negaliu skųstis (*vok.*).

[17] Čia dabar?! (*vok.*)

per stubelės slenkstį, užkliuvo galva už durų staktos. – Labs vakars!

„Dievui dėkui! Sūnelis dar moka būriškai“, – atsidūsėjo tyliai sau Šimonienė.

– Dėkui... – norėjo pridėti: „Vaikeli!“ – bet nedrįso.

O sūnus jau nusilenkė ir apkabino motiną, kuri iš džiaugsmo skaudžiai apsiverkė.

– Tai dar, dar gavau tave pamatyti šiomis savo akimis, kurias jau veik užmerksiu ant amžių, – ir Šimonienės ašaroms nėra galo.

Su tėvu pasisveikino Mikėlis tiktai rankos paspaudimu.

Kaži kokia kebli tyla užviešpatavo. Ir tėvas, ir motina, ir Krizas visai kitokio buvo laukę Mikėlio.

Tėvas tyliai – pirštų pagalba – skaito metus.

– Maniau, kad tu kareiviškai apsirengęs pareisi, – prabilo pagaliau motina.

– Aš jau daugiau nesu kareivis, aš – valdininkas.

– Kur tu darbuojiesi?

– Regyrungoj, esu sekretorius.

O prie Mikėlio krūtinės, lyg tai užtvirtindama, sušvitėjo stora auksinė grandinėlė.

– Amalija ir sūnelis duoda labų dienų.

– O kuo vardu tavo sūnelis? – teiravosi motina.

– Heinz Joachim.

– Jochim? Žydišku vardu? – stebisi Šimonienė.

– Ne, mama: Joachim! – vokiškas vardas! echt deutsch![18]

[18] Grynai vokiškas! (*vok.*)

– Tai dar blogiau! – piktai atsiliepė tėvas iš kito kampo.

– Kodėl blogiau?

– Tu mano vaikas, lietuvininkas, o savo sūnų vokiškai krikštiji. Matai, mamele, ar aš nesakiau, kad taip bus? Ar mokai savo vaiką nors lietuviškai kalbėti? – aštriai paklausė sūnų.

– Aber wo![19] Ką tu tik galvoji?

– O kodėl ne? – Šimonis įsmeigė piktas mėlynąsias savo akis į Mikėlio veidą. Šiam per aštrus tėvo žvilgis: jis nudūrė akis žemyn.

– Tik mes negalim išsijuokdintis, papa.

– Aš ne „papa“, aš – tėtis!

– Pardon! – susimaišęs sūnus nebežino, ką sakyti ir daryti. Krizui visa tat atrodo labai juokinga, o kad niekas nepastebėtų, kad jis iš pikto juoko lūpų sučiaupti nebegali, brauko pirštais nosį.

„Ir žinojimas tų svetimųjų žodžių! – džiaugiasi motina širdyje. Ir pasididžiavimas tyliai įsišliejo į Šimonienės krūtinę. – Ponas – ne būras – mano sūnus!“

Staiga atsistojo tėvas ir nuėjo prie lovos, kur stebėtinai greit nusirengęs atgulė, rodydamas nebenorįs daugiau kalbėtis. Nuėjo ir kiti į poilsį. Jau vėlybas vakaras, rytoj reikės anksti keltis.

Bet užmigti tėvas negalėjo. Visokie skausmai suramstė senąjį Šimonį. Ir diegulys pradėjo durti, skaudus, užimąs žadą.

O širdį kremta sielvartas dėl sūnaus.

[19] Kur ten! (*vok.*)

Užmigti negali nė Mikėlis. Ant šiaudų – ne ant matraco. Turbūt dar spalių yra pakulinėj drobulėj, kuri užtiesta ant trakinių šiaudų, bado ir braižo visus pašonius. Bet užvis daugiau bado ir braižo Mikėlį atbudusi lietuviškoji sąžinė.

„Ir nori tėvas, kad aš savo vaikus lietuviškai mokyčiau! Juk tai tiesiog beprotystė. Karaliaučiuje, kur beveik tik vieni vokiečiai gyvena! O kad norėsiu leisti sūnų studijuoti? Ar aš nežinau, ar ne pats patyriau, kaip bloga yra lietuvininkui tarp vokiečių. O savo vaikui tą patį vargą užkarti? Ne! Ir ko tie būrai neįsivaizduoja, – erzinasi toliau Mikėlis, – lyg jau ta lietuviška kalba dievas žino kas yra! Ne, bet aš dar ir Krizui priminsiu, kad ir jis savo vaikus kuriądien vokiškai mokytų, nors čia, kaime, tai bus sunku. Juk čia vieni lietuvininkai tegyvena. Ir mokyklose juk dar tebemokoma lietuviškai. Na, kol Krizo vaikai taip toli paaugs, bus ir laikai kitokie. Reikia nurodyti Krizui į tai, kaip dėkingi turime būti vokiečiams už jų atneštą mums kultūrą. Tiesa, žodžio „kultūra“ jis dar nebus girdėjęs, reikės paaiškinti. Tėvas berods jau nesiduos įtikinamas. Bet ir nereikalinga. Kaip sakė anąkart regyrungsratas Bauman:

– Die alten sinken ins Grab, die Jugend aber soll u n s gehören!“[20]

Bet lygiai čia, jau snausdamas, girdi Mikėlis, kad jį kaži kas taip graudingai šaukia: Mikėli, Mikėli, sugrįžk! Ir jis

[20] Senieji griūva į kapus, bet jaunimas turi mums priklausyti! (*vok.*)

mato tėvo mėlynąsias akis, kuriose atsispindi kaži kas tokio, ko jis kitų akyse niekada dar nepastebėjęs. Ir jo krūtinėje staiga baisi tuštuma, kurios užpildyti jau niekuo negalima. Ir – ir miegas užspaudžia akis. O sąžinė atsitraukė į tolimiausią širdies kampelį.

Betgi ir brolis nesidavė pamokomas. Nėmaž! Visaip stengėsi Mikėlis įtikinti Krizą, kad neteisingas esąs tėvelis. Juk su laiku visa kas t u r ė s i ą suvokietėti: ein Land – ein Volk![21]

– Eik, paiks vokieti, eik! – pasakė Krizas Mikėliui ir nuėjęs apsikabino savo jaunąją žmonelę; per visą stubą nuskambėjo pabučiavimas.

– Prapuolusysis sūnau! – pasakė tėvas sūnui atsisveikinant. Daugiau nieko.

Tik motina išlydėjo sūnelį keleliu iki Aukštujų kalno. Ir motina viena tik rado širdingų žodžių savo vaikui. Motina viena nepyko ant sūnaus dėl vokiečiavimo: juk jis ponas. Tuo daug kas pateisinama.

Vis dėlto Mikėlis išvyko į Karaliaučių nepaprastai blogai nusiteikęs.

Jokūbas Šimonis jau nebeišgirdo gegužės balso. Tyliai jis iškeliavo, palikdamas pasaulį ir visus jame vargus. Niekas nematė jo mirštant. Niekas nesuspėjo ateiti, pagiedoti, vėlę palydėti.

Ir nereikėjo. Tik vieną kovo mėnesio rytą pastebėjo Šimonienė, kad tėtis taip ilgai ir tyliai miega. Bet artyn prieju-

[21] Viena šalis – viena tauta! (*vok.*)

si pamatė, kad Jokūbas Šimonis jau po dievo akimis. Šviesi šypsena ant veido. Beveik linksmas jis atrodė.

Nors iš karto ir skaudžiai apsiverkė Šimonienė, bet greit nusiramino: kas tokia šypsena ant lūpų gali numirti, tas jau mirdamas dangų atvirą mato.

Kas taip miršt – miršt gerai!

Tuomet rašė vieną tūkstantį aštuonis šimtus šešiasdešimt keturis.

Krizas Šimonis ir jo vaikai

SKURDO GALO NEMATYTI

Tekėdama už Krizo Šimonio Ilžė Ašmikė didžiu pasiryžimu apsiėmė atgaivinti Šimonių, dabar jau ir jos, ūkį.

– Daili turi atgimti sodyba, dailesnė negu buvo kadaise, – pasižadėjo ji. Ji jautėsi gana stipri ir turinti daug jėgų pradėti kovą su gyvenimu.

– Linksma turi būti tokia kova, – manė ji, – o kad linksma, tai ir įdomi. Krizas juk taip jau sveikas ir drūtas. Tik gero noro bereikia ir...

– ...ir dievo padėjimo! – užbaigė sakinį motina Ašmienė. Taip, ir ji kadaise jautėsi gana stipri, galinti net kalnus apversti, medžius iš šaknų išrauti. Bet ne ta stiprybe gali žmogus gyventi. Žmogus svajoja, o dievas valdo.

Ką reiškia anksti kėlimo,
Kad nėr dievo padėjimo, –

sako būras, ir atrodo, kad teisingai.

Skurde ji rado Ašmio gyvenimą, skurde jį ir paliks. Duotų dievas, kad Ilžei prašvistų laimingesnės dienos, kad ji tokių rūpesčių nepažintų, kokie krimto kadaise motiną; kad nakčia ašaromis priegalvio drėkinti nereikėtų.

Rasi Ilžės uošvienė ir geresnė, rasi ji Ilžės nekankins, kaip

kankino kadaise ją. Juk apie Šimonius dar niekas nieko blogo negirdėjęs.

Motina Ašmienė, atitekėdama kitą kartą pas Ašmį, tebeado abu uošviu gyvu. O kokie tai baisūs buvo žmonės! Visokių jai patyčių darė. Ne tik vien patyčių, bet ir visaip ją darkė uošvienė. Kalbas po kaimus apie ją nešiojo. Net sūnų mokė savo žmoną mušti. Ir kiek ją mušė jos vyras!

Bet to dar negana: mergos vietoj ji buvo! Senoji komandavo, jaunoji turėjo klausyti. Į turgų – pirkti parduoti – sūnus su motina važinėjo. Žmonės juokdavosi:

– Nė vanduo per jųdviejų tarpą neperbėgtų, – taip eina juodu susiglaudusiu.

O ji, Ašmio žmona, namie kaip vergė dirbo. Net į bažnyčią eiti nemielai norėdavo ją išleisti senoji.

Kantriai kentėjo Ašmienė, laukdama geresnių laikų. Bet pati sau jau jų nebesulaukė. Užtai lūkuriuoja jų nors savo vaikams. Kiti dar jauni, tik Ilžė, kaip vyresnioji duktė, pirmiau ir išteka.

„Ilžei tokių vargų, kaip man, rasi ir nebus, – mąsto toliau Ašmienė. – Bet kad ne tokių, tai vėl kitokių vargų užeina. Nuo savo kryžiaus niekas neišbėgs.“

Rasi būtų Ilžei geriau, kad būtų išėjusi už Aglonėnų Kebiliaus. Jo ūkis geras, be skolų. Bet ką gali žinoti: pirmosios pačios paliko daug vaikų; kaži kokie jie bus pamotei!

Išsiskyrė sau Ilžė Šimonių Krizą, tai tegul ir eina jau už jo. O jei tik sutiks, vienas kitą mylės, tai ir vargai nebus taip sunkūs.

Ir ištekėjo Ilžė, kupina geriausių norų, puikiausių lūkesčių.

– Dirbsiva, vargsiva ir kęsiva abu. Dviem arkliam visada lengviau vežimas traukti negu vienam, – sako ji savo Krizui.

O šis jai pritarė akimis, linkterėdamas galva. Didžių galingų žodžių pasakyti jis niekada nemokėjo, ir buvo užtai labai laimingas, gavęs tokią gudrią ir išmintingą žmoną, kuri tuojau ir priežodį žino.

– Matai, Ilžele, kokiame neturte ir varge mes gyvename, – kartą pastebėjo uošvienė Šimonienė.

– Dalinsimės vargu, mamyte! – linksmai atsakė Ilžė ir, apsikabinusi uošvienę, širdingai pabučiavo. O šitoji taip jau nudžiugo, kaip ir sūnus, gavusi išmintingą ir mielą marčią.

– Bijau, su laiku atgrisi tų pyragų, apgailėsi atėjusi pas Šimonį, – nori ją toliau dar mėginti senoji.

– Neapgailėsiu! Juk pati pasirinkau tą vargą, pati norėjau tų pyragų.

Senoji Šimonienė linkteri galva ir, nuėjusi į savo stubelę, pasiima maldų knygą, kur skaito ir meldžiasi už neseniai mirusįjį Jokūbą – savo vyrą, už Krizą ir Ilžę, už Mikėlį... Čia prideda ji daug, daug žodžių iš savo širdies. Ir ašarų srovės teka ir teka per pageltusį, vargų išraižytą jos veidą. O pagaliau dar meldžiasi ji už save, kad veikiai galėtų pasekti Jokūbu.

Bet veik, veik atgriso jaunoji Šimonienė tų pyragų. Dar tik keletas mėnesių po vestuvių, o štai jau rūpesčiai gana sunkiai prislėgė jaunąją Šimonių laimę.

– Tik mokėti ir mokėti! – dejuoja sau Ilžė, – o iš kur tų pinigų imti!

Ne tik vien ūkį, bet ir visas jo vardu užrašytas skolas paėmė Krizas. Nustatytu laiku turi būti užmokėtos palūkanos. Iš kur imti – skolintojui nerūpi.

Karvės dar tebestovi, sviesto nė svarelio negali į turgų nunešti. Iš kiaulių nieko negalima padaryti. Nėra kuo šerti. Reikės pagaliau tų pačių karvių vieną dar parduoti, – mat ir pašaras jau bengiasi.

– Neapsigalvojote, reikėjo jau rudenį parduoti, nebūtų tiek daug pašaro sunaudoję, – pyksta Ilžė.

– Teisybė, – pritaria Krizas. Ginčytis jis nenori. O parduoti gyvulį taip pat nenori. Parduoti lengva, bet vėl įsigyti sunku.

Ir Mikėlis parašė, kad netrukus reikią išmokėti jo dalį. Buvo jau ir sprendybos. Nors ir ne šuniškai sprendė komisija, bet juk kas broliui priklauso, reikia atiduoti.

Tai tie pinigėliai, kuriuos Ilžė atitekėdama atsinešė, jau išvyko į Karaliaučių. Bet jų dar neužteko. Reikėjo prisiskolinti.

Ir išvažiavo jaunuoju Šimoniu į Klaipėdą ieškoti pinigų. Vargais negalais atrado, žinoma, už aukštas palūkanas. Ir lupa tie žmonės nuo gyvo! Paskolintuosius pinigus pridėjo prie savųjų – na, ir vieno šaukiko, dievui dėkui, nusikorė.

Bet perrašinėjimas pas advokatą ištuštino ir jų pačių piniginę iki paskutinio grašio. Parvažiavo iš miesto tuščiomis kišenėmis.

O parvažiavus namo, kieme visai nesislapstydamas nekantriai jau laukė jų nejaukusis, pilkasis skurdas ir vaipėsi lyg pikta šmėkla.

Kur Ilžė tik žengtų, kur tik koją keltų – visur ana baidyklė. Ką ji tik ir veiktų, ką bedirbtų – jau čia skurdo rankos. Atidaro ji rytą pabusdama akis – jau skurdas žvelgia jai į veidą nedora savo šypsena. Ir sekioja jis ją, iki ji, nuo dienos darbų pailsus, vėl į patalą įgriūva.

Laikas bėga, bet nekeičia nei veido, nei spalvos. Ištikimas draugas palieka Aukštujų Šimoniams skurdas.

– Pinigus į vandenį įmetęs, nors burbulą matai, – skundėsi kartą Ilžė Šimonienė savo kaimynei, senajai Kuprienei. – O dabar – sukišau savo pinigėlius į Šimonių ūkį, ir nieko nematyti! Čia kišk ir kišk kaip į kiaurą maišą: niekada jo neužkiši.

– Bet juk dalių didelių išmokėti nereikėjo, – stebisi Kuprienė, – išimtininkų tik vienas – valgo prie pačių stalo. Tai aš visai nežinau, kaip čia su jumis yra.

– Na, ar nereikėjo Mikėliui atiduoti dalį? Kaip alkanas vilkas neiškentė jis mūsų nepuolęs, tuojau, kai tik atitekėjau. O menkai tatai ir nebuvo. Šimonių ūkiui tai jau geras smūgis. Mikėlis, regis, norėjo atkeršyti Krizui už tai, kad jis ant jo pasakė „paiks vokietis". Bet kam ir tauškėjo tokius niekus: girdi, mes turime savo vaikus vokiškai auginti. Mes apie vaikus tuokart nė sapnuoti nesapnavome, o antra vertus, mes jau žinosime, kaip savo vaikus auginti. Na, nusikorėme jo pagaliau. O tada, mieloji, koks ūkis! Ar nereikia visa ką atstatyti? Ką perki – pinigų atsvara. O jų gauti iš kur nėra!

– Ale, kaimynėle, dabar nedejuok. Reikėjo iš anksto apsi-

žiūrėti. O juk ir apsižiūrėjai, ne katiną maiše pirkai, išėjai už vyro, kuris tau patiko, tai ir nešk dabar visa su kantrumu.

– Taigi, taigi, kad patiko, šiaip nebūčiau tekėjusi. Bet dabar, kad iš visų kampų prašo, dingsta ir meilė, ir patikimas, na, pagaliau jau ir kantrumas.

– Kantrumas – karti žolelė! – padūsavo Kuprienė.

– Geriau būčiau padariusi, kad tėvų būčiau klausiusi: ėjusi už Kebiliaus. Kaip tas manęs norėjo! Kad jis ir našlys, nebejaunas, bet ūkis be skolos. Visa kas naujai statyta. Šiandien galiu nagus nusikrimsti. Vakare rūpesčiai palydi į lovą, ryte vėl rūpesčiai prižadina. Dabar jau ir Krizas nebe tas pats, koks pirma buvo. Motina sakydavo, kad tik sutikti galima! Bet kad vargai ir nelaimės akis bado, nė sutikimo nebėra. Na, rasi kaip nors išsikapanosime.

Kuprienė pažįsta tokius vargus. Jai dar blogiau, turint tinginį vyrą. Bet ji jau papratusi be skundimosi nešti savo kryžių. O dabar jau ir vaikai priaugo. Sūnus, laimė, ne tėvo pėdas seka. Ir jau, rodos, ūkis pradeda gerėti. Tai, lyg raminti norėdama, sako ji Šimonienei:

– Na, vieni kiti metai, o paskui jau priauga ir vaikai. Turėsi pagalbos, bus lengviau.

– Teisybė, mano Viliuką, nors dar ir mažas, tik už ranką ilgesnis, jau galima šen ten pasiuntinėti. Vasarą žąsis paganys, vištyčius prižiūrės. Būtų gerai, kad galėčiau mergą nusisamdyti. Būtų lengviau. Dabar visur turiu pati būti – ir laukuose, ir namie. Bet mergai vėl algos reikia.

Čia Kuprienė, kaip prityrusi moteris, ir sudavė Šimonienei:

– Dirbk, vark pati, taip jau mažiems ūkininkams likta. Ne

ant aukso ožio užsisėdai, už neturtingo būro išėjai. O būras privalo kastis, privalo raustis po žemes patsai. Užtai ir duona daug skanesnė. Sveikai moteriai, kaip tau, dėl darbo nereikėtų dejuoti. Kad pati dirbsi, daugiau pasisekimo turėsi. Ak, dar esi jauna, dar gana gali dirbti.

Kiek sugėdinta, Šimonienė nuleido akis. Ar pasakoti Kuprienei, kad ji jau nebe tokia sveika ir stipri kaip pirma, ypač po paskutiniojo vaiko? Ne, Šimonienė nieko nebesakė. O Kuprienė nebuvo dar savo kalbos užbaigusi ir kalbėjo toliau:

– Tik melskis dievo, kad jis visada ir visam kam savo žegnonę duotų. O jeigu dievas savo ranką atitraukia, nebeduodamas pasisekimo žemdirbiui, tai jau ir eina viskas atbulai.

– Juk aš ne sau vienai dirbu, – atlenkė Šimonienė, – bet ir savo vaikams. Ir jiems norėčiau ką palikti, kad jie neprivalėtų savo kojų kada nors po svetimu stalu tiesti, kad neprivalėtų prie svetimų durų eiti duonos kąsnio prašinėti. Dėl to ir norėčiau pagalbos, daugiau tuomet būtų galima kas pastatyti.

O Krizo Šimonio vaikų buvo daug. Čia rodynos, čia krikštynos, čia vėl kartais šermenys.

Tuo tarpu pasimirė ir senoji Šimonienė. Vėl sprendybos, vėl šiokia tokia dalis reikėjo dar atiduoti Mikėliui.

– Visi žino, kad gerai gyvena Mikėlis Karaliaučiuje, turi gerą vietą, gauna gerą algą ir gyvena kaip inkstas taukuose! O tačiau puola ir puola ant mūsų, – pyksta Ilžė.

– Teisybė, teisybė, – sako Krizas. Ir tyli, galvą nuleidęs. O Ilžės pampėjimas nenutrūksta:

– Dedasi jis nebežinąs, kiek vargsta būrai. Daro taip, lyg brolis miltų kalnus radęs, pasiimdamas tėviškę. Taip taip, ar žino penima kiaulė, ką žiemmitinė ėda. O rasi ir tikrai jis nori tave iš ūkio išvaryti. Bet to jis nesulauks, kol aš gyva.

Atsitiko, kad dar kartą įgulė Ilžė Šimonienė į lovą. Tai jau su aštuntuoju. Raitosi ji ir vaitoja iš nepasakomų skausmų. Pirma dantis sukandusi dejavo, bet dabar jau šaukia tiesiog iš nepakeliamų sopulių.

– Ak Jėzau, gelbėk, pasigailėk!

Šimonienė gerai atsimena, kada pirmasis sūnelis gimė, – nė pusės tiek skausmų nebuvo. Bet kas kartą darosi vis sunkiau. O šiandien sopuliai jau nepasakomi. Atslūgsta trumpai valandėlei, ir nuvargintas moters kūnas išsitiesia pasilsėti. Bet neilgam, o vėl kaskart sunkiau ir baisiau suramsto skausmai ligonę.

Dieve, dieve! Kad tik bent veik Kuprienė ateitų! Kaži, ar tas Viliukas kur užvirto – išėjo ir nebegrįžta. Ir kitų vaikų nebegirdėti. Imk nors ir numirk, niekas nesirūpina. Kad tik būtų jau paskutinis. Nebereikia daugiau, nebereikia!

Trys gyvi, ketvirtasis dabar pakeliui. Keturi ilsis Aukštujų kapuose. Keturi grabeliai išlydėti per Aukštujų kalną. Dėl visų daug verkta. Kiekvienas jų buvo Šimonienei brangus...

Ir vėl užima skausmai žadą.

Šimonių rėžy Aukštujų kapinėse jau šauni eilė kryžių, vienas šalia kito. Prie kiekvieno kryžiaus kaupas ar kaupelis. Visi jie ašaromis aplaistyti.

Pro duris įsiskubina Kuprienė:

– Pasiunčiau Viliuką pas tavo motinėlę. Aš viena juk negalėsiu apsigelbėti.

– Gerai, gerai!

Kada motina Ašmienė atsiskubino, jau visa kas buvo pro šalį. Nuvargusi tyliai gulėjo Ilžė patale ir snūduriavo.

– O kas? – paklausė Ašmienė smalsiai.

– Duktė.

– Ak, vėl mergelė! Paskutinis būtų galėjęs ir sūnus būti.

– Kas jau sako, kad paskutinis? Kiek dar gali būti! Jokužaitienės antai buvo keturiolika. O Ilžė dar jauna. Ar ne, Ilže? – kreipėsi Kuprienė į Šimonienę.

Bet šitoji lengvai pakratė ranką ir nusisuko į sieną. Ne, nieko daugiau nematyti, nieko negirdėti. Dabar taip malonu, taip gera ilsėtis.

„Ne paskutinis? Daugiau dar bus? Na, jeigu... vis viena“, – pamano dar Ilžė. Kada bėda pro šalį, tai ji jau nebe tokia baisi.

Ir tik vėlai vakare, kada jau Kuprienės seniai nebebuvo, vaikai suguldyti dar ginčijosi, laukdami tėvo, o motina Ašmienė triūsė lauke, – parvažiavo iš turgaus Krizas Šimonis, linksmas, švilpaudamas.

Nustebo uošvienė: kas čia pasidarė su žentu? Girtas? Nuo kada pradėjo Krizas girtauti? Ilžė iki šiol neguodės.

O šis, palikęs vežimą su arkliu stovėti, nuėjo Ilžės ieškoti. Bet, jau kiemelyje būdamas, išgirdo jis jaunosios savo dukters šaukimą. Įsiskubino Krizas į trobą ir prie Ilžės lovos:

– Juk sūnus, Ilžike, juk sūnus?

Ilžė tylėjo, o Krizas persilenkė ant lovos, ant ligonės veido:

– Sakyk, juk sūnus?

– Kur buvai taip ilgai šiandien? – piktu balsu paklausė Šimonienė. – Aš namie su mirtimi kariauju, o tu nebesirūpini namais.

Dar arčiau prisišliejo Krizas.

– Ilžike, nepyk!

– Girtuokli! – suriko Šimonienė. Iš Krizo burnos tikrai dvoktelėjo degtinės kvapas.

– Pasitrauk, girtuokli! – šaukė dar kartą Šimonienė iš visų jėgų.

Įbėgo motina:

– Dėl dievo meilės, tylėk, Ilžele, juk tu ir galą gausi!

– Man vis viena dabar, jeigu taip dideliame varge dar ir vyras girtauti pradeda, – ne, aš nebenoriu gyva būti! Ak dieve, kokį tu kryžių man uždėjai!

– Eik lauk, eik lauk, Krizai, – prispyrė Ašmienė.

O Krizas Šimonis lyg į kaktą trinkį gavęs atšoko nuo lovos ir išsvyravo į kiemą. Ne tiek svyravo jis pagiriomis, kiek dėl vieno baisaus žodžio, Ilžės ištarto: girtuokli! Argi jis jau girtuoklis, juk šiandien, taip sakant, tik pirmą kartą. Kiemelyje susmuko Krizas ant suolelio ir užsidengė veidą rankomis.

Išgirdus šitą skaudų žodį iš savo žmonos lūpų, jam ir pagirios išlakiojo. Išėjo Ašmienė:

– Krizai, kur tu?

– Aš čia, uošviene. Ar labai pyksta Ilžė?

– Ir klausi dar! Nepyks, vargšė! Kiek ji šiandien iškentėjo! O tu, užuot turgų atlikęs namo važiuotum, palieki ir prageri – rasi ir visus pinigus.

– Aš daug nepragėriau, – teisinosi Krizas.

– Kiek pragėrei, tiek, ale vis pragėrei. O Ilžei ar parvežei ką? Manding, nieko. Jai taip reikėtų rumo ar konjako stiklelio. Matai ir pats, kokia ji silpna.

Krizas tylėjo. Jis jautėsi užpelnęs priekaištų. Nedaug, keli grašiai teišleisti degtinei, bet už tuos pačius kelis grašius jau būtų galėjęs ką nors Ilžei parnešti. O tačiau nenorėtų prisipažinti Krizas kaltas. Tik nežino, kaip atsispirti, kaip teisintis.

O Ašmienė kalba toliau. Kiekvienas jos žodis lyg botago kirtis užgauna vis skaudžiau ir skaudžiau jo sąžinę.

– Ką ta prakeiktoji degtinė daro! Kiek nelaimės galėtum išvengti, kad jos nebūtų! O kas jau pradeda girtauti, tasai daugiausia ir myriop nusigeria. Ar tai ir mano Ilžei būtų taip likta, kad jos vyras virstų girtuokliu? Kas būtų galėjęs manyti, kad ir Jokūbo Šimonio sūnus...

Čia nebeiškenčia Krizas: jis pašoksta nuo suolelio lyg angies įgeltas.

– Uošviene, ar tu man ir padyviji? Ar ne gana vargstu, ar ne gana dirbu, dieną naktį krūniju, ir kas iš to? Iš skolų išbristi negaliu, žmoniškiau, geriau įsitaisyti negaliu. Visur trūksta pinigų, visur tų prakeiktų pinigų! Ar nuostabu, kad nebepakeldamas vargo, norėdamas nors trumpai valandėlei užmiršti neturtingumą, pažiūriu į stiklelį? Ne iš džiaugsmo, o iš nusiminimo.

– Ale, sūneli, atmink! Tu ieškai džiaugsmo, ieškai džiaugsmo degtinėje, o jeigu ir Ilžė taip darys? Ar nėra gana tokių moterų? Yra. Jos sako: kuo mes blogesnės už vyrus? Geria

jie, gersime ir mes! Ar Ilžė, kaip moteris, ne daugiau dar kenčia už tave? Kad tu būtum matęs, kiek šiandien ji iškentėjo! Kai aš atėjau, ji tokia silpna atrodė, kad tik akis užspausti bereikėjo. O tu išvažiuoji ir nebesirūpini ja.

Nieko žentas nebeatsakė, tik nusisuko, sunkiais ilgais žingsniais nuėjo į vidų ir suklupo ties Ilžės lova:

– Ilžike, aš prižadu tau daugiau nebegerti. Nebeimsiu daugiau degtinės į burną kol gyvas! Nepyk, atleisk šį kartą!

Ilžė nieko nesakė. O kada Krizas akis pakėlė, jis pastebėjo, kad ji verkė, skaudžiai verkė. Bet pamažu, visai pamažu nusviro Ilžės ranka Krizo link. Ji ieškojo jo rankos, bet, pasiekusi galvą, lengvai glostė jam ilgus, susivėlusius plaukus.

Ilžė atleido.

Kitą dieną, po pietų, išsiskubino motina Ašmienė namo. Sudraudė vaikus, įsakė nešaukoti, nekelti triukšmo, nes mažoji sesytė norinti miego. O ir mamytė serganti.

Vaikai pažadėjo būti paklusnūs. Bet vos tik iškėlė Ašmienė koją pro vartus, kaip jau ir susipešė vaikai kieme. Sucypė žąsytis. Juokais nesitverdama, įbėgo Marutė į vidų:

– Mamyte, Viliutis numynė žąsyčiui koją, – apskundė ji.

– Pareis tėvelis iš laukų, tai jus aptrankys! – pažadėjo motina.

Bet Marė jau vėl pro duris. O lauke ji aiškino, ką motina sakiusi. Nubildėjo vaikai į kiemą, ir jau vėl, baisiai šaukdama, įbėgo Urtikė:

– Mamyte, mamyte, Marė mano lėlę sumušė, drabužius sudraskė, kur tu buvai pasiuvus. Ai ai ai! – verkia mažiukė kiek tik gerklė išneša.

– Aš parodysiu Marei, kai ji tik įeis, ji gaus! – ramina motina.

Ir, labai greit nusiraminusi, mažiukė iškūrė vėl į kiemą, visas duris palikdama ligi galo atdaras.

– Vaikai, uždarykite duris! – šaukė šešiauninkė, bet veltui. Kieme didžiausias triukšmas: ir Urtė šaukia, ir Marė juokias, o Vilius kriokia kiek kakarinė leidžia.

– Ir ką jie ten dirba? – dejuoja motina. – Vištų, žąsų, pylūčių didžiausias triukšmas, kas čia yra?

Perdurės neuždarytos. Į prienamį, į priebutį ir į stubą jau įtraukė gaidys, vedinas visą būrį vištų. Paskui vištas įkrypuoja ir žąsyčiai. Visi jie išalkę. Atsivertė gaidys ir žiūri į lovą, kur guli šeimininkė. Atrodo, lyg jis stebėtųsi: „Tu guli, o mes alkani? Taip negalima, juk kiti mus užmiršta." O tie žąsyčiai cypia kuo graudžiausiai.

Ir šešiauninkei nieko nebelieka, kaip keltis ir eiti tvarkos žiūrėti.

Kojos neremia, galva svaigsta, širdis alpsta, bet skurdas ir vargas prispyrę prašo, – ir, gyvybės atsiklausus, reikia kelti iš lovos, reikia sukąsti dantis.

Prastirpo jau ir paskutinioji dukrelė Anelė. Motinai nedaug ji darbo darė. Rami ir tyli mergaitė. Daugiausia sėdi viena ar tai žolyne, ar ant smilčių krūvos ir žaidžia. Ir Urtelė mielai žaidžia su savo jauniausia sesute. Tik Marės ir Viliaus prie mažiukės vygio privaryti negalima. Ir šiandien, kada jau Anelė ir iš vystyklų išrietėjo, Marutė nemielai žaidžia su mažąja savo sesute, o tik, jeigu ji kaip nors gali, tuojau surėkina mergelę.

Krizas Šimonis nesulaužė duotojo savo žodžio: daugiau nebegėrė.

Ir po vienų antrų metų, rodos, lyg atsitaisė Šimonių būklė, ėmė gerėti.

Jau įstengia jie ne tik palūkanas nustatytu laiku atiduoti, bet jau gali po kiek ir pačių skolų atmokėti.

– Jei Šimonienė nebūtų apsisukanti šeimininkė, – sako visa žiną kaimynai, – seniai jau būtų Krizas Šimonis iš ūkio išvarytas.

Bet jau vėl pradeda kaimynai pavydėti:

– Tik veizėkite, Šimonienės kiaulės kaip rūgte rūgsta. Vieną po kitos ji nupeni ir veža į miestą.

Šimoniai jau įsitiekė antrą arklį ir antrą karvę prisiaugino. Jau sulaiko Šimonienė sviesto turgui, žinoma, namie apsieina šykštokai. Ir klausykite, ką sako kaimynai:

– Sviesto kaip molio gabena Šimoniai į miestą.

Žmonių liežuviai papratę iš adatos vežimą priskaldyti.

Ir štai lyg kibirkštis, užkūrusi šilus, staiga paplito paskala po visus Aukštujus ir dar toliau:

„Šimonienė moka raganauti."

– Taip, tikrai ji moka raganauti, – patvirtina paskalą kita kaimynė.

Atsirado net viena butelninkė, Pozingienė, kuriai tikrai atsitikę štai kas.

Atėjusi pas ją Ilžė Šimonienė ir užsispyrusi ėmusi prašyti, kad Pozingienė parodytų jai savo kiaules. Pozingienė nedaug kiaulių teturėjusi, vos tik kelis paršelius. Tuos pačius ji buvo neseniai pirkusi Priekulėj iš tarankio.

Pozingienei šitoks norėjimas įeiti į jos tvartą labai keistas pasirodęs, ir ji mėginusi Šimonienę užmaršinti, pakišdama kitą kalbą. Bet Šimonienė po valandėlės vėl:

– Tai, kaimynėle, parodysi man savo paršelius? Aš ir dar kelis tarankinius turiu parduoti. Kiek mokėjai už juos? Dailūs paršeliukai!

Ir kad į tvartą įėjusi Šimonienė būtų sakiusi, kaip jau paprasta ir kaip kiekvienas išmintingas žmogus sako, pavyzdžiui, tegul dievalis peržegnoja, arba viešpats teišlaiko, arba panašiai. Nieko. O kaip tik Šimonienė pro vartus, – ir pradėję paršeliai į sienas kabintis, geldas krimsti. O tas jų žviegimas! Į ėdalą nė skersai nebežiūrėję. O jeigu knyslę ir įkiš į geldą, tai, lyg užrišti būtų nasrai, atidaryti negalėję.

– Tai matai, ir apraganavo bjaurybė Šimonienė mano kiaules, – šėlo Pozingienė. – Uodegas kremtasi paršeliai iš bado, bet ėdalo nežiūri!

Ir jeigu Pozingienė nebūtų žinojusi priemonės prieš apraganavimą, nustipę būtų paršeliai...

O ta pati Pozingienė ir mačiusi, kaip Šimonienė savo karves apkerėjusi, kad pieno daugiau duotų. Milžtuve nešina, ėjusi Šimonienė per tris kaimynų ribas. O kada atėjusi prie savo karvių, tris kartus apėjusi aplink jas ir dar apipoteriavusi.

Na, ir dabar žino visi, iš kur to sviesto kaip molio turi Šimoniai. Ir lazgėjo kalbos toli ir plačiai, taip, kad pagaliau ir pati Šimonienė tatai atsigirdo.

Bet šitoji nekvaila:

– Tegu tik šeria mano brangiosios kaimynės geriau kiau-

les, tai jos į sienas nekabinsis, uodegų nekrimsis. Tegu karves geriau girdo, bus ir sviesto. Mano kiaulės ir kabinasi į sienas, jeigu išalkusios, o karvėms pienas į ragą sulenda, jeigu jų neprižiūriu. Išgirsiu dar vieną žodį apie raganavimą – pradėm apskųsiu! Aš jau žinosiu, kaip pamokyti ilgaliežuvius!

Tai skambėjo taip griežtai ir taip įtikinamai, kad jau verta buvo dalyką apgalvoti.

O kas nežino, kad teismo ponai į raganystes nėmaž netiki. Jei jiems ir aiškinsi, nors su liudininkais, kad Šimonienė eina su milžtuve per tris ribas, kad jai kur nors apsilankius, paršeliai į sienas kabinasi, uodegas kremtasi, jie tik nusijuoks ir į kalėjimą dar pasodins. O Pozingienė nė vieno liudininko neturi.

Tai jau geriau tylėti.

Ir tučtuojau nutilo kalbos. Kas jau taip labai nori į teismus įsivelti!

RUDUO

Gaidrus vėlybo rugsėjo rytmetis. Kiek tingiai užteka saulutė iš rudens rytų ir baimingai stengiasi kopti aukštyn į padanges, lyg ne visai gryną turėdama sąžinę. Juk ji tolinasi nuo šiaurės vis daugiau ir daugiau pietų link, lyg ir ji pabūgtų parsibaldančio iš šiaurės žiemos šalčio.

Betgi ar ji žino, kad ji pati tasai šaltinis, kuriam išsisėmus, miršta gamtos gyvybė, gamtos grožis! O rasi ir dėl to ji

krypsta pietų link, kad tikrai jau išsisėmė didžioji, stebuklingoji jos jėga.

Liūdna pasidaro net pačiai saulutei, žvelgiant iš beribių padangių žemyn; ražienos ir ražienos, kurios kasdien pilkesnės ir juodesnės daros. O ten arimų arimai – išplaišintos naujienos, išartos rugienos. Bet užvis liūdniau atrodo ropienojos: dailiai žaliavusių per vasarą ropučių virkštys dabar lyg nusvilintos, pašolių sunaikintos.

Vyžeikėnų Šimonių laukuose jau su saule atsitūpė prie ropučių užgalio kasikės – visa eilė: penkios, šešios – net devynios. Atsiklaupusios jos ir šliaužia per ropienoją. Vienai pradeda nagai šalti: atsistojusi pradeda ji pustyti pirštus – vis kryžiais muša rankomis sau per pečius: sako, taip atšylą pirštai.

Sklandęs per naktį ant pievos rūkas staiga ėmė kristi žemyn, virsdamas rasos perlais, kurie dar stengiasi padailinti nuvytusį jau pievos grožį. Ir tikrai sužvilga pievoj – ne viena, ne dešimt, bet milijonai saulyčių. Kiekvienoj rūko ašaroj atsispindi didžioji padangių motina lyg veidrodėly. Ir kiekvienas rasos lašelis nušvinta puikiai, nors ir minutėlei. Bet kaži ar miršta jis linksmai, išvydęs galingosios gyvybės įkvėpėjos veidą?

Pilkų ir baltų avių būrius tik išveja piemuo palaidus į ražienas ar pūdymą. Stropiai ieško sau maisto avelės, skabo užsilikusią dar žolelę. Tik riestaragis avinas, matyti, nuobodžiauja saviškių tarpe. Nežiūri jis į žolę. Bet ten – o, jis mato gerai: už griovio ganosi kaimynų avių būrys – kad ten kaip nors pakliūti jis galėtų!

Ir jau žengia jis pamažu, bet išdidžiai ten link. Kartais sustoja, paleidžia kakarinę kiek nasrai leidžia. Bet kaimynės nekreipia nėmaž dėmesio į jį – lyg apkurtusios jos būtų. Atsisukęs žiūri į paliktą savo būrį riestaragis: ir ten niekas nesisieloja dėl jo. Lyg apsivylęs ir nepatenkintas kaži kuo, papurto galvą avinas ir jau greičiau ima skubėti į kaimynus.

Bet kaip jis nustebo: tik peršokus jam per griovį, nelabai švelniu dunksterėjimu į pašonį pasveikino jį priešas. Ir prasidėjo mūšis, kuris tikrai būtų pasibaigęs skaudžiu riestaragio pralaimėjimu, jei nebūtų įsikišę į jų tarpą, – nors ir neteisėtai, – ropučių kasėjai.

Piemens pilnos rankos darbo. Jau išvaro jis ir bandą į ganyklą, o štai ir būrių būriai žąsų išgagena, išklega į avižieną ieškoti sau maisto. Jos žino gerai, kad ne visus grūdelius vakar čia išknibinėjo – liko dar ir šiai dienai.

Aukštai ore keletas laukinių žąsų trikampių skrenda į pietus ieškoti sau kitos saulės, šiltesnės negu šiaurinė. Pirmojo trikampio vadas kimiu balsu kažką suriko, viena kita žąsis iš jojo būrio atsiliepė.

Suskato žąsinas ražienoj, pakraipė galvą, pažiūrėjo į padangę. Pastebėjęs būrį savo giminaičių, garsiai sutrimitavo, sugageno ir išplėtė sparnus. Visas būrys žąsų atsiliepė, matyt, palankiai ir išskėtė taip jau savo sparnus. Rasi ir žąselių širdyse atsibudo kaži koks ilgesys, o rasi ir tik smalsumas pamatyti tą šalį, kur lekia giminaičiai. Ir skubiai pakilo nuo žemės žąsinas, o paskui jo žąsys.

Bet nerangus jų kūnas ir nelankstūs sparnai. O rasi ir užmiršęs jau žąsinas, ką buvo užsimojęs: nusileido jis ir visas

būrys paskui jį į neseniai pasėtą rugių lauką. Laiku pastebėjo tatai piemenėlis:

– Ar eisite, nevertosios, iš rugių lauk! – šaukia atbėgdamas jis. – Prasimanys, bjaurybės, ištaplenti vos išdygusius rugelius.

Nuvijęs nuo rugių ir nežinodamas, ką kita su jomis daryti, nuvarė į padaržį, į prūdą.

Šimonio ūkio padaržy prūdas dabar jau pilnas vandens. Aplink jį auga šaunūs gluosnaičiai. Bet rudens šalnų jau pakramtyti lapeliai pageltę ir pajuodę krinta vienas po kito žemyn.

Ir darže visokių medžių. Bet visi jie skelbia be malonės, kad žiema pareina, šalta ir nemaloni, nes gelsta jų lapai ir krinta žemyn. Vieną kitą dieną puošia lapeliai žolyną geltonai, raudonai. Skaudusis ano lapo raudonumas nori priminti žydinčios jaunystės grožį. Bet šalia jo guli pageltęs ir jau juodais spuogais mirties paženklintas lapas. Ir jį pamačius, kaži kodėl prisimena taip dažnai vartojamas sakinys, kurį išgirdęs kiekvienas giliai susimąsto: šiandien raudons – rytoj lavons.

Atskridęs vėjo sūkurys suka kelis kartus ratą aplink ant žemės, ant tako ir žolėje gulinčius lapus, o tada išlakina jis į orą mirštančiųjų lapų daugybę, nuneša juos į patvorį, ir ten jie pūva.

Ruduo!

Anksti šį rytą atsikėlė Marė Šimonienė ir išsiskubino į virtuvę. Mergos sukasi aplink kiaules, karves, o šeimininkei reikia virti pusryčiai.

Pavalgę šeimyna ir samdytieji ropučių kasėjai išėjo į laukus. O ji paliko viena namie triūsinėti.

Tuo tarpu jau laikas ir priešpiečiai į laukus nešti. Duona, sviestas ir iškepta mėsa jau sudėti pintinėj, gėrimas jau šyla ant pečiaus; nugriejusi nuo pieno puodelio grietinės, įnešė Šimonienė, pabaltino ir pasaldino gėrimą.

– Dabar jau galėtų ir Anskis atsikelti. Galėtų nešti į laukus priešpiečius. Nors vieną darbą galėtų man paimti, – lyg ir pyksta Šimonienė.

Tiesa, anksti jis niekada nekelia, išskyrus šventą rytą. Tuomet tai jis jau beveik visada anksti ant kojų. Ir vasarą kartais dar pirm saulės sužadina šeimyną ir suvadina prie knygų; na, ir jo maldai galo nėra!

Šeimynai jau ligi kaklo įkyrėjo tos jo maldos ir tie giedojimai. Bet pirm viso ko jo patyčios. Šeimyna, išvargusi per savaitę, meilija nors šventą rytą ilgiau pasimiegoti. Bet kur tau! Kas leis?

Šeimininkas, Anskis Šimonis, per visą savaitę ilgai miegojęs, išsigulėjęs, išsitinginiavęs, šventą rytą labai budrus. Kad čia ne patyčios, tai kas šiaip?

Ir kokios dar patyčios! Kiek barėsi dėl to Šimonienė, kiek prikaišiojo ji jam, kad taip niekada dar šiame ūkyje nebuvo daroma. Ar tai jis naują madą nori įvesti?

Niekada neužmirš Šimonienė, kas šią vasarą atsitiko.

Buvo šeštadienis. Su talka nukirsti rugiai. Darbas nusitęsė į vėlybą naktį. O kada šeimyna į patalą nuėjo, laikrodis jau rodė dvylika, – Šimonis kietsprandiškai užsimanė dar knygas paimti.

– Ale, žmogau, ar tu jau be sąžinės! – sako jam Šimonienė, nes ir ji pati vos ant kojų bestovi iš nuovargio. Ir ji žino, kad jo maldai galo nebus.

– Aš turiu dievui padėkoti už žegnotą dagą, – užsispyrė Šimonis.

– Tu tą gali padaryti ir vienas! Ir galėjai jau padaryti – per visą dieną turėjai laiko. Rugių nekirtai, miegojai ligi priešpiečių!

– Tylėk, aš galiu daryti ką noriu, galiu miegoti ir keltis kada noriu. Mano ūkis puikiausioj tvarkoj.

Čia karčiai nusišypsojo Šimonienė:

„Kad manęs nebūtų, norėčiau matyti, koks tuomet tas „tavo“ ūkis atrodytų!“

Bet ji tylėjo, o Anskis kalbėjo toliau:

– O ir už šeimyną aš atsakau po dievo akių. Aš jos bedieviais neišauklėsiu. Visą savaitę jau negalėjo jie prie knygų eiti, tai nors šeštadienio vakarą reikia jiems priminti, kad yra dievas danguje, kad jie privalo jam dėkingi būti už tai, kad jiems visada stalas dengtas; jie tik prieina, atsisėda ir pasivalgo. O iš kur tai pareina, jiems nerūpi.

Šeimyna jau snausdama valgė vakarienę. Šaukštas vis iš rankų krito, – taip buvo visi jie pervargę. Bet nespėjo gerai pavalgyti, kaip jau šeimininkas pašaukė:

– Dabar visi prie knygų!

Talkininkai kūlvertini išnėrė namo. Bet šeimyna – kur nueis! Garsiai murmėdami įėjo bernai, per savo pačių kojas klupdamos vos įsivilko mergos. Bet pradėjo giedoti.

Giesmė, gali sakyt, be galo: dvylika ilgų posmų. Ir visus

reikėjo išgiedoti! O Šimonis papratęs su apmąstymu giedoti. Kiekvienas žodis nutęsiamas, kiekvienas išlankuojamas kaip bažnyčioje. O suklupus prie maldos ir Šimoniui pradėjus širdies maldą, šeimyna užmigo vienas po kito. O kada dailiai pragydo Anskis:

Ant savo kelių parpuolu,
Pone, po tavo kojų, –

tai jis vienas ir begiedojo. Šeimininkė, rods, nesnaudė, bet pritarti iš piktumo ji negalėjo. O begiedodamas

šventas mūsų dievas –

Anskis išvažiavo iš balso...

Kaip tik tuo akies mirksniu atsibudo piemenukas ir pamatė, kaip didysis bernas atsišliejo ir nusmogė giesmines po suolu. Pratrūko juokais piemuo. Atsibudo ir patsai didysis bernas ir pasigedo knygų. Atsibudo ir visi kiti – na, ir juokui galo nebuvo. Nors daugelis ir nežinojo, kodėl juokiamasi, bet Šimoniui pritarti jau niekas nebegalėjo.

Piktas kerštas pagavo sakytoją, kad ir „Tėve mūsų“ bekalbėdamas, kelis kartus apsiriko.

Bet atkeršijo piemenukui Anskis Šimonis! Gavo, oi, gavo jis pliekos! Ir kitiems norėjo jis dar ką pasakyti, bet visi jau laiku išdulkėjo pro duris.

Tik prienamy šeimininkė sučiupo berną ir paklausė, taip jau juoku nesitverdama, kodėl jis giesmines po suolu smogęs.

– Sapnavau, kad arklius raiščiau, gembę kaliau. Žemė buvo baisiai kieta – molis, na tai ir daviau iš visos jėgos su kūju.

O šventą rytą, vos tik saulė iškilo, vos iš žemės išlindo, kaip jau atsikėlė Anskis Šimonis bernų ir mergų žadinti.

– Anski, Anski, ką tu darai! – maldauja pati.

– Aš jiems parodysiu! Juoktis man meldžiantis už jų dūšias, už jų išganymą! Dabar jie man atsikels, atliks žygius, o tai greit, ir įeis prie knygų!

– Eik, puspaiki, eik!

Ir... savaičių savaites nešiojosi Marė mėlyną akį ir perkrypusį žandą.

Nuo tuokart ji nutilo. Ji pasidavė savo likimui, kentėjo ir tylėjo. Ne, ji niekam nesakė, niekam neguodės, kad jos vyras, sakytojas Anskis Šimonis, ją mušė.

„Juk pati to vargo norėjau, tai reikia dabar jį kantriai nešti“, – ramino ji save.

Valandėlę buvo atsisėdusi Šimonienė, laukdama išeinant Anskio. Bet jokio brazdėjimo stuboj negirdėti. Tiesa, jis miega visada ilgai, bet taip ilgai! Ar eiti jį žadinti?

Po ano įvykio ji niekada jo nebežadino.

„Miegok tu, tinginy, kol pajuoduosi“, – manydavo ji sau.

Rasi jis šį rytą blogai nusiteikęs. Pastaruoju laiku jis ypačiai labai piktas. Pirma jis kankindavo žmones saldžiuoju savo liežuviu. Bet dabar jis ne kartą surinka, užkriokia žmogų. Ir stebisi kartais jau vienas kitas: kur tasai saldusis sakytojas dingo?!

Kartais taip atrodo, lyg jo sąžinę kas graužtų. Jis stovi ir styro valandų valandas, akis įdūręs į ką nors. Tada jis nusijuokia piktai, nešvankiai, kartais lyg beprotis. O kartais jis vėl skaudžiai sudejuoja. Paklaustas, ar serga, ar kas skauda, nieko neatsako.

Bet keista: jo maldos pradeda trumpėti, kartais rodos, lyg jo burna pilna dar nepasakytų žodžių, o jau amen pasako. Lyg kad kas uždurtų.

„O ką gali žinoti, – mano Šimonienė, – rasi jis ir turi kokią nors baisią nuodėmę ant savo sąžinės."

Dar vis neišeina Anskis, reikės pagaliau jai pačiai nešti į laukus priešpiečius.

Bet grįžtant iš laukų, Marei Šimonienei lyg peilis dygt per širdį: rasi Anskis numirė?

Apsaugok dieve, iš kur tokios mintys! Bet širdis vis daugiau ir daugiau nerimauja. Ir Šimonienė nė pati nenusimano, kaip jos sieloje paskamba giesmės gaida apie žmogaus mirtį, ir lūpos, pirma tik lengvai, lyg baimingai, o paskui jau garsiai ima giedoti:

Kas tavo gyvastis? Puta,
Sniegs, vaškas, dums, šešėlis;
Žolė pavystanti, rasa...

Tikrai širdis ką nors nujaučia, dabar jau tik greičiau namo. Ir tekina parbėgo Šimonienė.

Ne, tikrai Anskio dar nėra lauke. Įsiskubino Marė į tą stubą, kur Anskio lova. Taip, jis dar lovoj ir gyvas! Tyliai norėjo ji jau grįžti, bet kaži kas širdy ėmė kalbėti, kad tik eitų artyn, ir nenoroms ji prižengė prie lovos ir lyg be žado paliko čia.

Anskio veidas baisiai iškraipytas. Iš akių tvinsta ašaros, tvinsta be galo. Visas priegalvis lyg iš vandens ištrauktas. Dešinė ranka guli bejėgiškai ant krūtinės, tik su kairiąja jis duoda kaži kokį ženklą.

– Anski! – Ne, ne iš meilės, kuri pražydi jaunystės pavasarį, bet iš nepasakomo gailesčio suvaržytos Marės krūtinės išsiveržė raudulingas šauksmas. – Anski, kas tau?

Bet Anskis jau nebe savo liežuvio ponas. Liežuvis nebeklauso jo. Jis guli burnoj sunkus lyg akmuo, nepajudinamas. Tik ašaros teka Anskiui per veidus be paliovos.

– Anski, nors vieną žodį pratark, nors vieną žodelį! – kankina Šimonienė save ir ligonį.

Bet Anskis negali.

Ir Marei Šimonienei per baisus šito bejėgio, mirčiai pavesto žmogaus vaizdas. Ji susmunka ties lova į kelius ir įsikniaubia į Anskio patalus. Ji pravirko skausmingai, pravirko dėl žmogaus, kurį kadaise taip labai mylėjo. Ir jisai, tasai dailusis, visų, ypač moterų, taip labai gerbiamas ir mylimas Anskis Šimonis, dievo pašauktas žodžio sakytojas, šiandien to paties dievo taip žiauriai nubaustas, taip bejėgiškai parblokštas! Tasai, kuris savo galingu balsu šimtų šimtus pravirkdė, bet patsai dar niekados nebuvo ašaros išliejęs, – tas pats žmogus šiandien toks silpnas, kad jis verkia, verkia didžiausiame nusiminime. Turbūt prisiminė jam tie žodžiai, kuriuos jis kitiems gana dažnai kartodavo: šiandien raudons, rytoj lavons.

Ir susyk užmiršta visa Anskio padaryta Marei skriauda. Nebe piktumas, o tik susimilimas ir gailestis beranda Marės širdy vietos.

Sveikąja ranka stengiasi Anskis pasiekti verkiančią žmoną. Matyt, jis nori ją raminti, glostyti, bet ji jam per toli.

Tačiau ne amžius verksi, sveikas būdamas nemirsi su mirš-

tančiu. Susiprato Šimonienė, kad reikia dėl ligonio ką nors daryti.

– Ar kunigo norėsi, Anski? – nusišluosčiusi ašaras ir pasilenkusi prie ligonio, paklausė.

Anskis duoda ženklą, bet ką tai reiškia, Marė nesupranta. Žodžio jis ištarti negali, nė su galva ženklą duoti jis negali.

– Ar brolį Lukošių pavadinti?

Atrodo, lyg kad Anskis pritartų.

Atsiskubino sakytojas Lukošius lankyti brolį Šimonį. Nors ir ruduo, nors ir pilnos rankos darbo, tačiau atėjo ir vienas kitas iš kaimynų, smalsumo ir užjautimo verčiami, o kitas net kaži kokio patenkinimo: ar aš nesakiau, kad Šimonis gaus galą su išgąsčiu?

Bet Anskis Šimonis laukia dar kaži ko. Jis vis žiūri į duris ir duoda vis tą patį ženklą. Tik niekas jo negali atspėti.

Prie lovos atsisėdo Lukošius ir nori raminti ligonį. Garsiai paskamba žodžiai iš sakytojo burnos:

Dievs skubina savuosius...

Bet ne, ne to nori Anskis. Nėmaž nepralinksmėja jo veidas. Priešingai: pilnas išgąsčio, pilnas didžiausios kaži kokios baimės žvilgis nukreiptas į duris.

– Ar susitaikei su dievu ir artimu? – paklausė brolis Lukošius.

Rodos, ne.

– Ar turi kieno atsiprašyti? – Lukošius žino, kad mirties akivaizdoje tatai svarbiausia. Ir tik susiderinęs su artimu gali artintis prie dievo. O Anskis Šimonis, nors ir sakytojas, bet ką gali žinoti... Rasi ir labai kankina jį sąžinė.

Bet žvilgiu ir rankos mostagavimu Anskis nieko negali pasakyti, jo niekas nesupranta. Pagaliau jau lyg ir supranta Lukošius, kad čia turi būti koks nors žmogus, kurio Anskis reikalauja, kuris jam svarbesnis ir už kunigą, ir už sakramentą, bet kas tai galėtų būti?

– Ar tuomet būtum mirti gatavas? – vėl klausia senelis Lukošius.

Anskis pailsęs užmerkė akis, jis nebeduoda jokio ženklo. Ir nežinia dabar, ką pakviesti.

– Kaip išgąstinga, kad mirties valandoje žmogui atimta kalba, – tyliai kalba sau Lukošius.

Bet ligonis tai išgirdo. Jis baisiai išplečia akis ir žiūri į brolį sakytoją, lyg klausdamas: ar aš tikrai jau mirsiu?

– Ar Krizui Šimoniui davei žinią, kad jo dėdė serga? – po valandėlės kreipėsi Lukošius į Šimonienę.

– Ką čia duosi, juk juodu vienas kitu niekada nesirūpino. Kad Jokūbas mirė, Anskis tik per kitus tepatyrė.

– Jokūbas mirė staiga, nė vienam nematant. Geriau būtų, draugsesele, kad duotum žodį. Pasiųsk ką nors tuojau su vežimu. Gali būti, kad brolio Šimonio ne dienos, o jau valandos skaitytos.

Staiga nurimo Anskis, beveik linksmas jis pasidarė. Ir dabar Lukošius suprato, kad visai netikėtai įspėjęs jo pageidavimą. Ir jis džiaugiasi, kad galėjo padėti broliui sakytojui.

O kol atvyko Krizas Šimonis, laikas praleistas maldomis ir giedojimais.

Bet ar tatai ramino, ar tatai palinksmino Anskį, kas tai žino! Jokio ženklo jis nebedavė daugiau; akis užmerkęs,

gulėjo lyg negyvas. Tik plūstančios iš akių ašaros liudijo, kad Anskis Šimonis dar nemiręs ir kenčia ne tiek kūno, kiek sielos kančią.

Kieme subildėjo vežimas. Ir pro duris, į kurias jau vėl buvo įsmeigęs akis Anskis, įžengė Krizas, Jokūbo Šimonio sūnus.

Skaudus pasimatymas. Susopėjo Krizo krūtinė: ar tai Anskis, tas garbingasis žodžio sakytojas? Koks jis atrodo!

– Dėde, ar tu manęs norėjai, ar tu manęs laukei? Štai aš!

Anskis dreba, jis stengiasi, jis kankinasi, jis nori pratarti žodį. Bet burna, liežuvis vis dar neklauso.

– Rasi tu ir žinai, ką jis tau sakyti nori? Tai palengvink jam jo kančią, – paakina Lukošius.

– Nieko aš nežinau. Juk jis man nieko blogo nėra padaręs, nebent kad jis visada šalinosi, mane kur nors pamatęs. Bet tai nelaikau jokia nuodėme.

– Rasi jis prieš tavo tėvą ar tėvas prieš jį buvo nusikaltę?

– Nežinau. Tuokart, kai tėviškė nudegė, Anskis išėjo ir nebegrįžo. Na, ir ką būtų veikęs sugrįžęs, kur būtų pasidėjęs? O aš... beveik buvau dėkingas, kad nieko neprašė...

Nutilo Krizas, susimąstė. Taip, jis dabar vėl atsimena, kad tuokart kaži kas jam į ausį pakuždėjo, kad Anskio rankos nešvarios, kad jis uždegęs tėviškę. Tuojau paklausė tuokart jis tėvą, ką jis apie tai manąs. O tėvas ilgai ilgai tylėjo akis nudūręs žemyn, pagaliau atsistojo, uždėjo Krizui abi rankas ant pečių ir tarė:

– Tu esi Šimonis ir mano sūnus, Krizai, tai netikėk, ką tau svetimi žmonės apie Šimonį kalba!

O tada jis išėjo ir vaikščiojo po laukus ir kiemą labai nuliūdęs ir susimąstęs, su savimi šnekėdamas. Kada jis sugrįžo, – pastebėjo Krizas, kad raukšlės tėvo veide daug gilesnės pasidariusios. Bet jo akys buvo tokios skaisčios, lyg ką nežemiško jis būtų išvydęs.

Krizas klausė savo tėvo – netikėjo, ką žmonės buvo bepradedą skilbčioti. O kalbos tuojau nutilo. Matyt, kad buvo netiesa.

Anskis sekiojo akimis Krizą, pilnas baimės, pilnas kaži kokio išgąsčio. Ir tai buvo matyti iš jo veido. Pagaliau nutvėrė Krizas Anskio ranką:

– Dėde Anski, jei būčiau kaip nors nežinodamas tave įpykinęs ar užgavęs, dovanok. O jeigu mano tėvas, tai ir jam...

Bet Anskis paskutine savo jėga pritraukė Krizą prie savęs, ir dar daugiau iškrypo jo veidas. Aiškiai matyti, kad nori kažką pasakyti, kad turi kažką pasakyti. Būtinai! Bet liežuvis ir lūpos nejuda. Ne, čia jau kitas dalykas! Visi mato, kad Anskį sąžinė spaudžia.

O Krizas ieško savo atminty – rasi kas tokio buvo? Bet jis nieko, tikrai nieko negali atsiminti. Rods, pykdavo tėvas, atsimena Krizas, ir bardavo brolį dėl to, kad jis buvo tinginys, bet...

Ir dar kartą suėmė Anskis visus savo jėgos trupučius, kurių tiek menkai beliko stabo ištiktame kūne, ir štai:

– Aš, aš!

Taip, Anskio Šimonio tai buvo balsas. Nebe balsas, o šauksmas, bet ir ne tiek jau šauksmas, kiek mirties gargaliavimas. Prakaitu nupiltas, dabar išsitiesė visu ilgiu Anskis.

Nustebo stuboje esantieji, o Šimonienė pradžiugo: rasi dar pasitaisys Anskis, atgaus dar nors kalbą.

Prie Anskio lovos galo stovėjo Krizas Šimonis; jis nubalo kaip sniegas. Ką norėjo pasakyti Anskis? Ką tokį? Ką? Ir staiga mato, taip, jis mato...

Krizas mato degančią sodybą, atbėgančius gelbėti kaimynus ir mato, kaip Anskis Šimonis, susikišęs rankas kišenėse, išėjo iš kiemo. Bet kas buvo po to? Krizas nieko daugiau nebematė, jis kovojo su liepsnomis, kurios kėsinosi praryti ir prarijo visą tėvų amžiais suneštą turtelį. O kitą dieną jam sakė kaimyno Margio sūnus:

– Ar jūs ieškote padegiko? Neieškokite toli, sako, kad tavo dėdė... Anskis...

Tai jis, jis tai padarė? Tai jis. Anskis Šimonis – padegikas! Taip, Krizas Šimonis dabar suprato visa, ir tik jis vienas tesuprato, ką norėjo pasakyti Anskis. Ir tėvas tatai žinojo. Ir tik dėl to, kad Anskis Šimonių vardą neša, tėvas tylėjo. Ak, dabar Krizas visa visa supranta, per daug gerai supranta. Bet argi galima? Ar ir tikrai tokių žmonių pasauly yra? Ir tokį žmogų žemė iki šiol dar nešioja? Ak, Krizas norėtų... iš akių pratrūksta ašaros. Kad jis galėtų, roplomis nuroplotų į kapines ir savo dešimčia pirštų išraustų tėvą iš kapų ir jam kojas rankas nubučiuotų, ne kaip žmogui arba tėvui, o jau kaip nežemiškai būtybei. Juk ne žmogus, tik angelas tegali tokį kantrumą turėti, tokios siurbėlės nesunaikinti, nesutrypti kojomis!

Bet Anskis vėl tiesia ranką į Krizą. Krizas mato, kad jis prašo atleidimo.

„Ne aš, o tėvas kentėjo. Ir kiek jis kentėjo!“ – susimąsto Krizas.

Ak, tas bėgiojimas po laukus, ta jo nerimastis, tas tylėjimas! Kaip aiškiai atsimena jis dabar skausmų išvagotą tėvo veidą! Ak, visa visa jis atsimena! O tuokart Krizas laikė tėvą lyg ir juokingą, keistą senį, baukštų pasidariusį žmogų. Ir dabar atleisti šiam žmogui? Ne, ne, tai neįmanomas dalykas!

Nors ir bejėgiškai guli Anskis, bet susimilimo ar gailesčio Krizas nejaučia. Priešingai, garsiai jis norėtų pasakyti:

– Ir iki šiol tave šventoji žemelė nešiojo? Iki šiol nenutrenkė tavęs perkūnas? Ar žinai, kur tavo vieta?

Bet: „Tu esi Šimonis ir mano sūnus... – girdi Krizas tėvo balsą. – Šimonis Šimonio neišduoda...“ Ak, baisu, baisu! Atleisk dabar tokiam, atminęs, kiek tėvas dėl jo kentėjo, kiek visi užsilikę Šimoniai dar kenčia.

Senelis Lukošius mato, kad tarp šių dviejų vyrų eina kova, skaudi tyli kova. Jis mato, kaip Anskis prašo atleidimo, tiesiog malonės, o Krizas nubalęs kaip kalkis prie sienos, kietas kaip geležis. Ir vargu, vargu ištars jis tą vieną išganantį žodelį. Vargu, vargu! Sakytojas Lukošius, kuris taip daug žmonėms jau akių užspaudęs, mato, kad čia kiekvienas akimirksnis brangus, auksu nebeatvaduojamas. Ir dar kas spaudžia jį: juk ir Krizas Šimonis dar gali apsunkinti savo sąžinę dėl kito kaltininko.

– Krizai, juk tu žinai, kas Anskį kankina, – lengva ranka paliečia Lukošius jaunąjį Šimonį.

– Žinau, tėtukai!

– Ar ir tikrai negali jam atleisti? Ar tokia be galo baisi jo nuodėmė? Ar nesakytum su Kristum ant kryžiaus: atleisk jam, tėve, jis nežinojo ką darė! Aš žinau, kad dėl menkniekių Šimoniai niekada nekeršijo. Čia jau tai turi būti didesnis nusidėjimas. O juo sunkesnė jo kaltė, juo sunkiau jam numirti, jei tu neatleidi. Išganytojas sakė Petrui: ne septynis, bet septyniasdešimt septynis kartus...

Per nukaršusį ir raukšlėtą Lukošiaus veidą teka ašaros. Nė sakinio užbaigti jis nebegali iš susigraudenimo. Viena ašara nukrito ant Krizo rankos, kuria jis buvo įsitvėręs į lovos galą. Sakytojas Lukošius verkia dėl prapuolusios avelės...

– Atleisk mums mūsų kaltes, kaip ir mes atleidžiame savo... – vėl girdi Krizas Šimonis jį kalbant. Tai skamba lyg kūdikio maldelė, kuri visada išklausoma.

– Bet ne mane, o mano tėvą... ne aš, o tik mano tėvas tegali jam atleisti, – prabilo pagaliau po ilgos ilgos tylos jaunasis Šimonis. Vis dėlto balse jau pasigirdo lyg koks nusileidimas, lyg koks abejojimas. O senelis Lukošius pažįsta savo žmones, jų būdą, jų sielą. Jis žino, kad Krizas jau kaip ir laimėtas, tik viena jam reikia dabar dar priminti, ir jis primena:

– Ar tu ne Jokūbo Šimonio sūnus?

Jis pasakė taip, ir daugiau nieko. O Krizui jau daugiau nieko ir nebereikėjo. Sunkiu, bet tvirtu žingsniu, kaip tiktai Šimoniui tepritinka, prižengė jis prie lovos šono:

– Atleidžiu, Anski, tegu tik dievas tau atleidžia!

Atsikvėpė Anskis, lyg sunkus akmuo nuo krūtinės būtų nusiritęs. Dėkingas jo žvilgis ieškojo Krizo akių, ir menkutė šypsena nušvietė ligonio veidą.

Tik Marė viena tepastebėjo šitą jo šypseną. Marė, kuri negalėjo ir negalėjo akių atkreipti nuo to žmogaus, kurį ji taip labai mylėjo, kuris buvo jos vyras, artimiausias jai žmogus, ir kuris... kaži ką... ak, baisu, baisu...

O jei prie mūsų daug griekų,
Prie jo daugiau malonės, –

paskambėjo giesmė. O pro duris įžengė kunigas, didelis, skraistėtas ir rimtas.

Nugalėjusi visus nemalonius jausmus, Šimonienė persilenkė ant lovos ir pašnibždėjo į Anskio ausį:

– Kunigas!

Bet Anskis nėmaž nesijudino, tik, pakėlęs ranką, norėjo glostyti Marės veidą. Tuo akimirksniu prižengė kunigas prie lovos, ir Marė Šimonienė pradžiugo, galėdama pasitraukti į šalį.

O kada rudens saulutė užslinko už kopų kalnynų, išleido savo dvasią Anskis Šimonis.

KELIONĖ Į KARALIAUČIŲ

Lygus, baltas ir žvilgąs sniego dangalas dengia Aukštujų šilus ir ganyklas. Panašūs į senas, susigūžusias bobutes kadagių krūmeliai šiandien taip pat baltai lyg nuotaka apsirengę.

O Aukštujų miškely pušys ir eglės, tarsi pavydėdamos kitiems, per daug jau apsikabinėjusios sniegų papuošalais,

švaistosi saulės spinduliuose, puikuoja, pažiūrėjus akys tiesiog bijo, raibsta.

Bet užkilęs dar pavydulingesnis šiaurys pasityčiodamas papurtė egles, pušaites vieną po kitos, – ir subyrėjo, pavirto į nieką žibą jų papuošalai. Tada eglės ir pušys, lyg skaudžiai raudodamos dėl netektos grožybės, šen ir ten linguoja galvas.

Užsnigę grioviai ir keleliai, net vieškelis menkai pažinti. O sniegas toks kietas, kad viršumi laiko.

Norėdami pasižmonėti, kaimynai prikinko arkliuką prie rogių ir nušliūkščia pas kaimyną, vis tiesiau, kur nosis rodo, kur akys veda.

Ir išbraižyti tokiu būdu šilai, ganyklos kryžių krikštais.

Ką tik per Aukštųjų kalną plėsuoja retai tematomas Aukštujuose žmogus. Į jo apsiaustą įsipainiojo šiaurys ir lyg vaikas išdykėlis pagavo slapstytis po skvernais, landžioti pro vieną kitą skylę. To nusibodęs, visai netikėtai užvertė apsiaustą vyrui ant galvos. Pyksta vyras žingsniuodamas ir keikia. O šiaurys, smogęs dar sniego saują į akis, nušvilpė į pušyną, kur lyg įsimylėjęs bernelis bando su pušaitėmis ratą pasukinėti.

O retas plėsuojančiais apsiaustais svečias nužingsniavo Šimonių link.

– Laiškanešys ateina, laiškanešys ateina! – uždususi bėga Anelė pranešti namiškiams naujieną.

Aukštujuose laiškanešys jau retas, bet pas Šimonius dar retesnis svečias. Šimoniai niekam nerašo, niekas ir Šimoniams laiškų nesiuntinėja. Tik kartais skolintojai ar teismas

atsimena, kad čia gyvena Šimonis. Bet tokie laiškai nemalonūs aukštujiškiams.

– Tegul ateina! Na, kas čia jau tokio? – atsako Šimonienė.

– Kaži kas tik parašė? – nesitveria iš smalsumo Anelė.

– Tavo jaunikis parašė, – erzina Urtė Anę.

– Tavo jaunikis! – supyko Anelė ir pastatė lūpas.

Sustojo ir tėvas Šimonis virvę klebetuodamas ir pažvelgė pro langą. Jau ir įžengia per kiemą prūsiškasis paštininkas.

– Rasi jau vėl iš teismo, – atsidūsėjo Šimonis, – bet nežinau kodėl...

Tačiau šį kartą ir ne iš teismo, ir ne iš advokato.

– Mikėlis parašė, – vartydamas laišką rankoje paskelbia tėvas Šimonis.

– Dėdė Mikėlis!

– Ak, dėdė! – išsižiojo iš smalsumo Anelė, ir Urtė smalsiai laukia, ką tėvas paskaitys.

– Paskaityk pagaliau, tėti!

Viena tik Šimonienė nieko gero nelaukia ir įtaria:

– Jau, regis, jam vėl pinigų reikia...

– Ale kurgi!

– Na, pamatysi! Tik paskaityk jau, meldžiamasis.

Ir tėvas Šimonis skaito, bet pirma tik sau vienam. Žodis po žodžio, pamažu, nuodugniai.

– Duok, Urtė paskaitys, ji moka greičiau. Tu taip ilgai lasinėji raides, – pradeda jau ir Šimonienė nekantrauti. Ir jai įdomu pasidaro, ko gi Mikėlis norėtų. Kiek metų prabėgo nuo tuokart, kai paskutinysis Krizo rašytas laiškas išėjo į Karaliaučių! Nuo tuokart karaliaučiškiai lyg išmirę.

Šimonis nepaiso žmonos perspėjimo. Jis jau paskaito gerai, jam nereikia nėmaž paraidžiuoti. Bet jam kiekvienas žodis, kiekvienas sakinys svarbus, be to, ir mielas. Juk brolis parašė. Brolis, kurio taip seniai jau nebematęs. O tiek jo pasiilgęs, nors jis ir svetimas pasidaręs. Argi ir gali būti, kad brolis tiesia ranką, prašydamas, kad nebepyktų daugiau Krizas. „Esame vieno tėvo vaikai“, – rašo jis.

Argi Krizas kada nors pyko? To jis jau visai nebeatmena. Kodėl pykti? Ar kad reikėjo dalį atiduoti? Ne, juk kas Mikėliui priklausė, reikėjo atiduoti. Tiesa, Mikėlis nebūt privalęs taip pulti ir taip ūmai reikalauti visą dalį išmokėti, lyg jis jau prie bado sieto būtų buvęs pastatytas.

„Bet juk aš nesiskundžiau, jam neprikaišiojau, – kalbasi su savim Krizas Šimonis. – O rasi mano kantrumo, mano tylėjimo jis sugėdintas. Sugrįžta tai kiekvienam žmogui. O Mikėlis ne Šimonis būtų, jeigu ir jis kada nors nesusiprastų.“

Bet užvis daugiau Krizo galvoj sukinėjasi štai kas:

„...Parodyk, kad tu nebepyksti, ir atvažiuok mus aplankyti. Mano žmona labai pasidžiaugs. O ir Heincas su Erna. Urtikė privalo būtinai drauge atvažiuoti. Ji galės pas mus pasilikti. Galės ko nors pasimokyti. Tau vienas rūpesnis mažiau, o jai bus lengviau. Vilius man pernai sakė, kad ji labai esanti moksli.“

Pašoko Urtė nuo krėslo ir apkabino tėvą.

– Tėteli, tėtyti, tėtukai! Važiuokiva, važiuokiva!

– Palauk, mergele, pirma reikia visa ką apgalvoti. O kuo apsirengsi?

– Ar mano įžegnojimo drabužiai negeri?

– Jau išaugai juos. Juk jau dabar septyniolikos būsi. Augi ir drebi į ilgį.

– Tik mano sijonas kiek trumpas. Bet juk jaunos vokietikės tokių ilgų suknelių ir nenešioja. Žiūrėk, Pėžaičių Švarcikė, kokie jos sijonukai trumpi.

– Švarcikė už tave jaunesnė, – perspėjo motina. – Bet atsimink, kad ne į Priekulę ar į Klaipėdą, o į Karaliaučių nori važiuoti. Ten visi vokiškai nešioja. Ten moterų su skepetomis ir prijuostėmis nematysi. Ten visos kepurėtos. Išjuoks nuvažiavusią būrę, lietuvininkę. O tu jau ir taip esi opi. Kas bus, kad ims iš tavęs žmonės šaipytis. Kiek tau reikės ašaroti! Na, aš nenorėčiau matyti.

– Aš neašarosiu, ne! – ginčijasi Urtė.

– O paskui tau patiks vokiečiai, norėsi ir pati išsiversti į vokietę. Rasi ir tikrai ten norėsi palikti vokiečiams tarnauti.

– Mamyte, nekalbėk tokių niekų. Tėteli, važiuosiva, ar taip?

– Aš turiu dar pirma apsiskaičiuoti, vaikuži, pamatysime dar!

Ir, vienai savaitei praėjus, jau Šimonis apsiskaičiavęs. Ir parašė broliui laišką:

„...jeigu atsiųsi, kaip žadėjai. Žinai, kad Aukštųjų smiltynuose šiandien pinigų vos silkės uodegai ir druskai tegalima sukrapštyti.“

Dar kartą aplankė laiškanešys Šimonių sodybą. Penki doleriai nuskambėjo ant Šimonio stalo.

– Penki sidabriniai barzdotąja ciecoriaus Viliaus galva

pagražinti doleriai! – pastebėjo Anelė ir išsižiojusi užmiršo burną uždaryti.

Ir Urtė, pastūmusi į šalį ratiną, užsisvajojo apie kelionę į Karaliaučių. Penki doleriai, gulintieji ant stalo, pagavo didėti, pilkėti. Nebe doleriai tai buvo, o kaži kiek tekinių su nesuskaitomais geležiniais stipinais. Ne vežimo tai tekiniai. Ir kaip jie sukasi: greičiau, vis greičiau, lyg patrakę – čiuščiuš, čiuš-čiuš, čiuš-čiuš! Kaip vėjas lekia traukinys į Karaliaučių.

Na, išaušo pagaliau ir tas rytas, kada reikėjo išvažiuoti.

Visą naktį nemiegojo Urtė. Buvo mat tiek daug ko apsvarstyti. O kada gaidžiai sugiedojo, Urtė jau ir iš lovos. Abiem kojom kartu.

Juk šiandien tokia svarbi diena, svarbiausia Urtės gyvenime. Nė Anelė neina į mokyklą. Kur tau! Reikia išlydėti Urtę. Gali atsitikti, kad ji nebegrįš iš Karaliaučiaus. Ak, būtų puikiai! Urtė parašytų laišką Anelei. Ir laiškanešys ateitų dažniau. O žmonės tik žiūrėtų! Tėtelis parašys mokytojui laiškelį, ir mokytojas jau atleis.

Tuojau po pusryčių atsiskubino dar ir Marė, pamasinta tos naujienos.

Jau beveik dveji metai, kaip Marė ištekėjusi už butelninko, Aukštujų viensėdžio, Jono Bintakio. Nelengva buvo pradėti gyventi šiluose. Bintakio tėvai menkai tebuvo prasiknisę žemės. Šilų visai nebuvo įveikę. Tik ten, aure, kur smiltis, čia tai ir ropučių sodino, ir rugių sėjo. Ir gyveno vargingai.

O ką su tokia kumelėle daug ir praarsi! Marė atėjusi tuojau

pardavė tą kumelėlę ir, keletą dolerių pridėjusi, nusipirko jau kiek geresnį arklį. Ir tas tik kaplis, Šimonienės betariant, tebuvo. Bet buvo galima jį veik atšerti. Su tuo jau nors baimytis nereikia, kad beariant jis suklups vagoj. Laukų juk yra, tik reikia juos gerai išgyventi. O stropiai dirbant, netinginiaujant, bus galima išsimaitinti. Užteks duonos, bus ir prie duonos. Juk žmogus tik vieną pilvą teturi, O Šimonių vaikai jau iš mažų dienų prie darbo, vargo ir juodos duonos pripratę.

– Na, ar ta freilinė jau taisos? – išgirdo Urtė pašiepiantį Bintakienės balsą prienamy.

„Marė daugiau nieko ir nežino, kaip tik vieną ar kitą dantinėti“, – pyksta Urtė. Bet toks jau Marės būdas. Tuo ir skiriasi ji nuo kitų Šimonio vaikų. Ne kartą jau motina Šimonienė dejavo:

– Ir į ką ta mergelė atsigimusi!

– Taip, taip, aš jau taisaus, – atsiliepė Urtė įeinančiai Bintakienei.

– Ar tai tu ir paliksi Karaliaučiuje?

– Jei patiks – paliksiu.

– Ale kad tu ten paliksi, tai į niekus išeisi. Dabar tu tokia padori mergelė, eini į bažnyčią, lankai visus surinkimus. Išeisi į Vokietiją ir pasileisi.

– Ar Karaliaučiuje nėra bažnyčios? – nori pasiginčyti Urtė.

– Yra, kur nebus, tik vokiška.

Urtė tuo tarpu jau apsivilko savo įžegnojimo marškinius, kurių apkaklę ir prierankius ji pati yra nusnapavusi ir perpečius pelėstakėmis ir puspelėstakėmis išsiuvinėjusi.

– Anele, še, užrišk man apkaklę ir prierankius, – prašė Urtė mažosios sesutės.

– Eik šen, aš užrišiu, – pasisiūlė Marė. – Anelė dar kalės mazgais visa ką užmazgios. Nebūt reikėję tau važiuoti drauge, tegu būtų tėvelis vienas važiavęs.

– Ar tu matai, kaip Marė pavydi! – atsilygino Anelė Bintakienei už kalės mazgus.

– Kas man jau čia pavydėti. Tik rasi ne tiesa? Dar per jauna Urtė, nuvažiuos ir vėliau.

Urtė pažįsta seserį ir žino, kokia ji pavyduoklė. Bet ji tyli. Ji niekada dar su Mare rimtai nesusiginčijo. Jei Marė ir ieško kada nors priekabių, Urtė tyli. Tai turi pagaliau nutilti ir Marė.

Apsivilko jau ir gerąjį sijonuką Urtė. Sijonas juodas, naminėmis vilnomis ataustas, vienpusis. Rumbe rukšlos, ant siūlo sutrauktos. Puikiai jis pasipūtęs.

– Kokia Urtė jau ištįsusi! Įžegnojimui sijonas žeme vilkos, o dabar, matai, jau per trumpas, – kamantinėja Bintakienė.

– Ale tu negali nepliauškėjusi! – pyksta motina. – Nei yra per trumpas, nei ką! Ar tu jau bent tokius ilgus nešioji? Tik duok ramybės, meldžiamoji!

Urtė užsivilko lastinginę liemenę su raudonai pamuštais, atverstais kutarais.

– Ar su pirmočiais eisi? – vėl šaiposi Bintakienė. Bet štai beveik užšalo ji iš pavydo: – Iš kur tai, kas nupirko, ar pati užsipelnei?

Urtė ištraukė iš motinos skrynios naują, visai naują lastinginį jaką ir apsivilko. Matyti, jakas kaip nuo siūlo trauktas,

aukštai pastatytais kutarais – beveik pažastis siekia žydriai pamuštų kutarų ausys.

Niekas Marei neatsako į pavyduliaujančius jos klausimus, tik Anelė džiaugsmingai pastebėjo:

– Dabar tu atrodai kaip lėlikė, Urte! Kokia tu daili! Visa kas tavo taip puikiai spindi: tas lastinginis jakas, ta šilkinė prijuostė, o dabar dar ta šilkinė skepeta su ilgaisiais kutais! Matysi, kaip vokiečiai stebėsis, tave pamatę. Tik kad tu skepeta apsiriši, tai storųjų, geltonųjų tavo kasų nebematyti, o tai gaila.

– Kas čia jau kepurę kels prieš tuos plaukus, prieš tas geltonąsias kasas! – pastebi Marė.

– Ar tu girdi, Urte, – Marė jau nebežino kur dėtis iš piktumo. Ji, tokių kasų neturėdama, įsipina į plaukus kelis svarus geltonų ir žalių vilnų ir švaistosi!

– Ar tu nė kiek liežuvio nelaikysi? Šaipysis dabar iš manęs, varna! Pirma nosį atsišluostyk, jei nori su manim kalbėti!

– Juk aš visai su tavim nekalbu, kalbu tik su Urte.

– Kad antausį nuo manęs gausi, tai žinosi, su kuo tu kalbi! – šėlo Bintakienė.

– Na, na, juk seseriai pasakė, ne kam kitam, tai kam čia dabar plūsti? – sudraudė motina.

– Ji neprivalo mane per paiką laikyti, paršelis!

– Nebarkitės, vaikai, – įsikišo tėvas Šimonis, – visos trys seserys, o visos kaip širšūnai, ar ne gėda!

– Ko puola jos ant manęs, – ėmė teisintis Marė.

– O kam tu ateini vis bartis? Kad nemoki išmintingai kal-

bėtis, pasilik geriau namie. Kad tavęs nėra, kad tu išeini – kaip diena nuaušta, – varžo motina Bintakienę. – Tu esi vyriausia, užtai ir turėtum protingiausia būti, o esi kartais kaip mažas vaikas.

– Kad jūs tas mažąsias vis taip užstojate, ypač tą Urtę. Na, aš matysiu, į ką tik ta mergelė pavirs. Dar akis rasi jums kada nors iškabins!

Urtė tyli ir verkia. Kaip linksma jai šį rytą buvo, taip liūdna dabar pasidarė. Kad dėdė Mikėlis būtų Marę kvietęs, ji nėmaž nepyktų, nepavydėtų. O Marė, matyti, nežino ką sakyti ir daryti iš pavydo.

– Urtike, sesele, tu neklausyk, ką ta kvailė sako, – ramina Anelė. – Kam verkti, vis gerai atsibark!

Bet Urtė nemoka atsibarti. Geriau ji graužiasi savy ir kenčia.

Apsitaisė jau ir tėtelis Šimonis naujais, pilkais miliniais. Šimonienė ir Anelė išbėgo kinkyti.

Priekulės stoty Urtei pasidarė kažkaip ta kelionė nejauki. Kiek širdis dreba. Bet juk ir nepaprasta: pirmą kartą važiuos Urtė traukiniu. Ir tėvas Šimonis dar tik vieną kartą tėra traukiny sėdėjęs. Kur važiuosi, kur nuvažiuosi? Į Klaipėdą ar Žibus nuvažiuoji vežimu ar šlajomis.

O kai pardundėjo, parpūtė iš Klaipėdos traukinys, toks milžinas, toks baisus, – tai Urtė jau stipriai laikė nusitvėrusi tėvo skverną.

Karaliaučiuje dėdė Mikėlis laukė stoty. Bet pasisveikinimas išėjo ne toks šiltas, kokio buvo tikėjęs Krizas Šimonis ir kokio buvo galima laukti, paskaičius Mikėlio laišką.

Kelis kartus apsižvalgė Mikėlis – brolis gerai tatai pastebėjo. Tik Urtė to nematė, jai rūpėjo miesto naujienos.

Per daug skubiai sukišo savo svečius Mikėlis į vežimą ir pavažiavo namų link.

Ilga, plona, pergnybta kaip skruzdėlė, dideliu, dar nematytu kuodu vokietė pasveikino svečius.

„Tai bene mano dėdienė“, – pamanė Urtė. Ir paduodama jai ranką, Urtė jau išsprendė, kad ji šitos dėdienės niekada negalės mylėti. Šalta buvo dėdienės ranka, be jokio širdingesnio paspaudimo.

„Kad tik ji manęs nebučiuotų“, – negandojosi Urtė.

Bet ne, ponia Šimonienė nė manyti nemanė bučiuotis, o tuojau, nė žodžio nepratarusi, pasitraukė į virtuvę.

Broliu du susėdo prie krosnies pasikalbėti. Kiek toliau sėdi Urtelė. Ji ir baiminga, bet ir smalsi.

„Kad Heincas ir Erna pareitų. Rasi tuomet jaukiau pasidarys. Ir ko mes atvažiavome? Aišku, kad dėdienė mūsų visai nenori.“

Vaikams parėjus, Urtė manė kaip nors susiartinti. Ypačiai su Erna norėjo ji užmegzti draugiškumo ryšius. Juk sako, kad būna kartais ir tarpe vokiečių gerų žmonių.

„Pėžaičių Švarcaitė visada su manimi kalbasi ir lietuviškai stengiasi vieną kitą žodį pasakyti“, – atsimena Urtė.

„Bet jeigu ir Erna turi tokią smailią nosį kaip motina ir tokį kuodą užsikrovusi ant galvos, tai ji man ir nepatiks. O tas vaikelis? Na, tas tegu sau! Tik įdomu žinoti, kaip atrodo mano pusbrolis.“

Ponia Šimonienė triūsia su tarnaite virtuvėje, vaikščioja

po kambarį, dengia stalą. Bet nė žodžio neprataria ji į mergaitę. Tik pakartotinai, tiesiog įžūliai apžiūri ji lietuvaitę – nuo kojų ligi galvos.

„Kaži ką ji po tų plaukų turi pasikišusi?" – negali išgalvoti Urtelė.

Paskamba skambutis. Urtė pašoksta tiesiog nuo kėdės: tai jie, tai jie bus! Kaži, kaip jie atrodo?

– Sind die wirklich angekommen?[22] – girdi Urtė jaunos mergaitės balsą. Motina kaži ką aiškina. Mergiotė juokiasi.

„Kiek per garsiai juokiasi Erna, – mano Urtė. – Motina jai dabar pasakoja apie mane, ir ji juokiasi, manęs dar nemačiusi. Tai turi būti žmonės! Kam aš tik važiavau! – jau pradeda graužtis Urtė. – Maloniau, daug maloniau būtų šį vakarą sėdėti namie prie ratino, verpti linus ir svajoti savo svajonę arba šnekučiuotis su motina ir Anele apie brolį Vilių Dortmunde, arba giedoti vakaro giesmelę, kartais pažvelgti pro langą, kur ganyklose klajoja klystžvakės. Žiemą jų menkiau tematyti. Taip, tik iškeliavus iš tėviškės, išėjus iš namų, težinai, kokie jie gražūs ir malonūs!"

Atsidarė pagaliau jau ir kambario durys, ir pasigirdo skambus balsas:

– Guten Abend, Onkel! Guten Abend, Kusinchen![23]

Urtė nebežino, kaip, ką... prieš ją stovi ponaitis, aukštas, petingas. Ir Urtė išrausta:

– Labą vakarą!

[22] Ar tie tikrai atvyko? (*vok.*)

[23] Labas vakaras, dėde! Labas vakaras, sesyte! (*vok.*)

– Litauisch verstehe ich nicht, Kusinchen, kannst du gar kein bis'chen deutsch?[24]

– Bis'chen ja...[25] – šnibžda Urtė ir parausta dar daugiau.

„Ak, būčiau aš namie!“ – mano ji savo širdyje.

– Gott, sieht die komisch aus![26] – ir pratrūko juokais įėjusi Erna. Gerai, kad Urtė ne visai suprato prasmės, nes šiaip būtų sutirpusi ašarose.

Bet Mikėlis Šimonis pažiūrėjo labai piktai į savo dukterį, kuri tačiau neiškenčia:

– Du hast ja wunderschönes Haar, aber sonst siehst du wie eine Vogelscheuche aus! Deine Kleider, Erbarmung![27]

Kas tai Vogelscheuche, Urtė nežino. Aukštujuose ir su žiburiu ieškodamas nerasi žmogaus, kuris kalbėtų vokiškai. Toli ir plačiai negyvena nė vienas vokietis. Tik Pėžaičiuose keli kontrolieriai, rendantas ir žandaras. O kur Pėžaičiai! Tiesa, ir mokykloje jau reikėjo vokiškai mokytis, bet ten nepasitaikė tokių žodžių. Vis dėlto ji supranta, kad tai kas bloga, nes brolis jau išstūmė Erną į kitą kambarį. Girdėti, kaip ten jis subara seserį.

Kambaryje pasidaro kebli tyla. Tėvu du paskęsta kiekvienas savo mintyse. O Urtei jau ašaros ritasi per veidus.

„Ak, tas nelemtasis Karaliaučius! Ar to reikėjo? Mamytė su Anele sėdi šį vakarą prie krosnies ir meiliai šnekučiuojasi.

[24] Lietuviškai aš nesuprantu, sesyte, ar tu nemoki kiek vokiškai? (*vok.*)

[25] Truputį taip... (*vok.*)

[26] Dieve, kokia tai komiška figūra! (*vok.*)

[27] Tavo labai gražūs plaukai, bet šiaip tu atrodai kaip baidyklė! Kokie rūbai, o varge! (*vok.*)

Mamytė pasakoja kokią nors pasaką, kaip ten buvo tuokart, kada..."

O jai, Urtelei, čia, Karaliaučiuje, reikia sielotis. Kaip ilgisi ji namų, dieve, kaip ji ilgisi! Viena tik laimė nelaimėje, kad tėvelis drauge. Įeina vėl Heincas:

– Jetzt werde ich dir schöne Bilder zeigen, Dorchen.[28]

– Dorchen? – Urtė užmiršta, kad ji ašarose tirpo. Aišku, Heincas dar nežino, kuo ji vardu, būtinai reikia paaiškinti: – Aš Urtelė...

– Aber deutsch heisst du Dora.[29]

– Aber nein! Ich bin nicht deutsch, Urtė ist mein Name.[30] Čia tėvas pastebėjo, kad ji ne taip jau labai užsispirtų.

– Aš nenoriu kumelės vardo, – atkakliai pareiškė Urtė. – Mūsų kaimyno Šerniaus kumelė vardu Dora.

Jaunasis vokietis klausosi nesuprasdamas, apie ką čia dabar derybos eina. Paaiškino Mikėlis, ir vokietukas negali juokais tvertis, kad lietuvininkai vokiškus vardus tik arkliams panaudoja, o patys jų neima. Bet garbės žodžiu pažadėjo Heincas Urtei jos Dora nebevadinti.

Besklaidant albumus, staiga paklausė Heincas:

– Du bleibst doch bei uns, Kusinchen?[31]

– Nein, nein, nein![32] – sušuko Urtė, o tai taip garsiai, kad per visą kambarį nuskambėjo.

[28] Dabar aš tau parodysiu gražių paveikslų, Dorchen (*vok.*).

[29] Bet vokiškai tavo vardas Dora (*vok.*).

[30] Ne, ne! Aš ne vokietė, Urtė mano vardas (*vok.*).

[31] Juk tu paliksi pas mus, sesyte? (*vok.*)

[32] Ne, ne, ne! (*vok.*)

Ak, iš visos širdies, kuri sklidina visokių visokiausių jausmų, ji tai pasakė. O, tie jausmai! Kaži kokis paniekos jausmas pirmoje eilėje atsistojo, pabriaudamas visa kita toli toli atgal; o kitas – buvo baisėjimosi jausmas. Ji baisėjosi savo smailianosės dėdienės, ji baisėjosi nemandagiosios Ernos, ji baisėjosi viso Karaliaučiaus! Ne, niekada ji nemanė čia pasilikti!

– Aber so bleibe doch, du bekommst schöne deutsche Kleider.[33]

– Nein, nein! Aš nenoriu! Aš noriu namo, namo, į Aukštujus! Ak, kaip namie gražu! Deutsche Kleider aš nenoriu!

Urtei prisiminė, kad pusbrolis nemoka lietuvių kalbos, tai neverta tiek daug kalbėti. Bet jai lengva, taip lengva pasidarė širdy. Jai atrodė, kad visam Karaliaučiui ji savo nuomonę dabar pasakė, kad visi vokiečiai, tie lietuvininkų niekintojai, dabar gali sau už nosies nusitverti. Ir linksmai ji dabar prasijuokė, žiūrėdama į dailųjį ponaitį, kuris stebėdamasis negali atsižiūrėti.

Ne, nėmaž nenuraudo Urtė, nors priežastis tam tikrai būtų, nes tik sučiupo jis po stalu Urtės ranką:

– Bleibe, schönes Mädchen![34]

– Visai aš ne schönes Mädchen! Žiūrėk, mano rankos – didelės, plačios, pirštai stori, paraudonavę, nagai pajuodavę, atskarę, rankų oda supleišėjusi! Ne nuo tinginiavimo, bet nuo sunkių darbų.

[33] Bet tu pasilik, gausi gražių vokiškų drabužių (*vok.*).

[34] Palik, gražioji mergaite! (*vok.*)

– Die schöne, blonde Haarkrone! – lyg sau tyliai kalba toliau Heincas ir negali atsigėrėti. – Wie ein Edelfräulein siehst du aus...[35]

Bet niekas nepastebėjo, kaip lengvai Krizas Šimonis iš širdies atsikvėpė, Urtei taip griežtai pareiškus, kad nepasiliksianti Karaliaučiuje. Dievui dėkui! Ir paklaustas daug linksmiau ėmė pasakoti apie sūnų Vilių, kuris jau keli metai kaip Dortmunde. Pelnosi geležies fabrike, norįs ūkį – tėviškę geriau ant kojų pastatyti.

– Tik atsieis jau veik grįžti Viliui. Aš jau einu senyn, jaučiu, kaip metai spaudžia.

– Bet Urtikę paliksi pas mus?

– Kad ji nenori, ne. Aukštujuose bus dar duonos ir jai.

– Ar ji namie bus, ar manai išleisti? Bet juk dalies ar galėsi duoti?

– Negalėsiu, galės tarnauti eiti, pati užsipelnyti. Bet vis geriau, kad ji bus čia pat, o ne tolimoj Vokietijoj.

– Na, broleli, Karaliaučius vis dėlto dar ne Vokietija. Kiek čia dar lietuvių!

– Bet rasi jie visi bus tokie kaip jūs. Nori, kiek tik galima, nemokėti lietuviškai, – atkerta Krizas, – gėdžiasi su atvažiavusiais gentimis lietuvininkais mieste pasirodyti.

Krizą smaugtinai smaugė keistas brolio pasielgimas stoty. Užtai jis šitaip ir pasakė Mikėliui. Vis viena, kaip šiam dabar bebūtų ant širdies.

Bet Mikėlis tylėjo ir nudūręs akis knibinėjo savo pirštus.

[35] Gražusis, šviesusis plaukų vainikas! Tu atrodai kaip bajoraitė... (*vok.*)

Kitą rytą Urtė pabudo iš miego, kada Erna ant jos lovos padėjo pluoštą savo drabužių. Nustebusi žiūri Urtė ir laukia, kas toliau bus.

O Erna ėmė Urtei aiškinti, girdi, norima šiandien eiti pasivaikščioti. Norima Urtei ir jos tėvui parodyti karaliaus rūmus, domą ir bendrai visą miestą. Bet būriškai apsirengusi jokiu būdu negalinti Urtė niekur rodytis.

– Wenn meine Freundinnen dich sehen, sie lachen sich tot.[36]

„Norėčiau matyti, kaip tatai atrodytų", – mano sau Urtė. Bet keista mergaitė būtų ji, kad nenorėtų žinoti, kokia ji atrodys moderniškai apsirengusi.

Drykt iš lovos ir prie praustuvės Urtė. Taip! Bet dabar kebli padėtis: ką ir kaip apsivilkti? Erna išėjo ir nebeįeina, lyg tyčia!

„Kur ta taljė užkabinama – priešaky, nugaroj? Nei čia, nei ten, o, rodos, po pažasties. Bet žinok tu žmogus..."

Pagaliau pro duris įkišo nosį dėdienė:

– Noch nicht fertig?[37] – lyg smailia yla paurbino Amalija Šimonienė.

Urtė stengiasi paaiškinti, kad negalinti, kad nemokanti, kad nežinanti.

– Ach, seid ihr Bauernkinder dumm![38]

„Kaži, ar visi vokiečiai iš būrų taip tyčiojasi ir šaiposi kaip mano gentys?" – mąsto Urtė.

Bet dėdienės pastaba jos nė kiek neraudino. Šį rytą Urtei visa tik juokai. Pasirodė, kad Aukštujų duona, nors ir juoda,

[36] Kad mano draugės tave taip pamatytų, jos numirtų iš juoko (*vok.*).

[37] Dar neapsirengusi? (*vok.*)

[38] Ach, kokie jūs, būrvaikiai, kvaili! (*vok.*)

vis dėlto daug geresnė negu miesto baltoji. Urtei pusseserės drabužiai per ankšti. O pusseserė už ją net dvejais metais vyresnė. Ypač aplink juosmenį – nė iš tolo nesukabinsi taljės. Nusiminusi stovi Šimonienė, nežino, ką daryti su kaimiete.

Įėjusi Erna pasiūlo savo korsetą. Bet baisiai nevykusi dabar pasidaro Urtės Šimonytės figūra.

– Brust vor, Menschenskind, Kartoffelbauch zurück![39] – kone verkdama šaukia ponia Šimonienė.

Bet figūra pasidaro dar nelaimingesnė. Taip, Urtė ir pati mato; ne jai vokiški drabužiai, tai ir ne jai darkytis:

– Runter damit![40] – pareiškė Urtė aiškiai ir griežtai, ir vienu akimoju korsetas nusmogtas kažkur, o pati pasmuks jau savo drabužiuose.

– Aber so kannst du doch nicht in die Stadt gehen![41] – protestuoja visai užilsusi Šimonienė, o Erna, susmukusi ant sofos, dejuoja:

– Ich bin ganz sprachlos![42]

Bet Urtei nesvarbu, kad dėdienė prakaituoja iš pykčio, o Erna ir kalbėti nebemoka. Ji jau apsirengusi ir griežtais, būriškais žingsniais eina pro duris tėvo ieškoti.

– Wie ein gemeiner Soldat![43] – dejuoja ponia Šimonienė.

– Tėveli, – sako Urtė, suradusi jį, – tėveli, einam į stotį, aš noriu namo.

[39] Krūtinę pirmyn, vaike, pilvą įtrauk! (*vok.*)

[40] Nereikia! (*vok.*)

[41] Bet šitaip tu juk negali į miestą eiti! (*vok.*)

[42] Man jau žado pritrūko! (*vok.*)

[43] Kaip eilinis kareivis! (*vok.*)

– Ale kurgi, mergele! Juk mudu dar Karaliaučių noriva apsižiūrėti.

– Aš negaliu eiti miesto apsižiūrėti.

– Kodėl?

– Man pasakė dėdienė ir pusseserė, kad tokia negaliu mieste pasirodyti. Būtinai norėjo, kad apsivilkčiau vokiškai. O vokiški drabužiai man nepritinka.

– Na, na, nusiramink, gali ir lietuviškai eiti. Aš ir eisiu su savo pilkaisiais miliniais. Jei niekas nenorės drauge eiti – eisiva vienu.

Tikrai: Erna griežtai atsisakė eiti su pussesere į miestą, bet ir nereikėjo.

– Mein Edelfräulein, darf ich dir die Sehenswürdigkeiten Konigsbergs zeigen?[44] – paklausė Heincas mandagių mandagiausiai.

Ir jis nėmaž nesijaudino, kada Urtė atlasine prijuoste, juoda šilkine skepeta ant galvos išėjo su juo į miestą.

Šaltai, mažumytį per šaltai atsisveikino Urtė su dėdiene. Šalta ir vilkšna buvo Amalijos Šimonienės ranka, o Ernos pirštai pastypę, kai padavė Urtei sudiev. Ir tuo akimirksniu, kada moterys buvo atsveikintos, Urtei kaip diena nuaušo. Ir saulutė daug skaisčiau nušvito, ir miesto trobos ne tokios jau rūsčios bebuvo, kaip iki tol. O pravažiuojant pro niaukią karališkąją pilį, išdykaudama pamojo Urtė ranka sargybiniui.

[44] Mano bajoraite, ar galiu tau Karaliaučiaus įžymybes parodyti? (*vok.*)

Taip, ji buvo anądien ir pily, matė karališkuosius rūmus. Ji matė tą šaltą, nejaukią jų puikybę.

– Ar patinka tau? – paklausė dėdė Mikėlis.

Ir čia Urtė regimai jautė, kaip jai už nugaros užlindo velniūkštis avino ragiukais, kumeliuko pusnagiukais ir gundė: kodėl visa, kas karališka, privalo tau patikti?

– Kaži! – patraukė Urtė pečiais ir nosyte.

– Ar norėtum čia gyventi?

– Ne, niekuomet. Aukštujuose man daug, daug geriau patinka!

Bet dabar velniūkščio, gundančio užnugary, jau nebebuvo.

Dėdė Mikėlis ir Heincas palydėjo šiandien svečius į stotį.

– Pakviesčiau ir jus apsilankyti Aukštujuose, – prabilo Krizas Šimonis. – Bet nedrįstu. Tu toks prabingęs, tavo žmona nesukalbama iš puikystės, dukrelė labai išdidusi. Neturėsime ir negalėsime nieko ypatinga jums tiekti. Žinai ir matai, kad mes prasčiokėliai būrai.

Mikėlis tylėjo.

– Bet išmintingą tu turi sūnų. Jis primena man tėvelį: labai į jį panašus ir išvaizda, ir būdu.

– Ir protu, – papildė sakinį Mikėlis.

– Mikėli, sakyk, ar tu patenkintas savo gyvenimu? – netikėtai paklausė Krizas Šimonis.

Mikėlis patraukė pečius:

– Žinai, broleli, geriau nekalbėsime apie tai. Tikro gerumo niekur nerasime. Pasižiūrėjęs į tave, matydamas, žinodamas, kaip tu vargsti dėl juodos duonos kąsnio ir dėkingas dievui, kad prie pilno pintinio ropučių dar silkių gali pasidėti, – esu

patenkintas savo gyvenimu: juk aš, ne iš pečių dirbdamas, valgau geresnę duoną. Bet šiaip aš pavydžiu tau... E, nekalbėkime apie tai. Kaip kas sau įsitrupina, taip turi ir išsrėbti.

– Adieu, mein Edelfräulein mit der goldenen Krone![45] – pradedant traukiniui judintis, prišaukė Heincas Urtelei.

– Sudiev, Šimoni! – atsakė Urtė. Ir ilgai dar plasnojo baltos skepetaitės šen bei ten. Ir: sudiev, Šimoni, sudiev, Šimoni! – dundėjo traukinio ratai.

– Tėveli, o kaip bus lietuviškai „Edelfräulein“? – nori Urtė žinoti.

– Bajoraitė.

„Bet kodėl aš Heincui sakiau: sudiev, Šimoni! – mąsto Urtė. – Ar negalėjau jam džiaugsmą padaryti ir pasakyti kaip nors vokiškai? Bet man taip buvo, lyg kas kuždėtų: tu sakyk taip!“

O kada juodu per Aukštujus grįžo namo, – Aukštujų gamta jau nebežinojo kaip darkytis: ir atlydis, ir apskarda, o rytiniai vėjai parkeliaujantiems pūtė kuo žiauriausiai šlapdrabą į veidą. Tik akių neatidaryk!

Bet kada parėjo namo, Šimonienė ir Anelė slapčia nusišluostė ašaras nuo veido. O Urtė, juokdamasi pilna burna, nors ir ašaros per veidus tvino, apkabino vieną ir antrą, vis pakaitomis:

– Ak, kaip aš judviejų pasiilgau, kaip aš pasiilgau! Kokie tie karaliaučiškiai žmonės – ir gudrūs, ir kvaili! Vienas tik Heincas buvo žmogus: nei gudrus, nei kvailas. Jis buvo toks, toks...

– Koks Šimonis turi būti, – užbaigė sakinį tėvas.

[45] Sudiev, mano bajoraite su aukso karūna! (*vok.*)

– Taigi, Urtele, kaip sakiau, gausi eiti į žmones. Juk matai, kad namie būti nebegali. Mes jau gyventi nebegalime, reikia būtinai atiduoti ūkį Viliui nuo Kalėdų. Tegul jis gyvena, tegul vargsta. Kad mes išimtinę ir gausime, bet visiems neužteks. Visiems nė vietos nėra. Anelė bus dar kelis metus namie, o paskui ir turės į žmones eiti duonelės pelnytis. Jau visiems taip likta. Marė juk ir jauna išėjo. Pasipelnė šį tą, gavo vyrą, ir šiandien juk gerai gyvena. Pasitaikys ir tau, bet apie tai dar ne laikas kalbėti. Dar esi per jauna.

– O ką tu manai su manim daryti, mamyte, kur tu manai mane siųsti? – baimingai paklausė Urtė.

– Gausi eiti tarnauti. Vaičių Sobrienė jau pernai tavęs norėjo ir anąkart, turguje sutikusi, vėl paklausė: „Na, ar leisi Urtę pas mane? Ji man labai patinka.“ Pasakiau, kad nuo Kalėdų galėsi eiti. Būsime linus išmynę, javus iškūlę, būsime atsilikę. O tau būtinai reikia žmones pamatyti. Turi žinoti, kaip kitur yra. Namie kaip užkrosny – nieko daugiau nebeprisimokysi.

– Bet rasi dar vienus metus galėčiau pasilikti, tik vienus metus! Matai, Anelė dar jauna. Kad Vilius ir apsives, vis viena jam reikės pagalbos. O kad nereikės, eisiu kitaip pasipelnyti, – ar tai uogauti, ar šiaip pas žmones. Pasipelnysiu, kiek man reikės; paskui, nuo kitų Kalėdų, tai jau...

– Man nepatinka, kad mergos taip aplinkui slimpinėja. Uogauti – tai senų bobų darbas, bet ne tavo. Jauna merga turi žmones pamatyti. O dėl Viliaus – na, tai būtų dar geriau, kad tu jam veltui dirbtum. Gaus pačią, patys jauni,

patys tegul dirba. Dirbs sau, ne kitam. Matai, vaikuži, aš savo amžiuje ir lengvų dienų nemačiau. Gana vargau. O juk tu sveika. Vark ir tu. Bet kur tavęs juk ir neleisiu. Kad išeisi prie Sobrių, būsiu be rūpesčių. Jie žmonės – surinkimininkai, prie tokių žmonių kaip už sienos.

– Bet aš kaži kodėl prie Sobrių nenoriu eiti. Mano širdis visai ten netraukia.

– Ką tu išmanai! Nori ar nenori – tatai palik jau man išspręsti.

– Jeigu jau varai mane iš namų, tai tarpšventėj nueisiu į turgų ir ten susilygsiu. Bet prie Sobrių manęs nevaryk, ten nenoriu, ir gana!

– Urte, aš manau, vištytis vištos nemokys. Tu man neįkalbinėsi, kas tau geriau, tai aš jau žinosiu. Nesuprantu, ką tu prieš Sobrius galėtum turėti. Sobriai, sakiau tau, labai išmintingi žmonės, taip jau ir jų vaikai. Marelė tavo amžiaus, tokia meili ir gera. Mikas jau paaugęs, girdėjau, taisąsi leisti jį kažkur į užkurius. Savo ūkio, sako, nenorįs.

Kaži kas toks, lyg erškėčiuotas kamuolys, pradėjo judintis Urtės krūtinėj, net suskaudo, net ašaros sužibo akyse.

– Ale, mama, kam tu man dabar visa tai aiškini? Aš sakiau, kad nenoriu ten eiti ir nenoriu nieko apie juos žinoti. Kad jau reikia eiti į žmones, tai susirasiu kitur sau vietą, bet prie Sobrių neisiu, ne, neisiu!

– Ir pradės man dabar nertėti mano geriausias vaikas! Ką tu tik manai, kas tau susyk pasidarė? Juk kad aš tavęs nepriversiu klausyti, tai privers tėvelis. Tu tik nenorėsi lyg vaikas dar su dirželiu užsipelnyti!

– Tu varai mane į prapuolimą! – sušuko Urtė ir išbėgo į daržą, kur pradėjo graudžiai verkti.

O kodėl ji verkia ir kodėl ji motinai priešinasi, kas tai gali pasakyti! Nė ji pati nežino. Tik jai baisu, baisu pamanius, kad reikės eiti į Vaičius tarnauti.

Bet, kiek aprimus, pasidarė jai gėda. Ir sąžinė ėmė graužti, kad prieštaravo motinai. Juk ji jos visada klausydavo, o motina ją taip labai mylėjo!

Jau rimčiau ėmė apgalvoti Urtė, kad motina dar niekada jos nemokė ką bloga daryti. Kas motinos patarimu padaryta, visada gerai buvo padaryta. Tai kodėl ji dabar taip labai prieš motiną pasistojo?

Kodėl?

„Rasi pasimeldus būtų geriau“, – mano sau Urtė. Ji atsiminė tuos laikus, kada su motina pasiklaupdavo prie savo lovelės poterių kalbėti. Ir taip širdingai paskambėdavo iš jaunos mergaitės lūpų maldelė:

Aš kūdikėlis menks esu...

Ir lengvai, be jokios baimės tuomet užmigdavo mergaitė. Nes pasimeldus, vis viena kaip, – manydavo ji sau, – dievas visada apsaugos nuo vagių, žmogžudžių, piktų dvasių ir perkūnijos. O kito ko bijoti nebuvo.

Nejučiomis susidėjo Urtės pirštai kryžium, ir lūpos jau ėmė sielvartingai kalbėti aną kūdikystės maldelę. Bet sutrinka liežuvis, nebeatmena Urtė žodžių, pradeda iš naujo, ir vėl tas pats.

Jai vaidenasi tik masyviniai Vaičių Sobrių trobesiai. Pui-

kiai išgrįstoj stuboj, už stalo galo, sėdi Sobrys, o netoli jo stovi Sobrienė:

– Tai, Urtele, pareini... – o prie lango rymo kaži kas. O tą kažką ji jau matė vieną kartą Priekulėj. Jis taip pažiūrėjo į ją... Urtę nukrato šiurpulys: ne, ne prie Sobrių!

Iki šios dienos Urtė dar niekada neįpynė į savo maldą nors kokių norų, nors kokių pageidavimų. Iki šios dienos užteko anos prastos maldelės: „Aš kūdikėlis menks esu..." arba: „Tu tėvas, aš tavo kūdikis..." Ir ką pasakyti daugiau dievui! O ypatingų kokių nors pageidavimų ji niekada dar ir neturėjo. Ir niekada nebuvo dar reikalinga dėl by kokių bėdų dievalį apsunkinti. Užteko ryto ir vakaro poterių, kurių niekada neužmiršta sukalbėti. Kaži, ar dievas taip labai jau nori, kad žmonės dėl visų niekų į jį kabintųs?

Bet kas šiandieną Urtę spaudžia, tai jau ne niekai.

„Dėl to jau reikėtų dievui pasiskųsti, – mano ji. – Juk žodžio sakytojai sako, kad dievas maldos tikrai išklausąs. O jeigu neišklausąs, tai, sako, taip turi būti, ir paskui patsai matai, kad tai išėjo tik naudai. Nes dievas visa gerai padarąs.

Tai aš ir prašysiu. Bet kaip? – Taip, Urtė jau žino. – Jei galima, tegul aplenkia mane tasai..."

Nutilo Urtė ir, kiek nusiraminusi, ėmė dar kartą nuodugniai visa apgalvoti. Galvodama nerado nieko, kuo motina būtų prieš ją nusikaltusi. Ir dabar jau apsiėmė eiti motinos atsiprašyti.

Bet jai įėjus ir pamačius rūstų motinos veidą, dingo visi gerieji užsimojimai. Užmiršta maldelė ir malda, ir ji, atkakliai iškėlusi galvą, nuėjo pro motiną, pro šalį.

Pirmoji Kalėdų. Lauke šąla, spigina, kad net tvoros traška. Skaisti saulė šviečia iš dangaus – tik nežiūrėk į ją, gali tikrai apakti. Bet ji nešildo. Sniege spindi, blizga ir mirga žvaigždžių žvaigždelės, lyg saulės numestos ant žemės žvynos...

Šimonienė ir Anelė išvažiavo į bažnyčią. Tėvas ir Urtė liko namie.

Motinai paklausus, ar ir Urtė važiuosianti drauge, šitoji, nieko neatsakiusi, išėjo iš kambario.

– Dieve, dieve, kas bus iš tos mergelės! – dejavo Šimonienė. – Iš kur tas atbulumas? Paklusniausias mano kūdikis į ką dabar pavirto! Na, išeis į žmones, rasi įgaus vėl protą!

Išvažiavus motinai, apsišėrusi gyvus daiktus ir atsilikusi žygius, įėjo Urtė į vidų, atsisėdo prie lango ir giliai susimąstė. Bet negeros mintys pagavo mergaitę, nors ir stengėsi ji kreipti savo mintis į kalėdinę nuotaiką, nors ir akys norėtų tik gėrėtis Aukštųjų žiemos įvairenybėmis.

Ten toli, per laukus, žygiuoja stirna. Turbūt parklydo iš Ašpurvinės girios. Ji eina maisto ieškoti. Vargšele, jeigu girioj neradai, kur tu šiandien laukuose ką rasi! Bet badas geležį laužia.

O ten iš antros pusės strapčioja kiškelis – pasišiaušęs, sušalęs. Štai jis sėdasi ant užpakalinių̨jų, pastato savo ilgąsias ausis. Jis žvalgosi, kur priešas, mėgina suuosti, iš kur parakų dvokia. Rasi šuo kur nors. Visuose kampuose gali tvyloti mirtis. O pilvukas prašo.

Ten atlekia būrys varnų ir, radusios išmestų joms lupynų ir kaulų, linksmai sau krankia.

– Ir vis dėl to pilvo! – sudejuoja Urtė; jau nebemato ji nieko daugiau, nes akis vėl aptemdė ašaros.

Ar ne ir ji dėl pilvo? Ar ne ir ji privalo eiti pas svetimus, nepažįstamus žmones sau maisto ieškoti? Ar nepanašus ir jos gyvenimas į ano kiškelio?

Ir vėl prisimena rūsti motinos kalba, dar neseniai tarti jos žodžiai:

– Ar vaikai jau ir kokių norų turi turėti? Klausyti jie privalo, daugiau nieko!

– Bet mano sąžinė sako man ten neiti, – ten bus kas nors negerai... negerai...

– Tavo sąžinė dar kulnyse tebėra.

Dabar jau kiek savaičių, kaip Urtė tyli. Ir nė žodžio daugiau. Tik su Anele ji kalba dar kai kada.

Tėtis apsiliuobęs įėjo į vidų, pasiėmė nuo lentynos knygas:

– Urtele, šiandien paskutinę dieną esi namie, tai eikš dar prie knygų. Išeisi iš namų, kaži kaip gali dar būti.

– Juk prie Sobrių išeinu, o ne kur kitur, – piktu juoksmu atrėžė Urtė.

Ieškodamas knygoje tinkančios giesmės, tėvas nepastebėjo pašaipos, tai ir pridėjo:

– Taigi, taigi, prie Sobrių. Čia jau be baimės galiu išleisti savo vaiką tarnauti. Sobrius pažįstu jau seniai, žinau, kad jie yra padorūs žmonės. Sobrys mano amžiaus. Jaunu būdamu, buvova geru draugu. Jis norėjo būtinai mokytis į pasiuntinius ir eiti į pagoniją. Ne kartą po surinkimo iki išnakčių kalbėdavova apie didįjį darbą Kristaus vynkalny. Jis būtų tikrai išėjęs, kad ne jo sesuo būtų mirusi. Nebebuvo

daugiau vaikų. Turėjo palikti namie, paimti gyvenimą. Jo žmona, Kikilikė iš Linkių, taip jau iš surinkimo namų.

Urtei vis viena. Ji nenori žinoti, kas tie Sobriai, kokie jie. Tik neiti, neiti ten!

– Taigi, taigi, tai jau ir būsiu kaip danguj pas tuos jūsų Sobrius! Tai aš, žemiškas vaikas, nemokėsiu su jais apsieiti. Kaži, ar su baltomis pirštinėmis reikės juos nutverti?

– Urtele, Urtele, ką tu tik šneki!

– Ak, tai tie jūsų Sobriai tiesiog šventi? Na, gerai, žinosiu, kaip su jais pasielgti, – karčiai nusijuokė Urtė, bet akis degino ašaros ir balsas skaudžiai drebėjo. Pastebėjo tai pagaliau tėvas, ir jam tikrai gaila pasidarė dukters. Kad jis nežinotų, kas tai per žmonės tie Sobriai, neprivalėtų ji ten eiti. Norėdamas paguosti ir palinksminti dukterį, nuėjęs apkabino ją:

– Sakyk, Urtele, pasakyk man atvirai, kodėl tu nenori ten eiti? Pasakyk man, rasi galėsiu tave suprasti. Ar tu ką bloga apie juos girdėjai, ar ką bloga matei?

– Nieko, tėveli, nei mačiau, nei girdėjau, tik mano širdis baisiai kratosi, – ji šaukia tiesiog susimilimo. Kad tu žinotum, tėveli, man taip sunku. Man rodos, kad... Aš nežinau, bet lyg aš ten mirsiu, ar ką. Dieną naktį kremta mano širdį kaži kas. Kas – aš nežinau. Tėveli, aš eičiau visur, visur, tik ne pas Sobrius. Kodėl varote mane ten? – Urtė suklupo ties tėvo kojomis, apkabino jo kelius ir ėmė bučiuoti rankas.

Tėvui gaila, dar daugiau gaila savo dukters. Kad ne taip tvirtai būtų sukalbėta, beveik jau sakytų: neik, eik kur kitur arba rasi ir namie dar palik! Bet dabar žodį laužti negerai. Užtai ir ėmė jis raminti savo kūdikį kaip suprato:

– Mes norime tik tavo gero, balandėle. Mes, senieji, jau pažįstame žmones ir žinome, kokie jie nelabi. O tu turėtum žinoti, kad tavo tėveliai tik gero nori savo vaikams. Nori, kad juos kuo menkiausiai arba visai neužgautų priespaudos. Mes norėtumėm visada sergėti ir globoti jus, savo vaikus, ir niekada neprileisti prie jūsų svetimų, nemalonių rankų. Tiesa, mano vaikai pirmieji turi eiti į žmones sau duonos pelnyti. Tai skaudu. Bet juk tu žinai Aukštųjų Šimonių likimą. Šiandien mes vargšai. Nors ir nekalbame apie tai, bet vis viena žinai, kad mano dėdė, Anskis, – tegul jam dievas dangų dovanoja! – kaltas dėl mūsų nelaimės. Rasi ir ne jis kaltas, rasi taip turėjo būti, kad kuklesnė darytųsi Šimonių giminė. Rasi ir pasididžiavo Šimoniai, gyvendami palaimoj, būdami laimingi. O mes dabar nesididžiuokime... Taigi eik pas Sobrius, pabandyk, juk nepririšta būsi; juk ne visam amžiui. Nepatiks, kitą metą eisi kitur.

„Kas gali atsitikti per vienus metus!“ – pamanė Urtė, bet nieko nebesakė. Atsisėdo prie stalo ir paėmė giesmines į rankas.

Staiga sužvangėjo skambučiai. Urtė žvilgterėjo į laikrodį – jau žmonės parvažiuoja iš bažnyčios. Į kiemą įvažiavo dvejos šlajos. Urtei beveik širdis užšalo: parvažiavo motina su Anele ir Sobrienė su sūnumi Miku.

Lėktinai nulėkė Urtė į virtuvę. Ne, nepasirodyti Sobrienei, o dargi Mikui. Nepasirodyti! Jie gali dar pastebėti ant jos veido ašarų žymių. Ne, jie nematys, neturi matyti jos verkiant.

Urtė ėmė sukinėtis apie mūrį ir brazdinti kibirais. Šimo-

nienė su svečiais tuo tarpu įėjo į stubą. Pasisveikinusi su Šimoniu, Sobrienė tuojau paklausė:

– O kur Urtė?

– Urtė virtuvėje, kaičia kavą, – skubinosi paaiškinti Šimonienė. – Prašau sėstis, tuojau pataisysiu pavakarės.

– Ne, geroji, nieko netaisyk. Tuojau važiuosime namo.

– Ale jau parvažiuosite! Urtė nustebs, kad jau šiandien reikės važiuoti į tarnybą. Aš bėgsiu į virtuvę Urtei padėti.

– Tu nė pasveikinti neini Sobrių, – subarė Šimonienė Urtę.

– Juk ne aš prie jų, o jie prie mūsų atvažiavo.

– Tik jie į virtuvę neis.

– Ir nereikia!

– Liaukis, liaukis, sakau, savo mandravojimais, mergele! Kad tu pas juos būsi ir taip elgsies – pavys tave!

– To tik aš ir tegeidžiu.

– Ale tada ir nebandyk man namo pareiti!

– Niekada, veikiau eisiu ir nusiskandinsiu! – ne vaikiškai, bet visai rimtai ir šaltai atsakinėjo Urtė motinai.

– Ak dieve, dieve, kas pavirto tik iš tavęs, mano vaike! Ir taip pradėjai nebeklausyti! Ir man senatvėj taip baisiai prieštarauti! Kur dingo, kur dingo mano Urtė, mano malonioji Urtė?

Sobrienė, o ypačiai Mikas nekantriai laukė Urtės įeinant. Tėvas Šimonis buvo išėjęs arklius aprūpinti. Anelė dengė stalą. Niekas nekalbėjo nė žodžio.

Pagaliau suėjo visi į kambarį. Urtė tik galvos linkterėjimu pasveikino Sobrius.

Sobrienei tai nėmaž nepatiko. Ji papratusi, kad mergos, o ypačiai tokios jaunos kaip Urtė, – na, kiek jai metų galima

duoti? – Sobrienė mano, kad devyniolika, – yra baimingos, kuklios.

„Lyg bajorė iškėlusi nosį! Taip tu man nepareisi į Vaičius, – galvoja Sobrienė. – Palauk, aš jau tave pamokysiu kitaip su žmonėmis elgtis."

Sobriukas buvo ketinęs į ją tik skersas težiūrėti. Jis manė jai parodyti, kad jis ūkininko sūnus. Bet, vėl pamatęs Urtę, užmiršo užsimojimus.

„Po šimts perkūnų, ar tai tarnaitė? Juk Marė, mano sesuo, ūkininko duktė, nė gerti prieš ją neatneša."

Ir nenuleido Mikas jau daugiau akių nuo Urtės.

„Nors kartą pažiūrėtų į mane", – pageidauja Mikas Sobrys.

Bet Urtė nė manyt nemano.

„Kad kaip nors ją prakalbinti galėčiau!"

– Kodėl šiandien į bažnyčią nevažiavai? – kvailas tai klausimas, jis žino. Bet ką nors ji atsakys į tai...

Nieko Urtė neatsakė, o tik patraukė pečiais.

– Visi juk negalime išvažiuoti, – stengėsi pateisinti Šimonienė.

– Aš tavęs dar visai nepažinau, Urte! – vėl Mikas.

„Ir visai nereikėjo", – nori Urtė pasakyti, bet užkando.

– Aš neįdomi, – tyliai atsakė Urtė.

– Bet daili mergelė, – pakuždėjo Mikas Sobrys.

Urtę lyg krauju nupylė. Ko nori tas vaikis! Kam jis čia dabar meilinasi? Ji nusisuko į langą ir lyg į kaktą daužta atšoko. Lauke tamsu, į lango stiklą atsispindi Miko veidas, bet toks... toks... Ne, Urtė nežino, su kuo palyginti. Bet jai baisu, ir šaltas prakaitas nupylė ją staiga.

„Pone dieve, kas tai?“ – dejuoja ji širdyje, bet atsakymo negauna.

Tik ji jaučia, kad per nugarą eina šiurpuliai, lyg kas vandens kibirais piltų. Urtė nepažino dar likimo. Ir štai jis jai prisistatė. Miko veidas – tik kaukė, o už jo stovi Aukštųjų Šimonių likimas.

Pasikalbėjus apie kasdieninius reikalus, atsikosėjo Sobrienė ir atsisuko pagaliau į Urtę:

– Na, Urtike, juk važiuosi šiandien su manim drauge?

Nusigando Urtė.

– Ak dieve, jau šį vakarą!

Na, bet juo greičiau iš namų, juo geriau. Juk paskutiniu laiku namai tapo jai tiesiog pragaru. Tad atsakė:

– Gerai, važiuosiu.

– Drabužių skrynės galės bernas tarpšventėj atvažiuoti. Mums būtinai reikia mergos. Viena jau vakar išėjo, antra težadėjo po Naujųjų metų pareiti. Rasi tau ir per anksti atrodo, bet tavo motinėlė sutiko...

„Kur jau mano motinėlė!“ – pamanė piktai Urtė, o garsiai pasakė:

– Man vis viena.

– O su alga ar sutinki?

– Su alga? Ar tai jau suderėta? Aš apie tai dar nieko nežinau. Man dar niekas nieko nesakė. Tai manęs neatsiklausus, jau ir alga suderėta. Puikiai! – ir Urtė piktai nusijuokė.

– Ne taip suderėta, ne taip nesuderėta, – ėmė teisintis Sobrienė, – tai ką manai prašyti?

– Na, ką duosite? Kas sukalbėta?

– Maniau duoti dešimt dolerių pinigais, ropučių įsodinsiu. Ką dar prašysi?

– Man vis viena, ką duosite, – buvo besakanti Urtė, bet čia jau ėmė Šimonienė atstovauti dukterį:

– Na, aš maniau – kokį sijoną, kokį svarą vilnų ar linų.

Taip ir sulygo Urtė pas Sobrius.

– O jei stropi būsi, ir dovanų gausi, – pažadėjo Sobrienė, – visada mergoms ką nors dovanojau, kad gerai kiaules penėjo, veršius girdė. Tik paklusnios turi būti mano mergos; visada linksmos; nekenčiu susuktlūpių, – reikšmingai pažiūrėjo į Urtę jos šeimininkė.

Dar valandėlę beprasmiškai pasišnekėjus, Sobrienė pradėjo krapštyti namo:

– Kol parvažiuosime, bus visai vėlu. Mikai, eik, išstumk šlajas iš pastogės. Urte, tu apsitaisyk!

Įėjusi į stubelę, Urtė rado verkiančią Anelę.

– Ko tu verki? Kas tau pasidarė?

– Man gaila tavęs, – šliukčiojo Anelė. – Nežinau, kas tėvams įpuolė tave būtinai, prieš tavo norą, Sobriams išduoti. O tas Sobriūtis man nėmaž nepatinka. Jis vis į tave žiūrėjo ir žiūrėjo akis išvertęs, lyg kad tave suėsti norėtų... Nevažiuok, bandyk dar atsibarti.

– Reikia tėvų klausyti, sesele!

– Bet aš pereitą naktį sapnavau, kad tave kaži kas įstūmė į baisiai gilią duobę, kuri buvo pilna purvų. Ir tu iš jos nebeišbridai. O aš tavęs taip šaukiau, taip šaukiau. Ir tu dingai. Dabar man įpuolė šitas sapnas. O ir tu pati vis sakydavai: jūs varote mane į pražūtį!

– Anele, į sapnus netikėk! – ramino Urtė seserį. – Mes daug ką susapnuojame, ir visa kas ant vėjo išeina! Palik sveika ir ateik mane kada nors aplankyti.

– Ar tu nepareisi?

– Kada nors vėliau – rasi, bet taip greit ne!

Mielai Urtė būtų savo mažajai sesutei daugiau meilesnių žodžių tarusi, bet ašaros kliudė. Ir tai, ką ji sakė, atrodė lyg piktumu kalbėta. Tai ji ir nutilo ir, nuėjusi į stubelės kampą, nusišluostė jau vėl tekančias ašaras.

Kieme Sobrienė nekantriai laukė, o Mikas trypė nuo vienos kojos ant kitos ir kandžiojo savo ūselius.

Šaltai atsisveikinusi iš tėvų, Urtė įsėdo į šlajas ir išvažiavo.

TARP SVETIMŲ ŽMONIŲ

– Mergos, kelkitės! Ar lig pietų miegosite? – rūstus, neišmiegotas pasigirdo Sobrienės balsas. – Juk žinote, kad šį vakarą surinkimas.

Urtė kaip kulka išrietėjo iš lovos ir basom kojom atsidūrė šaltoj asloj. Nutvėrė žiaurusis žiemos šaltis jaunąją tarnaitę ir supurtė taip stipriai, kad dantys girdimai ėmė klabėti. O tas palūpis tik virpa, tik virpa, negali sučiaupti lūpų ir kaži kaip norėdama. Tas šaltis, apsaugok dieve! Ko tu nori: tokioj senoj klėty! Juk čia pro kiekvieną rąstą švilpia vėjai ir pusto sniegus į vidų! Nuo burnos kvapo – patalai sušalę į ragą.

Greit greit apsimetė Urtė, apsirengė. Bet antroji merga jau vėl užknarkė. Ir tas miegoti galėjimas!

– Barbe, kelkis, Barbe! Aš jau einu. Matysi, pasiges šeimininkė tavęs, barsis. Ar girdi? Barbe, kelkis, kelkis!

– Kas rytą vis penkios Barbės. Ir niekaip jos iš lovos neiškrapštysi, – pyksta Urtė, bet ir vėl atlenkia: – Šalta, nejauku, stačiai žudynė. Numirti gali tame šaltyje.

Iš pradžių Urtelė keldamasi rytą verkė, prisimindama šiltąją jaukią stubelę namie. Čia krosnį vakare Tyrų pelkių velėnomis gerai įšildo, rytą dar karšta ji tebėra. Šaltis, nors ir kaži kaip dūktų, vis viena nekenkia, nėmaž jo nebijoma.

– Barbė, regis, dar neišsirioglino iš lovos, – Urtei įėjus, pastebėjo Sobrienė.

– Ji tuoj įeis, šeimininke.

– Nekenčiu tokių ilgamiegių. Juk ir protą gali pramiegoti, ir teismo dieną.

Urtė tylėjo, nors ir mielai būtų paakinusi į tai, kad šį vakarą surinkimas ir darbo bus iki po pusnakčio. O kokia šalta klėtis: išlipi iš lovos kaip į vandenį. Bet šeimininkės supykinti nenori.

Milžtuvėmis nešina, išėjo Urtė į staldą karvių milžti.

„Še! Ir vėl Mikas tvartų duryse. Ko jis taip keistai žiūri? Ko jis taip anksti keliasi? Kas verčia jį iš lovos?“

Vakar Urtė beveik suklupo per jo kojas su visais kibirais. Nejauku, tiesiog nejauku jai, pamačius Miką vis čia stovint.

„Kad jis taip per antakius nežiūrėtų! Ką aš jam padariau, kad jis į mane taip žvairakiuoja?“ – mąsto Urtė, ir ji taip surizgo, kad beveik prie atbulojo šono atsitūpė karvę milžti.

„Dėl dievo, kad tik nebūtų Mikas to pastebėjęs! – rūpinosi Urtė. – Regis, nepastebėjo, nes šiaip jis jau būtų tikrai ką nors pasakęs.“

Visas blogumas ir yra, kad jis dar nė vieno žodelio nėra prataręs į Urtę. Lygiai dėl to jis toks baugus jai ir pasirodė. Kad jis ką sakytų, tai ir žinotum, ką jis taip kartais galvoja.

„Kad jis tik eitų pagaliau iš to tvarto lauk!“ – negandojasi Urtė, ir vieną kitą sykį pažvilgterėjo ji pro karvės pilvą, ar dar vis jo kojos matyti.

Pasigirdo žingsniai. Ateina bernas ir klausia kaži ko Miką. Mikas nueina su juo.

„Dievui dėkui, kad tik nuėjo!“ – atsikvėpė Urtė. Bet širdyje liko kaži koks apsivylimas, nepatenkinimas.

– Urte, eik pavadinti Miką pusryčių, – įsakė šeimininkė.

Urtė paklusni tarnaitė: greit išbėgo jo ieškoti, bet širdyje norėjo lyg pykti.

„Kodėl vis aš, juk ir Barbė būtų galėjusi eiti jo ieškoti. Jis manęs nekenčia, o aš jam į akis lendu. Ir žinok dabar, kur jis slambosi.“

Nei skūnėj, nei tvartuose. Ak, čia, kamaroje.

– Mikai, pusryčių!

– Žinau ir be tavęs!

Urtei nebeliko daugiau nieko, kaip nurausti. Bet ir apmaudas pakilo jai.

„Koks jis nebūsiąs, turbūt maldos dar nori. Nesulauksi iš manęs, vaikeli!“ – pamanė.

– Tai kodėl nepareini, kad žinai; kodėl duodies tiek daug prašinėti? – uždrožė ji Mikui ir išsiskubino tekina pro duris namo.

„Kaži, kokias jis akis padarė? Aišku, kad supyko dar daugiau. Tegu pyksta: ar žino jis už ką? dėl ko? Jis toks pat kaip ir kūrinas, kuris nuo ankstybo ryto iki vėlybo vakaro iš apmaudų neišbrenda."

Pusryčius bevalgant, Urtė neiškentė nepažiūrėjus į Miką. Ir keista, šis visai nepiktas, tik kaži kodėl taip sau po nosim šypsosi.

„Kas jį taip džiugina?" – įdomu Urtei.

– Urtike, – sako šeimininkas, – šį vakarą pasistenk anksti atsilikti, o paskui įeik prie žodžio.

– Ne, jau anksčiau turi ji įeiti, – pastebėjo šeimininkė, – ji turi giedoti padėti. Juk jos balsas kaip vargonai. Bažnyčioje visada žinojau, kada tu buvai, Urte, nors ir nemačiau. Tavo galėjimas giedoti! Net vargonus peršauki!

– Tai ji ir trobą nukels, – juokėsi Barbė.

– Tu veikiau nukelsi su savo tomis dainomis, – supyko šeimininkė.

– Na, ar negalima dainuoti? – nustebo Barbė.

– Ar tu nežinai, kad dainuoti nuodėmė? – rimtai paklausė Sobrys.

– Ne, pas mus – ne nuodėmė. O, pas mus daug dainuojama!

– Ne dainuoti, o giedoti reikia dievo garbei, – pamokė šeimininkas.

Barbė nebežinojo, kas atsakyti. Urtė nudžiugo, kad ji savo giedojimais visiems patinka. Kaži kokį dabar veidą padarė Mikas? Bet į jį pažiūrėti ne taip jau labai drąsu. Bernas skubiai srėbė sriubą ir nėmaž nesirūpino nei apie dainas, nei apie giesmes. Tik pačių duktė neiškentėjo tėvų nepaerzinusi:

– Man labai patinka Barbės dainos. Barbe, juk tu išmokysi ir mane dainuoti, ką? Kad vasarą į pievas važiuosime, tai mes dainuosime, ei, tai mes dainuosime! Mikai, ar ne? Tu nieko nesakai?

Mikas tik nusišypsojo ir tylėjo. Bet motina aštriai subarė:

– Liaukis, mergel, neplepėk tokių niekų! Ar tatai pritinka surinkimo dukteriai?

– Dievui dėkui, kad mes ne katalikai, o šiaip mane jau būtumėt į vienuolyną uždarę.

– Tu, bedieve, tu! – pyko motina.

– Ak, aš visai jau ne bedievė, aš tik jauna. O jauniems leista dainuoti, – atkirto ji atkakliai. – Ei, kad jūs jauni buvote, tokie kaip aš, na, aš nežinau, aš juk nemačiau. Bet ar nemėgdavai pasakoti, mama, savo kaimynei, kad pabėgdavai nuo knygų, į jomarką nubėgdavai tėvams nežinant. Matai, aš dar nė karto nuo knygų ir surinkimo nebėgau, aš...

– Ir pradedi dabar maištininkauti, Marele, kas su tavim pasidarė? – perspėjo tėvas.

– Ale kur, tėti, visai nemaištininkauju. Bet kodėl vis taip surinkimininkų daroma? Patys gana išsidūkę, paskui sekančią jaunųjų kartą nori jie tiesiog... Na, sakau, vienuolynų mes neturime, o kad turėtume, tai visus mus sumurdytumėt ten.

– Bijok dievo ir gėdykis kalbėdama! – graudeno motina. Ji taip susijaudino, kad neberado kitų žodžių.

– Ak, jūs manote, kad mūsų ausys užkimštos, akys užrištos, ir mes, jaunieji, nematome, negirdime, kas daroma kad ir tų pačių sakytojų. Ne kartą dejuojate dėl Kebelkščio pasi-

leidimo. O kad jis atvyksta žodį kalbėti, tai daugiau nieko ir nežino, kaip tuos jaunuosius nusitverti ir senas bobeles virkdyti. Apie Anskį Šimonį – ką mėgot pasakoti...

Urtė pakėlė akis ir tiesiog išsižiojo. Apie Anskį Šimonį žino ir kiti, kad jis uždegęs tėviškę? Negali būti. Ji panoro dabar sužinoti, kas buvo kalbama.

– Ką kalbėdavo žmonės apie mano dėdę?

– Ale nieko nekalbėdavo, neklausyk, ką ta mergelė šį rytą svaičioja, – norėjo dalyką pataisyti Sobrienė. Bet Marė jau ir atrėžė:

– Ką kalbės! Merginінkas buvo. Jį žodį kalbant nebesu girdėjusi, bet galiu ranką į ugnį dėti, kad ir jis bus jaunuosius gramzdinęs į pragaro bedugnę. Taip, taip, sakytojų šūkis: klausyk, ką aš sakau, tik nedaryk, ką aš darau!

Lengviau pasidarė Urtei, kai pavalgę visi sukilo ir ji galėjo stalą nuimti. Oras buvo tvankus susidaręs. Dabar pasivadino Sobrienė dukterį į stubelę, užsidarė duris.

O nors ir nieko garbingo Urtė apie dėdę Šimonį negirdėjo, bet lengva pasidarė jai ant širdies, kad niekas nežino, jog jis buvo padegikas.

Po kiek laiko išėjo į virtuvę Marė raudonom, užverktom akim. Bet ji atmetė galvą aukštyn, lyg parodyti, lyg sakyti norėtų: „O tačiau mano tiesa!“

– Tai tokie žmonės tie Sobriai! – tarė sau Urtė.

Laiku jau buvo vartai atkelti. Privažiavo kiemas iš arti ir toli. Visas surinkimo galas priėjo pilnas žmonių; mažoji ir didžioji stuba pasipildė kupinai. O kada pragydo žmonės:

Ak, kad liežuvių aš turėčiau
Daugiau kaip visą tūkstantį... –

tai pirma lyg upelis sidabrinis, o paskui jau tikrai lyg vargonų stygos paskambėjo iš stubos kampo, kur visai kukliai buvo atsisėdusi Urtė Šimonytė.

Beveik pusė surinkimo nutilo ir didžiausiu pasigėrėjimu ėmė klausytis jaunosios mergaitės balso. Retasis tebuvo ją girdėjęs. Retasis tepažino Šimonytę. Užtai ir nusistebėjimas buvo didelis, ir kuždėjimas ėjo nuo suolo į suolą, iš lūpų į ausis smalsuolių:

– Kas ta tokia giedotoja?

– Naujoji Sobrių merga, Urtė Šimonikė.

– Aukštujų Šimonikė?

– Taip, taip!

– Tai gerklė! Tai tikrai dievo dovana!

Urtė pastebėjo, kad jąja susidomėjo visas surinkimas. Ir tai jai patiko. Ji vėl buvo savo vietoj. Nesivaržydama galėjo ji pakelti balsą ir giedoti, ak, giedoti! Kas begali būti gražesnio!

Ir kaip pamėgo Urtė naujojo sakytojo žodį! Nenukreipė ji nuo jo akių ir gerte gėrė jo žodžius. Visokie abejojimai buvo šiandien į jos širdį įsiveržę ir pradėję čia sau lizdą krauti. Bet dabar visa užmiršta, net Marės pastabos, kurios sukėlė visokių prieštaravimų jos krūtinėje.

Urtei priešais, kiek skersai, ties durimis, sėdėjo Mikas Sobrys.

Mikas niekada į surinkimą neateidavo, visada jis turėda-

vo kokį nors žygį ir išeidavo bet kur. Nustebo ne vienas iš atėjusiųjų, pamatę ir Sobrių sūnų surinkime. Kas čia pasidarė su Miku, ar tai jis jau pradeda prisiversti? Sunku tikėti.

Bet Mikas žinojo, kas jį šį vakarą į surinkimą traukė. Tai buvo Urtė, geltonplaukė, skaisčiaveidė mergaitė, jų tarnaitė.

„Pasiutiškai daili merga ta Šimonytė! – tikrina Mikas pats sau. – Tik truputį per daug baiminga. Lyg kurapka visada ji man pasprunka. Niekaip prie jos neprieisi. Bet dabar negalės ji jau taip veik pasprukti. Dabar ji turi čia sėdėti iki pabaigos.“

O jis savo akimis gali ją ganyti iki valios. Urtė dar nemato Miko, dar jo nepastebi. Visa širdim ji, visa siela ten, pas sakytoją, kuriam tokie gražūs žodžiai plūsta iš burnos lyg upeliai vandens.

„Gerai, kad ji manęs nepastebi, – mano sau Mikas, – geriau galiu ją stebėti.

Ir dailumas tos mergaitės! Ne, negalima atsidžiaugti, negalima atsigėrėti! Kodėl ji tik paprasta merga, nusigyvenusio ūkininko, butelninko duktė? Kodėl ji ne man lygi? Kad man lygi ji būtų, tuojau paimčiau tėviškę ir Urtę padaryčiau Sobriene. Ir mano, mano ji būtų visados! Bet kodėl ji negal ir dabar mano būti? Ta jos nekalta išvaizda! Ak, jai negalės niekas artintis. Tik žiūrėk, jos akys: nemato kito nieko, kaip tiktai sakytoją. O tos lūpos, kaip jos kartoja svečio žodžius. Galiu galvą padėti, kad tų lūpų dar niekas nėra bučiavęs. Tikrai ne! Jos burna yra „kaip auštančio ryto rasos pavilginta rožė“, – kaži kur Mikas buvo skaitęs ir įsidėmėjęs šiuos žodžius, nes jie jam be galo patiko.

„Aš turiu būti pirmasis, kuris tas lūpas bučiuos. Aš būsiu pirmasis, kuriam ji priklausys! Mano, mano ta gražioji, ta dailioji merguželė! Mano, mano ta nepalaužta gėlelė! Užmuščiau tą, kuris drįstų prie jos lįsti, pradėm nudėčiau! Mikai, ar tokios turi būti mintys surinkimininko sūnaus, sėdinčio surinkime, netoli tokio garbingo, iš tolo atvykusio sakytojo, kalbančio apie gyvąjį dievo žodį?" – šaipėsi jis iš savęs ir nusišypsojo, nusišypsojo nedailiai.

Kaži kaip netikėtai pakreipė Urtė galvą ir pamatė liepsnojančias Miko akis. Užteko. Lyg pašėlusi pradėjo širdis plakti, veidai ėmė kaisti lyg uždegti. Atrodo, protas susimaišė. Šalin pamaldingumas!

Sekusios Urtę Miko akys tai pastebėjo. Labai gerai pastebėjo, kad jis priežastis taip greit persimainiusio Urtės veido. Ir džiūgaująs patenkinimas pagavo jo krūtinę.

„Pastebėjai? Pagaliau! Na, mergyte, kodėl nudūrei akis? Kodėl nuraudai? Turbūt aš tau patinku. Rasi bijai, kad neįspėčiau tavo minčių. Vis viena, ar šiaip, ar taip, mergaite, mano būsi, nė vieno kito!"

Giedant pabaigos giesmę, jau nebepritarė Urtė. O Mikas dar vis tebeturėjo akis į ją įsmeigęs. Ji berods nė karto nebepakėlė galvos. Ji nematė, bet jautė, kaip jojo akys dega. Ji žiūrėtų, mielai žiūrėtų į Miką. Ir įsitikinti norėtų, ir... ji nebežino, ką dar tokio, bet ji bijo nusidėti, bijo... Gali tai negeros mintys, gali tai pageidavimas blogas koks būti. O ji nori dievui tarnauti visa širdimi. Bet Miko Sobrio akys įpynė ją į kažkokias paines.

Tik po vakarienės Urtė šiek tiek nusiramino. Virtuvėj buvo

daug darbo; stropiai dirbdama, užmiršo pirm trumpos valandos buvusį įvykį. O juk nieko nebuvo. Tik vieną kartą ji akis pakėlė, ir tuo pačiu akimirksniu Mikas į ją pažiūrėjo. Na, ir kas tokio? Nieko tokio, tik širdis dar vis taip neramiai plaka.

Šeimininkė pašaukė tarnaites prie knygų. Urtė visai ramiai įėjo į surinkimo kambarį. Ir štai visai netikėtai užkalbino ją svečias:

– Šlovingą tu turi arpą, dukrele! Girdėjau, kad tu čia tarnauji, kad tu ne kartą jau gražiai pagiedojai. Ar pagiedosi ir šį vakarą ką nors?

– Kad giedosite, aš pritarsiu, – atsakė Urtė.

– Bet ko mes nemokėsime, to tu mus pamokysi, ką?

– Kaip aš, vargšė mergaitė, galiu drįsti...

– Tu ne vargšė, tu labai turtinga. Tokią dovaną retai kas teturi. O Rašte pasakyta: tešviečia šviesybė jūsų po žmonių akių.

Urtė nuleido akis. Malonūs sakytojo žodžiai lyg saulės spinduliai glamonėjo ją. Nors pagyrimo ji iš niekur ir nelaukia, bet malonus jis vis viena, dar juo daugiau, juo rečiau jo tegirdi.

Bet Mikui nėmaž nepatiko, kad sakytojas su Urte tiek daug kalbėjo: pavydas jį pagavo.

„Ko nori tas senis iš mano mergelės!“ – pyko jis savy.

Po maldų buvo daug ir gražių giesmių giedama. Urtė visur galėjo gerai pritarti. Visus ji mokėjo balsus. Pagaliau sakytojas kreipėsi į ją, kad ji pasiūlytų vieną kitą giesmę, kurią ji užvis daugiau myli.

– Kad man valia, tai prašau „Dvasia, ak malonės dvasia, ak maldos...“ – tai mieliausioji mano mirusios senelės giesmė.

– Nežinau, ar tą balsą mokėsiu, tai nauja giesmė. Prašau, pradėk, aš noriu išmokti.

Ir pradėjo Urtė dailiu maloniu savo balsu, kuris skambėjo lyg kanklių styga, menininko pirštų užgauta. Urtei pritarė Mikas. Nustebo Sobriai: Mikas gieda drauge? Niekada jis negiedodavo kartu, dėjosi nemokąs. Tai kas dabar pasidarė? Pamažu pradėjo jau ir kiti vienas po kito pritarti, ir galingai skambėjo giesmė apie malonę Sobrių namuose.

Bet, regis, dar niekas tokia džiaugsminga širdim nėra giedojęs, kaip Urtė. Jos širdį tebeglostė sakytojo pagyrimas: tokią dovaną retai kas teturi. Bet kas dar buvo malonu, tikrai maloniau buvo tai, kad Mikas, jai giedant, pritaria.

Padrąsinta Urtė prašė giedoti vis daugiau ir daugiau. O paskutinei giesmei pasibaigus, šventiška tyla pavergė surinkimo vietą. Net Mikas užmiršo varstyti Urtę akimis.

Tik sakytojas neužmiršo Urtės pagraudenti:

– Naudok vertingai ir su dėka dievo dovaną ir elkis išmintingai. Nepakliūk į bedievystės srovę, kuri visa su savim paplėšia, atimdama dangaus išganymą.

Pirmoji iš surinkimo kambario išėjo Urtė, o karštomis jos pėdomis sekė Mikas. Ir tamsiame priebuty staiga jis nutvėrė Urtės ranką:

– Urtike!

Urtės širdis užšalo. Ak dieve! Šitas vienas žodis išvaikė visas pamaldžias mintis. Šitas vienas šūktelėjimas atplėšė krūtinėje kaži kokias iki šiol dar niekieno nesurastas duris

ir įleido, įleido... ką? Dievas žino ką! Visus savo jausmus tinkamais žodžiais išreikšti dar niekas nėra galėjęs, dar niekam nėra pavykę! O jeigu kas ir stengėsi juos atvaizduoti nors ir kažkokiais parinktais žodžiais, tai būk tikras, kad jis netiksliai atvaizdavo. Dar niekada nepaliestos, nežinomos, visiškai naujos stygos ėmė skambėti taip viliojančiai, taip saldžiai Urtės krūtinėje. Tiesa, ne taip jau labai Urtė tai nusimanė – ji tik meilų tų stygų skambėjimą tejuto.

O ta nelemtoji širdis, užuot pasibaisėjus šitokio drąsaus Miko elgesio po tokio gražaus vakaro, pradėjo taip linksmai, taip džiūgaudama plakti.

Bet papratimas stipresnis už prigimtį. Urtė išsiplėšė iš laikančių ją rankų ir lyg nematyto kokio baisūno vejama išbėgo iš priebučio į savo kamarėlę, į klėtį.

– Ar tu nepastebėjai, kaip Mikas visą laiką į tave žiūrėjo? – paklausė kiek vėliau įėjusi antroji merga.

– Nieko nepastebėjau, – melavo Urtė.

– Ak, kad būtum mačiusi! Stačiai praryti jis tave norėjo.

– Eik, eik, nešnekėk tokių niekų, aš visai tuo netikiu!

– Tu tikėk! Matai, tu esi tokia daili, tokia nekalta. Tokių vyrai labai nori, tokias jie mielai išvadžioja, – labai rimtai ir perspėjančiu balsu kalbėjo toliau Barbė. – O kad tu jiems ir kaži kaip priešinsies, vis viena pagaliau turėsi pasiduoti. Bet daug kartų ir mergos pačios kaltos, kad tik jos vyrą pamato! Na, jau...

Urtė seniai jau nebegirdėjo Barbės plepalų, o apsiklojusi ir galvą patalais, meldėsi. O josios maldos žodžiai buvo vis tie patys:

– Nevesk mūs į pagundymą, nevesk mūs į pagundymą, bet gelbėk mus nuo viso pikto!

O širdyje paliestosios stygos dar tebeaidėjo ir perėjo pagaliau į graudų virpėjimą, jaudinusį ne tik sielą, bet ir visą silpnos, jaunos mergaitės kūną.

– Nevesk mūs į pagundymą, – nesuskaitomą jau kartą šnibždėjo Urtės lūpos, bet prieš akis stovi Mikas Sobrys, jaunas, gražus, stiprus. O jo akys, akys!..

Po šito atsitikimo Urtė vis dėlto pasižadėjo sau vengti susitikti su Miku. O kalbėti su juo dar mažiau.

Ir vis dėlto ji tesvajojo apie Miką, apie tą gražųjį ir išdidųjį Miką Sobrį. Jo akių žibėjimas neišdilo iš jos atminties ir neišdils turbūt taip greit. Ne kartą užtiko Urtė save prie kaži kokių keistų viliojančių svajonių. Nusigąsdavo ji ir stengdavosi pakreipti mintis į kitokią pusę, bet suvaldyti minčių jau nebegalima. Jos klydinėja ir ieškinėja – ko? Tik vieno Miko, sukinėjasi vis apie jį.

O tos mintys, mintys! Kad būtų galima jas išplėšti iš galvos, saldžiąsias svajones išdraskyti iš krūtinės, numesti, sutrypti! Ne, ne! Jei ir būtų galima, ji to nedarytų, nes kaip saldu svajoti, miela atsiminti tą vieną, vienintelį ano vakaro meilų žodelį: „Urtike!“ Vis laimingesnė ir džiaugsmingesnė darosi krūtinė, visa tai prisiminus.

„Bet tai buvo surinkime, kada svečias kalbėjo apie dievo žodį, apie dievo meilę, apie pradžią visos išminties“, – graudeno save Urtė.

– Saugokis, nenuklysk nuo tikrojo kelio!

„Bet kas jau atsitiko? – bara ji vėl save. – Tai tik įsivaizda-

vimas! Mikas tikrai apie nieką nežino ir juoktųsi, jeigu mano svaičiojimus patirtų. Tad liaukis pagaliau svaičiojusi. Jis ūkininko sūnus, o kas tu? Tarnaitė!“

Bet kaži kokioje painiavoje likosi vis dėlto Urtė. Ji jautė šitą painiavą, jautė, kad spendžiamas ar jau paspęstas jai tinklas, tik dar ji neįkliuvusi – tai ji žino. Dar laikas pasitraukti, jo pasėkų išvengti. Bet saldi rodosi jai ta painiava, žibąs tasai tinklas, auksinis. Linksma bei lengva širdimi ji pasiryžusi pulti į jį. Taip, ji jau jame, tame tinkle! Tik niekas dar neužtraukia, neužriša, neužmazgioja.

Turgaus diena. Sobriai jau anksti išvažiavo į miestą. Marė, pačių duktė, išėjo į kaimynus. Barbei besižygiuojant, Urtė turėjo austi.

Pritrūkusi ataudų, bėgo Urtė į klėtį jų parsinešti. Būdama netoli klėties, Urtė pastebėjo, kad durys atidaros. Kaip čia, kas būtų užmiršęs jas uždaryti? Daugiau nieko betgi nemanydama, atstūmė ji jas ir įbėgo į klėtį prie skrynės, kur turėjo būti ataudų kamuoliai.

Staiga trinkis. Urtė krūptelėjusi pakėlė akis: durys užsidariusios. Bet kaip, juk vėjo nė kvapo! Ak, išgąstis! Klėty stovi Mikas. Kaži koks šiurpulys nupurtė Urtės kūną. Lyg apsvaigusi be nieko rengėsi ji vėl išeiti.

– Kur eini? Juk dar nepasiėmei, ko tau reikėjo, – pastebi Mikas.

Susiprato Urtė. Nori ji slėpti savo jausmus, kurie tiesiog apsvaigina jos valią, ir, šiek tiek nuduodama ramumą, atidaro skrynę ir ima ieškoti, ko jai reikia. Bet staiga pagavo ją

baisi baimė. Prakaitas nupylė jos kūną. Nervingai ėmė drebėti rankos. Nerado, ko ieškojo, tik vertė, mėtė vieną daiktą per kitą, nes jautė Miką pamažu artinantis. Kiekvieną Urtės judesį stebi Sobriūtis ir, rodos, gėrisi, matydamas ją taip sujudusią. Pagaliau prabilo jis:

– Urtike, ar tu manęs bijai? Nereikalinga tavo baimė, aš ne žmogžudys. Urtike, pažiūrėk į mane ir pasakyk, ar aš iš tikro toks baisus, kaip tu rasi manai?

Urtė silpnai nusišypsojo:

– Tu mane nugandinai! Šiaip ko man bijoti! Turiu labai daug darbo, ir reikia skubėti, – tai sakydama, mėgino ji vėl pro Miką praeiti ir bėgti namo.

Bet jos nusišypsojimas, nors ir toks menkas, toks nekaltas, paveikė kaip aliejus degančią ugnį. Jis išplėšė jai iš rankų kamuolius, nusviedė kaži kur į kertę ir ėmė ją traukti prie savęs:

– Urtike, Urtike, aš... juk žinai, kad aš tave myliu... Žinai? Urtike, juk supranti!

Koks geidulingas, koks aistringas jo balsas! Ne, tai jau nebe balsas, nebe šaukimas, – tai jau... Taip... Kas tai? Urtė nežino, kaip tatai pavadinti. Ji dar nepažįsta šitokios padėties. Visa tai svetima. O tačiau taip nepasakomai saldu! Bet Urtė susivokia ir susipranta, kad šita valanda, nors ir tokia svajinga, bet ir pavojinga. Ištrūkti, ištrūkti, dieve mano! Nors šį kartą dar ištrūkti! Jausdama karštą jo kvapą, matydama jį taip geidulingai alsuojant, Urtė ėmė kovoti beveik nežmogiška jėga.

– Paleisk, paleisk! – sušuko ji pagaliau pro ašaras.

Pamatęs ašaras, Mikas lyg susigėdęs ją staiga paleido:

– Ne, nugandinti aš tavęs nenorėjau. Bet aš maniau, kad tau patinku. Aš iš daug ko galėjau tai spręsti: kodėl paraudonuoji, kai mane pamatai? Kodėl nuleidi akis, kai aš į tave pažiūriu? Atsakyk kodėl?

Ką gali Urtė atsakyti? Ji nežino. Ji tik žino – taip ji pamokyta iš jaunų dienų, – kad jausmus reikia slėpti, kad reikia atsikalbinėti jaunam vaikinui, niekada jam nesakyti, kad jį myli. Tatai labai nepadoru.

– Nereikia slapstytis, – lyg jos mintis įspėdamas, kalbėjo toliau Mikas. – Ir kam? Juk pati žinai, kad reikia teisybę kalbėti. Sakyk, ar myli mane? Jeigu nemyli, tuojau leidžiu eiti. Tik tark nors vieną žodelį!

– Leisk man eiti, Mikai! – baimingai atsakė Urtė.

– Kito atsakymo negaunu? Ar taip sunku pasakyti: taip ar ne? Juk aš ne žvėris, aš tik vyras, kuriam tu taip labai patinki; kuriam tu visa kas gali būti ir jau visa kas esi, kuris apie tave galvoja dieną ir naktį! Aš tave myliu nuo tos dienos, kai tave pirmą kartą pamačiau ten, Aukštujuose. Ir dar anksčiau. Tose dykumose išaugo tokia daili gėlelė! Ji turi būti mano. Aš tave myliu jau nuo tuokart, kai pirmą kartą tau į akis pažvelgiau. Aš žinau, kad tokios dailios, tokios doros, kaip tu esi, nerasiu kitos ir neieškosiu. Aš stengsiuos tau įtikti, kad ir tu mane pamiltum. Mudu esava vienas antram sutvertu – tu man, aš tau!

Vis karščiau ir karščiau kalbėjo Mikas ir pamažu, lyg nejučiomis vis tvirčiau ją kabino. Ir vėl svaigulys pagavo Urtę.

„Kad jis žinotų, kaip aš jį myliu! – pamanė ji. – Bet tai sakyti negaliu, juk nė sau pačiai to neprisipažįstu!“

– Leisk man eiti! – pakartojo ji savo prašymą.

– Tai nors vieną kartą pabučiuok mane, nors vieną kartą, tada galėsi eiti.

– Barbė pastebės mus čia.

– Kad pastebės, tai pastebės – šiaip ar taip!

– Prašau, leisk man eiti!

– Sakiau, pabučiuok mane, tuomet žinosiu, kad ant manęs nepyksti.

– Ar neužtenka pasakymo, kad nepykstu?

– Ne, neužtenka!

– Mikai, aš noriu dorai elgtis, – nurausdama ėmė kalbėti Urtė. – Žinai, kaip anąkart sakytojas mane graudeno!

– Ką tas mukeris turi tau sakyti! Tu, tokia daili mergelė, ne tam į svietą leista, kad užsitraukusi juodą skepetą ant akių tiktai verktum ir melstumeis. Tu leista gyvenimui ir meilei. Tu turi kitus laimingus padaryti ir pati laiminga būti. Ar tu manai, kad šitoks sakytojas niekada nėra mylėjęs ir nemyli? Jis yra daugiau mylėjęs, negu jam reikia. O graudendamas tave, tai daro jis tik iš pavydo, kad tu jam negali tekti, kad jis tavo dailumu negali pasidžiaugti. Visi seniai pavydi jauniesiems jų dailumo, pavydi meilės, nes jie žino, kokia ji saldi. Tik iš pavydo nori jie sugadinti jaunųjų laimę ir dėl to grasina pragaro kančia. O kaip elgiasi jie patys, pasižiūrėk į jų darbus!

Ir galėjimas kalbėti! To Urtė dar niekada nėra girdėjusi. Ji visada manė, kad surinkimininkai, sakytojai – visi šventi žmonės! Ir štai ką sako Mikas. Rasi jis ir teisybę kalba. Juk panašiai išsitarė anąkart ir Marė Sobrytė.

– Nežinau, kas tai mukeris, nežinau, ar tavo tiesa, tik mano sąžinė sako...

– Ką sako tavo sąžinė? Nieko ji nesako! Kaip gali ji sakyti, kad mylėti ir bučiuoti yra nuodėmė? Įsivaizduok, kad aš tavo brolis. O juk ir Rašte pasakyta, kad reikia mylėtis ir sveikintis pasibučiavimu. O kad sakytoją bučiuoji – tai manai, kad čia nieko bloga?

Urtė nieko nebesakė. Ir ką besakyti, juk ir pati ji troško, kad...

Ir Mikas nebesusivaldydamas pradėjo ją karštai bučiuoti; pirma plaukus, o tada akis, veidą, lūpas. Urtė ir visai nebesipriešino. O palytėjus jos lūpas, ji pati apkabino jo kaklą ir arčiau bei tvirčiau prisispaudė prie jo krūtinės. Bet staiga jis ją paleido, netikėtai, lyg atstumtų nuo savęs.

Ir Urtė, susirankiojusi kamuolius, pamažu, lyg sapne išėjo.

LAIMĖ

Urtė laiminga. Jos krūtinė kone per menka apimti visus tuos jausmus, kurie ją pripildo. Ji norėtų rykauti, visam pasauliui pasakyti, kokia ji laiminga.

Jau ji nebesislepia nuo Miko. Ne. Ir kam? Juk jis ir ji žino, tik juodu vienu žino paslaptį: Mikas Urtę bučiavo. Ir koks tai buvo pabučiavimas! Pirmas toks jos gyvenime.

„Tikrai, taip jau kitas nemokės bučiuoti kaip Mikas, – svajojo Urtė. – Jis myli mane, ak, jis myli mane! Ir aš jį myliu. Tik to jam niekada nesakysiu. Ne, niekada!“

Bet pamažu, visai pamažu pradėjo atslūgti laimės jausmai, pradėjo veikti bei kalbėti protas:

„Kas tai, juk jis sakė mane mylįs, juk jis sakė, kad aš jam patinku, tai kodėl? Tai dar kažkas nauja turi įvykti? – Urtei gėda ir sau pačiai prisipažinti, kad ji kaži ko dar laukia. Ji nežino ko, bet taip palikti negali. Ar tai jau atšalo jo meilė į mane? Rasi man reikėjo būti meilesnei, širdingesnei. Bet kaip tatai padaryti? Aš mylėčiau jį, bučiuočiau jį, pasakyčiau net, tikrai pasakyčiau, kad jį myliu, kad tik jis vėl ateitų."

Bet Mikas šaltas: nė skersa nebežiūri į Urtę. Kartais tik pakalbina Barbę. Ir kaip pradeda tuomet Urtei širdis sopėti! Ir pavydas pradeda imti, kada Barbė nurausta iš džiaugsmo. Ir girtis pradeda Barbė:

– Kaži ar aš tam pačių sūnui patinku?

Kad ji bent tylėtų!

Ir taip praėjo keletas savaičių ar visas mėnuo.

Šeštadienio vakaras. Sobriai ir Marė išėjo pas Vaičių Vanagą į surinkimą. Barbė išvyko namo. Mikas kaži kur išėjęs į kaimynus. Ir Urtė mielai būtų ėjusi į surinkimą, bet vienas žmogus juk turi būti namie. Taigi ir paliko Urtė. Apsižygiavusi įėjo ji į savo kamarą.

Paskutiniu laiku ji labai nepatenkinta savimi. Ji jaučia, kad ji visai jau nebe ta pati. Jos širdis nebe širdis, o kaži koks maištingas mišinys jos vietoj ponauja.

Sąžinė graužia be paliovos, o tai dėl to, kad ji nėmaž dievo nebeatsimena. Rods, suklumpa ji kas vakaras prie savo lovos poterių kalbėti. Bet kiek kartų reikia pakartoti kad ir

tą patį „Tėve mūsų“, nes pasakiusi amen nebežino ji, ar sukalbėta „Tėve mūsų“, ar ne. Visą laiką apie Miką svajota.

Kelis kartus jau verkė ji, būdama viena. Ji žinojo, kad tai tik dėl Miko, bet nenorėjo to prisipažinti.

Kodėl jis nėmaž nebekreipia į ją dėmesio? Ne kartą Urtė nueidavo į klėtį ta viltimi, kad atras ten Miką, o rasi jis ją atseks, – lūkėdavo ji. Bet Mikas nė manyti nemanė. Susigėsdavo Urtė: kur dingo pažadai, užsimojimai elgtis dorai?!

„Padūkęs doriškumas vyrus vilioti!“ – išgirsdavo Urtė kaži kokį prikaišiojantį vidujinį balsą ir apsidengdavo veidą rankomis iš gėdos. O anas balsas beširdiškai prikaišioja toliau:

„Kaip galima tokiomis mintimis aplink vaikščioti, vis apie vyrą galvoti? Matai, Mikas doresnis už tave. Jis pajuokauja, ir tu jau kvailsti!“

Gana mąsčiusi ir galvojusi, o nieko geresnio nesugalvojusi, Urtė ir šį vakarą pasiėmė pagaliau knygas ir pradėjo giedoti. Giedodama užmiršo, kad ji ne namie, kad galėtų kas nusiklausyti ar šiaip ką. Gražiosios giesmės leidžia užmiršti visas negandas, leidžia užmiršti širdies neramumus.

Ir dvasioje ji vėl Aukštujuose: sėdi ant suolo, šalia jos motina, meili, gera, ir Anelė. Tėvas už stalo galo pradeda giesmę. Giesmė nelieka troboj uždaryta, ji veržiasi laukan, pro praviras duris ar langą, ir einantiems per šilus meiliai paskamba į ausį žodžiai:

Beje, jis valandėlę
Užtruks gaivint tave...

Štai – lyg dvasia kokia – prie durų bestovįs Mikas! Urtė negirdėjo jo įeinant. Staiga nutilo jos balsas lyg nutrūkusi kanklių styga. Iš išgąsčio knyga iškrito iš rankos. Bet ne toks buvo išgąsčio pajutimas, kad širdis sustotų plakus, kad kūnas sustingtų iš baimės; tai buvo džiaugsmu drebąs sujudimas.

Labai mandagiai Mikas paėmė knygą ir padavė Urtei:

– Giedok toliau, aš pasiklausysiu. Man taip be galo patinka tavo balselis!

– Dabar nebegaliu giedoti, tu mane per daug išgandinai, – truputį drebančiu, iš sujudimo užkimusiu balsu kalbėjo Urtė.

– Gaila, o aš maniau, kad tu mane pamačiusi pradžiugsi.

– Tik veizėk, kaip jis įsivaizduoja!

– Aš žinau, kad merginos, vaikiną pamačiusios, visada labai džiaugias.

– Na, kaži, ar visada.

– Taip, visada, vis viena, koks vaikinas bebūtų.

– Ak, tai tu ir toks... by koks?

– Ką, aš tau by koks?

– Ne, bet... kaip tu sakai...

– Hm. Bet aš visoms mergoms patinku! Žinau, kad ir tau patinku.

– Na, negudrauk per daug, gali apsirikti!

– Aš niekada dar neapsirikau, aš pažįstu mergas. Jos visos tokios.

Urtė nuraudo, bet šį kartą jau iš pykčio: „Kas jam tik šį vakarą įpuolė į galvą man tokius niekus plepėti? Koks jis įsivaizdavęs! Niekada jam nesakysiu, kad jis man patinka.

O taip, kaip dabar pasielgia, taip tikrai jis man nepatinka“, – visai nepatenkinta jo elgesiu, Urtė nusisuko ir išdidžiai iškėlė galvą.

– Na ką, nepatinku tau?

Urtė tyli ir pyksta širdyje:

„Kaip ilgai jis kartos vis tą patį kvailą klausimą?“

– Aš manau, kad tu nesiskirsi nuo kitų mergų ir tavo skonis nebus kitoks!

„Pfui, toks nemandagus jis gali būti! – Labai apsivylusi, nuliūdo Urtė ir nuleido galvą. – O aš jį taip labai garbinau! Ir kaip gerai, kad aš anąkart neprasitariau; širdies ant liežuvio nereikia nešioti.“

– Na, ar nieko nebežinai daugiau pasakyti? – erzino Mikas Urtę vis toliau.

– Ne, tu man nepatinki!

– Tikrai ne? Ir nėmaž?

– Nėmaž!

– Šitaip? Bet aš tavo žodžiais netikiu.

– Tikėk netikėk, man vis viena, nepatinki man, ir gana! Kam man reikia būti panašiai į kitas mergas?

– Bet tu nesi kaip kitos kaimo mergos!

– Susyk! O kaip čia?

– Ne, tu nesi kaip kitos, aš tik norėjau tave kiek paerzinti, norėjau matyti, ar moki pykti, ir norėjau kiek su tavim pasiginčyti. Bet turiu pripažinti, kad tu ne tokia kaip kitos.

– O kodėl ne?

– Todėl, kad tu man patinki, o kitos mergos man nepatinka.

– Ak, tik dėl to!

– Na, o dabar patinku aš tau?

– Ne! – atkakliai, bet jau šiek tiek linksmesnė atsakė Urtė.

– Užsispyrėlė tu, bet vis tiek tu man kartą prisipažinsi.

– To tu nesulauksi!

– O jeigu sulauksiu?

– Nesulauksi! Tai jau veikiau ansai ąžuolas ten darže ant galvos pasistos.

– Netyčiokis, mergele!

– Kas man gali ką padaryti!

– Esi tikra?

– Taip tikra, kaip šį vakarą šeštadienio vakaras!

Nepatenkintas atrodo Mikas, o Urtė džiaugiasi:

„Aa, pirma jis mane erzino, dabar aš jam atkeršysiu. O, kad tu žinotum, kaip aš tave myliu! Bet dar gana laiko, pasisakysiu vėliau, jeigu nesuprasi manęs kitaip. O dabar ne, dabar tylėsiu!"

– O jeigu aš tave myliu? – prabilo vėl Mikas.

– Netikiu ir netikėsiu! – Bet širdis jos džiūgavo. Dieve, kokia ji laiminga!

– O jei tai tikra tiesa, ir tau atvirai pasakysiu, kad dar nė vienos taip nemylėjau, kaip tave?

– Netikiu, netikiu!

– Urte, kodėl tu tokia atkakli šį vakarą? Mergos paprastai nebūna tokios.

– Ir vėl mane sulygini su kitomis. Kokia aš esu, tokia ir paliksiu. O tu nori mane prigaudinėti. Eik iš mano kamaros!

– Iš tavo kamaros! Ha ha ha, kokia tu juokinga. Iš tavo kamaros! Ne, neisiu, o eisiu, kada man patiks.

Ir nepasijuto Urtė, kaip Mikas ją per liemenį jau apkabino ir ant savo kelių pasisodino.

Jau nieko jis nebeklausė daugiau, jau jokio atsakymo nebereikalavo, o karštai ėmė ją glamonėti, meiliausius žodžius į mergaitės ausį kalbėti, kokių Urtė dar negirdėjusi. Daug ko ji nesuprato, o tik nujautė, kad tai ko ypatingo esama, ko ji dar nepažįsta. Bet vis artyn ir artyn jau ateina išsipildymo valanda. Ir Urtė sudreba lyg apušės lapas.

Laimingajam laikas neribotas, laimingasis neskaito valandų. O kas laimingas? Laimingas tasai, kurį didžiosios, žodžiais neišreiškiamos meilės bangos paskandina savo gilybėse.

Paskendusi aistringos meilės vilnyse, užmiršo Urtė visas ribas, visus geruosius užsimojimus. Užmirštas ir sąžinės balsas.

Lauke sulojo šuo; parėjo žmonės iš surinkimo. Mikas Sobrys mėgino atsipalaiduoti iš apkabinančių jį rankų ir išeiti, bet Urtė apglobė jį dar stipriau.

– Palik! – tarė ji.

APSIVYLIMAS

Teka upelis srauniai, teka upelis vinguriuodamas, aplenkdamas kalvas ir kalnelius, nešdamas drauge, kas pakeliui pasipainioja, ką nuo pakrančių atplėšia, atpalaiduoja. Toli jis teka, toli jis neša per slėnius ir daubas, pro kalnus, kaukarus į jūres marias.

O kartais jis ir sustoja, jei užgula akmuo jam taką, jei

užpila kas nors išdykaudamas jam vagą. Bet neilgam: sustojęs pustyliai sau šneka, galvoja upelis – burbuliuoja, ir štai jau vėl surastas senasis arba naujas takas. Ir didžiu stropumu, atkakliu užsispyrimu, nesugaišdamas skubinasi tolyn tolyn jisai, į jūres marias.

– Nebegrįšiu niekada ten, iš kur pareinu, – sako jis, – ir nestovėsiu vietoj, nebegaišiu, – kalba sau upelis, šokinėdamas per akmenis, kliūtis. – Skubėsiu greičiau į jūres marias. Toks mano tikslas, taip man likta.

Taip plaukia, taip teka ir žmogaus gyvenimas, nors jo vaga kartais daugiau iškraipyta. O kartais atrodo, lyg žengdamas pirmyn per tiesiai ir per greitai nueina į praeitį jisai, o kartais – iškraipytomis vėžėmis, pamažu, vos pastebimai, slenka į amžinybės marias. Bet visada jis pasiekia tikslą savo laiku. Kas įvykti turi, įvyksta. Toks jau žmogaus likimas!

Krizas Šimonis jau atidavė ūkį sūnui Viliui, kuris Naujiems metams grįžo iš Dortmundo, susitaupęs kelis grašius. Atitekėjusi pavasarį jaunoji pradėjo savotiškai šeimininkauti.

Visų pirmiausia atsirado naujas pasivažinėjimo vežimas pašiūrėj.

– Kur jau čia nuvažiuos jaunoji Šimonienė! – šaipėsi kaimynai. – Kur čia jau tos šventės, tos iškilmės mums, būrams, yra!

– O tie Šimonių arkliai – katinukai, visai nepritinka prie to mandriojo vežimo, – pastebėjo aukštujiškiai.

Nepritiko, tai žinojo ir marti. Užtai netrukus jau du jaunu raudu arkliu žvengė ir spardėsi Šimonių tvarte. Tie pri-

tiko pasivažinėjimo vežimui, pritiko ir jaunajai puikiajai šeimininkei.

Ir gyvulių naują veislę reikėjo būtinai įsigyti. Jaunajai nebepatiko žalmargės karvutės – šėmargės jos turėjo būti.

Bet visam naujajam perversmui reikėjo pinigų. Sutirpo Viliaus sutaupytieji skatikai, sunyko Etmės atneštoji dalis. Pasidarė dar daugiau skolų. Ir reikėjo pradėti iš naujo taupyti, reikėjo pradėti šykštėti.

Jau pirm Viliaus vedybų žmonės buvo bepradedą kalbėti, kad senieji Šimoniai matysią ko nematę, gavę Lūžių Etmę į marčias. Ir šykšti ji, ir pavydi, ir pikta, kartais lyg pasiutusi katė puolusi ant savo motinos.

Bet Viliui ji patiko, ir jis ją paėmė!

– Aš pats ne toks jau apsisukąs, – sakė jis, – tai reikia man nors kiek griežtesnės žmonos, kuri tikrai mokėtų gyventi. O jeigu ji šykšti, na, tai jau jokia yda. Ar nesako priežodis, kad vyras su vežimu tiek iš namų neišveža, kiek žmona gali išnešioti žiurstu. Etmė nenešios.

Bet žmonių paprasta vainoti. O ir sakoma, kol du į porą sueina, kipšas devyniasdešimt devynias poras batų nudrasko belakstydamas, piktas kalbas bekeldamas. O jei ir tada nepasiseka į porą einančius perskirti, tai jis pakiša seną bobą.

Viliui Šimoniui vedant, kipšas nesuspėjo nei devyniasdešimt devynių porų batų nuplėšti, nei bobos pakišti vainojimams.

Kai tik Vilius grįžo iš Vokietijos, tuojau padavė šaukti bažnyčioj ir iškabino prie seniūno. Prabėgus kelioms savaitėms – jau ir vestuvės.

Ir paliko vainotojai benorintys.

Bet tųjų liko teisybė, kurie dar suspėjo savo nuomonę pareikšti prieš Viliui vedant Etmę prie altoriaus. Juk dar tik pradžia, o jaunoji šeimininkė jau griežtai pareiškė: išimtininkai neprisirašę turėti ant išimtinės dar ir trečią žmogų.

– Iki Kalėdų, manęs dėl, tegu bus Anė dar namie, bet po Kalėdų turi ji išeiti.

Po ilgų ilgų laikų arba net visame jos amžiuje pirmą kartą sudrebėjo Ilžės Šimonienės širdis. Ne, ji tikrai neatmena tos dienos, tos valandos, kada josios širdis būtų buvusi perimta tokio išgąsčio. Išvaryti į žmones nesuaugusią, jauną mergelę! Tai tiesiog baisu. Urtė buvo nors beveik dvidešimt metų ir išėjo prie išmintingų žmonių!

Bet dėl ramybės namuose – reikės Anei išeiti. Ir tyliai, niekam nematant, išimtininkė Šimonienė perbraukė rankove per akis. Ne, dar neprivalo niekas matyti ją verkiant.

Krizas Šimonis tylėjo. Ką sakyti, juk buvo marčios tiesa. Tik širdyje krimtosi, kam neprisirašė galį ir dukterį namie laikyti. Bet dabar jau kas padaryta, – padaryta. Nebeatšauksi.

Motina Šimonienė bandė dar Vilių nusitverti:

– Tai sakyk, vaikeli, vos pradedate gyventi, ir jau pradedate mus skriausti.

– Kas čia jus jau taip labai skriaudžia!

– Ale, žmogau! Tai tokiu būdu negalės nė viena mergelė namo pareiti, nė per šventes. Taip dar nėra buvę. Ir taip neturėtumėt nė jūs elgtis. Į kaupą tatai neina.

Bet Vilius lyg pavargęs lažininkas pečiais patraukė ir nuėjo, palikdamas motiną vieną stovėti.

Kitas energingas, nors ir visai beprasmiškas Etmės darbas buvo nugriauti darže stovinčią senąją klėtį ir pastatyti kieme špykerį.

Bet šį kartą nusigando Vilius ir jau kiek energingiau ėmė priešintis:

– Ale, Etmike, ką tu dabar prasimanai!

– Žinai, vaikuži, aš nekenčiu tokių senų urvų, kur ir pelės jau nebesusiranda. O dar darže. Būtinai ją reikia nugriauti!

– Etmele, atsižvelk, meldžiamoji, į tai, kad man, mano tėvams, mano seserims šitas urvas labai brangus! Kokia ta klėtis man maloni, kaip tau tai pasakyti. Juk mano tėvų tėvai ją čia rado. Jau tuokart ji buvo sena klėtis – tokia kaip šiandien, ir niekas nežino, kas ją kada nors čia statęs. Ji vis čia stovi ir nemano taip greit dar griūti. Joje buvo sukrauta visa nauda, kai mano tėvų tėvai dar turtingi žmonės buvo. Joje ilgą laiką gyveno mano tėvų tėvai ir mano tėvas, kada jie buvo per ugnį ėję. Nors ugnis tuokart ir visa ką prarijo, bet nedrįso užgauti klėties darže.

– Na, tai aš susimilsiu, – šaipydamasi atsakė Etmė, – ir netrukus duosiu tą jūsų dievaitę nulaužti.

– Ne, Etme, ji ne mūsų dievaitė, ir aš jau ne toks minkštaširdis, kad taip labai prisikibęs prie senų sienojų laikyčiausi. Bet kaip sau bebūtų, ši klėtis savo senais pagražinimais, savo senoviškumu primena man tuos laikus, kada mano protėviai, mano tėvai – kada mes turtingi dar buvome ūkininkai; ji primena man, kad sena ir garbinga yra mūsų giminė, kad laisvi mes esame žmonės iš senų seniausių laikų, kad mes lietuvininkai ir...

– Ale kad tu kalbėti bemokąs kaip kunigas! Gaila, kad nepastojai kunigu ar advokatu. Bet juoką atmetus, kam čia senovę bekilnoti! Kas buvo, nebegrįš. O kad ji vis iš naujo tau neprimintų kaži ką tokio, tai imsime ir nugriausime ją. O pastatysime jos vietoj kieme, prie daržo kampo, naują špykerį.

– Bet aš to neužleisiu, – stengėsi priešintis Vilius. – Tai man per skaudu!

– Aš tavęs visai neklausiu. O kad nori, įsikišk tą kūtalę į kišenę.

Ir vieną kartą, jau einant rudeniop, parėjo Urtė namo apsilankyti. Ne tiek jau apsilankyti, kiek paguodos, patarimo prašyti.

Jau per Aukštujų kalną eidama, Urtė pastebėjo, kad tėviškėj kaži kas kitaip pasidarė. Čia statoma kaži kas nauja.

„Ar tai jau ir reikėjo taip greit imtis statybos?“ – pykterėjo Urtė. Bet, atsiminusi savo padėtį, ji suraukė veidą – ir dabar ji atrodo kaip moteris, kuriai gyvenimas nebe mįslė, kuriai gyvenimas, jau atskleidęs antrą pusę, rodo savo žiaurumą.

Pareidama Urtė nėjo per kiemą, bet kaip pratusi per daržą. Daržo gale jau iš amžių buvo varteliai. Pro vartelius įžengusi, Urtė paliko kaip nutrenkta stovėti.

Klėties, tos senosios, tos mielosios klėties nebėra! Ir tikrai jautė Urtė baisų smūgį. Motinai mirus, negalėtų širdis daugiau sugelti, sopulingiau jau negalėtų sudejuoti. Klėties nebėra!

Dar keletas rąstų guli aplinkui sumėtytų vienas per kitą, pora lentų, – ir viskas! Aptemo Urtei akys nuo karštų, su umaru beišsiveržiančių ašarų. Tuo akimirksniu baisiai menka ir varginga pasirodė Urtė savo akyse.

Visa kas dingo, net garbinga liekana iš senosios praeities, kurią pamačius, visada jauteis esanti ūkininko dukra. Ir garbinga jauteis, ir didžiuotis galėjai. Bet dabar, tiesa, nors klėtis ir tebestovėtų, – didžiuotis nebėra jau kaip.

Urtė beveik praėjo pro tėvą, kuris, ant vieno rąsto galo atsisėdęs ir galvą rankomis parėmęs, kaži ką liūdnai mąstė.

– Urtike, tu?

Urtė stabtelėjo:

– Ve, čia tėtis.

Daugiau nieko. Tik priėjusi pabučiavo tėvui ranką ir, atsisėdusi šalia jo, priglaudė prie jo peties savo galvą.

O ašaros tik teka, tik ritasi per veidus.

– Kalėdoms ir Anė jau turi eiti į žmones, – po ilgos tylos prabilo tėvas, – marti taip nori.

Urtė tyli, ir ką atsakyti? Rasi Anelė ir kitokią vietą ras negu Urtė.

„Kaži ar sakyti tėvui? Tegu jis paskui motinai pasako. Bet ne, nesakysiu, jie gelbėti negali ir negelbės! O čia jau nebe namai, jau tėviškė svetima! Jau čia nuvargusios galvos nebepadėsi pasilsėti. Šiandien čia jau neberasi širdžiai paguodos. Iš kančių ir nuo gėdos bėgdama čia jau neberasi priebėgos; nuo badančių pirštų čia jau nebepasislėpsi.“

– Gaila, labai gaila ir man tos klėties, – kiek patylėjęs pradėjo vėl Šimonis, manydamas, kad Urtė tik vien dėl jos taip

graudžiai sielojasi. – Ir kas galėjo manyti, kad mūsų martelė tokia negera. Džiaukis, Urtele, kad turi gerą vietą. Palaikyk ją ir kitus metus.

Urtė kone garsiai sukliko iš sielvarto.

„Jūs nuvarėte mane į pražudymą!“ – norėjo ji sakyti, bet juk tėvas kenčia ir be to jau gana.

– Atsimenu džiaugsminga širdimi, – pradėjo vėl tėvas, – kokia laiminga, kokia linksma tu buvai pavasarį, per Viliaus vestuves. Kokia tu mums dėkinga buvai už tai, kad mes tave pas Sobrius, o ne kur kitur išsiuntėme tarnauti.

„Taip, pavasarį, tuokart buvau laiminga! – pamanė sau Urtė. – Tuokart mylėjau, buvau mylima gražiausio vaikino pasaulyje. Tuokart man pasaulis tikras rojus buvo. O šiandien?“

– Ir tavo dailumas! Kaip tu visiems patikai! Kaip visi vaikinai paskui tave bėgo. O Gražtaitis, marčios giminaitis, jau kiek kartų buvo pas mane atbėgęs. Ir kaip jis man meilaujasi, ir tik vis apie tave klausinėja. Bet tokio žento aš nenoriu. Kad per vestuves nebūtų prigėręs kaip veršis, rasi šiandien ir kitokios nuomonės būčiau. Kalbama, kad jis ir mergą turįs. Ak, tu su savo dailumu gausi ir geresnį vyrą, ne tokį girtuoklį.

Senis visai užmiršo ir klėtį, ir visas liūdnąsias mintis, ir beveik puikybės pilnas jis dabar atrodė.

Bet, seni, kodėl nė karto nepažvelgi į savo dukrelę? Ar tu nematai, kad josios dailumas, josios veido skaistumas pridengiamas kaži kokiu paslaptingu šydu? Pažvelk arčiau, štai juk Urtė vos pastovi ant kojų.

– Mikai, Mikeli, kodėl tu dabar taip labai nuo manęs šalinies? Ar tu nežinai, kad man tat skaudu?

– Ne taip jau labai šalinuos, ne taip jau labai gretinuos. Bet juk tu ir pati žinai, kad jau pradedama apie mudu kvailybes kalbėti. Tai ir geriau, kad žmonės mudu menkiau krūvoj temato.

– Mikai, ar tu jau nebeatsimeni, ką tu man pavasarį žadėjai? Ar jau nebežinai, ką tu man kalbėjai?

– Na, ką jau tokio?

– Neapleisti, nepaniekinti manęs ketinai. Sakei, kad reikės, vesi mane. Paskelbsi visam pasauliui, kad aš tavo žmona. O šiandien tai jau taip būtinai reikalinga. O tu nebenori su manimi nė kalbėti. Tu nebenori manęs nė mano nusiminime paguosti.

– Kodėl nusiminei? Kokia bėda tave spaudžia?

– Dieve brangusis! Mikai, juk tu žinai!

– Nei tu pirmoji, nei tu paskutinė, daug tokių mergų yra, ar kas čia ypatingo, kad ir tu...

– Mikai, mielasis, tu pats man sakei, kad aš ne tokia kaip kitos mergos, tu pats mane...

– Bet dabar matau, kad tu – kaip ir kitos mergos. Kad tik kas atsitinka, tai tik ir vesk jas, tai tik ir vesk! Daugiau nieko ir nežino, – šaipydamasis šėlo Mikas.

– Dabar jau ne laikas ginčytis, Mikai. Vasario mėnesį...

– Kas bus vasario mėnesį? – lyg nekaltas avinėlis paklausė Mikas.

– Vasario mėnesį būsiu motina.

– Sveikinu jau šiandien!

Nusiminimas, pyktis pagavo Urtę.

– Bjaurybe, nesigėdi iš manęs tyčiotis! Iš manęs, kurią tu prigavai. Ar nebėgiojai man paskui? O dabar mano garbę kojomis mini. Dabar džiaugies mane pražudęs, mane varguose paskandinęs.

– Matai, visai kaip kitos mergos: tu prigavai, tu bėgiojai paskui mane – pfui! Kiek aš tau paskui bėgiojau, tiek ir tu man bėgiojai, ir tokių priekaištų jau nedaryk daugiau!

– Bet kur aš dabar dingsiu? Motina ant manęs taip supyko, kad uždraudė ir namo pareiti. Ak, o ji juk čia kalčiausia! Dabar aš atsimenu, kodėl mano širdis kratėsi, kodėl nenorėjau čia pareiti. Jau tuokart nujautimas sakė, kad čia bus mano pražūtis. O taip dabar ir yra. Mikai, Mikeli, aš vis dar tikiu, kad tu manęs neprastosi. Ta didžioji meilė, kuri mudu jungė tuokart, ta pati juk tebejungia mudu ir šiandien! Ar ne, Mikai? Juk tu tik esi mano? Mikai, nors vieną žodelį, nors vieną krislelį lūkesčio!

– Ar tu ir tikrai tikėjai, kad aš tave kada nors paimsiu? Ką pasakytų mano gentys?

– Ak, šitaip! Taip. Bet mano gentys jau pasakė: „Kam užsidėjai su tokiu ūkininko sūnumi, o dar surinkimininkų vaiku!“ Tie tai didžiausi prigavikai!

– Snukį laikyk, mergel! – suriko dabar Mikas pilna gerkle. – Ne vienas gali liudyti, kad tu man paskui bėgai, o ne aš tau. Žinai dabar? O rasi neužsidėjai su mūsų bernu Stepu? Bet tu manai, aš geresnis kąsnis, iš manęs galima ko gauti. Negausi, mergele, nemanyk. Eik man iš akių, pasileidėle!

Tai pasakė ir apsigręžęs nuėjo sau. O Urtė pargriuvo ant čia gulinčio gluosnio ir pradėjo skaudžiai verkti.

„Ką sakė jis? Pasileidėle! Su kitais vyrais užsidėjai. O ta neteisybė! Dieve, ta neteisybė! Niekas neviliojo, niekas nė nemėgino manęs vilioti, nė vienas nepalietė manęs. Tik šis vienas, tik šis pirmasis. Ir kaip aš juo tikėjau, kaip aš jį mylėjau! Dieve, ar tai atlyginimas už tokį šventą pasitikėjimą! Tiesa, ne jis vienas kaltas, ir mano kaltė. Kodėl nebuvau tvirtesnė? Kodėl nestūmiau jo nuo savęs? Kodėl? Taip, kodėl, kodėl? Šiandien jau per vėlu... Ką sakė jis? Aš geresnis kąsnis, iš manęs galima ko gauti. Neprašysiu nieko iš tavęs, išvadžiotojau!"

Kieme pasigirdo piktas šeimininkės balsas.

– Kur Urtė? – klausė ji ateinančio sūnaus.

– Ji sėdi už skūnės ant gluosnio ir, regis, laukia savo jaunikio Stepo.

– Pone brangusis, tuojau atvažiuoja svečias, kiek dar darbo, o ji ims ir pasislėps. Urte, ar tu jau visai papaikai? Ar eisi į virtuvę! Ko čia dabar pasisėdusi lauki verkšlendama? Dabar jau ar liesi ašaras, ar ne, niekas nebegelbės. Reikėjo pirma apgalvoti, o ne su visokiais niekšais užsidėti.

– Aš nežinojau, kad tavo sūnus toks niekšas.

– Ar tu, pasileidėle, dar vis mano sūnų kiši ir nesigėdysi čia mūsų garbingus namus apteršti! Mano sūnus ne toks, kad bėgtų paskui tokios šavalkos ir pasileidėlės.

– Tavo sūnus mane šavalka ir pasileidėle padarė!

– Sakau, burną laikyk, neapkalbėk mano sūnaus! – nebesusivaldydama iš apmaudo, Sobrienė prišoko ir kirto Urtei į veidą taip, kad ši apsipylė kraujais ir pargriuvo ant žemės.

Palikusi Urtę begulinčią, nusiskubino Sobrienė sutikti pro kitus vartus beįvažiuojantį žodžio sakytoją. Ir ta pati ranka, kuria sukruvino ji bejėgę mergaitę, meiliai spaudė sakytojo dešinę. O liežuvis lyg medum pateptas taip sklandžiai širdingų žodžių mokėjo pasakyti, tas pats liežuvis, kuris mirtinai įžeidė Aukštujų Šimonytę.

Kaip ilgai čia Urtė gulėjo, ji nė pati nežinojo. Niekas neatėjo, niekas ja nesirūpino.

Iš surinkimo galo atskambėjo giedojimas:

Kaip dievas deda, tink visaip,
Jis daro vis teisiausiai...

Ar tai ne likimo šaipymasis, ar tai ne gyvenimo ironija? Ten gieda liaupsės giesmes savimi patenkinti „doringieji“, o čia verkia ir vaitoja išstumtas iš jų tarpo nelaimingas vaikas.

Dėl ko išstumta? Dėl to, kad mylėjo. Bet ar žmogui nelemta mylėti? Taip. Tai kodėl paskui šita kančia?

Ir kas atsakys į šitą klausimą?!

Ar ji ne tą pat darė, ką tūkstančių tūkstančiai pirm jos, po jos, ką visas pasaulis daro? Kodėl kitų šitoks veiksmas pagiriamas, šventu laikomas, net nusilenkiama prieš jį?

O ji, ji pasileidėlės vardą nusipelnė, ir kiek sielvartų jai dar užkraunama nešti. Ir tik jai vienai!

Kodėl meilės, tikrosios, šventosios meilės vaisius reikia aplaistyti tokiomis karčiomis ašaromis? Kodėl jie auginami paniekoj ir pašaipoj? Kenčiančiam sunku išspręsti šį painų klausimą, ir ne jo tai darbas!

Šitą teisę pasilaiko sau likimas.

Kaip dievas deda, vis gerai,
Jis mano yra šviesybė... –

gieda surinkimas. O Urtė vaitoja:

– Dievas – šviesybė! Jau nebe man. Kodėl jisai manęs, bėdoje esančios, nenori gelbėti? Juk jis, visa žinąs, visagalis, mato ir girdi, kas su manim daroma. Ar tai ne į dangų šaukianti neteisybė? Ir kodėl jis nebaudžia tų žmonių, kurie mane taip skriaudžia? Kodėl leidžia mane kojomis trypti? Ar tik dėl to, kad mylėjau? Dieve, kuo prasikaltau aš tau, kad mane taip baisiai baudi?

Berods bais' sunkūs yra vargai,
Tik neketu baisėti... –

atskamba iš surinkimo.

– Kokie vargai spaudžia tuos, ten, troboje sėdinčiuosius ir savo didžiausioj fariziejaus saulėj besišildančius? Jie tokie šventi ir teisūs ten, kad visai užmiršta kitų kančias, ne: jie jų visai nesupranta! Rasi dar šiandien man sakytojas ausis pripasakotų, kaip reikia doriškai elgtis. Pragaro kančiomis grasintų man už mano nedoriškumą. Argi aš tai taip nedoriškai ir elgiaus? Ne, aš tik mylėjau!

– Ale, Urtele, eikš pagelbėti, aš nevalioju visko viena atlikti. Kas dar daryti! O tu sėdi rankas susiėmusi. O Jėzau, kas atsitiko? – nusigando Barbė, pamačiusi Urtę kruviną. – Ar tau negera, ar tu virtai? Eikš, aš įvesiu į kamarą, kas buvo?

– Sobrienė mane mušė.

– O ką tu jai padarei?

– Kai ji mane taip baisiai barė, tai pasakiau, kad jos sūnus niekšas... ir tai...

– Tu tikrą teisybę pasakei, jis didelis niekšas! Tave prigavęs, jis lenda dabar prie manęs. Meilių meiliausių žodžių jis man žino pasakyti. Bet aš tam nelabajam jau savo nuomonę pasakiau. Aš visai tikiu, kad tuos pačius žodžius jis tau bus kalbėjęs. Ale aš jam taip pasakiau, kad jis niekada jau nebedrįs man į akis lįsti. O nuo Kalėdų eisiu šalin. Ak dieve, aš turiu eiti, kiek dabar darbo! Eikš, nuvesiu tave į kamarą.

– Ne, Barbele, palik mane čia, rasi galėsiu numirti.

– Nepaikuok, eikš, sakau. Dėl to tu nemirsi, o dėl Sobrienės antausio ir ne.

– Eik namo, duok man nusiraminti, rasi aš pareisiu.

Paliko Urtė vėl viena, bet neilgai, – lyg tyčia atsiųstas, atsirado Stepas. Nustebo jis ir nusigando, pamatęs Urtę čia besėdint.

– Kas tau, Urtele? Kokia tu atrodai?! Kas tau atsitiko, ar virtai, ar kas mušė? Eikš, aš nuvalysiu.

Kokia gėda dabar! Dabar dar ateina jis, ir dar savo pagalbą siūlo. Urtė norėtų, kad žemė prasižiotų, ją gyvą prarytų. Malonumas tai būtų! Kiek ją Stepas Kilaitis perspėjo tik neužsidėti su ūkininko sūnumi. Visa jis į vėją kalbėjo. O šiandien? Ir šiandien jis ateina, nori jai padėti. Ar šiandien jis prikaišios jai negerą jos elgimąsi? Ne, jis nieko nesako.

Atsimena Urtė, dar visai neseniai jis perspėjo ją: „Nesi-

džiauk su ūkininko sūnumi, iš to nieko gero neišeis!“ Neišėjo, šiandien ji mato tatai pati. Ir šiandien jis gali sakyti: „Ar aš nesakiau!“ Bet jis nieko nesako.

Tik vandens atnešė, nuplovė kraują ir nuvedė Urtę į jos kamarą.

GYVENIMO RATAS SUKASI

– Tai tiek iš tos dailiosios Šimonikės! Nusmuko visas gražumas. Ak, tokia jauna mergelė taip greit susitepė! Taigi, taigi, su tomis puikiosiomis, su tomis puošniosiomis daugiausia taip išeina.

– Ale ir prasimanyti su ūkininko sūnum, o dar su Sobrių Miku!

– Na, taigi! O ką ji dabar darys?! Jaunoji Šimonienė anąsyk sako: „Nė prie angos neprisileisiu palaidūnės! Visą Šimonių vardą apteršė. Tegu sau eina dabar kur žino. Mokėjo prisivilioti ūkininko sūnų, tegu dabar moka jį ir laikyti.“

– Prie Bintakienės, girdėjau, ji pareisianti.

– Ak, prie Bintakienės! Na, dieve saugok į tosios nagus pakliūti! Ta tik Urtę gyvą be druskos suės.

– Bet ką daryti: skęstantis ir už skustuvo tveria. O antra atlenkus, juk sesuo, mokės atsibarti.

Kaip šilų viensėdijų bobelės žinojo pasipasakoti, taip ir buvo. Tikrai Urtė po Kalėdų parėjo prie Bintakių.

Kaip gerai būtų buvę pas tėvus pareiti! Nors motina ir barė, ir ūdijo, bet motinos širdis ir gailestį pažįsta.

Kada šita nelaimė atsitiko, tai Ilžė Šimonienė gana dažnai atsiminė anuos Urtės žodžius: „Jūs varote mane į pražudymą!“ Gana dažnai lieja dabar Šimonienė graudžias ašaras dėl savo dukters. Nebūt juk reikėję taip griežtai nusistatyti, kad nenorėjo Urtė eiti į Vaičius, ir nebūtų reikėję taip varu siųsti.

Bet ir Urtė pati kalta. Jau tiek paaugusi buvo, kad galėjo suprasti, jog Sobriukas jos niekada neves. Sobriai ūkininkai, turtingi, nori turtingos ir marčios.

– Ar ne gana savo dukteris mokiau neklausyti vyrų saldžiųjų žodžių! Dabar matau, kad visa kas į vėją kalbėta. Ar ne gana vedžiojau jas po surinkimus, kad įsidėtų į širdį, ką sakytojai sako. Visa kas veltui, – sunkiai atsiduso Šimonienė ir nusišluostė skepetos kampu ašaras.

Bet namo pareiti Urtė negalėjo dėl marčios, o kur kitur dingsi: reikėjo eiti pas seserį.

O Bintakių maža trobelė, menkai ir vietos. Tik viena stuba per visą galą. Nė stubelės neatmuštos. Nelieka pinigų lentoms.

– Kad tik danguje mes tiek vietos turėtum, kiek pas mane yra, – sakė Marė. Ji ne taip labai jau Urtės pareinant norėjo, bet tikėjosi šiek tiek gero iš jos turėti. Juk Urtės ir dalelės keli grašiai taupymo kasoj, ir alga su visomis pasėlėmis...

Ir parsikraustė Urtė.

Pasistatė savo lovelę į tamsiausią kertę. Įnešė ruginių šiaudų iš skūnės, primurdė pilną lovą, užtiesė pakulinę drobulę ir, pataisiusi savo guolį, pasisėdo ant lovos krašto.

Asloj roplioja jauniausioji Bintakienės dukrelė Marikė.

Aplink ją šokinėja Jurgutis, jau keleriais metais vyresnis vaikiūkštis.

Bintakienė, sėdėdama prie lango, lopo vyro kelnes ir barasi:

– Tas nevidonas vėl snukiu ardamas pareis.

– Juk pirma nemėgdavo jis gerti? – paklausė Urtė ne iš smalsumo, bet kad tik ką nors pasakius, nes šiaip gali Bintakienė pamanyti, kad ji vėl „snukį susukusi“.

– Te, juk girtuoklis tikras jis nėra. Bet gaudamas nestumia lašelio šalin. Vilkas patsai mielai į stiklelį žiūri, tai duoda jis ir darbininkui pasriubsnoti. O Jonis, kai tik prisigeria, ir protą pameta. Anądien parėjo iš turgaus nusipešęs, visas kruvinas. Su broliu mat susikibęs. Ūdijau jį, gėdinau: „Eini su broliu peštis, – sakau, – šunaky!“ – „Argi aš svetimą ieškosiu?“ – atkirto jis man. Na, ir eik, barkis!

Linksma pasigirdo lauke dainelė:

Taurelę gerdams dūmojau,
Vom Berg bis über die See:[46]
Kur šią naktelę nakvosiu,
Du schöne Dorade![47]

Įstragaliavo Bintakis į vidų, niekaip nebesuvaldydamas savo kojų.

– Aš tau pasakysiu, kur tu nakvosi: už angos tave išmesiu, bjaure! Ar vėl tau gatvė per siaura buvo? Koks išveizi nusimaurioj̨ęs! – plūdo Bintakienė.

[46] Nuo kalno per visą ežerą (*vok.*).

[47] Gražioji Dorada! (*vok.*)

– Bl-bliurbas l-l-laikyk, o-o-o kad aš t-t-trenksiu su a-atkale, tai ir d-d-dantys išlėks!

– Kieno, ar tavo? Liežuvio nebeapverčia, ale koks dar: drąsa kaip ožio, jėga kaip gaidžio.

„Kad Marė tylėtų, juk jis atsigultų, ir būtų viskas gerai!“ – dejuoja Urtė.

O Bintakis jau pasistojo eiti žmonos mušti. Bet kaip pasistojo, taip ir pargriuvo kaip ilgas, gerai dar atsitrenkdamas kakta į krosnies kampą. Urtė sukniubo į patalus:

„Dieve, kur aš pakliuvau! Tik nematyti, kas daugiau dar atsitiks.“

Tačiau ausų užkimšti negalima: vaikai klykia lenktynėmis, o Bintakienė keikia, barasi:

– Urte, nepasislėpk dabar, o eikš pagelbėti Jonį atkelti, nurėdyti: nuvilksime jį tuojau į lovą, tegul išsimiegos, nevertasis!

Urtei bjauru, širdis pyksta. Bet vos nusilenkė ji ant Bintakio, kaip šis ir pastatė akis:

– Ko nori tu, mergpalaike? Eik, kur tinkama; išmesiu tave ant galvos!

Pasitraukė Urtė ir išėjo pro duris. Tik kur eiti? Ji atsisėdo prieangy ant suolelio ir suėmė galvą abiem rankom.

– Viešpatie, viešpatie, kas aš, kur aš?! Koks išganymas būtų dabar numirti!

Šluodamas aplink prieangio kertę, vėjas sukaukė lyg alkanas vilkas ir nujojo į laukus. Tik šaltasis jo kvapas pjautė pjovė Urtei per kojas, per visą kūną. Pamėlynavo Urtė nuo šalčio, pirštai ėmė stingti. Kad bent nušalti ji galėtų!

Tačiau jos kančių juk dar tik pradžia. Viskas eina pamažu pamažu...

Po kiek laiko išėjo sesuo:

– Ar eisi į vidų, ve! Persišaldyti nori? Nebūk tokia opi. Ne tiek dar savo gyvenime išgirsi. Eikš į vidų!

Įėjo Urtė. Svainis jau knarkė. Bet stuba pasmirdusi degtine, net žadą tiesiog užima. Bintakienė ėjo vakarienės taisyti. O Urtė ėmė verkiančiuosius vaikus raminti, su jais žaisti.

Praėjo ir šitas vakaras. Kitą rytą Bintakis gėdingas, atsiprašė Urtės:

– Tu neklausyk, ką girtas sakau.

Bet Urtė verkia, o Bintakienė ūžia:

– Ką girtuoklis sukalba, tai nė kiaulė nesuės.

Rods, prisiėmė Urtę Bintakienė, bet ir pati pilnas ausis jai pamažu priskaitė:

– Kur dingsi dabar, būdama merga su vaiku? Prapuldei savo garbę, visi pirštais į tave rodys. Nė tarnauti tavęs niekas nebnorės imti. Kas jau ir norės mergos su vaiku! Galėtum juk ir į fabriką eiti, bet kas saugos tavo vaiką? O jeigu kas ir apsiimtų, tai ir norėtų, kad gerai užmokėtum. Tu menkai sau užsipelnysi, tai kas beliks vaikui? Galėsi vaiką prie Sobrių nunešti, tegu jie jį sau auginasi. Juk jų sūnaus vaikas. Bet jie tau augins, į kalėjimą leistų tave įkišti. Juk jei koks paprastas bernas būtų tavo vaiko tėvas, tai dar nieko nesakau. Rasi būtų tave ir vedęs. Juk būtų, kad ne daugiau, nors duoną užpelnęs. O kas dabar? Kaži kaip dar bus, rasi reikės ir karališkosios ar net daktaro! Tai tuos skatikus, kuriuos

turi pasidėjusi, jiems sukiši, dings jie kaip į vandenį. Aš per daug neturiu ir nieko negaliu duoti. Aš pati turiu savo vaikų. Ir rasi dar turėsiu. Turiu sava familija rūpintis. Dieve saugok! Tik vargą užsikoriau, gero iš to nieko jau neturėsiu. Reikėjo prie Sobrių palikti, tegu jie būtų visa kuo rūpinęsi. Kitaip neišeis: gausi eiti vaiku nešina elgetauti. Matai, kur tavo dailumas, tavo puikumas tave nuvedė. O dabar į mergą su vaiku jau niekas nebežiūrės.

Urtė dantis sukandusi tyli. Ir ką jau besakyti! Visa kas jau jos pačios seniai permąstyta. Marė jai nieko nauja nepasakoja. Ar ne geriau būtų, kad ji tylėtų? Nors dabar tylėtų. Ar ji ir nėmaž nesupranta, kiek Urtė jau kenčia dėl savo nelaimės? Kodėl ją dar krimsti?

Jau ašarų nebebuvo daugiau. Akys išverktos, išdžiūvusios, raudonos, skauda ir dega kaip ugny.

– Tokią negarbę ant Šimonių parnešti! – pradeda vėl Bintakienė, kiek pasilsėjusi. – Tėvas jau gana turi širdperšų dėl tos kivynos marčios. Ir tu jo žilai galvai dar gėdą padarai. Visi taip labai kratėmės to Karaliaučiaus, o ten rasi nebūtum taip pasileidusi. Bet dabar tavęs karaliaučiškiai ir apauksintos nebenorėtų!

„Kad tik pagaliau nutiltų sesuo!" – dejuoja Urtės širdis. Ji ėste ėda Urtę. Gana koliojo motina, gana šaipėsi brolienė. Gana priskaitė ausis Sobriai.

Kad nors vieną meilų žodelį būtų dar galėjęs ištarti Mikas, tai visa nelaimė būtų lengva buvusi, rasi net sunkioji našta būtų buvusi maloni.

Bet dabar jis jau rengiasi tikrai ūkį paimti, ir jo mintys

sukasi apie kitą merginą, kuri, nors ir nedaili, bet daug turi pinigų... tūkstančių.

– Ak dieve, – dūsavo Urtė, – ar tu manęs nesusimilsi!

Tik staiga įpuolė Urtei nauja, visai nauja mintis. Pirma ji purtėsi lyg drugio krečiama, kratėsi tos minties, bet ji įsivyravo taip tvirtai, kad jau jos išrauti visai nebegalima:

„Kaip būtų... juk Veviržas ne taip jau toli. Kiek čia truksiu nueiti – pusvalandį. Veviržas dabar iškilęs. Keletą sriubsnių šalto vandens – ir viskas baigta. Ir brolienei nebebūtų ko šaipytis, ir... Nebebūčiau nė vienam į kojas. Nustotų loję liežuviai! O mano kūdikis nebus stumdomas, nė vieno neapkenčiamas. Kas jau bent myli mergos vaiką! Taip, šiandien tau dar neskaudės, – kalbina Urtė savo kūdikį, kurio ji dar nemato ir nežino, koks jis bus, kas jis bus. Bet jai rodosi, kad jį jau myli. Jai rodos, kad ji mato jo akis ir girdi priekaištą. Ir, ramindama save, tyliai kalba ji toliau: – Bet jeigu turėtum augti tarp piktų žmonių, tuomet tau skaudės, kai jie tave dantinės. Kodėl pirmiau apie tai nepagalvojau? Juk būčiau išvengusi tiek daug negerumų!“

Urtė pašoko ir nė žodžio seseriai nesakiusi išėjo lauk. Lauke pūtė jūrinis. Aštrus lytus kirto į veidą. Urtė nėmaž nejuto, kad ji plonai apsirengusi, kad ji plika galva. Bet jau kieme lytaus lašai veržės iki kaulų. Ji išėjo iš kiemo ir pasuko per laukus Veviržo linkui.

Iš karto žengia ji pamažu, lyg dar apgalvodama, rasi grįžti. Bet štai jau pagreitina žingsnius. Greičiau, vis skubiau ji žengia. Jau pradeda bėgti tekina. Vėjas kaukia švilpia jai apie ausis, pučia į veidą aštrų, šaltą lytų – smarkiau

ir smarkiau. Rodosi, norėtų ją sulaikyti, nuo savižudiškų minčių nukreipti.

Veltui, Urtė to nežiūri.

Dar ilgokas galas iki Veviržo. Tik nieko nesutikti! Pamanys dar, kad beprotė bėga. Bet tegu sau mano, Urtei jau dabar vis viena.

Būrys vaikų pareina iš mokyklos. Pamatę bėgančią pusplikę mergą, pirma stabterėjo, o paskui šaukdami išbėgiojo į laukus.

Urtė visai nekreipia į juos dėmesio. Dar galas, dar galelis iki vandens; šaltoji srovė jau laukia, norėdama ją išvaduoti iš beširdiško pasaulio nagų.

Taip, tik ta srovė begali jai teikti ramybės, atilsio drėgname savo prieglobsty. Ir visa širdimi Urtė jau ten, toj priebėgoj, kuri atlaikys visą ant jos užgriūvančią nelaimę.

Jau nebetoli, visai nebetoli. Bet jėgos menkėja. Vėjas baisiau siaučia. Nudraskė jis jau ir kasas nuo galvos, pradėjo plėšyti, atsagstyti drabužius.

Kasos iširo, ir gražūs geltonieji plaukai draikosi aplink nusilpnėjusį ir visai nebedailų jos liemenį. Dar keletas žingsnių.

– Viešpatie, suteik man dar tiek jėgų, kad pasiekčiau upę! – meldžiasi Urtė.

Jau girdi Urtė bangų liūliavimą, jų viliojimą į amžiną, šaltą patalą. Ir vėjo ūžimas, kaukimas jai girdisi lyg liūdna mirties giesmė, kuri tačiau taip saldžiai ramina: atilsis, atilsis, atilsis tavęs laukia, tavęs, vargše!

– Štai jau mane vadina, mane moja! – kalba Urtė lyg ne savo lūpomis.

•

Bet staiga ji suklupo per akmenį, ir baisus skausmas kojos nariuose prablaivino jos protą.

– Dieve, kur aš esu, ką aš darau! Bet grįžti? Grįžti į tą pragarą, kad sesuo toliau ūdytų? Ne! Kad jau, tad jau, nebetoli!

Bet protas blaivėja daugiau ir daugiau. Pragaro kančių baimė pradeda ją bauginti. Ar ne už dvi gyvybes ji turės atsakyti prie viešpaties teismo krėslo? Grįžti? Ne, geriau į pragaro bedugnę. Ten kančios nebus didesnės už tas, kurias ji dabar kenčia.

Urtė stengiasi keltis: juk nebetoli, visai čia pat Veviržas, tik pakalniui. Bet visai jau išsemtos jėgos. O kojos nariai taip užputo, kad jau nė iš vietos.

Kaži kas už medžio – lygiai už to, ties kuriuo ji manė nusileisti į vandenį – plevėsuoja, šmėkšo? Ne, tai ne žmogus.

Ir pro Urtę praženge neišmąstomasis likimas.

Ir jai susyk taip lengva, ir jai susyk taip malonu. Nė šalčio ji nebejaučia, ir vėjo siaubimas – toli toli kaži kur dingęs. Ji dabar jau skirtumo nebežino, kas geriau, – ar gyvai likti, ar mirti. O kadangi pasiryžusi buvo mirti, tai ir bemąsto apie Veviržą, kaip ten nukakti.

Jau ir koja nebeskauda, tik atsikelti negalima, nebėra jėgų.

– Prirėpliosiu, – sako Urtė, – iki srovės...

Ir širdis, kuri stačiai skaudingai plakė, dabar visai aprimo. Ne, ne aprimo, o virpėjo. Taip slinko, taip rėpliojo Urtė upės link. Paraudo, išpurpo rankos, pirštai kažkodėl kruvini. Bet ar tai dar svarbu? O štai jau upė! Ak, Veviržas baisus. Aukštai iškilęs vanduo. Ižas. Tarp skubančių ledo lyčių matosi juodas vanduo – bedugnė.

Urtė dar nori atsiklaupti maldai, bet kojos jos nebeklauso, nes ji jų nebejaučia. Ji tupi prie pat srovės; bereikia tik pakrypti, ir jau būtų po visa ko. Bet širdis trūkčioja: juk vis dėlto baisu išnykti ir atsirasti kažkur – iš kur nebegrįši.

Urtė nori sudėti kryžium pirštus, bet ir jie nesiduoda valdomi. Dėl to ji tik delnus suglaudžia.

– Viešpatie, – sako ji, – atleisk man. Tu matai, kad kitaip negaliu. Atleisk ir mano skriaudėjams! Nepyk ant jų. Aš manau, kad tu nepyksi nei ant jų, nei ant manęs... O jį aš myliu ir dabar dar. Na... nežinau... Bus geriau, kad mirsiu. Numirs ir mano kūdikis... Mano... Tai ir geriau jam mirti dar negimus. Neskaudės... Amen... Ai! – Ji pati nusigando savo riksmo. Tas riksmas buvo baisesnis už besitrinančius ledus, už juodąjį vandenį. Urtė užmerkė akis ir...

Tik štai kaži kas staiga nutvėrė ir apkabino Urtės liemenį. Jau daugiau nebnusigąsta Urtė, tik mintis dar dygterėjo galvoj: kodėl trukdo mane? Juk vis viena turiu mirti ir mirsiu! Rods, mėgina ji išsisukti iš laikančių ją rankų. Bet susidūrusi koja vėl baisiai skauda, remti visai negalima. Kas ją laiko, ji nenori žinoti. Taipjau nenori, kad ansai žmogus ją pažintų. Surinkusi paskutines jėgas, iškėlė ranką ir mušė laikančiajam žmogui į veidą. Bet veltui, svetimasis nepaleidžia, nusitveria dar tvirčiau.

– Urte, ką tu ketinai daryti? Ar iš proto išėjai?

Urtė ir pati jau tiki, kad ji iš proto išėjusi. Ir kaip būtų kitaip? Nes žmogų, kuris kaip replėse ją laiko, ji gerai pažįsta: ji pažįsta Stepą Kilaitį, Sobrių berną. O juk ji žino gerai,

kad jis, paėjęs nuo Sobrių, išėjo namo, į Žemaitiją. Čia nėra jo ir negali būti. Aišku, kad jos protas jau suklydęs...

– Urte, kas verčia tave sau galą daryti? Pasakyk man, kas verčia?

Tai tikrai Kilaitis! Urtė pažįsta jo balsą, o tačiau negali ir nenori savo ausimis tikėti. Juk Kilaitis išėjo... Bet daugiau ir blaiviau galvoti jau ji nesugeba.

– Ar tu dėl to nori į vandenį šokti, kad Mikas Sobrys su tavimi taip begėdiškai pasielgė? Dėl tokio nevidono neverta sau galą daryti. Nusiramink, eikš, aš tave parvesiu namo. Niekam nesakysiu, kur tave radau.

Bet Urtė jau be žado susmuko į purvus.

Pamatęs apalpusią Urtę, Stepas Kilaitis dar daugiau nusigando negu matydamas ją norint pulti į Veviržą. Jis išsivilko savo švarką, įsiautė Urtę, bet nebežinojo, ką dabar daryti. Urtės tėviškė toli, čia nunešti jos negalima.

„Bet juk josios sesuo Bintakienė ne taip toli gyvena. Nunešiu ją ten. Nesakysiu, kur radau. Pameluosiu ką nors. Atiduosiu ją ten, įgraudensiu ir sakysiu, kad rūpintųsi ja, jos sveikata, jos gerove."

Saugiai paėmė jis Urtę ant rankų ir ėjo Aukštujų kaimo link. Urtė nesijudino, nedavė jokio gyvybės ženklo.

– Kad tik man benešant nenumirtų! – susirūpino Kilaitis. – O rasi jau numirė? Ne, Urtike, tu turi atsibusti, tu turi pasveikti. Jeigu tu manęs tik norėsi, Urtele, aš tave imsiu. Aš rūpinsiuos tavo kūdikiu, lyg jis mano būtų. Bet jeigu tu dabar mirsi, Urte, tai aš atkeršysiu Sobrių Mikui. Juk jis tik vienas kaltas dėl tavo nelaimės! Urte, aš atkeršy-

siu, vis viena kokiu būdu, jei ne kitaip, tai užmušiu jį kirviu ir pats eisiu į kalėjimą, – kalba ir kalba Stepas, bet Urtė alpulio glėby, toli toli nuo visų visų sielvartų ir atkeršijimo svajonių.

Žiaurus išaušo žiemos rytas, nors pagal kalendorių jau veik pavasaris. Bet žiema nuėjusi vėl sugrįžo, ir dar smarkesnė negu buvo.

Per naktį atsirado vėpučių kalnai. O ir ryte nenustoja pusčius ir vertus sniego. Jau nosies pro angą negalima iškišti. Šaltis trupina šakas ir laužo tvoras. Vėjas, čia verkdamas, čia dejuodamas arba cypdamas ir kaukdamas, apšlavinėja visas kertes anos trobelės, kur sunkiai sirgdama ir vaitodama guli Urtė Šimonytė.

Sesuo Bintakienė bambėdama išėjo pargabenti bobutę, senąją Tabalienę, kuri, nors taip ir neleista, ir, jei kas apskųstų, net į kalėjimą gautų eiti, – vis dėlto apylinkėj užėmė karališkosios vietą.

Abi parvyko nusibridusios po sniegus, drabužiai iki kelių sušalę į ragą.

Ir į pasaulį parvyko naujas žmogus.

– Mergelė, – pranešė Tabalienė.

Bintakienė suvyniojo kūdikį į senus savo vaikų vystyklus, įsiautė į didelę drobulę, išplėšė iš senų giesminių lapelį, kur lyg ironija parašyta:

Apverkiu ir apraudoju,
Ką piktai tik padariau...

Pridėjo prie mažytės kūdikio krūtinės, sukeitė rankeles, suvyniojo ir aprišo juosta.

Tada paėmė bobelė ją į savo rankas, pasimeldė, paskaitė ir pagiedojo.

– O kuo vardu ta tavo lėlė? – galiausiai paklausė Tabalienė Urtę.

– Rožė, – silpnai atsiliepė Urtė.

– Rožė? Ale pas mus dar nė viena mergelė tokio vardo neturi, – perspėjo Tabalienė.

Urtė dar niekada nebuvo pagalvojusi, kokį ji savo kūdikiui duos vardą. Jai niekada į galvą neatėjo mintis, kad ji kada nors privalės atsisverti ir pasakyti lemiamą žodį dėl savo kūdikio, kuris jai, tik jai vienai tepriklausys. Bet tuo akies mirksniu, kada bobelė paklausė apie vardą, Urtė pajuto savy kaži kokį patenkinimą, kaži kokį keistą malonumą ir džiaugsmą. Ir josios širdyje suskambėjo lyg šventa tokia giesmė:

„Mano dukrelė, mano Rožė!“

– Aš taip noriu! – tvirtai atsakė Urtė Tabalienei.

– Na, manęs dėl!

– Vardan dievo tėvo, sūnaus ir dvasios šventos. Amen! – kryžių metusi, peržegnojo Tabalienė ryšulėlį ir paguldė į vygį.

Jau anksti rytą Bintakis parnešė vygį, kurį buvo paskolinęs kaimynams, ir į jį įdėjo iš kūgio supešęs minkštų šiaudų. O Bintakienė užtiesė seną drobulaitę ir įdėjo, iš savo lovos galo ištraukusi, priegalvaitį.

– Labai silpna ta mergelė, rasi dievalis susimils ir paims ją pas save, – prabilo bobutė, rūpindamasi Urte.

– Ale! Jau kelintasis mergos vaikas ir miršta, – atkirto Bintakienė piktai. – Krauleidienės antai devyni kūdikėliai, visi tokie gražūs kaip angelėliai, jog džiaugsmas ir pamatyti, – kaip muselės išmirė. O, žiūrėk, jos sesers vaikas, mergos vaikas, jau vienuoliktų metų, – beprotis, rėkia kaip gyvulys, visa po savim daro; reikia vystyti, šluostyti kaip vos gimusį kūdikį.

– Žiūrėk, kaimynėle, čia parodytos tėvų nuodėmės. Tai pasėkos tėvų nusidėjimų. Kas nežino, kaip Putrikė, Krauleidienės sesuo, darkėsi. Ogi į tas dienas būdama, jau prieš pat galą, turbūt išsigaišinti norėdama, visaip monijos: ir nuo aukšto bertainio į kluoną šoko, ir per plačiausius griovius šokinėjo, žiemą basa lakstė. Na ir parėjo, kas pareiti turėjo. Dabar reikia naštą kantriai nešti. Tai jau tokia dievo valia. Juk ir Šventame rašte parašyta, kad tėvų nuodėmės pareina ant vaikų lig trečios ir ketvirtos eilės, nors kūdikis ir nekaltas. Tegul tik šią mergelę dievas sveiką išlaiko. Tegul ji auga ir tarpsta dievui ant garbės ir žmonėms ant pasimėgimo, – plepėjo sau Tabalienė.

Bintakienė kaži ką dar panarnėjo apie ponišką vardą, kad žmonės, kurie aukštyn keliasi, paskui žemyn krintantys. Taip ir su tokiais negirdėtais vardais.

Bet Urtė to viso nesiklausė. Pirmas gailusis mergaitės verksmas giliai įsiveržė į Urtės krūtinę ir pasiekė tamsiausiąją širdies gelmę, kur miegojo, lyg jos visai nebūtų buvę, motinos meilė. Dabar ji atbudo, pilna susimilimo.

Urtė jau nebejautė skausmų, jokių sopulių, visa kas užmiršta, tik nepasakomai galinga motinos meilė garsiai nuaidėjo.

„Aš noriu pati globoti, noriu pati auginti ir auklėti savo

kūdikėlį. Jis neturės jausti, kad jis mergos vaikas. Jo neprivalės paliesti jokia svetima žiauri ranka. Aš jį užstosiu, dėl jo kovosiu ir, jei reikės, dėl jo kentėsiu. Ar ne gana jau kentėjau? O kad mano dukrelė paaugs, tai aš ją vesiu kitais keliais, negu man reikėjo žengti.

O kaip bus, kad ji paaugusi supras, kas esanti, – ėmė kamantinėti ją abejojimas, – jeigu ji tave paklaus: kur mano tėvas?"

Skaudžiai sudejavo Urtė, lyg baisius kūno sopulius ji jaustų, bet ne: jos širdis verkė.

„Taip, ji supras, ir ji veik patirs, ką reiškia mergos vaiku būti. Bet aš jos atsiprašysiu. Aš, jos motina, jai rankas ir kojas nubučiuosiu ir su ašaromis melsiu atleidimo. Aš jai pasakysiu, kad norėjau būti laiminga, kad vyliausi meilės puikaus bernelio, jos tėvo, – ir jis, pasinaudodamas šituo laimės troškimu, mane prigavo!"

„Bet ne vien tavo tėvas kaltas, – sakysiu jai, – ir, aš, ir aš! Aš išsiilgau ir troškau meilės, kaip išsiilgsta ir trokšta kiekviena moteris. Moteriai šitokia meilė visada šventa ir kilni. O vyrui visada ji tik žaislas. Išsipildžius meilei, moteris visada laiminga, ji ir gyvybę paaukotų už savo širdies numylėtąjį. Bet vyras jau ieško sau kitos pramogos. Ir tu pamilsi kuriądien bernelį, ir tu atsiduosi visa visa savo širdies išrinktajam. Ir duotų dievas, kad tau geresnė būtų skirta dalelė negu man. O gal tau paaugus bus atėję kitokie laikai, kur žmonės nebebus rūšiuojami į šiuos ir anuos..."

Ir kiek pajėgdama ji apglobia mažulėlę savo dukrelę, gulinčią prie jos krūtinės.

Nulazgėjo naujiena, nuaidėjo nepaprasta žinia per visus Aukštujus. Ir mažiausią velėnų trobelę ji pasiekė. Kiekviena bobelė, išgirdusi ją, nešė tolyn. Net vaikai mokykloje vienas kitą klausė:

– Ar žinai, kas parvažiuos iš Vokietijos?

Vienas kaimynas, ant griovio kranto pasistojęs, prisišaukė kitą:

– Ar jau žinai, kaimyn, naujieną?

– Ką, kokią?

– Kad senojo Šimonio brolis ir sūnus parvažiuos į Aukštujus viešėti.

– Eik, eik jau, eik!

– Teisybė!

– Na, Mikėlis – tai jau nieko nesakau: jis juk gimęs augęs Aukštujuose. Ir kas nepasiilgtų savo krašto. Ale tu sakai, ir sūnus? Juk tas, girdėjau, toks didelis esąs valdininkas, manding, mokyklų inspektorius. Aukštujuose dar nebuvęs – na, jo nosis ištįs, kai pamatys Aukštujų pūstynus, smiltynus, šilus. Atsikąs jis, atšips jo dantys.

– Ko jau nori – vokietis! Jam naujiena. Juk žinai, kad ir, manęs dėl, iš miesto parsibastęs koks nors ponas, tai jis ir nežino, kur dėtis, pamatęs pustynus, šilus, lyg rojų būtų išvydęs. Mieste ponams nusibosta su laiku, žinai, tie teatrai, tos miestiškos pramogos jiems įgrysta, ir ieško sau pramogos šilynuose. Bet pasiūlyk tokiam ponui, sakyk: „Gyvenk tu tuose šiluose, kniskis tu čia sau duoną iš žemės, o aš eisiu

į miestą, į tavo vietą", – na, tai jis jau akių ir nebekraipys, nebedžiūgaus.

– Teisybė, kaimyn, teisybė. Bet antra atlenkus, kaži, ar mums mieste jau taip labai ir patiktų gyventi, nors kai pamatome, kaip lengvai valgo duoną miesčionis, pavydas ir kyla.

– Girios paukštis visada į girią žiūri, – išmintingai pastebėjo kaimynas.

– Tai teisybė. Juk matome ir Mikėlį Šimonį, kaip jį traukia į gimtąjį kraštą, nors ir tikru vokiečiu jis tapo.

– Ką jau tikru vokiečiu tapsi: kraujas neatleidžia!

– Taigi, taigi, – ką aš dar sakyti norėjau! Taip, o tas vokiškasis Šimonis, aš manau, Mikėlio sūnus, galės dabar eiti uogauti, juk vaivorai jau išsirpę, galės su vaikais lakstyti po šilus, kaip tūlųjų vokiečių paprasta.

– Prisigers dar beuogaudamas, – juokiasi kaimynas.

– Na, tegul voliojasi paskui po šilus, tegul dainuoja. Bet jau nuo tokios uogelės prisigers vokietis! Ar jis ne vynuose, degtinėse kasdien plaukia?

Bet bobelių liežuviai dar daug ilgesni ir aštresni.

– Jakaitienė vakar buvo pas Šimonius pagelbėti ruoštis svečiams. Na, sako, kad tu tik žinotum, kaip tie puošiasi! Antrą galą net išklijavo tokiais margais, prašmatniais popieriais, – pasakoja su mezginiu atbėgusi pas Gelžienę Margienė.

– O tų pyragų ar kelias pakrosnes iškepusi jaunoji, ir baltos duonos! Na, jau tiesiog iš kailio neriasi Etmė Šimonienė. Aš nekepčiau nei pyragų, nei baltos duonos: tą juk mies-

čionys kas dieną valgo. Juodos duonos aš jiems padėčiau, tegul bando būrų pyragų.

– Ale juk ji tokia godinga. Kad darbininkai pas ją dirba, tai tik bijok, kad ji į pirštą neįsipjautų, duoną beriekdama, – pastebėjo Gelžienė.

– Na, darbininkams! Bet čia dabar vokiečiai iš Karaliaučiaus! O ji labai nori būti garbinga. Kas Lukšių Etmės nepažįsta!

– Dabar nors su tuo mandriuoju, pargnybtuoju vežimu galės pasišvaistyti. Juk niekur ir nebuvo progos šiais metais pasivažinėti. Į bažnyčią kartais.

– Taigi, taigi, ir nė jokių vestuvių. Urtė susitepė. Čia jau nė manyti nebemanyk apie kokias garbingas vedybas.

– Kaži, ar Urtė neis už Kilaituko, Šilininkų Lapino berno? Juodu pernai abu prie Sobrių tarnavo.

– Ne, ne, niekas nebus: Urtė jo nenori.

– Ale ką jau – berną! Rasi į buteliuką kur nors galės išeiti, į pavadas. Vis nuosavame būtų, o apsivedusi su bernu, ir landžiok po svetimus pašalius.

Ant Aukštujų kalno surūko dulkių debesys. Greitai artėja vežimas ir nuvažiuoja Priekulės link.

– Ar girdi, ar jau šiandien parvažiuoja tie svečiai?

– Šiandien, šiandien, – patvirtino Margienė.

– Antai Šimonis važiuoja į Priekulę. Bet jo arkliai nebėra tokie mandrūs, kaip pernai, eina nosį nulenkę.

– Nuvaryti, vaikuži, nuvaryti. Juk vasara, darbų daug, o vis tik tuodu du arkliu. Taigi, o rytoj pas Šimonius bus didelis pokylis. Visi gentys sukviesti, paties ir pačios.

– Matyt! O kas kelia tą pokylį, bene jaunoji?

– Taip, taip, ji nori parodyti, kokia ji garbinga ir turtinga.

– Na, dėl to tai ir tie pyragai.

Jau daugiau kaip pusvalandį stovi ir laukia Vilius Šimonis traukinio.

„Per anksti atvažiavęs, nuobodžiauk dabar, – žiovauja Vilius. – Kaži, kaip Heincui pas mus patiks. Ir kam jis parsibasto! Juk kad dėdė Mikėlis dar nori su broliu pasimatyti, tėvo kapą aplankyti, pirm kol patsai į kapus nueis, suprantu! Bet ko Heincas Aukštujuose ieškotų? Ar šaipytis iš mūsų, prastų būrelių? Tiesa, toks jis anąmet, kada buvau Karaliaučiuje, neatrodė, bet ką gali žinot! Juk vokietis visada per petį į būrą žiūri, ar gentis kitaip darytų? Na, ką darysi, dabar matau, kad Etmei patinka sulaukti vokiškų svečių. Kitaip pagaliau nebūtų ji pasistengusi dėdės kaip reikiant sutikti. Kaip čia mes pasakysime jiems apie Urtę? Juk ji nė rytoj pas mus nebus, o jie norės žinoti."

Įdunda traukinys. Sustojęs atsipučia lyg dievas žino kokį sunkų darbą atlikęs.

„Tikrai, antai iš antrosios klasės išlipa dėdė Šimonis. Ir koks jis jau pasenęs! Kokia jo barzda balta. Nereikėtų jam tos barzdos – lietuviškesnis atrodytų! O dabar, – kaip tikras vokietis! Tik platieji, statieji Šimonių pečiai ir jau šauniai prisiaugintasis pilvelis dar kiek būriškesnį jį daro. Na, kaži ar būriškesnį? – ima abejoti apie savo paties sprendimą Vilius. – O ten, ve, ir Heincas! Bet tas tai jau tikras vokietis. Tačiau... – ir dar labiau pradeda abejoti savo sprendimu Vilius Šimonis. – Ne, ne visai vokiška jo išvaizda."

Nors tėvas, Mikėlis Šimonis, nemažas, bet sūnus Heincas dar didesnis, petingesnis, raumeningas. Vokietį miesčionį tokios statūros vargu kur rasi. Akys jo mėlynos, plaukai gelsvi, lyg Aukštujų saulę būtų matę. Veidas pailgas, plynas, nebarzdotas, ir tuo lyg artimesnis jis darosi Viliui, – lietuviškesnis, panašesnis į aukštujiškius, kurių tarpe barzdočių kaip ir nematyti. Nosis, taip, ji tikrai šimoniška, nemaža, nestora, lyg kuprele, lyg ir neprimena Viliui jo tėvą, bet ir vėl kaži ką tokį, lyg Heincas tačiau ne iš būrų giminės būtų, lyg jis aukštesnės kaži kokios kilmės.

„O rasi ir visi Šimoniai būtų panašios į jį išvaizdos, jei ne Aukštujuose gimtų, augtų ir vargtų“, – dilgterėjo Viliui nauja mintis. Rasi ir jis, Vilius, būtų panašus į Heincą, jei nebūtų reikėję jau iš mažų dienų jam paskui žagrę žengti, kluone per žiemą su spragilu švaistytis...

Bet nebebuvo laiko galvoti ir svarstyti: reikėjo eiti pasisveikinti su svečiais.

Apkabinęs broliavaikį, Mikėlis Šimonis slapčia nubraukė pasirodžiusią ant veido susijaudinimo ašarą.

Gimtinė! Kol to žodžio prasmė savo vertę palaikys, tolei kiekvienam išeiviui, atminus gimtinę arba sugrįžus į ją, teks braukti ašarą nuo veido. O nors jo lūpos ir tylės, bet žibanti ant veido ašara daug ką pasakys.

Tyli ir Mikėlio Šimonio lūpos. Ir ką besakyt! Jis ne tik jaučia, bet ir žino, kad paskutinį kartą jis šenai atvyko; nes veik, jau veik reikės į grabą griūti; taip senam žmogui lemta!

Vilius norėjo būti širdingas ir atviras prieš pusbrolį, vis dėlto pasisveikinimas su Heincu kaži kodėl šaltokas.

– Nebūkita tokiu svetimu prieš vienas kitą, – perspėjo dėdė. – Juk broliavaikiu esata.

– Tiesa, dėde, bet aš prastas būras, tai kaip čia man su ponu inspektorium... – teisinasi Vilius Šimonis.

– Nein, nun bin ich in der Heimat meines Vaters, und da gibts doch keine Herren. Nicht wahr, Willy?[48]

Atviresnis, lyg širdingesnis pusbrolio balsas pratirpdė ledą Viliaus krūtinėj, ir jau stipriai jis paspaudė karaliaučiškio ranką.

– Šiame kraštelyje, tiesa, kiekvienas ant savęs ponas, bet buvo, yra ir bus ponų ir kitokios prasmės, – tyliai, nugalėjęs savo susijaudinimą, ėmė kalbėti tėvas su sūnumi.

Ir po valandėlės traukė toliau:

– Taip, sūnau, dabar esi mano gimtinėj, ko taip labai troškai. Mano gimtinėje, kurią, būdamas Vokietijoje, stengiausi užmiršti. Bet užmiršti jos negalima. Kol jaunas esi, rodos, lyg ir nesvarbu tėviškė. Jei ir pasibeldžia kartais ilgesys į širdies duris, numalšini jį greit kuo nors kitu. Bet juo senyn eini, juo dažniau atsimeni kuklų, dėl to ir taip mielą savo kraštą. Ne kartą, išgirdus tik žodelį arba pakliuvus į rankas kokiam raštui apie jį, jau ir pradeda plakti širdis, o tai nepasakomai audringai. Jei nori sąžinę užmigdyti, atsiliepia kraujas...

– Viliau, tegul arkliai žingine eina – kreipėsi dėdė Mikėlis į broliavaikį. – Mes turime laiko. Aš noriu sūnui pakeliui šį tą parodyti, paaiškinti.

[48] Ne, dabar aš esu savo tėvo tėviškėj, o čia ponų jūs nepripažįstate. Ar ne tiesa, Viliau? (*vok.*)

Atsirėmė Mikėlis Šimonis į vežimo atkaltę, užsisvajojo valandėlę, žvelgdamas į laukus. Bet sūnui nerimaujant, – kelis kartus jau kostelėjo jis, – pradėjo tėvas vėl kalbėti:

– Antai yra tasai riterių dvaras, apie kurį tau daug esu pasakojęs. O ten antai Vingis, kurį taip jau pažįsti, nors patsai ir niekada čia nesi buvęs. Matai, kaip ten Minijos upė kilpą meta. Dėl to, regis, ans kampas ir pavadintas Vingiu.

– O ten tokie seni, man rodos, medžiai stovi, lyg čia koks parkas būtų? – lyg klausimą, lyg pastabą įterpė Heincas.

– Taip, seni tai medžiai. Apuokai jau mano laikais juose gyveno, klykaudavo arba dejuodavo. Jeigu apuokas dejuoja, – taip tiki mūsų, sakau, mūsų... šio krašto žmonės... – lyg susigėdinęs pasiteisino Mikėlis Šimonis ir ranka perbraukė per akis. – Jeigu apuokas dejuoja, tai miršta kas nors apylinkėje. O ten, Vingyje, kas metai skęsta žmonių, ne vienas, o keliolika. Viliau, juk taip? – kreipėsi senis vėl į Vilių.

– Taip, ir šįmet jau du skendo: Stragnų dvaro bernas, vesdamas arklius girdyti, ir iš Priekulės viena ponaitė. Niekas nežino, ar ji tyčia, ar netyčia nusiskandino. O lavono nė vieno nerado.

– Čia jau tokia vieta, kur nė lavonu žmogus nebeišeina į krantą. Taip, kas metai skęsta ten daug žmonių. Taip jau turi būti. Pasakoja žmonės, kad tam tikrą laiką, maždaug apie Joną, jeigu dar nė vienas nėra skendęs, pasigirsta balsas: „Jau laikas priėjo, o nėra aukos.“ Bet po to netrukus išgirsdavo žmonės, kad tikrai jau kas nors nusiskandinęs, ar tyčia, ar netyčia.

– Nors aš, kaip tu jau žinai, tėveli, negamtiškais dalykais netikiu, bet čia, tavo gimtinėje, jaučiu, kad reikia tikėti, kad be tokių negamtiškų klajojimų gyvenimas visai neįmanomas. Tai ir aš jau tikiu, kad toks balsas pasigirstąs arba pasigirsdavęs. Tai čia turbūt ir vaidenasi?

– Senieji žmonės sakosi esą daug ko matę.

– Daug yra čia vietų, kur, sako, pasirodo, – prabilo dabar ir Vilius. – Šį pavasarį žmonės, parvažiuodami vėlybą naktį iš Tyrų pelkės, staiga pastebėję, kaip šičia, ant to paties tilto, per kurį dabar važiuojame, ėjęs vyras. Staiga padrykt užšokęs jis ant tilto šalutinės, – čia ant tos štai vietos, matote, – pasistojęs ant galvos, o kojomis mostagavęs ore kaip su malūno sparnais.

Heincas, negalėdamas užkąsti šypsenos, nusisuko, bet greit vėl padarė rimtą veidą:

– O kas tai būtų galėjęs būti? – paklausė.

– Na, aišku, kad pikta dvasia. Žmogus jokiu būdu to negali padaryti. Jūs, vokiečiai, žinoma, tuo netikite. Bet mes, kurie dar dievą ir velnią tikime, tai mes tikime ir kitas dvasias: juk ar dievas ne dvasia? O kad dvasių yra, tai jų yra gerų ir piktų.

– Taip, aš matau, kad pas jus kitaip ir negalima: čia reikia tikėti ir dievą, ir velnią, ir dvasias. To jau ta šalis, ta žemė reikalauja. Bet ir vokiečiai, ir mes tikime dievą, tikime ir velnią, ir dvasias, tik rasi truputį kitaip... O atsimink, Viliau, kad vokiečiai pirmiau negu lietuviai tikėjo dievą ir tiktai vokiečiai atnešė mums – norėjau sakyti lietuviams, krikščionybę! Tik per vokiečius nebėra lietuviai šiandien barbarai.

Aiškus skambėjo iš Heinco Šimonio žodžių pasipūtimas. Šį kartą nusisuko Vilius į šalį, kad svečiai nepastebėtų jį prasijuokiant. „Į vokietį ir kailį atnėręs tasai Mikėlio sūnus!“ – stebisi jis savo širdyje. Bet paprastam, nemokytam būrui atremti šitokius išdidžiai tartus žodžius sunku.

– Gali būti, – garsiai atsakė Vilius, – nesiginčysiu dėl to, mokytas nesu. Bet jeigu vokiečiai tikrai pirmieji skleidė krikščionybę, tai reikia stebėtis tuo keistu sutapimu: juk jie pirmieji pradeda ir bedievybę platinti.

– Kaip tai? – nustebo mokyklų inspektorius.

– Pas mus žmonės, nuo didžiausio ūkininko iki paprasčiausio antrininko, tiki dar dievą ir jo bijo. Bet kai aš buvau Vokietijoje, fabrikuose dirbau, tai pastebėjau, kad jau tarp darbininkų kone nė vieno tikinčio nebebuvo: „Ich glaube an einen Ochsen!“[49] – atsakė man kartą vienas socialdemokratas, kai jį apie tikėjimą paklausiau. Pas mus, lietuvininkus, tokių piktžodžiavimų negirdėsi. Kas aukštesniųjų vokiečių tarpe dedasi, nežinau. Juk sakoma, kad mūsų ciesorius septynis kartus per dieną meldžiąsis. Aš, žinoma, tuo netikiu. Tiesa, kariuomenėje buvo aštriai žiūrima, kad kareiviai neatsiliktų nuo pamaldų. Bet ten, vargs nežino, dievą, kad ir prieš norą, įsivaizdavai generolo uniforma, auluotą, pentinuotą, pilnomis kišenėmis parako:

„Der Gott, der Eisen wachsen liess...“[50]

– Geras, matyt, buvai kareivis, – garsiai prasijuokė Heincas Šimonis, – net į dievą kareivio akimis žiūrėjai.

[49] Aš tikiu jautį! (*vok.*)

[50] „Dievas, kuris leido augti geležiai...“ (*vok.*)

– Lietuviai visada buvo ištikimi Prūsijos karaliaus kareiviai, – paaiškino tėvas Šimonis. – Tai senasis Pričkus jau tvirtindavo.

– Žinau, tėveli. Žinau, kad tu ir šiandien už Vilių, mūsų karalių, galvą dėtum. Aš taip pat. Bet mes visai nukrypome nuo dalyko. Juk mes apie dievą ir dvasias kalbėjome. Ne, Viliau, neapsirik. Vokiečiai tiki dievą ir yra labai pamaldingi. Tik dar vieną jie turi blogybę, – žinoma, ne visi, bet dalis: jie tiki ir prietarais. Aš esu tikras, kad ir tamsiausias pas jus kaimietis nebus toks prietaringas kaip tūli vokiečiai. Kad ir vadinamieji inteligentai. Tik keletas štai paveikslų: išeina rytą į tarnybą vokietukas ir sutinka seną bobelę, kuriuo nors žygiu išėjusią į miestą, – eina ji, lazdele ramstydamasi. Na, jau ir sugadintas pono ūpas. Nors niekas nieku jam į kelią nepareina, tačiau keikia jis visą dieną ir tą bobelę, ir savo tarnybą, ir save patį. Dėl ko? „O! – sako jis: – ar seną bobą pamatai, ar velnią, tai vis viena!“, ir toji diena kad ir nėra, tai privalo būti nelaiminga. Išeina popiet jis kur nors pasivaikščioti, perbėga jam katinas per kelią, tai jau ir grįžta vargšas vokietis namo. O jeigu būtinai reikia kur nuvykti, grįžti jokiu būdu negalima, tai ir kabinasi jis per tvoras, šokinėja per griovius, kad kaip nors išvengtų katino „patyčių“. Ką tu vargą išvengsi: užkliūvi ar už vinies, ar už šakos, – na, ir lopykis, parėjęs namo, kelnes. Reiškia, nelaimė, kurią tik dėl to jis turėjęs, kad katinas per kelią perbėgęs. O kad kaminkrėtį pamato, neduok dieve jam dešiniu šonu pasisukti... nė su dešine koja iš lovos išlipti, nė su dešine koja už akmens užkliūti! Na, kas visa jau besuminės! Esu tikras, kad pas jus tokių prietarų nėra.

– Aš bent nežinau tokių... – atsakė Vilius, stengdamasis panašių dalykų atsiminti, bet širdy stebisi:

„Argi Heincas vis dėlto ne vokietis? Veik giria jis vokiečius, veik nujuokia juos. Kaip čia suprasti?“

– Ne, – pritarė ir dėdė Šimonis, – mano tėviškėje daugiau su negamtiška jėga skaitomasi!

– Sena moterėlė pas mus tik garbėj laikoma, – pridūrė Vilius, – o katinas yra geras, glaudus naminis gyvulėlis.

– Matai, atvažiavome, nors ir žingsniais, jau iki Stragnų, – pastebėjo Mikėlis Šimonis ir davė kalbai kitą kryptį. – Čia štai, pasižiūrėk, sūneli, žmonės skendėja beveik kas metai. Mažiausia vieną kartą per metus visos pievos, visi keliai yra po vandeniu. Ne kartą, man dar namie esant, čia žmoneliai yra nuskandinę savo arklelius. Arkleliai maži, silpni, sraunusis tvanas ir nunešė į griovį, iš kur nebeišsikapanoja vargšeliai. Ir aš čia kartą skendėjau. Buvau išėjęs į tikybines pamokas į Priekulę. Nuėjau sausom kojom. O kai grįžau, jau buvo apytamsė, ir žiūriu: visur marios, marios tyruoja! Kur dingti? Namo reikia pareiti. Tai sumanėme kojas išsiauti, bristi, o buvo kovo mėnuo. Mano draugai perėjo laimingai, o man ir dingo žemė iš po kojų. Kad ne draugai, ir manęs nebebūtų. Tai matai, sūneli, kaip aš kartais vargau, jaunas būdamas. O kiti vargsta čia iki savo amžiaus galo. Visi, bent daugiausia, kurie čia gimę, čia augę – čia ir savo amžių baigia. Tokie tai jaunystės atminimai. Ir kaskart, kada pas mus, Karaliaučiuje, kalbama apie šaktarpį, visada prisimena man Stragnai, kad rasi ten žmonės vėl skendėja.

– Žinau, tėveli, juk ne kartą apie tai kalbėjai.

– Ten antai Piktvardžiai. Juk atsimeni, kaip pasakodavau apie vilkus. Mes, vaikai, pareidami iš Priekulės, kaip sakiau, iš tikybinių pamokų, Piktvardžių ganyklose pamatydavome žybsantį žiburėlį, kartais ir kelis. Na ir ką manai, kaip pasišiaušdavo mums plaukai! Mes nebijojome klystžvakių, nebijojome dvasių, bet bijojome vilkų. Žinojome iš senų žmonių pasakojimų, kad vilko akys žibančios jau iš tolo lyg žiburėliai. Na, ir bėgdavome kiek kojos nešė, iki pasiekdavome Aukštujus. O čia, ant Aukštujų kalno, visada sustodavome, nes aš turėdavau būtinai kiekvienam papasakoti apie mano motinos motiną. Kai ji dar jauna buvo, atklysdavo tikrai dar į Aukštujus vilkų. Ir vieną kartą, adventais, parėjo ji vėlai vakare iš kaži kur; staiga išgirsta kimų lojimą, šunų – ne šunų. „Bet čia turi būti visa gauja“, – pamanė ji sau. Ir pasišiaušė jai plaukai ant galvos iš siaubo. Nes štai pamato atšvytruojant tris ar keturis vilkus. Ką bedarys? Kur nubėgs? Ji atsitūpė, gal ir atsiklaupė ant kelio pakraščio, laukdama mirties. Aišku, kad ji meldėsi. O vilkai atbėgę apuostinėjo ją, apstumdinėjo ir nudundėjo savo keliu.

– Du bist ein Märchenbuch, Väterchen![51]

– Visai ne, tai Aukštujuose aukštujiškių pergyventa.

– Jeigu tokių stebuklų būta, tai kas norėtų stebėtis arba net šaipytis iš žmonių, tikinčių dvasiomis, negamtiška jėga, – pritarė mokyklų inspektorius.

– O tačiau būna tokių, ypačiai mieste, kurie nori pasišaipyti iš būrų. Bet žinok, kad tai kvailiai. Ir aš toks buvau,

[51] Tu esi pasakų knyga, tėveli! (*vok.*)

bent stengiausi toks būti, – tyliai, nuleidęs galvą, pridėjo Mikėlis Šimonis. Bet sūnus išgirdo ir suprato, ką tėvas mano, ir, lyg raminti norėdamas, spaudė tėvo ranką.

Ir du Šimoniu parvažiavo į tėviškę.

– Aš vėl čia, brolau! – tarė Mikėlis Krizui. – Be reikalo tėvas mane kitados prapuolusiu sūnum pavadino.

– O rasi, kad nebūtų jis tau tai sakęs, tu tikrai būtum šiandieną prapuolęs sūnus, – atsakė Krizas.

– Gali būti.

Ir broliu du žilaplaukiu rado širdingų žodžių vienas antram.

– Vater, ich will deiner Heimat einen Besuch abstatten[52], – pranešė Heincas tėvui, pavalgius vakarienę.

Išėjo Heincas pasivaikščioti. Tik netoli tereikėjo eiti. Ant Aukštujų kalno stovėdamas, jis jau matė Aukštujų gražumą, visą prakilnumą. Ir tikrai, jis čia jaučiasi lyg pažadėtoj žemėj.

Tamsus dunkso pušynas rytų pusėje. Užtekėjusi pilnija šypsosi čia pro vieną, čia pro kitą pušaitės šaką. Dar negali pilnija pasireikšti kaip vienintelė padangių viešpatė. Nors saulė vakaruose jau ir skendo, bet vakaro šviesa, skaisčios ugninės jos žaros nenori dar skirtis su pasauliu. Viena kita žvaigždutė pražybsėjo padangėj, šypso silpnai. Bet netrukus jau apibarstytas visas mėlynasis dangaus skliautas žvaigždžių žvaigždelėmis.

„O kas ten kyla toksai pilkas, toksai baltas? Tai bene rūkas, – mąsto Heincas. – Taip, tikrai rūkas. Bet žiūrėk, ar

[52] Tėve, aš noriu tavo gimtinę apžiūrėti (*vok.*).

nekyla iš žemės figūra, laiba ir lanksti, ir žengia lyg kilni aristokratė salono parketu arba lyg marti baltu šydu, kurs toks lengvas, toks švelnus. Jį neša, jį taiso ir dailina sesutės – deivės, visos baltai rėdytos."

– Dabar aš suprantu, – kalba Heincas Šimonis, – kodėl lietuviai tiek daug apie deives kalbėjo ir dainavo. Pamačius šitokį gamtos žaismą ir negali kitaip, turi likti poetu. Dėl to kiekvienas lietuvis poetas.

Pakilo mėnulis aukščiau. O ties Prūsijos mokyklų inspektoriaus kojomis dailiai nupiešė jis pušaitės siluetą smilty. Meniškai ir charakteringai atvaizdavo kiekvieną šakelės bruožą ir kone kiekvieną spyglelį.

– Mūsų menininkams reikia akademijas metų metus lankyti, – kalba toliau Heincas. – Jie turi bastytis po pasaulį dėl studijų ir sugrįžę težino, kaip atrodo aukščiausieji pasaulyje kalnai, koksai atrodo pietų padangis, kaip piešiama palmė. Bet jie nežino, kokia tėvynėj daili pušaitė. Tikrai nežino. Ir nėr ko stebėtis, juk jie nepažįsta šitokios šalelės, su šitokia pilnija, kuri vienu tyliu mostu atidengia gamtos paslaptį.

Dingo ganykloje figūros, pilka siena pakilo rūkas kiek aukščiau ir nutraukė pamažu tolyn į šilus, kur riogso Aukštųjų viensėdžių butelėliai. Apsiautė rūkas viensėdijas lyg baltom skarom, bet neuždengė jų visai. Jų stogeliai šmėkšo tartum vaiduokliai. Pro rūką sužybso vienoje trobelėje silpnas žiburėlis. Dingsta ir vėl atsiranda. Ir rūkas audžia vainiką aplink jį, lyg menininkas, piešdamas šventųjų galvas.

Visa kas tarsi užburta, visa kas tarsi svajonė. Toks bene atrodė pasaulis pradžioj, kada jis rojum tebebuvo.

Lengvas šlamesys pasigirsta ore, lyg vėjas švelnia ranka brauktų per rugieną.

Įdomu, kas tai? Du dideliu tamsiu paukščiu perskrido per kalną ir nutūpė pušyne. Tai pirmasis garsas, kurį išgirdo šitoj užburtoj tyloj Heincas. Sušlamėjo daugiau pušyne, ir garsiai, lyg nusigandusi, sukranksėjo varna.

– Ne, šito disonanso nereikėjo, – tarė Heincas Šimonis, – bet turbūt ir tai priklauso prie Aukštujų, prie tėviškės grožio...

Per kalną parsiskubino margas šunaitis. Jis taip filosofinių minčių pagautas, kad nė pastebėt nepastebėjo svetimojo.

Netoli, žolyne, sucirpė žiogas, labai apsimiegojęs.

– Kad nors vieną kokį vaiduoklį pamatyčiau! – užsimano Heincas Šimonis. – Juk aš ir lietuvis. Aš jau nestengčiausi jo paslaptybių atidengti, kaip tai daro mokslininkai. Bet, rodos, ne tokioj laimingoj valandoj aš gimęs, arba nebent Aukštujuose...

– Aukštujų kaimeli, tu šventasis krašteli, paslaptingo grožio ir kilnumo tavyje apstumas, tik duonos neturi užtenkamai tu savo vaikams! – garsiai kalba Heincas Šimonis. – Jei aš čia palikti norėčiau, ar būtų man vietos? Ne, aš čia nereikalingas. Niekas manęs čia nelaukė, niekas manęs ir nepasiges, man vėl išėjus. Bet mano gelsvakasė bajoraitė, ar ji nelaukė manęs? O jai su manim išėjus, ar pasiges jos Aukštujai?

Šaltas atpūtė vėjas, lengvai atsikvėpė pušys. Artimiausioje viensėdijoje triukšmingai pragydo gaidys... dar kartą ir dar kartą. Prasijuokė Heincas Šimonis. Jis atsiminė tėvo pasa-

kojimą: jeigu vienas žmogus šiluose paklysta, nebežino, kur nueiti, tai tuojau pragysta kur nors gaidys.

– Ne, broleli, tu apsisapnavai, aš nepaklydęs. Aš tik parėjau į savo tėvų šalelę. Norėjau matyti tą savo tėvelio ilgesio priežastį. Nusiramink, aš neklaidžiosiu ilgai, veik grįšiu ten, iš kur parėjau. Ir gal paimsiu vieną, tik vieną aukso grūdelį drauge, kurį čia radau ir kurio Aukštujai galbūt nemoka vertinti. Aukštujai turbūt nė patys nežino, kad jų smilčių ir šilų mariose yra perlas, kuris man skirtas. Šitas perlas – tai tylus mano jaunystės metų ilgesys. Ne įsimylėjusio nepilnamečio vaikino tai svajonė, bet suaugusio žmogaus, protingo vyro palinkimas ir meilė.

Anksti pradėjo suvažiuoti svečiai, visi „ant tos naujienos“. Visi jaunosios Šimonienės gentys jau čia. Tik iš Šimonio pusės dar niekas. Bintakiai ir Anė tekviesti, bet ir tie patys dar neatvyko.

Su visais svečiais pasikalbėjo Mikėlis meilingai ir širdingai, netikėtai greit jisai su jais susidraugavo.

– Toks ponas, o toks jis žemas! – gėrėjosi moterys. – Matyt, Šimonis. Didystės jokios jis nepažįsta.

Ne, šiandien Mikėlis Šimonis jau nebepažįsta didystės, bet jis atsimena... kada tai buvo? Kiek praėjo jau metų? Trisdešimt? Mikėlis Šimonis slapčia skaičiuoja pirštų pagalba.

Seniai, seniai tatai buvo! Tuokart jis jaunas ir labai išdidęs grįžo į tėvo namus apsilankyti. Buvo brolio Kristupo vestuvės. O jam, Mikėliui, buvo gėda su būrais lietuvininkais kalbėtis. Vokiškai jie nemokėjo, o jis, kaip aukštas Prūsijos val-

dininkas, nenorėjo su jais lietuviškai šnekėti. Žmonės, svečiai žiūrėjo į jį kaip į beždžionę, pasikumšterėdami vienas kitam į pašonę. Taip buvo tuokart.

Mikėlį Šimonį, žilabarzdį senelį, atminus tai, ir šiandien dar nupila prakaitas iš gėdos.

– Dėde, ar neitum į kiemelį po medžiu pasisėsti? Tau, matyt, negerai saulės kaitra, – pastebi Vilius. Bet Mikėlis Šimonis šluosto nosine veidą ir galvą, numoja Viliui ranka ir paskui jau vėl šnekučiuoja su atvykusiais svečiais.

Bet Heincas nemokėjo ir, matyt, nenorėjo prie svečių prisitaikinti. Pasirėmęs tvoros, stovi ir stebi jis atvykstančiuosius. Ta, kurios jis laukia, dar vis nepasirodo. Kelis kartus jis jau klausė vieno ir kito, kur Urtė. Visi patraukė tik pečius ir pakraipė galvą.

Jau ir Bintakiai atvyko, pagaliau ir Anelė Šimonikė. Bet Urtės kaip nėra, taip nėra.

Kur ji, kas jai? Kodėl niekas apie ją nieko nekalba? Kodėl visi vangstosi duoti jam atsakymą į nekantrius jo klausimus? Ką mano sau tie žmonės, kodėl aš atvykau? Gal jie žino, gal nujaučia, kad atvykau išsivežti auksakasę mergaitę, ir užtai jie ją gal kur paslėpė... Kodėl nepaliko ji anąmet Karaliaučiuje? Šiandien nebebūtų ko betaisyti, dailinti, pritaikinti miesto gyvenimui. Ak, aš jau suprantu, Aukštujai laiko tvirtai savo vaikus. Jie niekada jų nepaleidžia, nenori paleisti iš savo rankų. O jei išeisi ir už jūrų marių būsi – jie pasieks tave, ir tu jų balsą išgirsi. Ar aš nemačiau, kaip mano tėvas išsiilgo gimtinės: „Dar kartą, dar vieną kartą, o paskui jau galiu ir mirti!“ – dejuodavo jis.

Tačiau, deja, šiandien, dienos šviesoj viskas atrodo vėl kitaip, taip paprasta, taip menka... Tėvas... Visi seniai begyvena atminimais. Tegul jis gėrisi, tegul jis džiaugiasi tuo, ką čia rado, juk jam daugiau jau nieko ir nebeliko.

Bet kas tik su Urte? Rasi ji nenori manęs matyti? Ne, čia yra kas nors ypatingo. Sučiupęs Anę, Heincas nebepaleidžia jos, kol ji pasakys, kur Urtė.

Anė nuraudo, nubalo ir galiausiai pradėjo verkti.

„Vargšė Urtelė! Tu liepei nesakyti Heincui, tegul jis mano, ką jis nori, bet nesugadinti jo vaizduotės – „das Edelfräulein mit der goldenen Krone“!

– Mädel, ich werde dich zwingen![53] – ir tokios piktos pasidarė Heinco akys, tokios baisios, lyg ims ir gyvą praris. Ir kas beliko Anei daugiau?

– Gerai, einam pas Urtę!

Vikriais žingsniukais nuskubėjo Anelė Šimonytė per kalną vieškelio takeliu, o jai paskui – ilgais žingsniais žengė Prūsijos mokyklų inspektorius, Šimonis iš Karaliaučiaus.

„Kad mano draugai mane taip pamatytų, ar nepašieptų jie manęs: „Errötend folgt er ihren Spuren...“[54] – Ir linksmai prasijuokė Heincas. Gerai, kad Anelė nemato, o tikrai užsigautų. Bet Anės širdis nerimauja: ką ji pasakys Urtei, kaip pasiteisins!

Ir pasuko tiesiu keleliu link Bintakių sodybos.

Kieme nematyti nieko. Kelios vištos rausliojasi malkinėj.

[53] Mergaite, aš tave priversiu! (*vok.*)

[54] Rausdamas sekė jis jos pėdomis... (*vok.*)

Patvarty katinas visas keturias į saulę ištiesęs. Šuo būdoj tokiu kietu miegu užmigęs, nors imk ir išnešk jį – jis nejaus!

Kaži kur ūbauja kūdikio balsas. Atskamba iš daržo. Ir pro mažus vartelius, pro erškėtrožių krūmelį nuėjo Heincas Šimonis ieškoti auksakasės bajoraitės.

Kaži kur už daržo birbia karvutė: kiek toliau laukuose žvengia išdykaująs kumelys, kimiu balsu sulojo artimo kaimyno šuo. Darže, už trobelės galo, stovi senas vyšnių medis; jame nerūpestingai švilpauja strazdas. Troboj numušė laikrodis nežinia kelintą.

– Verwunschen, alles verwunschen![55] – kalba sau Heincas.

Bet kas tenai po anuo palinkusiu senuoju riešutų medžiu? Ten sėdi žolyne moteris, jauna, nubalusi, su storom, gelsvom kasom ant galvos.

Anės Šimonytės nė balso nebeliko; atvedusi svečią iki vartelių, pati dingo.

Glėby laiko ana jaunutė moteris kūdikį, kuris toks pat nubalęs, lyg saulės niekada nematęs. Kaip tas vaikas atrodo! Koks ilgas jo veidas, dar ilgesnis kaklas.

Pirmasis tasai vaikiūkštis pakėlė akis į svetimąjį – ne, per baugu – lyg likimas patsai žiūrėtų. Ir jau nori nusisukti Heincas, kaip tik tuo akimirksniu pakelia galvą jaunoji moteris.

– Urte! – surinka Heincas. Bet Urtė jau prispaudė mergaitę prie krūtinės ir paslėpė savo veidą marguose kūdikio drabužėliuose.

Ak, dabar Heincui visa kas aišku, visa kas! Jis prispaudė

[55] Užburta, viskas užburta! (*vok.*)

kumštį prie burnos, nori sulaikyti, nutildyti iš lūpų, iš sielos gilumos beišsiveržiantį sopulingą šauksmą. Heincas Šimonis prakeikia šį akimirksnį. Jeigu jis moteris būtų, jis nesigėdytų ašarų, bet dabar... Prūsijos mokyklų inspektorius negali verkti dėl taip suviliojusių svajonių!

„Būk vyras, Šimoni, – surėkė jis savo širdy. – O aš tave taip dievinau! Aš garbės vainikus apie tavo kasas pyniau... ir štai, še tau, Šimoni!"

Bet dabar ar palikti Urtę ir nusisukus eiti, jai stačiai parodyti, kaip labai jis ją pasmerkia? Verta būtų, verta būtų už visą tą taip baisiai suviliotą svajonę. Bet tai būtų beširdiška, tai būtų nevyriška.

Mažajai Roželei nėmaž nesvarbu svetimojo širdies reikalai, ji neiškenčia nežvilgterėjusi į didįjį poną, ir turbūt jis jai pažįstamas atrodo, nes linksmai moja jam rankute.

Tikrai žengia Heincas artyn. Jis ištiesia net ranką į Urtę, kuri tuo tarpu jau atsistojo. Pažiūrėjo pagaliau ir Urtė į Heincą.

„Kaži ką jis dabar apie mane mano?" – pirma jos mintis.

Bet Heinco Šimonio veido išraiška geležinė.

– Urte, ich wollte dich wiedersehen...[56] – bent ką reikia pasakyti, mano Heincas, bet jo balsas jau nei šiltas, nei šaltas, tik šiaip sau pasakomi beprasmiški žodžiai.

Betgi Urtė nėmaž neprasidžiunga, nėmaž ji nebenurausta, ir nė menka šypsena nebepagražina jos veido.

Heincui tatai dabar beveik malonu.

[56] Aš norėjau tave vėl pamatyti... (*vok.*)

Keletas beprasmiškų žodžių: kaip sekasi? Kaip sveikata? – ir jau vėl tyli abu ilgai ilgai. Daug buvo norėjęs Heincas sakyti Urtei, dar kartą prašyti parvažiuoti į Karaliaučių. Kaip dabar tatai besakyti?

Bet Urtė nieko neturėjo širdy, nieko nebuvo maniusi sakyti Heincui.

Kada Heincas atsisveikino, – Urtės pirštai šalti kaip lavono gulėjo Heinco Šimonio rankoje.

PASIMATYMAS

Adventai jau baigiasi. Kalėdos čia pat. Pavyzdingame ūkyje visi lauko darbai seniai jau užbaigti.

Sobrių ūkyje jau iš tėvų protėvių paveldėtas pavyzdingumas. Ir Mikas Sobrys tvarkingas ūkininkas. Niekas jam neprikiš – negali prikišti jokio apsileidimo.

Lauke darbų nebeliko. Dabar reikia surasti bernams šiokio tokio darbo, nors iš kampų ištraukti. Šeimyna be darbo negali būti, piktas mintis gali įgauti. Bet ūkyje darbų visada yra užtenkamai: čia virvių virvelių vyti, čia gembių tašyti, grėblius vasarai taisyti, išlakiojusius dantis įdėti. O prieš Kalėdas vis viena jau jokio rimto darbo niekas kaip ir nebenori nusitverti, nori pasilsėti.

Vieno rūpesčio Mikas Sobrys šįmet atsikratė: nereikia naujos šeimynos ieškoti – pernykščioji žadėjo palikti ir kitiems metams. Darbščią šeimyną nemielai ūkininkas atleidžia. O jeigu ji tačiau nori eiti, tai šeimininkas ne tik prikalbinėja

palikti, bet dar ir algos vieną kitą dolerį prideda arba priedų kitų kokių nors pažada.

Sobrių bernai visai nesipriešino palikti; kada šeimininkas juos paklausė, ką jie manantys, – seniai jau buvo jie tarpu savęs susitarę palikti: šeimininkas ne žvėris, jis geras žmogus. Visada su šeimyna pasikalba žmoniškai, kartais pajuokauja. O dėl šeimininkės... Juk bernai ne virtuvėje sėdi.

Tik mergos iš karto nemielai. Bet pagaliau jau lyg ir sutiko. Betgi, teisybę pasakyti, buvo jos tikrai apsiėmusios. Mat ant šeimininkės jos pyko – neturėjo geros širdies.

– Pernai Šilininkų Vilkienė visai kitokia prieš mane buvo, – ėmė aiškinti šį vakarą didžioji merga, Katrė Ulpinikė, šeimininkui įėjus į virtuvę dar galutinai dėl mergų palikimo tarnyboj pasitikrinti. – Ji niekada nedrįso man prikaišioti, kad aš negana dirbanti. Visada ji gyrė mane, ir kaip dar!

– Na, aš manau, kad mano žmona taip pat jokių nereikalingų priekaištų nedaro, – pastebėjo Sobrys.

– Te, nedarys! – atkirto tarnaitė, karingai nusiteikusi, bet daugiau nieko nebesakė, tik užsismaukusi skepetą už akių, nuėjo prie mūrio ir pagavo unksti kaži kokią giesmę.

– Bet vis dėlto, manau, paliksi, – maldino Sobrys, juk seniai jau žadėjai.

– Paliksiu, ką jau... Nemėgstu lakstyti nuo vieno ūkininko prie kito. Ar tai malonė, manai? – pradėjo vėl Katrė. – Ką turi, žinai, ką gausi, nežinai. Pas Šilininkų Vilką būčiau mielai palikusi, tik jų valgis toks blogas ir drabužiai – kaip baidyklės mergos kartais atrodo.

– Na, taigi, o pas mus dėl to tai jau nereikia skųstis, – priminė šeimininkas.

– Na, kaip lėlės ir neiname apsirengusios, – atrėžė vėl Katrė. – Pasižiūrėk kaimyno Strazdo mergų: baltomis prijuostėmis, gražiomis, margomis bliuzėmis. Jos žydi, žaliuoja ir raudonuoja po laukus! O mes? Nušutusios kaip lapės!

– Na, na, Katrele, taip blogai nėra. Nereikia taip labai juodinti šeimininkus, tai negerai. Bet prie progos pasakysiu žmonai, kad ir jums nupirktų nors po vieną dailią šviesią bliuzę. Taip labai žydėti ir raudonuoti po laukus ar namus nereikia. Juk mūsų namai – surinkimo namai. Pasipiktins dar pagaliau sakytojai ir žmonės. O surinkimo metu užvis dailiau su pirmočiais.

– Taip, taip! Iš juodvarnių niekas nesipiktina! – atidrožė Katrė ir truputį per garsiai nusijuokė.

Kaži kaip nejauku pasidarė šeimininkui, ir jis nusisuko į antrąją tarnaitę, kuri kitam rytui, pusryčiams, roputes skuto:

– Na, o tu juk ir paliksi, Trūde?

– Jei Katrė paliks – paliksiu ir aš, – lyg tai baimingai atsakė Trūdė.

Matyti, ir mergos buvo susitarusios.

Staiga atsidarė stubos durys, angoj pasirodė jaunoji Sobrienė, ir aštrus lyg peilis pasigirdo jos balsas:

– Ak, tu čia, Mikai! Dėl to ir žvinglauja Katrė. Kur ir ne! Ha ga! Naje, kas nežino...

Nesuspėjo daugiau pasakyti Sobrienė, nes Mikas ją įstūmė atgal į vidų ir užtrenkė labai nemandagiai – jai po no-

simi – duris. O patsai susisukęs nuėjo į antrą trobos galą pas tėvus.

– Ta mano žmona proto neįgaus daugiau, man rodos, – ėmė skųstis Mikas. – Išpuolė šį vakarą į virtuvę, man besikalbant su mergomis dėl jų palikimo tarnyboj. Jos ne taip jau džiaugsmingai palieka, bet žadėjo likti. Betgi dabar, kada Ėvė išėjusi taip įtariančiai užkriokė, vargu bepaliks. Negerai būtų, jei Katrė eitų. Tokią apsisukančią mergą ne taip greit rasime.

– Prikalbėk, paprašyk, paliks. Žinai, kad kartais ir šeimyna nori maldos, – atsakė tėvas Sobrys.

– Apsaugok, to tu nedaryk! – nusigandusi perspėjo motina. – Tai jau šeimininkės dalykas. Į jos reikalus nesikišk! Dėl to ji ir pyksta, kad tu kiši nosį kur nereikia. Dėl to ji ir pradeda piktai apie tave galvoti. Kam lendi į virtuvę? O kad tu ir šimtą kartų nieko blogo nemanai – Ėvė jauna moteris, žinai, jai gali pavydas kilti.

– Bet kiek jau metų kaip vedę, ar kada daviau jai priežasties mane įtarti? Ar kada daviau jai progos pavyduliavimams? O kas samdo visada šeimyną, ar ne aš? Juk ji tuo visai nesirūpina. Mergas pavaryti, – kartais iš metų, – tai ji moka labai gerai. Aš nieko nesakydavau, tylėdavau. Tu esi šeimininkė – manydavau, tu turi žinoti. Bet šįmet tikrai turime gerą šeimyną, stropias tarnaites, tai reikia pasirūpinti jas palaikyti. O matai, ką ji daro! Kad nors pati kam tiktų!

Nutilo Mikas lyg susigriebdamas, nes dar niekada nebuvo jis prasitaręs, kad jo žmona niekam tikusi. Bet šį vakarą jis ypatingai susierzinęs, piktas; kaktoj pasirodė rūpesčių

raukšlės. Senis Sobrys skaitė toliau savo laikraštį; jis jau senas, jis nebemėgsta jokių niekingų barnių. Ir motina Sobrienė nieko neatsakė. Jai baisiai nemalonu sūnaus nesutikimas su savo žmona. Juodu kivirčijasi jau iš pat pradžios. Pirma tai atrodė lyg ir juokai. Bet vis aštresnis pasidarė marčios liežuvis. Ne kartą Mikas vos besusivaldydamas pasiūlė žmonai į kuprą. O motina graudendavo sūnų, prikalbinėdavo jam:

– Vaikeli, ji tavo žmona, dievas ją tau paskyrė. Gerbk ir mylėk ją! Nekelk rankos prieš ją!

Pagaliau jau ir kaimynai kaži kaip atsigirdo, kad jaunuoju Sobriu nesutinkančiu, o gyvenančiu kaip „kiaulė su žąsinu“. Kiti net žinojo pasakyti, kad juodu „pjaunasi kaip du šuniu“. Žinoma, daug kas buvo perdėta. Bet kodėl juodu nesutinka, niekas nežino – nė tėvai. Spėlioti, žinoma, galima daug. Bet uošvienė dar nė pusės žodyčio nėra išsitarusi blogo apie savo marčią. Sūnaus pasiguodimams ji tik galvos linkterėjimu tepritaria.

– Eik, vaikutėli, miegoti, marti gali dar daugiau supykti, – perspėjo pagaliau motina sūnų, kuris galvą nuleidęs ir suniuręs sėdi prie krosnies. – Juk žinai, kad nesantaika namuose – pragaras. Reikia stengtis pačiam šitokią nesantaiką numalšinti, jei ji dar neįsišaknijusi.

Taip ji sakė, bet savo širdyje žinojo, kad šita nesantaika giliai jau yra įleidusi šaknis. Niekas jos nebeišraus.

Nuo tuomet, kada išėjo Urtė Šimonytė iš jų namų, senoji Sobrienė negali nusikratyti kaži kokio sąžinės neramumo. Ji niekada nenori sau prisipažinti ir neprisipažins, kas ją kan-

kina, kodėl negandojasi jos širdis. Ji tik dažnai dejuoja ir dūsauja naktimis ir dienomis verkia. Bet kad jos kas paklausia, kas ją taip kankina, tai ji tik sako, kad jau einanti prisivertimo keliu. O per ankštuosius vartus esą sunku pereiti. Kelias danguna esąs status ir erškėčiuotas.

Ak, kad taip vienas galėtų pamatyti tą mirtingąją jos sielos baimę! Nes ji yra girdėjusi, kad galima mišias užpirkti. O esą būna visokių užpirkimų: kitą sykį ansai žmogus, kuriam mišios užpirktos, vietoje numirštąs ir su visomis savo nuodėmėmis nueinąs į pragaro bedugnę; kitam pareinanti kokia baisi liga, nuo kurios jis jau niekada nepagyjąs. Vėl kitą kremtanti jo sąžinė lyg kirmėlė kokia.

Ar tik nebus Urtė Šimonikė užpirkusi jai mišias? Sobrienė negali užmiršti paskutiniųjų jos žodžių – kaip ji tik sakė? Taip: „Dievas yra kantrus, bet neužmaršus. Sugrįš, sugrįš!" Ak, dešimteriopai jau sugrįžo! Šitas sąžinės krimtimas, šitas sielos neramumas! O dar ana nesantaika namuose! Ir dabar Sobrienė tyli, ji minkšta lyg balta vilna. Ji blogo žodžio daugiau nebepratars nei ant vieno žmogaus, nei ant pikčiausio. Užtai ji ir sūnų maldina, prašo kentėti. Tik ji nesako tikrosios priežasties ir niekada nesakys! Jeigu tikrai užpirko Urtė mišias, tai nebeišsigelbėsi kitaip, kaip tiktai maldomis ir ašaromis. O kas baisiausia: jos dešinė ranka, kuria ji mušė Urtei per veidą, – tinsta ir baisiai skauda. Ir kartais yra arba pasirodo tas pats jausmas rankoj kaip tuokart, kai ji Urtę mušė, – lyg nusmilkusi, lyg palaminta...

O Urtės kruvinasis veidas taip pat tebesirodo jos akyse.

– Ak dieve, ji tikrai užpirko mišias, kad amžinai kankinčiausi...

Motinos siunčiamas, išėjo Mikas, nors ir nenoriai.

– Kad nors pagaliau vaikų atsirastų, – sako senasis Sobrys senajai, – rasi protą įgautų.

Bet senoji nieko neatsakė.

Mikui įėjus į antrąjį galą, jaunoji jau buvo lovoje. Iš karto apsimetė Sobrienė mieganti. Mikas nuėjo dar laikraščių skaityti. Bet Sobrienė nemiegojo, o tik galvojo, kaip ir kokį smūgį suteikti savo vyrui. Pagaliau ir pradėjo:

– Nemanyk, kad aš palaikysiu Katrę kitiems metams. Dabar aš sužinojau, kodėl tu taip labai trokšti ją palaikyti.

– Nelaikyk, bet tada ir eisi nusisamdyti naujų tarnaičių. Aš nebeisiu, man jau užtenka tų tavo patyčių.

– Matyk, koks tu! Taigi taigi, Katrė mandri merga, tokiais raudonais veidais. Gana puikiai juoktis moka. Pasikraipyti gerai supranta. Kokia aš kvaila, kad ne pirma jau pastebėjau. Nė dienos ilgiau jos nelaikysiu!

– Ko tu dabar svaičioji? – pradėjo lyg ir maldinti Mikas savo žmoną. – Penkerius šešerius metus jau gyvename.

– Taigi taigi, penkerius šešerius metus ir aš buvau tokia kvaila, kad vis tavimi pasitikėjau, aklai pasitikėjau! Tu mokėjai gana gudriai man galvą apsukti, kad nieko nepastebėčiau. Ir nepastebėjau. Bet yla visada išlenda iš maišo. Vienas sykis nemeluoja.

– Kad tu ne mano žmona būtum, tikrai tau per ausį rėžčiau! – suriko Mikas, pašokęs nuo stalo. – Ar tau ne gėda taip nekaltai užsipulti?

– Ką, tu mane mušti nori? Toks tu vyras! Dėl pasileidėlių mergų mane mušti! Nekaltai aš tave užsipuolu, ak tu, nekaltybe! O Šimonių Urtė? Tai buvo gera pradžia. Vieną kartą pripratęs... – ir bjauriai nusižvengė jaunoji Sobrienė.

Skaudūs išėjo barniai. Kelis kartus nebesusivaldydamas iškėlė Mikas kumščią. Ir kad žmona ne lovoje būtų buvusi, tikrai nebūtų pasigailėjęs, ir... Bet ne, Mikas pasižiūrėjo šį vakarą į savo žmoną, lyg pirmą kartą ją matytų, ir pasibaisėjo. „Ne, niekada aš jos nebeliesiu nuo šio vakaro! – pasižadėjo sau Mikas. – Tegul ji eina, manęs dėl, į teismą. Kaip galėjau kartais manyti, kad ją myliu! Ne, niekada nebūsiu jos mylėjęs, tik, tik... E, bjauru!“ Atsisėdo Mikas vėl už stalo galo ir, stengdamasis nurimti, prisišaukė aną praeitį. Tuokart, – Mikas atsimena tai dar kaip šiandien, – kada rankpaduotuvės buvo, jis pasiėmė Ėvę į šalį ir jai pasakė: „Tu žinai, Šimonių Urtė sako, kad jos vaiko tėvas – aš. Kaip čia yra ar nėra, bet pasižadėk niekada man šito neprikaišioti. Girdi? Kas buvo – buvo, ateityje tokių dalykų nebebus.“ Ir Ėvė prisiglaudė prie Miko lyg gėdinga, lyg nurausdama, ir tyliai pašnibždėjo ji, kad jam šitai atleidžianti ir niekada nemananti panašių priekaištų daryti. „Juk jaunystė – paikystė!..“ – pridūrė ji ir dar daugiau nudūrė akis žemyn. Kodėl taip? Ak, Ėvė Vanagikė kalbėjo iš prityrimo. Ne veltui kaimynai apie ją galvas kraipė. Ir kad ne Sobrių Mikas, kaži, – Vanagikė dar ir šiandien tebemergautų. Tiesa, ir Mikas buvo šį tą girdėjęs, aišku, kad vainotojų liežuviai netylės. Bet patsai susitepęs būdamas, ką bedarysi! O ji atsinešė daug pinigų. Tuojau buvo galima išmokėti ištekančiai seseriai dalį, ir ūkis liko be skolos.

Ir iki šiol Ėvė, jaunoji Sobrienė, nė vieną kartą nepriminė Mikui jaunų dienų. Bet šį vakarą – kelintą kartą jau paskambėjo iš jos lūpų Urtės vardas. Seniai jau buvo jis atpratęs galvoti apie Urtę arba bent ją prisiminti. Juk ūkininkas turi kitų rūpesčių negu apie buvusią kadaise tarnaitę galvoti.

Šį vakarą Ėvė tiesiog nebepakenčiamai dažnai priminė Urtę Šimonytę. Tikrai jis norėtų panaudoti kumščią uždaryti tai baisiai burnai, kuri taip nešvariai, taip nedorai ištaria Šimonytės vardą. Ir štai lyg žvynos nukrinta jam nuo akių, ir staiga jam pasirodo Šimonytė tokia kilni, tokia nepaprasta, beveik norėtų jis pasakyti – šventa. Pirmą kartą jis jaučia, kad jis kaltininkas, ir pirmą kartą po tų ilgų metų jaučia apgailestavimą, jaučia sąžinę. Ir staiga supranta, staiga žino, kodėl tokią žmoną gavo, kuri jam tik kryžius ir vargas bus visame jo amžiuje; nes ar nesakoma, kad už kiekvieną darbą, blogą ar gerą, – seka atlyginimas jau šiame pasaulyje?

Nors šio vakaro barniai ne dėl jo kaltės kilo, tačiau jis jaučia, kad nusipelnęs koliojimo. Tik kad ji susiprastų ir nebeminėtų Šimonytės! Ant jo tegul jau krauja visus nešvarumus!

Įvyko, kas savaime suprantama: atsisakė abi mergi palikti kitiems metams, ir net pirmąją Kalėdų jiedvi išėjo.

Tarpšventėje tikrai išvažiavo į turgų Ėvė Sobrienė mergų samdyti. Nusamdė vieną keistos išvaizdos, abejotino stropumo. Bet reikėjo dar vienos. Neberado turguje. Reikės pavažiuoti į Žemaitiją.

Bet į Žemaitiją važiuoti baidosi jaunoji Sobrienė. Ir vėl išvažiavo Mikas mergos samdyti.

Rado ir nusamdė. Paskui, susipirkinėjęs visokių mažmožių, už kuriuos nereikia muito mokėti, grįžo namo. Bet grįžo vienas. Parsisamdžiusioji tarnaitė žadėjo atvykti už savaitės, norinti pasilsėti, sakė.

Anksti sutemsta, o vakarai tamsūs, nes mėnuo vakaroja, sniego jokio šįmet dar nebuvo. Keliai svetimi, o važiuoti toli. Norėdamas sutrumpinti sau kelią, Sobrys pasuko tiesiai per Ašpurvinę girią Aukštujų link. Nors vieškelis ir prastas, bet dabar pašalusi, tai vis jau ne taip labai bloga važiuoti.

Kaži kodėl arkliai taip nerimauja? Kelis kartus jau šoko į šalį, lyg piktą dvasią jie būtų pamatę. Vos vos nuvaldė juos Sobrys. Gerai sudavė botagu. Bet tuo jų nė kiek nenuramino. Jie prunkščia ir skliaudžia ausis, akimis tik skastosi į visus pakampius. Atvarslus reikia gerai įtempus laikyti.

– Turbūt per daug avižos bado! – barasi Mikas.

Pagaliau nurimo jau kiek arkliai ir ėmė bėgti lengva risčia. O nebereikiant taip tampriai laikyti arklius, ir pradedi žmogus šį tą galvoti. Kaži iš kur išlindo tokia mintis: kur kyšo dabar Urtė, kaip jai dabar sekasi? Ar ji kur tarnauja, o rasi ištekėjo.

– E, Mikai, kas tau rūpi! Tesižino ji, – bara jis save. – Bet ne, ištekėjusi ji nebus, negali būti! – Mikas to nenori. Jam nemalonu tatai įsivaizduoti. Pavydas pagauna jį, net kerštaująs pasijuto jis. Paskui nori jis vėl išjuokti save dėl kvailų minčių. Bet jos iš galvos vis viena neišeina.

– Kaži, kad ją taip kartą sutikčiau, kaip būtų? Ar ji dar pyksta ant manęs?

Ne, Mikas Sobrys nežino ir įsivaizduoti negali Urtės nelaimės. Apie savo kūdikį, kuris kur nors auga ir vargsta, jis visai nepamano.

O ten gyvena Šimoniai, ten jos tėviškė. Girdėti, piktą ji turi brolienę. Šitai Mikas kaži kur pripuolamai girdėjo, bet nei jam skaudu, nei jam graudu dėl to, kad Urtė nebeturi tėviškės. Jis tėviškėje gyvena, o kaip jam sekasi, kokia čia malonė... Ne kartą nusiminęs jis yra pagalvojęs eiti, eiti iš to pragaro; taip, jo žmona iš jo namų, iš jo tėviškės, tikrą pragarą padarė! O dabar visą amžių gyventi – pririštam prie jos, tos bjaurios moters – gyventi. E, geriau negalvoti apie tai.

Vieškeliu važiuojant matyti, kaip šulinio svirtis Šimonių kieme giliai nusilenkė ir vėl iškilo, lyg su pašaipa nusilenktų ji, pamačiusi Miką Sobrį – seną pažįstamą, kuris dedasi jos nepažįstąs. Mikas nusispjovė per vežimo kraštą. Nė patsai nežino kodėl. Tik jam staiga taip nejauku. Kaži koks kylys įstrigo į gerklę, kad net susopėjo. Kodėl? Juk blogo padaręs jis nieko nėra. Kodėl širdis pradėjo nerimauti? Turbūt dar vis kauluose tebėra ansai barnių vakaras.

Nuo tuokart jis su žmona daugiau nebekalba, kaip tiktai „taip“ ar „ne“. Ji, taip, ji norėtų ir kalbėti, ir vėl gera jam būti, lenda į akis, meilinasi, glostosi kartais kaip katė, bet jis jos nebegali kęsti.

Čia visai be reikalo sukirto Sobrys skaudžiai arkliams botagu, kurie dabar pasileido šuoliais.

Mikas pastebi einančią per laukus moterį. Ko ji taip sulinkusi? Ak, ji neša maišą su grūdais ar miltais, galbūt iš malū-

no. Tokiu maišu nešina eis kartais turbūt ir Urtė... Bet Mikui reikia visų jėgų sulaikyti jau stačiai siuntančius arklius.

Staiga suprunkštė vienas arklys, paskui ir antras: mat iš griovio iškilo vėjo nešamas popieriaus lapas, ir stačiai po vežimu. Pilnu šuoliu pasistojo arkliai piestu, o tada lyg šūvis iš šautuvo – pirmyn. Vos vos neišvirto Mikas iš vežimo. Bet dar pavojus ne pro šalį. Tik stipriau atvarslus laikyti! Betgi... Mikas pasijuto kaži kaip bekybąs ore... vienas dunksterėjimas... ir... ir daugiau nieko.

– Mikai, ar tu negyvas? Dieve! Mikai, Mikeli, aš pykau ant tavęs iki šiandien, bet daugiau jau nebepyksiu. Mikai, kad nors kartą dar akis atvertum! – girdi Mikas Sobrys ne tai kalbant, ne tai dejuojant. Jis manosi sapnuojąs. Nes tasai maldaująs, tasai ašaromis pasruvęs balsas juk jam rodos toks pažįstamas ir kaži kaip toks mielas... Žinoma, kad tai tik sapnas. Bet saldus sapnas, vis viena... Dar miegoti, dar toliau girdėti, nors kelis dar tokius žodžius girdėti, kad ir tolstant ir nykstant sapnui. Tikrenybėje jų negirdėsiu. Rasi kalba ir dar kalbės kitiems taip meiliai Urtė Šimonytė. Bet tai, rodosi, tačiau ne sapnas. Kaži kodėl taip baisiai sopa galva? – Sustingusi svetima ranka braukia jam per plaukus. Ne, ne svetima tai ranka, malonus, pažįstamas šitas palytėjimas. Taip tik viena, vienintelė temoka. Ko ieško jos ranka jo plaukuose?

Ir dabar pamažu pamažu atsimena Sobrys, kad jis parvažiuoja iš Žemaitijos, arkliai pasibaidė, atvarslai trūko. Pamažu pradeda blaivėti, ryškėti mintys. Tik galva baisiai sopa.

Ana sustyrusioji, šalta ranka dar tebeieško po plaukus – bene žaizdos, ir tyliai verkia moters balsas. Jau atsimena jis, kad matęs moterį, kuri ėjo maišu nešina – per laukus. Tai bene ta pati.

– Mikai, atsibusk! Ką aš darysiu, kur tave nugabensiu? Kur prisišauksiu dabar pagalbos!

Sobrys visai negalvoja, kur galėtų būti dabar jo arkliai, rasi jie kur sprandus nusisuko – vis viena! Viena tesvarbu: Urtė čia. Urtė, apie kurią visu keliu šiandien ir tegalvojo. Ir jo mintys virto tikrenybe. Pamažu, iš lėto jis mėgina savo sąnarius – ar jie sveiki? Rodosi, sveiki. Dabar jau laikas būtų pagaliau ir akis atidaryti. Jis žino, kad pamatys Urtę, bet kokia ji dabar atrodo – to jis nežino. Ar ji tokia pat dar daili kaip anąmet? Geriau būtų, kad būtų dingęs jos dailumas, geriau būtų, kad būtų ji bjauri, atrodytų pasenusi. Bet jos balsas toks pat kaip tuokart. Ak, kaip gerai jis tatai atsimena!

Pamažu atsidaro Sobrio akys ir įsmenga į ašaromis suvilgytą moters veidą. Taip, tai Urtė Šimonytė, visai ta pati, kaip kitados. Bet ne, ne ta pati. Jos veidas išbalęs, deja, keli gilūs skausmo ir rūpesčių bruožai išvagoję jos paakius ir kaktą. O akys didelės didelės, tartum...

Yra žmonių, kurie nerangūs, nepaslankūs galvoti. Tokiems žmonėms kiekvienas bruožas moters veide ar kaktoj daugiau nieko nereiškia, kaip tik artėjančią jos senatvę.

Tą pat pamanė ir Mikas Sobrys, ir tučtuojau dingo susidomėjimas Urte Šimonyte. „Kaip biednai ji atrodo...“

– Mikai, tu gyvas!

Kaip jausmingai ir džiaugsmingai šie žodžiai paskambėjo iš Urtės lūpų!

Ne, kraujo žymių Urtė nerado Miko galvoje. Stora žieminė kepurė ir naminiai kailiniai atlaikė ir sušvelnino skaudųjį trinkį į medį. Mikas tik apsvaigęs tebuvo. Atsitiesė ir pamažu pamažu atsikėlė Sobrys. Truputį susvyravo dar žemė jam po kojomis, dar reikėjo atsiremti į medį. Reikėjo lyg ir jėgų rinkti.

Reikėjo ir ką nors sakyti, būtinai ką nors, bet Mikas Sobrys tyli lyg kalbos nebetekęs. Tik akys vis dar įsmeigtos į Urtę, kuri dabar nebežino, ką daryti. Ar imti maišą su miltais ant kupros ir skubėti namo – nebeatsisukti? Ar... Pamažu, visai pamažu ji maunasi tumpines. Atrodo, lyg ji lauktų, lauktų vieno žodžio, vis viena, koks jis pagaliau būtų! Bet į Miką ji jau nebežiūri. Nemalonus, nebepakeliamas pasidarė jai jo žvilgis. Ji žiūri į tolį, lyg spręsdama, kaip toli dar jai eiti. Ar stengs ji iki kelio galo nunešti tą sunkią naštą? Ir tik vieną mirksnį prisiminė jai ansai laikas, toks malonus ir saldus, kuris baigėsi kančia ir gėda. Bet... nebegalvoti apie tai! Tebūnie tai praeitis, nors ir jokios jau nebėra ateities. Tik nebežvelgti atgalion!

Sobrys tyli kaip tylėjęs. Turbūt ir jis atsimena anuos laikus. Bet ir jam anos meilės pabaiga buvo nemaloni, tai ir jam geriau nebegalvoti apie tai. Praeitis – svajonė, dabar tikrenybė.

Urtė Šimonytė tveria maišą, supurto miltus į vieną maišo galą, kad geriau būtų galima nusitverti ir sau ant kupros jį užmesti.

– Kur tu čia paklydai? – Sobrys ir patsai nustebo dėl to kvailo savo klausimo, bet ką pasakysi kita! – Ar toli gyveni?

– Rasi būsi toks geras ir užkelsi šį maišą man ant nugaros? – Urtės atsakymas. Bet balsas taip staiga persimainęs, lyg pabarškęs, lyg užkimęs, visai ne Urtės Šimonytės tai balsas, o seno žmogaus, kuris jau savo laiką išgyvenęs ir kuriam jau nieko pasaulyje nebėra, ir jis jau nieko nebelaukia – tik mirties.

Mikas Sobrys mandagus: tikrai jis užkėlė jai maišą ant nugaros. Ir Urtės kupra sulinko daugiau negu pirma, lyg ne miltų pusę maišo ji neštų, o kaži kokią daug sunkesnę ir baisesnę, bet nematomą naštą.

– Ar matei, kur link arkliai nubėgo? – visai paprastas, šaltas Miko balsas. – Bjaurybės, bus vežimą sudaužę.

Urtė tylėdama parodė kryptį ranka ir pati nuėjo į priešingą pusę.

Urtė skubina namo. Jos laukia Roželė, sergantysis jos kūdikis. Roželė šiandien paliko namie viena.

Netoli bereikia Urtei eiti. Ten kryžkelis, keli žingsniai Aukštųjų link, dešinėj pusėj pušynėlis ir papušyny maža trobelė. Vienoje šitos trobelės stubelėje ji gyvena su savo Roželė, kitoje stubelėje gyvena kaimo varguolė Bernotienė.

Kartais Bernotienė visiškai protinga. Tuomet ji, Urtei namie nesant, įeina prie Rožės, papasakoja jai pasakų arba tikrų atsitikimų iš savo pačios gyvenimo. Kartais ji pasakoja ir tokių dalykų, kurie tik paaugusių ausims tetinka. Bet Rožei tatai nė kiek nekenkia, nes ji nieko nesupranta

ir palieka nesupratusi. O paskui lyg atsimuodžia Bernotienė ir sako:

– Ak tu, paikute, juk tavo dar panosė šlapia, ne tau tokie dalykai klausytis! – Šitas pasakymas taip pat Rožei ne visai aiškus. Bet ji patenkinta, kad senutė linksma ir pas ją sėdi. Ypač miela tatai vakarais, kada Urtė taip vėlai iš darbo pareina. O ji visada vėlai pareina. Ūkininkai duoda samdininkams darbo iki išnakčių.

Bet dažnai arba dažniausiai Bernotienės nėra namie. Ji keliauja po žmones, susirenka sau valgyti ir vieną kitą grašį, kurį apsisukus išleidžia, nusipirkdama degtinės. Tuomet Roželė jos bijo. Labiausiai dėl to, kad ji, parėjusi namo, daugiausia parvirsta kur nors prie durų ar per slenkstį žengdama. O atsikelti nebestengdama, ji suvadina visą pragarą ir net visus šventuosius į pagalbą.

Iš Bernotienės lūpų ir patyrė mažoji Roželė, kad yra visokios rūšies velnių – pradedant nuo paties Belzebubo iki paprasčiausiojo biesuko.

Kartais, kaip jau minėta, Bernotienė kviečia į talką ir šventuosius, bet šiųjų nedaug ji tepažįsta, ir jų vardai ne taip jau sklandžiai šaukiasi.

Bet Bernotienės žodynas nesibaigia dangaus ir pragaro bei gerųjų ir piktųjų dvasių vardais, oi ne! Dar turtingesnis jis visokių visokiausiais moteriškais žodžiais, kurių ji nė viena proga nešykštėjo.

Jei susipyks Bernotienė su kuria savo kaimyne, tai ir papasakos jai, kad ji šiokia ir tokia, ir kitokia. O jeigu priešingoji pusė ne visai su tuo sutiks, tai ji, Bernotienė, užtvirtini-

mui dar sykį pasakys, kodėl ana šiokia ir tokia. Ir iškraustys į dienos šviesą, ir atidengs visas kaimynės nuodėmes, net tokias, kurių ana nė pati nežinojo.

Bernotienė nešykštėjo savo iškalbingumo ir nė didžiausia savo meilės parodymo proga.

Patyrė ir Rožė begalinę jos meilę, nes visokiais ją šaukė vardais Bernotienė – tik ne tuo vardu, kurį jai suteikė anąmet Tabalienė ir kurį kunigas bažnyčioje šaltu vandeniu bei kryžiumi užtvirtino.

Šitokioj draugystėj praleido savo jauniausias dieneles Roželė: dar visai mažutei jai esant, pasitraukė Urtė iš Bintakių ir partraukė į šitą trobelę papušyny.

Jau tamsu ir nebegalima matyti, kaip atrodo iš lauko ana trobelė, į kurią mes Urtę Šimonytę parlydėjome. Bet tai ir nesvarbu. Savaime aišku, kad šitokia trobelė papušyny yra kadaise iš molio drėbta. Jeigu ūkininkas, kuris ją statydino, buvo geras žmogus, tai jis sienas net nukalkiuoti ir langines net šviesiai mėlynai nutepti leido. Bet šitoji trobelė jau tokia sena, kad jokios kalkių žymės arba mėlynų langinių nebepastebėsi. Tik pro vieną kertę einant pamatysi, kad šiaurės vėjas ir lytus kertę jau šauniai paplovęs. Bet rūpintis tuo nereikalinga: trobelė negrius, nes prie kertės giliai įkastas storas kuolas, ant kurio remiasi trobos stogas. Tuo būdu atimta iš mūro sunkiausioji našta, ir keliolika metų stovės dar trobelė.

Iš trobos pro langą žybso silpnas žiburėlis. Urtė tai pastebėjo ir lyg nusigandusi pagreitino žingsnius.

Įsiskubino Urtė į prienamį, kur taip tamsu, kad nors akį durk, nieko nematysi. Iš kairės, iš antro galo, kur įrengtas

tvartas, girdėti alkano paršelio kriuksėjimas ir žviegimas. Urtė sukasi į dešinę. Apgraibomis atrado duris, atidarė ir įėjo į priebutį. Priebučio kertėje stovi kaži kas. Ant šito padaro nusmuko nuo Urtės kupros maišas.

Urtė žino, kad jos akys užverktos ir veidas dar drėgnas nuo ašarų. Ji nenori, kad Rožė ją tokią matytų. Atsirėmusi į duris, šluostosi prijuoste veidą ir akis ir šnypščia nosį. Gerklėje pradeda kirbėti. Šitą kirbėjimą Urtė seniai jau pažįsta: dėl jo baimės kaip ir nebėra. Įėjus iš lauko, visada reikia kosėti – mat oro permaina. Bet prie kosulio ji pripratusi, juk čia pagalbos kaži ar bebūtų?

– Ai! – Urtė nutirpo: kas tai? Iš kur tas baisusis diegulys? Ir dar kartą, lyg pervertų visą šoną. Šito diegulio Urtė dar nepažįsta. Bet kaip atėjo, taip ir praėjo. Duok dieve, kad nebepasikartotų!

Pamažu atidarė Urtė stubos duris ir įėjo. Stuba vienu langu, prie lango stalas, ant kurio spygso maža skardinė lemputė. Prie stalo du krėsleliu. Prie vieno krėslo stovi ratinas su linų kuodeliu. O ten, gale, lova. Tai visa Aukštųjų Šimonių Urtės nauda. Bet ne, neužmirškime, kad prienamy stovi Urtės skrynė, vienintelis stiprus daiktas, rodąs, kad Urtė – „ūkininko“ duktė.

– Urte, aš taip bijojau, aš maniau, kad tu nebepareisi, – pasigirdo kūdikio verksmas iš lovos.

Urtė tyli. Ji negali nė žodžio pratarti. Ji jaučiasi blogai. Kaži kas kremta jos širdį. Ji baisiai pikta šiuo akimirksniu. Ant ko? Ant visų, ant visų! Meilės? Oi, ne, jau nebejaučia ji meilės. Paskutinę šaknelę išrovė šį vakarą Mikas Sobrys.

– Urte, aš noriu valgyti! – vėl mažiukės balselis.

Skamba keistai, jei kūdikis motiną vardu vadina. Bet Urtė taip nori, kodėl taip nori, – ji nė pati nežino. Berods ji niekada to savo noro nepareiškė, bet kitaip savo mergaitės ir nemokė. Roželė visai nežinojo ir įsivaizduoti negalėjo, kad Urtę reikėtų mamyte pavadinti.

– Jau nenumirsi, kol pataisysiu vakarienę, – rūsčiai atsiliepė motina. – O kas tau lempą uždegė? Ar aš tau nesu sakiusi, kad reikia taupyti?

– Teta Bintakienė buvo atėjusi, tai ji ir uždegė, – vis baimingesnis darėsi mergaitės balselis.

Rožė pastebėjo, kad motina vėl verkia. Tiesa, tai ne naujiena. Ji savo gyvenime dar nieko kito ir nemačiusi, kaip tiktai ašaras. Ji tyli ir verkia drauge su motina.

Ir dabar, kaip kas vakarą, motinai prie jos atgulus, Rožė nori labą naktį pasakyti, atbučiuoti. Ji nori kaip visada, taip ir šį vakarą paimti motinos ranką, ją glamonėti, bučiuoti ir prie jos prisiglaudusi užmigti. Bet motina rūsčiai atitraukia abi ranki, ir pirmą kartą Roželės gyvenime atsuko Urtė jai nugarą.

Verkė tyliai – katra sau. Bet jeigu ir motina neranda paguodos žodžių, tai yra dar kažkas, kas tikrai paguodžia nelaimingąjį – miegas. Ir miegas nunešė mažąją Roželę į sapnų karaliją.

Bet ir čia pamatė Roželė verkiančią savo motiną, kuri išplėtė rankas ir kaži kodėl baisiai šaukė. Ak, ji grimzta, ji grimzta! Rožė nori gelbėti, bet kaip? O štai Urtė dingo, ir tik viena ranka bekyšo lauke. Rožė nori tą ranką paimti,

prie jos prisiglausti kaip kas vakarą lovoje, bet... bet status kalnas tarp jos ir anos rankos. Kalnas baisiai akmenuotas ir šukėmis apmėtytas. Keletą šukių Rožė dar gerai pažįsta. Tos šukės ano puodo, kurį ji neseniai sumušė ir net į ranką įsipjovė. Ir dabar jos rankos vėl kruvinos. Bet vis viena Rožėlė lipa į kalną. Ji nori pasiekti Urtės ranką, kad galėtų prie jos prisiglausti. Ak, o ten stovi du angelėliu, visai tokiu pat kaip prie sienos pakabintuose paveiksluose. Ir tokius pat raudonus bei storus jie turi veidelius, ir jie moja Rožei. Jie nori Rožei duoti du sparneliu, kuriuodu tokiomis gražiomis žvaigždelėmis papuoštu. Ir ji skubina: jei ji sparnelius gaus, tai ji nulėks, tai ji... Ir sapnas dingsta, ir miegas švelnina našlaitės skausmą.

Kada Rožė užmigo ir miege skaudžiai trukčiojo, lyg verktų, didelis gailestis sujudino motiną. Ji atsisuko į mergaitę ir glostė silpnąją jos nugarėlę, kalbėdama:

– Tau daug reikės kentėti, kada manęs nebebus, tai pratinkis pamažu jau dabar. – Ir aštrus kosulys, maišytas su ašaromis, nutildė Urtę.

NAŠLAITĖS LIKIMAS

Aštuoneri metai praėjo, aštuoneri trumpi, o tačiau pilni skausmų, vargų ir nelaimės metai. Kiek per šiuos metus krito sniego ir buvo pusnių, audrų ir šalčio! Kiek biro lytaus lašų lašelių, kurie, atsidūrę žemėje, virto klanais, upelėmis ir upėmis! Kiek per šiuos metus kaitino saulė, degino, svilino

nors lašelio vandens ištroškusius augalėlius! Rods, krito ir gaivinanti rasa, kuri stengėsi naujų gyvybės jėgų teikti nelaimingiesiems. Bet šie patys rasos ir gyvybės lašai virto ašaromis, kurios pralietos nelaimingųjų.

Aštuonerių jau metų mažoji Roželė, mergos vaikas, mirusios Urtės Šimonytės dukrelė.

Tyliai sau sėdi ji lovelėje ir laukia; ko laukia? Ji nežino ko, bet laukia. Ji laukia ne tik šiandien, šį vakarą – ji laukė jau vakar, užvakar, ji laukia dienų dienas, mėnesių mėnesius. Ar kieme šuo sulos, ar varteliai sugirgždės, ar kas nors juos atidarys, ar lengvai uždarys. O tada atsivers trobos durys, ir įžengs... kas? Ji nežino, kas taip galėtų įžengti, kas galėtų ją aplankyti.

Bet ji laukia ir svajoja. Kartais užmerkia akis ir guli visai visai tyliai. Ir girdi, kaip lauke šuo suloja, varteliai sugirgžda ir pro duris įžengia kaži kas. Ji neatidaro akių. Apsaugok dieve! Negalima atidaryti, nes tuomet gali dingti. Ir ateina kaži kas prie lovelės.

Lyg pavasario vėjelis pūstelėja į jos veidą, ir lengva, švelni ranka užgauna jos plaukus! Ak, dar daugiau: tik ilgai ilgai, visai ramiai gulėti... ir – švelnios lūpos, tokios kvapios lūpos paliečia mažosios mergaitės taip baisiai meilės ištroškusias lūpytes. Ir dar kartą bučiuoja ją toji jos svajonė, bet jau lengviau. Našlaitė ištiesia rankas nutverti tą, kas ją bučiavo, nutverti ir laikyti! Greit ji atidaro plačiai plačiai akis, bet nieko nėra, nieko ir nebuvo.

Jos akys paprastai mėlynos ir labai didelės. Bet jeigu jose atsispindi ilgesys ir skausmas, tuomet jau visas mėlynumas

dingsta, ir jos lieka tamsios tamsios! Tuomet jau jos per daug didžios liesajam, išbalusiam jos veidui. Tuomet ir visi kūdikiškumo bruožai dingsta.

Kas ją tokią pirmą kartą pamato, tasai nusigąsta, tokio kūdikio jis dar nematęs. Ir šitos skausmo ir ilgesio akys jau visados jį persekios ir nebeduos ramybės.

Tai lyg persekiojamo gyvulėlio akys, gal šunyčio, kuris žino, kad jis mirtinai sužeistas, tik nežino, kodėl, kodėl jam skirta kentėti. Jis žiūri į tave, gal tu jam padėti gali.

Ir Roželė nesupranta dar iki šiol savo nelaimės, nors ir gana dažnai teko verkti ir dėl duonos kąsnelio, kurio šykštėjama duoti, ir dėl skausmų, kurių pilnas visas kūnelis.

O dar dažniau ji verkia, kad išsiilgsta motinos meilės, kad išsiilgsta globojančių ją rankų, meilaus žodelio.

Roželė žino, supranta ir nujaučia labai gerai, kad ji čia nereikalinga, kad niekas jos nemyli, kad ji kitiems po kojų, ant apmaudo, ant vargo. Ji jau per dažnai girdi paprastą tetos kalbą:

– Tokius sveikus vaikus dievas atima, bet kodėl Rožė nemiršta? Ir kodėl negali ji numirti, juk išgyti ji niekada nebeišgis?

Ir kad bent gailestingai ji tada pažvelgtų į Rožę, bet ne, priešingai: jos akys pilnos piktumo, lyg Rožė kaži ko kalta.

Seniai jau sutemo. Saulutė, kurią Rožė vis akimis sekiojo, jau seniai nusileido. Paskutiniais savo spinduliais dar glostė ji Roželės veidą, temdė jos ilgesio pilnas akis, kurių Roželė nenuleidžia, nes juo ilgiau žiūri ji į saulutę, juo gražiau ir skaisčiau darosi visa kita: gražūs auksiniai ratai, ryto aušros

vainikai nukloja Rožės lovelę, ugningi kamuoliai ritinėjasi vienas per kitą po stubą, ir linksma tuomet pasidaro mergaitei.

Ir kas kartą švelniau paglosto žiemos saulutė susivėlusius mergaitės plaukelius – atsisveikina, o tada jau lyg žiburys koksai, už kalno užneštas, dingsta.

Šaltis baisiausias spigino lauke. Roželė girdėjo, kaip cypė sniegas po lauke vaikščiojančiųjų kojų. Jos veidas dar vis atkreiptas į langą. Tačiau kas lauke dėjosi, to ji jau nebegalėjo matyti. Bet ji sekė meniškas šalčio rankas, kurios, saulei nusileidus, lyg iš ryšių paleistos, tarsi išdykaudamos, ėmė išrašinėti langų stiklus puikių puikiausiomis gėlėmis ir rožėmis.

„Kad tokių gėlių čia papiešiama, tai turi jų kur nors augti, – mąsto Roželė. – Žinoma, ir auga. Jurgutis juk sakė, kad jo skaitymo knygelėse parašyta, jog esą žemių, kur visai žiemos nėra. Ten visada vasara. Ir, sako, nė nakties nesą. Kaip gražu ten turi būti! Aš ten norėčiau gyventi. Man nereikėtų nieko bijoti, kad aš naktimis miegoti negaliu, kai man skauda. Tuomet lauke taip baisu, taip juoda. Kartais kaži kas suduoda rykšte į langą; kartais lenda kaži kas palangėmis ir kriknoja taip piktai, užsilindęs kur nors. Ir man tada taip baugu. Tai teta vėl barasi, kad aš verkiu, ir nori mane mušti. Bet kad nakties nebūtų, tai nebūtų taip baugu, niekas neknarktų, kaip dabar dėdė, ir tada aš jau niekada neverkčiau.“

Tokios mažosios mergaitės mintys ir svajonės. O tuo tarpu jau ir visai sutemo, tamsi pasidarė naktis lauke.

– Jau man vėl baugu, kaži kodėl dar neįeina teta, kaži kur yra Jurgutis ir Marikė? Juk jie negali taip ilgai lauke lakstyti.

Roželė klausėsi, rasi dar girdėti lauke žingsniai ar šūkavimai. Bet nieko. Ak, jie virtuvėje vakarienę valgo. Tikrai: krintančio šaukšto barškėjimas pasiekė mažytės ausį.

– Aš ir jau noriu valgyti! – sudejavo ji. – Kaži ar man neduos vakarienės? Kada buvo pietūs! – Jurgutis ir Marikė jau kelis kartus nešiojosi po riekę duonos kieme, net paukščius lesino, – visa gerai matė Rožė, bet ji nieko negavo.

„Kad aš būčiau ten, kur visada vasara, tai aš vis eičiau į girią uogų pasirinkti. Aš jau tetos neprašyčiau duonos. Bet kad mano koja skauda? Na, ten jau neskaudėtų. Ten aš būčiau visada sveika. Ten nėra ledo, tai ir nebūt man reikėję virsti ir palūžti koją. Ir mano mamytė nebūtų privaliusi manęs mušti. O man taip skaudėjo! Kad ji mane ir mušė, bet ji buvo gera. Ir pyragaičių iš turgaus parnešdavo, ir pati kartais iškepdavo, saldainių gaudavau; dabar Jurgutis su Marute visa suvalgo, man nieko nebelieka."

Begalvodama pradėjo Roželė gailiai verkti ir šauktis motinos.

Bintakienė, išgirdusi Rožės verksmą, sako:

– Ak, būčiau beveik užmiršusi tą mergelę. Palauk, Marike, neduok dar katinams. Juk Rožė dar nieko negavusi.

Įpylusi į savo lėkštę skystos putros, paėmė kiek sausos duonos ir įėjo pas verkiančią Roželę:

– Jurgeli, įnešk lempą, čia dar tamsu tebėra, na, kur tada nekrioks Rožė.

– Ko krioki, mergel, ar nori rėžos gauti?

– Aš noriu savo mamytės! – dejavo gailiai raudodama mergaitė.

– Eik, išsikask iš kapų, tada turėsi, – žiauriai atsakė Bintakienė.

Staiga nauja mintis pagavo mergaitę. Giliai ji užsisvajojo, užmiršo net, kad išalkusi buvo, ir kiek vėliau paklausė:

– Teta, kad aš nueičiau iškasti, ar mamytė pabustų ir pareitų?

– Eik, kvaile, eik! Valgyk verčiau, o nekalbėk tokius niekus. Matai, še, ir išpylė!

Roželė, begalvodama, kaip iškasti motiną, visai užmiršo lėkštelę su putrele. O ši lyg apkerėta ėmė ir prasipylė. Roželė vėl pradėjo verkti, o Bintakienė atpuolusi sudavė per ausį šaukdama:

– Tu niekam verta, imi ir išpili! Manai, aš eisiu dar kartą tau vakarienės virti? Už angos išmesiu tave, dykaduone!

– Ko čia dabar baries ant tos mergelės? – sako įeidamas Bintakis. – Juk tyčiomis ji neprapylė.

– Tai tegul nesnaudžia, o tegul valgo, kad reikia. Per dienų dienas turi laiko, gali snausti. Bet kur ji snausti galės: čia vaipos ir zurnija kaip karvė. Niekam neduoda ramybės, visus vargina.

– Mama, šiandien, kai Jurgutis nebuvo namie, ji norėjo, kad aš su ja žaisčiau, o kai aš pasakiau, kad su tokia, kaip ji, aš visai nežaidžiu, tai kad pagavo zurnyti, kad pagavo zurnyti! Nusiklausyti nebgalėjau ir turėjau bėgti lauk, – lyg kokia senė ėmė pasakoti Bintakikė.

O ir Jurgutis jau pritarė:

– Kad man mokyklos darbus atlikti reikia, išsirašyti, susiskaičiuoti, tai ji niekada neduoda man ramybės. Tokių visokių kvailų klausimų klausinėja, kad aš nė atsakyti nežinau, ir visai atsakyti negalima!

– Vaikai, vaikai, kad jūs taip sirgtumėt, – sako tėvas, – kad jums koją skaudėtų, negalėtumėt atsikelti, tai dar daugiau zurnytumėt. Dabar esate sveiki, dabar jums bepigu šaipytis. Bet šiek tiek pasigailėti turėtumėt giminaitės, o ne tokie beširdžiai būti.

– Jau tu neužstok tos mergelkos, jai gana gerai čia, ji gali ramiai sau gulėti. Bet ji vis išdykauja. Motina ją išlepino, kiek begalėjo. Ak, tikrą dievo rykštę užsikoriau. Ar visą amžių ir turėsiu su ja vargintis, saugok viešpatie!

– Kad nenorėjai jos kaip reikiant auginti, tai ir nereikėjo Urtei mirties patale pažadėti, kad mergelę pas save imsi. Dabar ne laikas dejuoti. Tik prižiūrėk ją geriau. Ką tu mirštančiam žmogui žadi, tai, aš manau, ir laikysi, – kiek griežčiau atsakė Bintakis.

– Ar aš ir nelaikau, ar tai mergelei negerai, kas jai kenkia? Ko tu užsipuolei dabar ant manęs? Koks tu dabar jau gailestingas žmogus besąs su vienu sykiu! Ak, ak! Ta mergelė yra privalgydinta, apmazgota, apvalyta, gali gulėti kaip princesė. Kad ją utėlės krimstų, kad ji badu mirtų, tuomet galėtų man kas ką ir prikaišioti. Bet dabar jai nieko netrūksta.

– Jai motinos meilės trūksta.

– To ji negali iš manęs reikalauti. Aš savo vaikų turiu, argi dar ir su ja kabinėsiuos?

Bintakis jau tylėjo, o Bintakienė vėl palaikė paskutinį žodį, kaip visados. Dabar ji jau rengėsi eiti miegoti. Marikei ir Jurgučiui ji pagelbėjo nusirengti, bet Rožele jau nebesirūpino.

Rožėlė nebeverkė, tik didelėmis akimis žiūrėjo į dėdę, laukė ir tikėjosi, kad jis į ją nors kartą dar pažvelgs, nors vieną kartą! Nors vieną ji norėjo išvysti žvilgsnį, nors vieną dar meilų žodelį. Bet Bintakis jau nusirėdė ir atsigulė. Ir nėmaž jis nebekreipė daugiau dėmesio į Rožėlę.

Bintakienei taisantis į lovą eiti, Rožė labai baimingai sako:

– Teta, ar mano lovelę nepataisysi? Pas mane taip baisiai daug šiaudų.

– Ko spardais kaip kumelė! Gulėk ramiai, nebus nė šiaudų! Aš, per visą dieną dirbusi, dar visą naktį su tavim čiupinėsiuos!

– Nors mažumytį apkamšyk! – maldavo mergelė.

Pagaliau atėjo Bintakienė, iškėlė Rožėlę iš lovos ir įkėlė į Marutės. Bet šitoji tuojau pabudo iš miego ir pradėjo bartis:

– Nedėk jos pas mane, aš nenoriu.

– Tylėk, Maryte, aš tuojau jos lovą pataisysiu. Matai, ji apsipešusi kaip višta.

– Ar ji negali ant kėdės sėdėti? – pyko jau verkšlendama Bintakikė ir mušė per skaudžiąją Rožėlės koją. Skaudžiai sukliko Rožė, kad ir Bintakis besnausdamas krūptelėjo ir ėmė bartis:

– Ir jūs negalite tos mergelės nerėkinę!

– Niekas jos nerėkina, bet ji tokia opi, kad jau niekas negali nė palytėti! Marikė neužmuš nė vieno, nebijok!

Bet Bintakis jau vėl knarkė.

Šventadienis. Ilgiau kaip paprasta miegoję Bintakiai atsikėlė, ėmė ruoštis. Bintakienė pataisė, baltai apklojo lovas, apdengė baltai stalą; iššlavė ir baltomis smiltimis išbarstė stubą. Tada nubėgo į virtuvę, užkaitė pusryčius, atprausė vaikus ir aprėdė juos šventos dienos drabužiais.

Ir Rožės neužmiršo. Ir ją nuprausė, ir jai švarius marškinėlius užvilko. O tuos ir buvo jau gana ilgai – dvi savaiti – dėvėjusi. Ir galvą jai iššukavo, jau savaitė kaip nešukuotą, bet kas gali dažniau, laiko nėra.

Mat laukiama svečių. Žadėjo atvažiuoti Krustaitis su žmona. Krustaitienė buvo Bintakio sesuo ir gyveno mieste.

Iš pirmo Krustaičiai su Bintakiais nelabai gentavosi. Krustaitienė vis dar rūgojo už tai, kad jos brolis ėmęs Marę Šimonikę. Kad jau ir ne turtingesnę būtų galėjęs gauti Bintakis, bet vis tik kitokią. Krustaitienė buvo jam net suradusi vieną ponaitę. Tai buvo tolima Krustaičio giminaitė, pasiturinti mergaitė.

Bet Bintakis mergos su tokiais turtais nenorėjo – mat ji turėjusi vaiką; sako, nuo vieno turtingo pono; niekas nepatyrė nuo ko. Tik tas ponas užmokėjęs Makaitei, – tokia jos pavardė, – tiek, kad ji galėjusi net namus nusipirkti arba į ūkį išeiti.

O kadangi jos daugelis kratėsi, tai ji manė nors už Bintakio išeiti, bet šiam geriau patiko Marė, Šimonio duktė, kuri nors ir pikčiurna, – to, deja, tuokart jis nežinojo, – bet doriška buvo merga ir dievobaimingai auginta.

Ilgus metus jie vienas kito nė pažinti nepažino. Jei kartais ir susitikdavo, tai vienas į kitą nė kreiva nežiūrėdavo.

Urtei, Bintakienės seseriai, nusidėjus, Krustaitienė buvo labai patenkinta ir ne kartą pasakė:

– Gerai, labai gerai, taip! Mano brolis gana šaipėsi iš Makaitės, kad ji vaiką turėjo. O matai, ir tokioj dievotoj šeimoj atsitinka panašių dalykų. Ir tokia šventuolė, kaip Urtė Šimonikė, gali mat nusidėti. Taip, taip, dievas kišenėj, velnias širdy.

Tik pernai, mirus senajai Bintakienei ir šiems nuvažiavus į laidotuves, žodžio sakytojas juos sutaikino. Na, ir dabar, pirmą kartą po ilgų ilgų laikų, žadėjo atvažiuoti ir apsilankyti Krustaičiai.

– Šiandien atvažiuos mano teta! – kelintą jau kartą ėmė girtis Marutė Rožei.

– Juk aš tai jau seniai žinau, kam man dabar vėl pasakoji? – piktai atsakė Rožė.

– Ji man atveš skanių skanių saldainių, kokių tu dar niekada nesi valgiusi. Aš pasakysiu tetai, kad tu netikusi, pikta ir nedora.

– Pasakyk.

– Tu nieko negausi!

– Aš nieko ir nenoriu.

– Tu nori, bet ji neturi tau duoti: juk ji ne tavo teta.

– Sakiau, kad aš nieko nenoriu; kad ir duotų, neimčiau!

– A, kokia tu! Mama vis sako, kad tu labai netikusi, išdykusi.

– Ne, tu esi netikusi, eik lauk, o neerzink manęs!

– Aš eisiu lauk? Ar tai tavo stuba, kad tu mane lauk varai? Tu nieko man neprivalai sakyti, mama sako, tu turėtum kaži

kaip dėkinga būti, kad mes tave laikome, o neišmetame už angos. Tu kaip kokia karalienė gali čia sau gulėti.

– Tylėk, aš tau sakau! – šaukė Roželė, baisiai sujaudinta. Ir karčios ašaros jau vėl tekėjo per liesąjį veidelį.

Bet Marutė juokėsi ir šaipėsi, kaip vaikai tik šaipytis tegali:

– Man nereikia tylėti, ar girdi? O aš pasakysiu, ką mamytė dar sako. Ji sako, kad Urtė, tavo mamytė, taip labai nusidėjusi, ir dėl to tavo koja skauda. Tegul ji skauda. Aš džiaugiuos. Bet taip labai jau tau neskauda, tu tik taip sakaisi, sako mama.

Roželė nieko nebesakė, tik, palindusi po patalėliais, verkė graudžiom ašarom. Visas jos kūnelis drebėjo iš susijaudinimo. Tiesa, kasdien girdėdama tokių kalbų, galėtų prie jų priprasti. Bet Rožė nepripranta.

Taip, ir kūdikis turi sielą, kuri jautresnė negu suaugusio žmogaus ir užgauta skaudžiai vaitoja.

Bet paaugusieji nesupranta tokio našlaitės sielos skausmo. Rasi ir suprastų, jeigu pačių vaikai kentėtų. Bet juk šitoji mergaitė svetima, dargi mergos vaikas... tai kas čia jaudinsis dėl jos sielvartų.

Kad Rožė nors sveika būtų ar nors daili, tai rasi dar... O dabar pamatęs ir bėk!

– Kad dievas pagaliau pasigailėtų! – dūsauja gerieji žmonės.

Bet dievas, nors ir vadinamas našlaičių tėvu, neatima jos, nepasigaili. Priešingai, dar daug laukia Rožės vargų...

Rožė išgirdo kambary kaži ką garsiai kalbant ir juokiantis. Tai jau buvo nebe erzinantis Marutės balsas. Atsargiai ji

nuklojo galvą ir apsižvalgė, kas čia kambaryje dedasi. Kambarys buvo pilnas žmonių.

Verkdama ji nebuvo išgirdusi, kaip jie įėjo. Dėdė Bintakis šnekėjosi su svetimu vyru; Bintakienė su nepažįstama moterim.

„Tai bus tikrai Krustaičiai, – pamanė sau Rožė. – Ak, o ten toks gražus gražus berniukas šneka su Jurgučiu ir Marute.“

Skaudus atdūsis išsiveržė iš mažytės Rožės krūtinės. Ir vėl jos akys paskendo ašarose. Jie visi tokie laimingi ir linksmi. Bet Roželei nėra jokio džiaugsmo. Niekas į ją nežiūri, niekas ja nesidomi, lyg jos visai čia nebūtų, lyg ji ne dalelė žmogaus.

„Ne, neverksiu! Svetimasis berniukas atrodo toks meilus. Rasi jis kalbės ir su manimi. Jis, regis, nėra toks nelabas kaip Jurgutis ir Marutė“, – ramino save Rožė.

O štai svetimasis berniukas jau ją ir pastebėjo:

– Ar tai jūsų sesutė?

– Ale kurgi, tai tetos Urtės Rožė.

– Ji labai nedora! – čiulpdama saldainį, skubinosi paaiškinti Marutė.

Ir Roželė tai išgirdo. O nenorėdama parodyti svetimajam savo nebeatlaikomų ašarų, vėl apsidengė patalais galvą.

„Ne, ne, aš jau neberodysiuos jiems šiandien, – sugalvojo Rožė. – Nors jis ir toks gražus, tas vaikiukas, bet man rodos, kad ir jis bus toks jau kaip Jurgutis ir Marė.“ Vis gailiau ir gailiau verkė mažutė – iš nepasakomos širdgėlos.

Juk daugiau nieko ir nepasiliko Rožei, kaip tiktai ašaros, kurios yra ir atsigynimo priemonė.

Kaži kas pradėjo traukti apklodę nuo Rožės veido. Rožė

sudrebėjo iš baimės: dabar ateina teta ją mušti. Abiem rankom ji nutvėrė savo sutinusiąją kojytę nors kiek apginti ją nuo smūgio. Ji užmerkė akis ir sukando dantis, laukdama mušimo; jai ne tiek skauda taikomojoj vietoj, kiek sergančiame sąnary.

– Ar tu miegi? Ve, o kodėl verki?

Kas tai? Toks meilus balsas, tokio jau seniai nebebuvo girdėjusi Rožė. Tiktai Urtė kartais panašiai tekalbėdavo. Pamažu ji atvėrė akis ir pamatė ne tetos rūstų veidą, o meilųjį svetimojo vaikino veiduką.

– Na, pasakyk, kodėl verki?

– Manęs niekas nemyli... – ir jos balselis dreba.

Berniukas suprato tiek, kiek trylikos metų vaikas suprasti gali, daugiau ir nereikėjo. Jis jaučia, kad tai ne išdykavimo ašaros. Jam gaila pasidarė, kad net patsai pravirko.

– O kodėl tavęs niekas nemyli? – pustyliai paklausė jis.

– Aš nežinau, tik vis girdžiu, kad sako: mergos vaikas!

– O ką tai reiškia?

– Ir nežinau, o rasi ir žinau: Jurgutis ir Marutė turi tėvelį, o aš neturiu. Tu ir turi tėvelį?

– Turiu.

– Jis tau labai geras?

– Žinoma. Jis myli mane.

– Aš ir norėčiau turėti tėvelį, kuris mane mylėtų, – gailiai atsiduso Roželė.

– Ar dėdė Bintakis tau negeras?

– Jis geras, bet jis sunkiai dirba, yra visada nuvargęs ir neturi laiko su manim kalbėti. Bet Jurgutis ir Marutė pavydėtų.

Čia pasigirdo Bintakienės balsas:

– ...kad tu žinotum, svainele, kokia ta mergelė! Ak, sakau, ji mano kraują iš panagių yra išgėrusi. Nieko jai nepasakysi, tuoj zurnija; mano vaikus kankina, erzina.

– Ale ką jau čia taip labai erzins, – įsikišo į kalbą Bintakis. – Duokite tik jai ramybės! Ji, lovutėj gulėdama, jau nė vieno neužkabins. Ką čia tokius niekus plepėti!

– Ką tu išmanai! – užriko Bintakienė vyrą. – Tu viduj nesi, tu nieko ir negirdi. Tiesa, prisižadėjau Urtei mirštant ją laikyti, bet įkyrėjo jau man. Atiduočiau ją savo motinai, juk ji išimtinę gauna. Bet marti neleidžia nieko svetimo prisiimti.

– O tėvas tos mergelės ar nieko neduoda?

– Jis duos, gali laukti! Kol Urtė gyva buvo, ji nieko neprašė. O jai numirus, buvo jau per vėlu. Juk skundė manasis, kadangi jis tos mergelės yra globėjas, – bet ką: Sobriai užpylė teismo ponams akis... vis vežimais vežė kyšius, na, aišku, kad panaikino skundą.

– Girdėjau, kad labai puikiai gyveną.

– Ale kaip dvarininkai!

– O jis negali tokios našlaitės nėmaž gailėtis!

– Jau čia gailėsis! Ar tokie turtuoliai žino, kaip neturtingas žmogus vargsta. Kas kitas nuvarė Urtę į grabą, kad ne Sobriai? Ji nepakėlė tos gėdos, – žmonės nesiliovė pirštais ją badę. Bet dievas yra kantrus ir neužmaršus: pririetės ir Sobrio Mikui kamuolio galas: norės duoti, bet nebegalės!

– Ta mergelė gulės prie dangaus vartų ir neleis jam peržengti dangaus slenksčio, – tarė Krustaitienė.

„Kokio dievui reikia kantrumo? – mąsto Rožė. – Juk ne jam skauda, o man. Bet prie dangaus vartų aš negulėsiu. Kad jis žinotų, kad aš sergu, tai jis tikrai man ką duotų.“

Krustaitukas pasiklausė taip pat labai atidžiai moterų pasikalbėjimo ir pamanė sau: kodėl teta taip aiškiai, Rožei girdint, sako tokius piktus žodžius? O kada jis pažiūrėjo į Rožę, tai pastebėjo, kad ji jau vėl taisosi verkti.

– Tu neverk! – ėmė jis raminti mažukę. – Jei ir niekas tavęs nemyli, aš myliu.

– O kaip tu vardu? – smalsiai ir beveik jau užmiršusi savo sielvartą, ėmė klausinėti Roželė.

– Ansis.

– Ansiukai! – meilingai, vos girdimai tarė Rožė. – Bet aš nedaili, ir tiktai dėl to, manau, manęs niekas nemyli. Ar aš tau patinku, kad ir nedaili?

– Ne, tu daili. O kai paaugsi, tai būsi labai graži. Mama sako, jeigu vaikai, maži būdami, gražūs, tai jie paaugę nebedailūs, – kaip mokėjo, taip ramino Ansis Rožę. – Ar tu žinai pasaką apie nedailųjį ančiuką?

– Nežinau. O kas buvo su tuo ančiuku? Papasakok!

PAVASARIS

Kaip kasmet, taip ir šįmet po ilgos nemalonios žiemos vėl išaušo pavasaris. Ir koks džiaugsmas, jam sugrįžus! Kur tik žvalgais, visur linksmybė. Ne tik vien gamta, bet ir žmonės, nors ir didžių vargų spaudžiami, išaušus pavasariui, užmiršta

bėdas, nudžiunga, ir jų veidai, rūpesčių raukšlėmis išvagotieji, nušvinta.

Rožei Šimonytei šiandien šventė.

Bintakis padirbo seniai jau pažadėtus ramstelius. Ir pirmą kartą po Rožei jau nebepamenamų laikų išsvyravo ji į lauką. Bintakis patsai ją išlydėjo iki už daržo tvoros į pietų pusę ir, suradęs tinkamą vietą, liepė jai atsisėsti. Marutė, kuri Rožę užvis daugiau prikankindavo, dabar pati išnešė krėslelį ir pastatė čia, kur tėvas parodė.

Tame krėslelyje atsisėdo Rožė. Sunki ir ilga tai buvo kelionė iš tamsios, nejaukios ir šaltos trobos iki čia. Net prakaitas nupylė mergaitę, ir ji sunkiai atsipūtė, kai galiausiai pasisėdo.

Kaži ar pavasario saulės meilumas padaro ir žmogų geresnį? Turbūt, nes štai Bintakienė jau išneša duonos riekę, storai apteptą sviestu, kuris tik išimtas iš muštuvo.

Ir kaip skanu čia, šviežiame ore! Linksmai ir su geriausiu apetitu kanda Rožė kąsnį po kąsnio, pradėjusi dailiai nuo riekės galo.

– Rože, Rože, ar matai, blezdingėlės jau žydi! – linksmai šūkavo kiek pabėgėjusi į laukus Marutė. Ir atbėgusi apibėrė ji Rožėlę ankstybomis pavasario gėlėmis: – Štai tau! Matai, kokios raudonos, kokios baltos, geltonos ir žydrios! – suminėjo visas spalvas Marutė. – Jei tik nori, daugiau atnešiu, raudonų ir žalių.

Bet nė vieno raudono ar geltono žiedelio čia nebuvo, tik mėlynų ir baltų. Rožėlė ėmė lasinėti žiedelius ir pinti mažą vainikėlį.

– Tai bus tau, Marute, jei atneši daugiau.

– Atnešiu, atnešiu! – pažadėjo Marutė.

– Ar negalėtum atnešti iš pievos tų geltonųjų žiedų? Žinai, aš juos taip labai myliu! Ar tu žinai, Maryte, kad geltoni žiedai yra panašūs į saulelę? Taip geltonai spindėdavo saulelė žiemą ant mano patalėlių. Visai taip pat. Ak, kad aš pati į pievą nubėgti galėčiau, tai išsirinkčiau gražių gražiausių žiedelių! Aš susiskinčiau didelę puokštę, įdėčiau į vandenį ir pastatyčiau prie savo lovelės. Ak, kaip būtų gražu! Rytą pabudusi ką pamatyčiau? Ogi panašius į saulytę žiedelius!

Bet Bintakikė seniai jau nebegirdėjo, apie ką svajojo Rožė. Jai nesvarbu svajonės. Jai geriau patinka lakstyti paskui kregždžių, jeigu jos žemai lekia, arba vytis pleštekutes.

Pempių klykavimai prižadino Rožę iš jos tyliųjų svajonių. Tikrai, Marutė pievoje stropiai skina geltonųjų lukštų žiedelių ir dedasi į prijuostę. Ji nėmaž nekreipia domės į šūkaujančias virš jos galvos pemputes.

Bet Rožele pradėjo susirūpinti. Mat ji žinojo, kodėl taip baimingai šaukia pempės. Ir ji susirūpino dėl to, kad Marutė pagaliau dar sutryps pempės lizdelį. Ir pemputei motinėlei reikės verkti dėl savo vaikelių, kurie palėkti negali, o atėjusi tokia žmogysta sumindžioja paukštyčius. Marė gali kojytę ar sparnelį numinti, o tai skauda, ji žino, kaip tat skauda. Bet ve! Marutė jau grįžta. Nusiramino ir pempės. Regis, Marutė neužgavo nė vieno lizdelio. Tekina parbėgo Marutė ir, išdykaudama bei klykaudama, kaip pirma pemputė, apiberia vėl Rožę žiedais. Jai šiandien gera, ir ji šiandien labai myli savo pusseserę.

Linksma buvo ir Rožei, matant kaip krykštauja, išdykauja Marikė. Ji šiandien tokia gera, dar nė karto neužgavo Rožės kojytės. O Rožė kiekvienam dėkinga už meilų žvilgsnį, už linksmą šypseną.

Rožė ima pinti naują vainikėlį. O pindama pradėjo niūniuoti kaži kokią sau dainelę, turbūt jos pačios sugalvotą:

Pinu vainiką,
Pinu vainikėlį,
Aš jį uždėsiu
Marytei ant galvelės.

Aš su Marytėle
Eisiu pavaikščioti.
Aš su Marytėle
Imsiu ratą sukti.

Marutės seniai vėl nė balso. Bet Rožė jos nė kiek nepasigedo. Nupynusi vainiką, užsidėjo jį sau ant galvos. Iš likusių žiedų padarė puokštę.

Su vainiku ant galvos, puokštele rankoje sėdėjo Rožė ir mąstė.

Ji atsiminė pasaką apie negražųjį ančiuką ir kaip jisai paskum gulbe tapo. Gaila, kad jo nebematė išperėjusi jį antis. Ir kaip ji būtų nustebusi, pamačiusi savo vaikelį tokį gražų ir lekiantį toli toli! Kaži, ar ji būtų pasidžiaugusi? Rasi dar daugiau ji nebūtų jo apkentusi – iš pavydo, kad nė vienas kitas jos vaikas negali ore skraidyti, o žeme pylinėja, prūduose varlinėja.

„O kada aš paaugsiu ir daili paliksiu, – galvoja Rožė toliau, – ar mane žmonės mylės? Rasi aš dabar jau dailesnė negu žiemą buvau? Kad taip Anselis ateitų, ar jis sakytų, kad aš jau gulbė? Bet aš dar maža mergaitė. Kaži, kaip ilgai truks, kol paaugsiu?“

Bet jau mintys vėl kitur:

„Šis pavasaris, regis, iš visų puikiausias, niekada dar tokio nebuvau mačiusi, – stebisi lyg senė kokia mažoji Roželė. – Visą vasarą aš būsiu lauke, vis lauke. Niekada viduj nesėdėsiu, kad tik saulė švies. Šiandien man nėmaž nebeskauda kojelė. Rasi aš išgysiu.

O kad viduj sėdi, tai negali girdėti, kaip paukšteliai čiulba. Ir tas strazdas vis švilpauja. Kaži kaip tasai vyturėlis taip ilgai gali būti ore? Jis plaukia lyg vandeny, kad nėmaž nenuvargsta. Jurgutis geras vaikelis, kad padirbo strazdeliams trobelių, į kurias nė katinas negali įlįsti.“

Šiandien Rožei visi tokie geri pasirodo, kad ji, jei galėtų, tai visus apkabintų, pabučiuotų – ir tetą Bintakienę, ir Jurgutį, ir Marutę. Bet jų čia nėra. Ir ji pasitenkina savo įsitikinimu, kad tikrai žmonės visi geri. O geri jie todėl, kad šilta, kad pavasaris. Žmonės tik žiemą pikti, kai šalta... Ir vėl nuklysta mintys kitur:

„Kokie gražūs tie debesėliai! Anas, tenai, atrodo kaip žmogaus galva. Tikrai, rasi tai dievalis. Rasi jis mato mane, kaip čia sėdžiu ir pavaikščioti negaliu. Sako, kad dievas gali visa ką padaryti: rasi jis padarys ir mane dar sveiką? Tikrai, kaip žmogaus galva tas debesis, o tik kaži kaip kitoks. Štai pamažu jis iškelia ranką aukštyn. Rasi jis nori, kad aš jo ko nors paprašyčiau...“

Ir pamažu sudėjo Rožė pirštus kryžium – nesunku tatai buvo: juk ji jau pripratusi prie savo kukliosios maldelės. Bet ką dabar sakyti? Rožė ieško atminty atitinkamų žodžių, rasi šitaip:

Aš kūdikėlis menks esu
Ir menk sylos turiu...

– Ar tu viena, Rožele? – pasigirdo senosios Šimonienės balsas.

– Taip, senele. Ar matai aną debesį, ten? – rodo Roželė į jos įsivaizduotąjį dievalį.

– Tai perkūnijos galvos, mergele, turbūt dar šį vakarą gausime lytaus ir skaudžios perkūnijos.

Rožė į tai nieko neatsakė, bet ji žinojo, kad tai ne paprasti debesys.

– O kur Jurgutis ir Marikė? – paklausė vėl Šimonienė.

– Nežinau, turbūt laksto su kaimynų vaikais.

– Ar tau neilgu?

– Ne, senele, nėmaž! Aš vis turiu tiek daug daug mąstyti!

– Ką tu taip vis mąstai, mergike? – juokdamasi paklausė Šimonienė. Bet Rožė į tai nieko neatsakė.

Paskui ėmė Šimonienė pasakoti mergaitei, kad buvusi kapinėse, aptaisiusi Rožės motinėlės kapą, įsodinusi kurpelių, jurginų, laumakyčių, blezdingėlių ir keletą sėklinių pasėjusi. Jokūbėlis buvęs drauge, jis gelbėjęs žemę taisyti. Nors dar daug ir nesuprantąs, bet kiek mokėjęs, tiek gelbėjęs.

Roželei kaži kas pradėjo kilti aukštyn iš krūtinės ir smaugti gerklę. Dvi stambi ašari nusirito per veidelius.

– Kad žolės žydės, Rožele, eisime aplankyti tavo motinėlę, – paguosdama ir glostydama menkučius plaukelius, kalbėjo Šimonienė.

– Ar tu manai, senele, kad aš niekada nebeišgysiu? Kasdien eičiau ant kapinių, kad galėčiau pavaikščioti.

– Dievalis mato, kad tu negali. Rasi jis duos tau pasveikti. Melskis, prašyk jį.

– Žinai, senele, aš visą vasarą sėdėsiu lauke, vis būsiu saulelėje, rasi taip ir išgysiu. Šiandien man nėmaž nebeskauda. O žolės juk nėmaž negydo.

– Per daug į saulelę nesėdėk, ir negerai, nudegsi; galva pradės skaudėti.

– O kodėl gyvulėliams ir paukščiams, kurie vis saulėje yra, neskauda galva? Jų nė vienas neserga, nė vieno nėra raišo. O man šiandien taip gera buvo!

– A! Žiūrėk, apie ką tu galvoji! Kaži kaip ilgai tu dar galėsi lauke sėdėti, – lyg sau kalbėjo Šimonienė. – Kad mano valioj būtų, neprivalėtum čia vargti. Būtum pas mane. Ir visada galėtum saulelėj šildytis.

Paskui, įdavusi į popierėlį įvyniotų keletą saldainių ir atbučiavusi mergelę, nusiskubino Šimonienė namo:

– Ir tėvelis jau laukia manęs, reikės jam vakarienės taisyti.

Senelei paėjus, Rožės akys vėl kreipėsi į debesis. Bet debesies veidas jau buvo ištirpęs ir tarsi pienu virtęs.

O kai po daugelio metų netikėtai atsiskleidė kitas gyvenimo lapas, tai nuolaidžiai šypsodamasi atsiminė Rožė aną pirmą pavasario dieną, kada ji tarėsi dievalį matanti.

Šventadienis. Rožė jau seniai sėdi savo paprastoj vietelėj už daržo ir seka akimis čia debesėlį, čia paukštelį. Ten, toli laukuose, jau ganosi keletas gyvulių. Jau ir ūkininkas Gervė išleidęs į žardą savo gražiuosius, puikiuosius arklius, kurie iš išdykumo nežino ką daryti, kaip besispardyti.

Šen ten girdėti benuobodžiaujančio veršiuko bliovimas arba rėksmas ėraičio, kuris bešokinėdamas susibadė su broliuku. Kaži kur kaimynuose sulojo šuo. Ir vėl tyla, tartum visa kas žinotų, kad šiandien šventa.

Tik daržo kampe stovi keli bičių aviliai. Čia tai jau zirzimas nenustoja, ten dirbama kasdien.

– Rože, ar tu manęs nematai, ar nenori matyti?

Rožė labai susimąsčiusi ir lyg iš miego pabusdama pakėlė akis:

– Anseli! – ir nuraudo iš didžio džiaugsmo mergaitė. – O kaip tu čia? Ar traukiniu atvažiavai?

– Atvažiavau traukiniu. Mama siuntė mane pas dėdę Bintakį su laišku.

Rožės džiaugsmui galo nėra. Tik kažkas kremta jos širdelę ir nori lyg sutrikdyti jos džiaugsmą. Bet jau neiškenčia ji. Reikia paklausti, reikia įsitikinti:

– Juk aš dar vis tokia nedaili kaip tuokart? – ir jau krauju nupiltas veidelis iš gėdos. Kvailas klausimas, žino ji susyk. Ji nori atitaisyti. – Bet anądien aš buvau nusipynusi vainiką ir užsidėjusi ant galvos. Tuosyk, man rodos, aš buvau graži, kad mane būtum matęs!

– Ar tu graži, aš nežinau, – atsakė kiek patylėjęs Ansis, – bet aš ne dėl to tave norėjau matyti. – Ne, jis negali ir neno-

ri sakyti Rožei, kad ji tikrai negraži, ir jau, rodos, ji niekada nebus graži, kad jam tik jos taip baisiai gaila; tik iš gailesčio jis jai žiemą sakė, kad jis ją myli. Ne, jos niekas nemylės, tik gailėsis, kaip kartais žmonės gailisi kokio sergančio gyvulėlio.

– O kur Jurgutis su Marute? – garsiai jis paklausė.

– Jie laksto po kaimynus.

– O pas tave nepalieka?

– Ne, nes aš negaliu bėgioti. Bet aš jų ir nenoriu, jie man per daug klykauja.

– Žinai, Roželė, ateidamas aš pastebėjau ten, už trobos, taip daug smilčių, tokių baltų, švarių! Ar nenorėtum ten rausrioti? Eikš, aš tave ten nunešiu. Tos smiltys beveik tokios pat baltos kaip pajūry. Eikš, pažaisim. Šitas – tai pajūris. Ten tos pievos – tai jūra. Čia kelios varnos lekia, ten keli balandžiai – sakysime, kad tai vandens paukščiai, žuvėdros. O čia imsime ką nors statyti. Matai, šitaip, ar ne gražu?

– Tikrai gražu, – patvirtino Rožė. – Dabar aš kasdien čia ateisiu ir manysiu, kad esu pajūry, kaip tu kad sakai.

Tikrai neilgai tesidžiaugė Rožė saulės šiluma. Dar nepradėjo rausti veidai, dar nepradėjo rudėti nuo saulės basosios kojytės, kaip Jurgutis ir Marutė gavo broliuką. Kas saugos vaikelį, kas vygiuos? Žinoma, Rožė. Jurgutis ir Marutė eina į mokyklą; parėję privalo mokykloj užduotus darbus atlikti, o paskui nori ir pasibėgioti. O Rožei nei į mokyklą eiti, nei mokyklos darbai atlikti, bėgioti negali, ir nereikia. Juk vaiką vygiuoti joks darbas. Sėdi sau prie vygio, ir gana.

Kartais tušką įkišti į burną. Juk ką nors turi dirbti, turi sau duoną pelnyti. Kas jau gali vis taip veltui sėdėti?

Taip ir pasodino Rožę prie vygio.

Nubalo Rožė dar daugiau negu anksčiau. Liovusi skaudėti kojelė vėl pradėjo iš naujo smelkti. Kaži kaip prie vygio netikėtai užsigavo, ir taip susopėjo, net ašaros ištryško.

O vygėje gulintis tik šaukia rėkia lyg smaugiamas.

Bintakiai dirba laukuose. Jurgutis ir Marutė laksto kaip patrėsę su kaimyno vaikais po kiemą, po daržą, karstosi per tvoras. Jeigu vaikas vygy jau šiek tiek primigęs, snaudžia, ir Rožėlė atsikvepia, bet čia tik dungs, dungs, dungs į langą vienas ar kitas iš vaikų. Tvyksterėja Rožė, nusigąsta ir mažasis vygy – šaukia, klykia iš naujo, o vaikai lauke juokais nesitveria. Rožėlė, pati verkdama, ramina klykiantį vaikelį:

Aha, aha, vaikutėli,
Kodėl verki, mažulėli,
Kas tau pasidarė?
Aha, aha, apapa!

Kojelė tik skauda, o ašaros byra, nors verkti ir visai nesinorėtų, o pykti.

Ir taip praverkta, ir taip prakentėta visa vasara stuboj. Žaliosios pievos su margais žiedais, linksmosiomis pleštekutėmis ir auksinioji saulė – beliko tik svajonė.

Aha, aha, apapa,
Su vaikeliais klapata...

Bet jaunutės mergaitės širdyje užgimė kerštas. Kerštu su-

drebėjo maža krūtinėlė. Ir kerštu nutvėrė Rožė savo ramstį. O kaip tik vėl įbėgo į stubą Jurgutis ir Marė pasišaipydamu:

– E, tai gerai, kad negali išeiti lauk! E, Rožė jau zurnija, ve, ve! Matai, kaip lūpą paleido? Ha ha ha!

Iškėlė Rožė savo ramstį ir davė, kur pataikė. Ji gerai žinojo, kad dabar pareis jos eilė, kad dabar teta muš ją, ir nemenkai. Bet tai jau tikrai tiek neskaudės, kiek yra pagiežos, džiaugsmo ir patenkinimo, pamačius, koks gumbas išauga Marutės galvoj, kad ant Jurgučio rankų mėlynos ir kruvinos dėmės.

ANĖ ŠIMONYTĖ

Vos tik įžegnota, dar iš kiauto nepilnai, gali sakyt, išrietėjusi, Anė turėjo išeiti į žmones. O tai tik dėl brolienės.

Anę, kaip jauniausią ir silpniausią vaiką, motina visada, kiek galėdavo, lepindavo. Ne taip jau lepindavo, kiek globodavo geriau už kitus. Ir anksčiau į lovą nusiųsdavo vakarais, ir vėliau kelti teprivalėdavo rytais, ir geresnis kąsnis jai atitekdavo. Juk, žinoma, turėjo ir dirbti, bet ar jau turėjo tiek prisispausti?! Nėmaž.

Ir taip išaugo Anė, šiek tiek išlepinta ir be rūpesčių, lyg kad jai per visą jos amžių kas diena šventa būtų.

Bet lyg žaibas iš skaidraus dangaus štai marčios sprendimas: nuo Kalėdų Anė privalo eiti tarnauti.

Pasakyti lengva, bet eik dabar! Išėjus į žmones, niekas negulins iki priešpiečių, niekas nenusiųs anksčiau į patalą.

Prisieis prisitaikyti kitai šeimynai, ir skanesnio kąsnio niekas nepristums.

Bet tai ne taip jau labai svarbu. Svarbu tik, kas ją ims į tarnybą ir kas jai mokės algą?

– Nė už pilvą ji neuždirbs, – pasakė ūkininkas Karalius iš Macaičių. – Mes norime mergos, o ne nykštuko. Juk nė per šiaudą ji neperlips...

Nė per mažąją niekas jos nenorėjo. Bet pagaliau jau pasitaikė susilygti pas vieną ūkininką į Vyžeikėnus – per piemenikę.

Apie algą nei kalbėti, nei ką. Pažadėjo prijuostę, skepetuką, jopikę – na, ir ropučių įsodinti, ir bus pirmų metų alga.

Išėjo, nors ir per piemenikę parsisamdė, tačiau ir žiemą niekas prie krosnies nepasodino. O dar beveik daugiau reikėjo dirbti Anei negu antrom dviem mergom.

Rytą trijomis iškrukiojo iš lovos šeimininkė Anę. Reikėjo eiti pusryčiams ropučių skusti. Ne kartą snaudė, skusdama roputes, Anė. Bet ir baimė šeimininkės – reikėjo susiimti.

Vos tik pusryčius pavalgė, Anei jau ir rykai plauti, apsišluoti, šunis palakinti, kiaulėms ropučių pintinių pintinius pririnkti, prie šulinio nuplauti, užkaisti, katilą po katilo išvirinti.

Šių darbų dar neatliko, jau ir pietūs.

O dar pilną virtuvės kampą reikia prinešioti malkų, kiminių ir juodųjų velėnų. Ir vandens bosai jau patuštėjo, bet tuos prinešioti Anei per sunku: nors keletą kibirų įneša.

Taip tai vargais negalais prasistūmė žiema. Tikėjosi, kad pavasarį, vasarą lengviau bus.

Bet apsiriko.

Nors kiaules jau ir išvarė į žardieną, ir toms ropučių tiek daug virinti nebereikėjo, bet kiti darbai paliko tie patys. Ir dar net greičiau reikėjo juos atlikti, nes šeimininkas jau ir rėkia:

– Ar neisi į laukus, mergel?

O laukuose reikėjo greta su didžiaisiais dirbti. Rods, narnėdavo sau po nosim šeimininkė ar šeimininkas, kad teprivalanti tiek dirbti, kiek įstengianti. Bet ne kartą reikėjo tverti, taip sakant, ir per jėgą.

O kada bandą išvarė, – šeimininkė jau buvo pataisiusi mezginį, nustatė net, kiek per dieną privalo Anė numegzti. O rudenį ji buvo jau tiek ištįsusi ir paaugusi, kad ir spragilą jai į ranką įspraudė ir nuvarė į skūnę rugių kulti.

Po Kalėdų pristojo Anė pas kitą ūkininką, dabar jau per antrąją mergą.

Ir taip išsistumdinėjusi penkerius ar šešerius metus prie ūkininkų, kaži kieno įkalbinėta, Anė sumanė eiti į miestą prie ponų. Čia, sako, jau nesunku. Nei kiaulių šerti, nei karvių milžti, nei rugių rišti, nei vežimų krauti. Ir daugiau dar sunkių darbų yra prie ūkininkų, kas juos visus gali suskaityti! Kas nežino, kaip sunku yra javai kulti. Kad tas vienas sunkumas tebūtų! Kitą sykį net pirm pusnakčio šeimininkas rėkia:

– Mergos, kelkit, jau vienuolika! Kuomet iškulsite? Ar lig Velykų manote graibytis?

Kad ne tas miegas toks saldus, kad ne tas spragilas toks sunkus! Vienas kitas ūkininkas turi, tiesa, jau ir kuliamąją mašiną, bet ir čia nelengva.

– Eisiu ir pabandysiu miesto pyragų.

– Nepatariu, vaikel, – sako motina, – ant žemės kad ir

virsti, tai daugiau nieko, tik susipurvinėji, o mieste krisdamas, krinti ant akmenų.

– Ale man tik lengviau bus, – užsispiria Anė.

– Darbai ten, tiesa, ne iš pečių, bet kiek laiptais bėgioti!

– O Plaušinių Katrė antai taip džiaugiasi! Sako, niekada nebegrįžtų prie žemininkų.

– Žinokis, vaikeli, – nusileido motina, – tavo valia. Aš juk jau nieko tau duoti negaliu. – Ir vėl kaži kaip jai prisiminė Urtės likimas.

Taip ir išėjo nuo kitų Naujųjų metų Anė į Klaipėdą. Iš pirmo labai patiko Anei: visa kas gražu, visa kas švaru, žiba kaip veidrodis. Vėlai tereikėjo kelti, nors vėlai ir gulti tenuėjo. Bet ar tiek buvo sunkių darbų? Nors laiptais ir daug reikėjo bėginėti.

Ir žmonės čia Anei pasirodė kitokie, ne tokie liežuvingi, ne tokie pikti, kaip kaime.

Taip ir stengėsi Anė priprasti, susibičiuliauti su miestu. Ponai šeimininkai – tikrai geri žmonės, ir į bažnyčią leidžia eiti, net varo, kad ir ne kas šventą.

Bet ne visa, kas žiba, jau auksas. Atsibodo miesto gėrybės. O kur pinigas kaltas, čia jis ir galioja, – sako aukštujiškių priežodis. Per žiemą nieko. Beveik ir gerai buvo Anei mieste. Tik namiškių kartais ilgėdavosi ir tyliai sau verkdavo retkarčiais. Bet ir pykdavo ant savęs, ramindavo save:

– Juk ne papžindė, o paaugusi jau merga esi, o dar mamos ilgies. Ar tu visą amžių prie jos būsi? Ar tu visą amžių į jos sijoną įsitvėrusi paskui ją bėgiosi? Aišku, kad ne. O tačiau...

Kai tiktai kalendorius jau pavasarį ėmė rodyti, o saulelė,

jau anksčiau užtekėdama, pro virtuvės langelį į Anę kelis kartus lyg nustebusi prasišypsojo, ir galas su Ane Šimonyte!

Dieną naktį verkia mergelė, lyg didžiausios nelaimės spaudžiama. Ir valgis jau nebegardus. Išbalo, sulyso Anė. Nusigando šeimininkė:

– Ane, ar tu sergi?

– Ne, ponia!

Ko jai tada šiaip trūksta?

– Nieko.

Ar kas įpykinęs? Ji teprivalanti tik pasakyti, ir ponia tuojau pašalinsianti visus nemalonumus.

Anė tik galvą papurtė.

– Juk dabar pavasaris ateina, – ramino ponia. Dar keletą mėnesių, tada jie, ponai, važiuosią į kurortą, o Anė galėsianti namo keliauti, pailsėti.

– Viešpatie, kiek mėnesių dar! – verkė Anė.

Ir kaip neverkti: išeik pro kokias duris ar kokius vartus tu nori, jau pempių šūkavimo, vyturėlių čyrenimo negirdėsi. Jeigu ir pamatai kokį medį, apkrampotą, pusdžiūvį, bet niekur nematysi strazdų trobelių su švilpaujančiu strazdu angoje.

Užuot gražių, linksmų paukštelių – tematai traldijančias vokietaites, arba girtuokliai eina kniusdami per gatvę; širdis pyksta, tai pamačius. Tiesa, ir kaime kartais matyti girtų žmonių, bet tik kartais, o čia kasdien, ir kiek dar!

Čia nei šilų matyti, nei pušelių šniokščiančių girdėti. Čia patsai dangus toks susiraukęs atrodo. Pievelės, nors ir taip menkos – by tik žalia, – niekur nematysi, o apie skaisčias pievoje žydinčias gėles jau visai nekalbėk! Visada tik pilki ir

pilki akmens tematyti, per kuriuos taraliuoja barška vežimai dieną naktį. Šitas taraliavimas, šitas beprotiškas barškėjimas nė sapne neduoda Anei ramybės.

– Kad nors darželis kur koks būtų! – dejuoja toliau Anė.

Jei kur ir yra – kokios tai žolės? Juokinga!

Jei tik saulė šviečia, tai ir skęsta visa kas dulkėse. Vėjams didžiausias šposas – miesčionims akis pridulkinti. Ir kaip jie dulkina! Namie, kaime, roputes rudenį kasant, ir kartais dulksta. Bet tik atsisuk ir kask prieš vėją, ir jau nė vienos dulkelės į akis negausi.

O čia, mieste, ar tu eik skersas, ar tu eik atbulas, vis viena: iš kiekvieno kampo, nuo kiekvienos kertės gauni saują dulkių į akis. O tai dar ne tokios dulkės kaip namie roputes kasant; ten smiltė švari.

– Eisiu iš kur parėjau, – tarė sau Anė, ir, susirišusi savo daiktus, vieną ankstybą rytą bėgtinai pabėgo Šimonikė nuo savo ponų iš miesto.

Motina Šimonienė tik sunkiai atsidūsėjo, kada Anė „partekėjo“. O tėvas palingavo, paskui jau ir papurtė galvą:

– Šimoniai nepratę vokiečiams tarnauti.

Ir vėl nuėjo Anė prie ūkininkų į tarnybą. Vėl ėmė kiaules šerti, karves milžti ir ruoštis prie sunkiųjų vasaros darbų. Bet labai blogą pataikė ji dabar vietą. Geri ūkininkai visada apsirūpina šeimyna jau Kalėdoms. O kas Sekminėms dar mergos neturi, tai ir žinok, kad ta vieta ne kam šutusi.

Bet Anė nuėjo ir paliko ne tik tuos, bet ir dar kitus metus ten, vien tik norėdama parodyti, kad ji nemielai laksto iš vietos į vietą.

Juo ilgyn, juo blogėja senųjų Šimonių būklė: marti darosi vis piktesnė ir baisesnė. Negana visokių kamantinėjimų, negana visokių šiaip skriaudų, dabar jau pradėjo ji net nuo pasirašytosios išimtinės traukti.

Pirmuosius metus dar nieko: pats sūnus įseikėjo grūdus, kad ir ne taip jau labai kupiną saiką, bet nieko nenutraukė. O dabar pradėjo pati seikėti. Ir kaip ji mokėjo saiką numažinti!

To nepakentė senoji Šimonienė ir pradėjo prikaišioti marčiai:

– Martele, manding, tu apsirikai, beseikėdama išimtinę. Juk prie rugių jau daugiau kaip pusšėpelės trūksta.

– Tu tik tylėk, čia nieko netrūksta, aš atidaviau kiek reikia.

– Ar reikia atsigabenti liudininkų ir jų akyse perseikėti grūdus? – pasiūlė uošvienė.

– Eik, begėde, eik, – ėmė šaukti marti. – Tai tu savo vaikus nori iš gyvenimo išvaryti. Parsivesk liudininkus! Žmonės bent matys, kokius aš dorus išimtininkus turiu. Ha ha ha! Tokius, kurie meldžiasi, ašarojasi, o paskui skriaudžia savo vaikus. Eik jau, gėdykis!

– Martele, ar tau ne gėda tokius žodžius į burną imti ir taip nusidėti? Aš tik savo dalį tenoriu, savo išimtinę, daugiau ne, bet ir ne menkiau!

– Ar tavo pilvui neužteks, tu..! Bet aš žinau, žinau: tu nori vilkti iš namų ir kitiems duoti... Bintakiams. Taip, nuo vieno pešti, o kitam nešti tai tu moki, tu... – ir tokia baisi

neapykanta, toksai keršto pilnas žvilgsnis palydėjo kiekvieną marčios žodį.

– Bintakiams nieko nereikia, jie savo turi. O kad aš nuo savo dalies tam vargšui našlaitėliui, Urtės mergelei, ką nunešu, tai jau nenusidedu.

– Iš mano namų niekas neprivalo būti nešama tokiems išgamūčiams, supranti?

– Tu man nieko neįsakysi! Aš nieko tavo nenešu.

– Aš tau daugiau kaip įsakysiu. Aš tau dantis išmušiu, tu, sena varna! Kas namuose yra, privalo namuose ir likti!

Senoji Šimonienė jau nieko nebesakė. Ne dėl to, kad ji nieko nebežinotų, kad jai žodžių trūktų, bet ji tikrai įgavo baimės; ką gali žinoti, ar daug bereikia, ir gauni kirviu į galvą, ar nebūna pasaulyje visaip?

Bet senis Šimonis kantriai kentėjo ir tylėjo.

– Kad dievo taip likta, kad tokia jo valia, – sakė jis savo žmonai, – tai ir kentėkime!

– Ale tai visai ne dievo, o mūsų marčios valia, – priešinosi senoji, – ir prieš ją reikia kaip nors stengtis. Ir tas Vilius toks liurbis pasidarė, visai nesuprantamas liurbis!

– Juk tu seniai žinai, kad Vilius tylus, geros širdies vaikas. Jis nė vienam negalėjo pikto žodžio tarti, tai kaip dabar savo žmonai?

– Bet jis neprivalo duotis per daug ant piršto vyniotis tai bobai. Atgavo taip pigiai ūkį, kuris gana mūsų prakaitu aplaistytas, o tai tik todėl, kad mūsų vaikas čia galėtų gyventi ir pragyventi. Išimtinė maža, dėl jos Vilius iš gyvenimo neišeis. O dabar dar ir tą pačią nebenori atiduoti.

– Užteks, mamuže, užteks. Kaži kaip ilgai mums bereikės. Nebarkimės dėl to.

– Bet kad tik tiek tebūtų! Dabar jau nei išeiti niekur nebegali, nei į kiemelį, nei į darželį: „Nevalkiokis po kojų!“ – užrėkia. Ir bėk nusigandęs. Taip tai lieki svetimas savo namuose.

– Juo senyn, juo svetimyn eini žmonėse, – tarė senis tyliai, – jau toks žmogaus likimas!

– Bet ne savo namuose, – prieštaravo Šimonienė. – Juk juos mes savo rankomis statėme. Čia kiekvienas medžio rąstas mūsų prakaitu aplaistytas. Ir atėjusi tokia merga, jokių vargų nemačiusi, ima viešpatauti, lyg kad visa kas jos įrengta, lyg kad visa kas nuo amžių jai priklausytų. O tai su ta pora šimtukų. Ne, aš to negaliu pakelti. Ar aš taip dariau savo išimtininkams? Ar aš šiaip kokiam žmogui esu neteisybę dariusi? Už ką dabar taip reikia kentėti?! Visą amžių vargusi, senatvės dienose veik pastogės nebeturiu, eik, kad tokiai marčiai patinka, elgetauti.

Senis Šimonis, galvą nuleidęs, tylėjo. Ir ką atsakyti? Teisybę kalba senoji. Bet dabar jau prieš vėją nepapūsi. Anądien jam pačiam pasakė marti, kad nekūrentų tiek daug malkos. O juk ugniakuras prirašytas per vieną.

– Juk ne jautį kepate, tai kam jums tie glėbių glėbiai malkos? – suūžė jaunoji Šimonienė. – Manai, kad judviem vieniem tereikia? Užrakinsiu.

Visai jau ne glėbių glėbius nešėsi senis, o tik šiaip sau, kiek virtuvei, kiek stubelei. Bet senis tylėjo ir nė senajai nieko apie tai nesakė. Kam dar daugiau širdį užgauti?

– O palikome tokį pušyną, – tik sudejavo.

Bet vieną žiemos rytą seniui prie lango prižengus, kone širdis užšalo: visi jo bičių aviliai nuversti, sudraskyti, sumindžioti. Kas tai padarė, kas buvo toks beširdis, kam buvo tos bitelės į kojas?

– Kas kitas tai padarys, kad ne Etmė, – tarė senoji, lyg įspėdama senio mintis.

– Tu negali to sakyti, juk nematei, – graudeno senis.

– Bet mano širdis tai liudija. Kas būtų kitas toks kiaulė, kas bent turi kokią naudą iš to? Nė vienas žmogus, tik ji, by tik savo apmaudą išlieja.

Senis tylėjo. Tiesa, ir jis tikras, kad tai nelemtas marčios darbas. Bet ką padarysi! Nematei, kad padarė, į teismą neveši.

Kiek vėliau paklausė senis Vilių, rasi jis žino.

Vilius, nieko nežinodamas, galvą pakratė ir pečius patraukė. O marti nemandagiai nusijuokė, seniui berūgojant.

Šiandien Krizas Šimonis, išėjęs malkos parsinešti, tikrai atrado pastogę užrakintą. Suradęs Vilių skūnėj, paklausė, ką tai reikštų.

– Etmė sako, kad judu visą sausąją malką sukūrenota, – nusisukęs, akis nudūręs, suniurnėjo sūnus.

– Ale, žmogau, tik mudu negaliva nevalgiusiu būti! Tu sudrausk savo žmoną. Jau ji tikrai pradeda per daug išdykauti. Ką aš pasakysiu dabar įėjęs motinai?

– Etmė sako, kad tu turi daug laiko, gali eiti į pušyną šakų pasilaužyti.

– Taigi, Etmė taip sako, ir tu jai pritari?

– Kodėl ne, ar tu negali?

– Vaikeli, kur tavo protas! Ir aš turiu dabar eiti į pušyną, kur sniego iki pažasčių? Žmonės, ką jūs manote? Ar jūs tik juokaujate? Eik, tuojau atrakink pastogę. Aš noriu parnešti malkos pusryčiams virti. Motina laukia. Ir dabar nebepaikauk ir nepasidaryk toks vaikiškas. Jau motina gana kenčia. Gailėkis bent tu, kaip sūnus, jos žilų plaukų.

– Ar aš eisiu su žmona dėl jūsų bartis, ypač kad ji dar tokiame padėjime?

– Čia nereikia bartis, bet reikia apgalvoti tą beprotystę. Eik, tuojau atrakink!

– Eik, tėvai, duok man ramybę!

– Ale, sūnau, ar tu ir reikalausi, kad tavo tėvai badėtų? Juk jeigu marti beširdė, tai bent tu atsimuosk. Kur gausiu aš dabar malkos?

Vilius Šimonis patraukė pečiais:

– Eik, parsinešk iš pušyno, jau sakiau, – tarė jis ir nuėjo į tvartą.

Susigraibęs iš kampų keletą šakalių, nuėjo tėvas namo, kur senoji jau nekantriai laukė.

– Kodėl įneši tokią šlapią malką, kaip aš su ta pakursiu ugnį?

– Pastogė užrakinta, Vilius sakė, kad turiu eiti į pušyną šakų pasilaužyti.

– Ale, tėvai, kas čia dabar vėl pasidarė? Tai jau vėl marčios prasma! Na, ką tu bent pasakei?

– Ką pasakysi! Reikės eiti.

– Tėti, juk tavo surūpinta malkelė pastogėje. Kas kitas kapojo, kad ne tu, o dabar šitaip?

Tylėjo senis, tik su rankove nubraukė per veidą.

Iš šito įvykio vėl pakilo, žinoma, barnių. Senoji netylėjo, ji pasakė visą teisybę marčiai.

O kai jaunoji paleido savo liežuvį, tai ir skambėjo barniai, kad ir kaimynai girdėti turėjo, ir girdėjo.

– Užmušiu tave, kad tu neveik padvėsi! – rėkė jaunoji Šimonienė.

Ir vėl sudrebėjo senajai širdis kaip anąmet, kada marti apsiėmė išvaryti iš namų Anelę. Tai štai koks dalykas. Nieko nebesakė senoji, tik, įėjusi į stubelę, atsisėdo šalia senio.

Ir šį vakarą verkė juodu abu.

– Nebėra čia vietos mudviem, reikės eiti apsižiūrėti vietos ant Aukštųjų kapų, – karčiai, bet jau kiek nusiraminusi, tarė pagaliau senoji, o senasis, ją maldydamas, glostė lengvai jos ranką.

Bet kai ruduo atėjo ir išimtinė tapo atseikėta, sunkiai apsirgo senoji Šimonienė. Iš nusiminimo ji apsirgo, iš baisaus apsivylimo; kas per daug, tai per daug: išimtinės grūdai – antrieji arba vienos dirsės.

– Martele, martele, bijok dievo! Tu nežinai, kaip tau senatvėje dar gali būti.

– Ko nori, ko jau vėl nori? Tu nieko daugiau ir nežinai, kaip tik bartis ir bartis.

– Kokius grūdus man atidavei! Vaikeli, vaikeli! Norėsi kuriądien atiduoti, bet bus per vėlu!

– Na, ar ir šį kartą negerai? – šaipėsi marti. – Tokį gerą saiką daviau, ir tavo snukiui vis dar neužtenka!

– Kokiu saiku seikėsi, tokiu bus tau atseikiama, martele! Dievas viską mato ir girdi, nuo jo tu neišbėgsi.

– Ha ha ha! – juokiasi Etmė Šimonienė.

– Martele, o kad aš dabar eičiau į teismą ir parodyčiau tuos grūdus?

– Eik, kodėl neini, neškis visus grūdus drauge, rasi patrūksi benešdama!

Taip, tik jos mirties išsižiojusi laukė Etmė.

– Geriau ir būtų, kad galėtuva numirti, kas ir beliko mudviem daugiau!

Ir tikrai, Šimonienė sunkiai dabar serga. Visa dega lyg ugnyje. Bet marti nežiūri į ligonę, o senelis Šimonis, nežinodamas, ką įduoti ligonei, kuo malšinti jos skausmus, vėsinti baisųjį karštį, išėjo Bintakienės parvadinti.

Ir Bintakienė į trobą, o marti iš trobos. Nubėgo Etmė prie kaimynės Gelžienės ir paklojo liežuvėlį:

– Žinai, Gelžienėle, mano uošvienė sunkiai susirgo.

Bet Gelžienė pažįsta Etmę Šimonienę, pažįsta veidmainingą jos veidą, dvišakį jos liežuvį, baisųjį jos godą. Kęsti ji jos jau niekada negalėjo, nors ir lenda Etmė į akis. O kur pinigų nekaštuoja, čia ir lenda ji. Tai Gelžienė ir uždrožė:

– O tu lakstai po kaimynus, kad žmogus marinamas?

Lyg ir stabtelėjo Etmė. Tokio atsakymo ji, rodos, netikėjo. Bet greit ji susigriebė ir, dar daugiau paklojusi liežuvėlį, atsakė:

– Aš žinau, kaimynėle, kad tu visada gerų žolių turi prie rankos, rasi turėsi ir ką nors prieš didelį karštį. Juk tu ne vieną žmogų esi išgydžiusi, ne vieną nuo mirties išgelbėjusi.

– Nuo mirties žolių nėra, – atsakė Gelžienė. Šiandien ji negirdi jokių pataikavimo žodžių ir paliko pikta, kaip bu-

vusi. Tačiau nuėjo į kamarą, išsinešė didelį ryšulį ir ėmė skirstyti arbatžoles.

O Šimonienės tulžis jau plyšta iš apmaudo: kas šiandien Gelžienei skersai pasisuko, kad ji visai nesukalbama? Nei ji žolių norėjo, nei ką. Bet neapgalvotai ji padarė, reikėjo pas kitą kaimynę eiti, rasi pas Margienę, arba nors su kitu žygiu ateiti. Vyriausias jos rūpestis juk buvo: nesusitikti su Bintakiene.

– Ar ir užmokėti reikės? – dailiai paklausė Šimonienė.

– Juk žiedo dalyką galėtum duoti, ale kur tu duosi, tau jau godas per akis peržėlęs.

Ak, tiesiog malonu pasidarė Gelžienei, kad galėjo Lukšio Etmei teisybę pasakyti! Ne, tokių godišių Gelžienė nekenčia, baisiai nekenčia! Gelžienė atsimena, kaip pereitą žiemą ji numezgė Etmei keletą porų margų pirštuotų pirštinių – šilų viensėdžių moterys iš senų dienų jau stengiasi kaip nors pasipelnyti. O kai Etmė Šimonienė turėjo užmokėti, tai kaulijo ir kaulijo lyg begėdė kokia, kur kitos šeimininkės ne tik užmoka, bet dar ir kliuperių duoda.

Kas per daug, tai per daug: Etmė Šimonienė paliko be žado. Ji nubalo kaip kalkis prie sienos. Bet iš didelio susijaudinimo, nežinodama ką atsakyti, metė arbatžoles į žemę ir išeidama taip užtrenkė duris, kad ir visa troba nuaidėjo.

Tačiau Bintakienė jau nė kiek nelindo brolienei į akis. Kaip tik senoji, išgėrusi žolių, prisnūdo, taip ir išsiskubino ji namo.

Senoji Šimonienė nebemano keltis. Kelintą jau savaitę ji lovoje! Karštis atleido, bet užtat silpnumas didėja.

Jau ir kunigas buvo; prisirengė Šimonienė paskutinei kelionei. Ir beveik linksma ji jau laukia mirties angelo.

Krizas Šimonis išvežė kunigą. Ir senoji, palikusi viena, tyliai kalbasi su savo dievu.

Lauke šėlsta jaunoji Šimonienė; didžiausią triukšmą kelia ji virtuvėje, barasi ant mergos, pyksta ant vaikų, ūdija vyrą. Visi tyli, tik jos vienos balsas tegirdėti.

O Ilžė Šimonienė besimelsdama nejučiom nuklysta mintimis toli nuo maldos:

– Kas bepažintų šiandien šimoniškę? – vietoj maldos pradeda dejuoti lūpos. – Tylu, ramu buvo visada, niekas barnių nekeldavo. Jei kas ką pasakyti turėdavo, pasakydavo lengvu balsu. Jeigu vaikai tarp savęs susikivirčydavo, Marės balsas buvo kiek aiškesnis, kitų girdėt nebuvo. O dabar tikras pragaras!

Subrazdėjo durų rankena, lengvai atsidarė durys, ir įbėgo Jokūbėlis, sūnaus sūnus, kuris labai mylėjo savo senelę:

– Mama sako, kad tu veik mirsi?

– Taip, Jokūbėli, aš tikrai veik mirsiu!

– Bet aš nenoriu. Kas mane pamylės, kad tu numirsi?

– Tavo mamytė, vaikeli!

– Mama niekada neturi laiko, – dejuodamas sako vaikas.

Taip, senoji žino, kad marti taip į godą įsibrido, kad jau nebeturi laiko nė savo vaikams. Ir mažasis, kuris pavasarį gimė, menkai motinos teprižiūrimas. Pasiėmė jauną mergelę vaikams prižiūrėti. Bet šitoji teturi menk laiko vaikams,

privalo dirbti su didžiaisiais lauke, o vaikai paliekami savo likimui. Jeigu ne senoji, kuri visada, marčiai nematant, globoja juos, tai vaikai ir pražūtų. Ne, senoji negali atseikėti tuo pačiu saiku, kokiu jai marčios seikiama. O juk kūdikiai nekalti, ir dargi jos sūnaus vaikai! Teisybę sako Jokūbėlis: kas bepamylės jį, kas beglobos jį! Ir karšta ašara nusirito senolei per veidą.

– Neverk, – ėmė maldauti vaikelis, – juk tu nemirsi?

– Bet rodos, kad aš veikiai mirsiu.

– Tai tave nuneš ten, į kapus, įdės į duobę, – ėmė verkti vaikelis.

– Neverk, balandėli, kad mano kūnelį ir pakas, bet mano dūšelė nueis į dangų prie dievalio, – ramino senoji.

Nors dar ne visai gerai suprato vaikelis, kas kūnelis ir ta dūšelė, kuri nueis į dangų, bet vis dėlto jis pamanė, kad tai kas gera, ir dėl to, koks vaiko būdas, tuojau nusiramino.

– Ir aš vis žiūrėsiu iš dangaus į tave, tave saugosiu, kad tau nieko blogo neatsitiktų.

– O kad aš numirsiu, ar mano dūšelė ir nueis į dangų? – smalsiai paklausė Jokūbėlis.

– Žinoma, kad nueitų į dangų, prie angelėlių, ir tu pats liktumei angelėlis.

– Tai kad tu mirsi, ir aš noriu mirti. Aš noriu geriau su tavim į dangų pareiti, aš nenoriu čia pasilikti.

Tylėjo senė. Ir ką beatsakyti į kūdikio svajonę! Tiesa, Jokūbėlis, rodosi, ne augti užgimęs. Jis visa kuo skiriasi iš kitų vaikų. Bet dievas teduodie jam ilgą amžių ir daug palaimos šiame pasauly.

Ir kai žiema vėl kartą apdengė žemelę baltu dangalu, lyg užmigdydama ją amžiams, vieną dieną Aukštujų viensėdžiai pamatė, kaip keletas vyrų, kastuvais nešini, nuėjo į Aukštujų kapus ir sustojo ties Šimonių rėžiu. Čia pasitarę atžingsniavo, atbrėžė sklypelį, atrausė sniegą ir iškasė siaurą – pušiniam grabui – duobę.

Ilžė Šimonienė jau ant lentos.

Kitą po šermenų dieną liūdnas savo stubelėje sėdi Krizas Šimonis. Jis liūdnas ir dėl to, kad vienas likęs, ir dėl to, kad svetimas tapo savo namuose. Kol mamužė gyva buvo, kad ir nedaug, bet dar šiek tiek atsibardavo. Krizas Šimonis niekada nėra mokėjęs bartis.

„O dabar, senatvėj? Apsaugok dieve mane nuo to! – Bet marti jį dabar visiškai prie sienos prispaus. – Kad taip prie Bintakienės vietos būtų... bet į tą menką trobelę negali visi sutilpti. O per gera ir Bintakienė nėra. Jau dėl Rožės kiek ji priskaito ausis! Jos tiesa, bet kaip dabar gelbėtis? Na, o jeigu aš dar pasisiūlyčiau...“

Žinoma, išimtinę reikėtų per teismą išsiprašyti iš sūnaus. Ir eik dabar vargti su ponais!

Išgirsta senis Šimonis kaži kokį šnibždėjimą prie stubelės durų:

– Eik, eik, ar dabar tėvo bijai? Juk paklausti gali, juk jis neįkąs, kaktos nepramuš!

Tikrai atsidaro durys, ir įeina Vilius. Nedrąsus jis atrodo. Pro pravirąsias duris pastebėjo senasis Etmę. Bet ji greit pasitraukė į virtuvės kampą.

– Tėvai, aš norėjau su tavim pasikalbėti.

– O ką turi ant širdies, sūneli? – paklausė tėvas.

– Ar nepareitum prie mūsų stalo valgyt? Gyvensime per vieną. Juk tau bus geriau. Kas tau dabar išvirs, pataisys, kad mamužės nebėra? Juk mūsų vyriškos rankos ne taip jau susigraibo.

Senis atsiminė, kad jau keli mėnesiai, kaip patsai sau valgį virė ir ligonei dar netgi pataisė! O mamužė pagirdavo kartais: „Tu taip gerai moki pataisyti!“

– Pačiam juk nė apsiplauti. Bintakienė vis nenorės ateiti, – kalba toliau Vilius.

Kad senis nežinotų, kokia marti, mielai jis sutiktų, bet... ar nereikės ir taip badėti? Iki šiol išimtininkai, turėję pusę karvės, milžo kas antrą dieną. Dabar jam vienam paliko kas trečią dieną, bet ar duos jam marti, ar beužleis? Juk ji žino, kad senis nemoka atsibarti.

Senis nežino, kad marti, ausį prie durų pridėjusi, klausosi ir nekantriai laukia, ką pagaliau jis atsakys.

Bet senis dar vis tyli. Matyt, jis negali atsisverti. Ramybės jis norėtų, baigiantis amžiui. Be keršto jis norėtų į grabą griūti. Jis atleidžia marčiai visus iki šiol padarytus nemalonumus, visą jos atbulumą. Kad ji nors dabar protą įgautų ir jam ramybės duotų, jis mielai jau ir prie jų stalo eitų.

Ir senis dar vis tyli, o marti nežino, ką daryti iš nekantrybės. Ne, ji nebeištveria: tyliai ji nueina ligi laukėjų virtuvės durų, triukšmingai jas atidaro ir vėl uždaro, lyg iš kiemo ji įeitų, o tada dideliais žingsniais ateina ji lig stubelės durų, atidaro ir įeina.

– Na, ką sako tėtelis? – saldus lyg medus Etmės balsas.

– Aš dar nieko nesakiau, martele, dar negaliu atsisverti.

– Kam čia tiek daug galvoti ir svarstyti, uošvi, sutiksime, nesibarsime, jeigu iki šiol ką negerai padariau, atleisk, krikščionis esi. Juk visi esame silpni žmonės; arklys keturiomis kojomis suklumpa, o žmogus vienu liežuviu...

Taip, Krizas Šimonis žino, kad reikia atleisti kaltajam, dar juo labiau, kada jis atsiprašo. O Krizas Šimonis taip mielai atleidžia ramybės dėlei.

Ramybės dėlei sutiko jis ir su sūnaus pasiūlymu.

Ir štai koks stebuklas! Marti visai nebe ta pati. Visai ji kitokia, lyg kad senąjį savo kailį visiškai būtų išnėrusi.

Išeina senis Šimonis malkų kapoti arba dirbinėja šiūrėj – veltui duonos valgyt jis nenori; kol įstengia, nori pasidarbuoti. O marti jau ir čiulba:

– Pasilsėk, tėveli, nedirbk tiek daug. Mes jauni, mes jau atliksime tuos darbus. Tu per savo amželį gana dirbai, vargai. Pasisėsk į saulelę, prie lango; ji vis mažumytį šildo. Jei tik nori, aš pakursiu krosnį. Juk gana malkos prikapojai. Bet dabar aš jau rūpinsiuos, kad tau to nebereikėtų daryti. Kiek prižiūrėsi vaikelius. Bet ir to daug nereikės. Juk mergą turime. Aš norėčiau, kad tu užmirštum visus vargus, kad tu užmirštum ir tą skausmą, kurį dar kenti, nustojęs mamužės. Aš jau žiūrėsiu, kad tau nieko netrūktų.

Patiko seniui Šimoniui meilieji martelės žodžiai. Ir pirmą kartą po ilgų laikų jis vėl prasišypsojo.

Ir tikros šventos dienos prasidėjo seniui. Martelė glaudi kaip balta vilna.

– Tėteli, ar nori šio, tėteli, ar nori to?

Jau tiesiog iš akių išskaito ji uošvio pageidavimus. O tos rankos gali būti tikrai angeliškos!

– Tėteli, aš blynukų iškepsiu, – kokių nori, ar iš miltų, ar iš ropučių? Įplaksiu kelis kiaušinius. Ar apibarstyti cukrum? O jei nori, mėlynių sriubytės išvirsiu,

– Vaikai, nepulkite ant tėtyčio taip labai! Nejodinėk jų, tėtukai. Išdykaus paskui per daug mano vaikai. O tu jų atsikratyti negalėsi.

– Jokūbėlis jau didis, bet tą mažulėlį reikia kiek pagloboti, – sako senis Šimonis ir nešioja po stubą jauniausiąjį Šimoniuką, kuris silpnas, sergalingas.

– Jau tu per daug geras, – giria marti.

„Kokia ramybė dabar! – negali atsidžiaugti senis Šimonis. – Rasi buvo ir motina kalta, kad marti tokia pikta. Žinoma, kur du barasi, čia abu ir kaltu", – protauja senis.

Bet vėl pamažu pradėjo apsiniaukti mėlynasis senio Šimonio dangus. Berods marti savo gerumo, lipšnumo, meilumo nepavydi jam. Kasdien ji darosi meilesnė, kasdien rūpestingiau prižiūri ji uošvį. Bet jis pradėjo sergalioti. Tai širdis silpna, tai viduriai skauda.

– Bus pjūtis, – sako marti, – bėgsiu žolių suvirinti.

Suvirinusi užduoda seniui pipirinį, paguldo į lovą, pašildo patalus, suklosto.

– Rytoj būsi vėl sveikas, tėteli!

Kitą dieną viduriai kaip ir nebeskauda, tik šiaip labai bloga ant širdies.

– Matyt, senatvė jau spaudžia, – liūdnai sako sau senis, – mirtis ieško priekabių. Jau reiks ir man taisytis namo eiti.

– O kaip tau šiandien, tėti? – kuo meilingiausiai klausia martelė.

– Rodos, aš veik seksiu motiną. Norėčiau, kad Anė dar pareitų apsilankyti, kad Bintakienė ateitų.

Kaži kas tokio sušvytravo marčios akyse, bet senis to nepastebėjo.

– Ale, tėteli, tu nemirsi, – pradėjo ji vėl saldžiu liežuviuku, – ir man dažnai pilvas skauda, bet kas jau čia tuojau manys apie mirimą. Tiesa, juk visi kartą mirsime. Jei nori, galime ir kunigą parvežti.

– Aš visada prisirengęs kelionei į anuos amžius.

Šventą dieną atsilankė Anė. Etmė pati buvo davusi jai žodį. Atvyko ir visa Bintakių šeima, net Roželę atsigabeno.

Pamatęs Rožę, senasis Šimonis skaudžiai apsiverkė.

– Kaip mažas vaikas, – pastebėjo Šimonienė. Bet niekas nesuprato, kaip tatai buvo manyta, ar užjausdama, ar su pašaipa ji tai pasakė. Niekas į ją dėmesio ir nekreipė. Senis neleido Rožės nuo savo šalies, įgraudeno Bintakienę mylėti, globoti našlaitę, neskriausti.

Bintakienė verkšlendama ir prisiekdama aiškino seniui niekada nemananti Rožės skriausti, mylinti ją daugiau negu savo vaikus:

– Juk Rožė pati gali tai patvirtinti.

Bet Rožė tylėjo. Ne tai iš baimės, ne tai dėl ko kito. Šiuo akimirksniu jai tikrai pasirodė jos likimas ne toks jau baisus. Jai tik skambėjo ausyse dėdienės Šimonienės žodžiai, kuriais ji pasveikino atvykstančiuosius Bintakius:

– Taip, taip, jau ir mano uošvelis taisosi į anuos amžius.

Praėjusią naktį sapnavau, kad įgriuvo jo stubelės mūras. O taip norėčiau, kad dievas jam dar leistų gyventi. Bet jis jau labai silpnas. Ai, ai! – Ir šluostėsi skepetos kampu akis. Bet nė viena ašara neištryško.

Rožė būtų mielai paklaususi, ar galima verkti ir be ašarų, bet ji bijojo, kad vėl neišbartų arba neišjuoktų jos Bintakienė arba kas kitas, tai ir tylėjo.

Bet širdyje našlaitė aiškiai jautė, kad čia vėl eina vienas žmogus, gal paskutinis, kuris ją myli.

– O martelė jau nėra tokia pikta, kaip mes pirma manėme, – girdi Rožė senelį kalbant. – Kaip ji mane dabar slaugo, nė tikra duktė geriau neslaugytų. – Čia reikšmingai pažiūrėjo senis į Bintakienę.

– Veidmainė! – prasunkė pro dantis Bintakienė. Ji niekada negalėjo savo brolienės kęsti. Bet šiandien, supratus, kad tėvas savo kalbą kaži kaip į ją taiko, tiesiog pasiutiškas pagavo ją kerštas. Tačiau mokėjo savo pyktį suvaldyti ir daugiau nieko nebesakė.

„Kodėl Bintakienė sako – veidmainė? – galvojo Rožė. – Argi Bintakienė ir pastebėjo, kad Šimonienė šluostėsi akis, nors ir nė viena ašara jose nepasirodė?“ Ne, pas Šimonienę Rožė niekada nenorėtų būti, – atsisvėrė Rožė ir nusipurtė.

– Jaučiu, kad paskutinį kartą bepasimatome šiame pasauly, – kalbėjo senis Šimonis atsisveikinant. – Sutikite visi ir gyvenkite dievo baimėje, kad mes danguje galėtum vėl pasimatyti.

Tėvui taip graudžiai kalbant, verkė Anė užsikirsdama. Ir Bintakienė šluostėsi ašaras. Nors ir Rožės akys pilnos ašarų,

vis dėlto ji norėjo įsitikinti, ar ir Bintakienė ne veidmainė, ir per prijuostės kampą, kuria šluostėsi akis, ji slapčia žiūrėjo į Bintakienę. Ne, Bintakienė tikrai verkė.

Ir savo širdyje Rožė atsiprašė Bintakienės, kad ji ją bloga moterim laikiusi. O norėdama parodyti, kad ji Bintakienę tikrai myli, nuėjo ir prisiglaudė prie jos ir lengvai glostė Bintakienę per ranką. Bet Bintakienė turbūt jau užmiršo, kad ji taip labai „mylinti“ našlaitę:

– Nepulk taip ant manęs! – nekantriai pastebėjo ir pastūmė Rožę į šalį.

Išėjus lankytojams, martelė įnešė skanios vakarienės seniui.

Bet Krizas Šimonis jokio noro valgyt neturi:

– Nenoriu, martele, man taip širdį pykina!

– Nedidžiuokis, tėteli, valgyk nors mažumytį, nors parodyk gerą savo norą! – saldžiai maldauja Šimonienė.

– Kad tu žinotum, kaip man bloga ant širdies, Etmele! Tikrai negaliu! Nepyk, aš rytoj valgysiu. Rasi tie obuoliai man taip dabar vidurius graužia, kur Anė atnešė; man taip paskanėjo, kad suvalgiau kelis.

– Kas, ar tai obuoliai, tai tik šašai tebuvo, o tu ir valgai visus niekus! – taip meiliai, taip rūpestingai skamba pabarimas. – Valgyk nors kelis šaukštus!

Ir senis valgė, gyvasties atsiklausdamas.

Bet naktį užėjo skaudi pjūtis.

„Keista liga, – mano Šimonis. – Kodėl tik tie viduriai taip baisiai skauda? Nuo tų kelių obuolių, kur vakar valgiau? Bet juk ir pirma man jau skilvis negalavo. Jau dabar bene paskutinė mano valanda!“

Bet pasisekė pravemti, pasidarė kiek lengviau, ir užmigęs miegojo Krizas Šimonis iki vėlybo ryto.

– Kaip sveikatėlė šįryt? – kuo rūpestingiausiai teiraujasi Etmė Šimonienė.

Prasitarė uošvis, kad valgyti jau nėmaž nesinori, tik baisiai troškina. O širdis taip silpna, taip silpna.

– Ar gėrimo įnešti?

– Vis viena ko, by tik troškulį malšinti galėčiau. Liežuvis jau limpa stačiai prie gomurio.

– Bėgsiu įnešti, – bet kaži kodėl Šimonienė negalėjo niekaip lūpų sučiaupti. Lyg tai iš kaži kokio juoko, kurio užkąsti negali, lyg iš kaži kokio džiaugsmo.

Netrukus įnešė kaži ko tokio skanaus.

– Kad širdelė atsigautų!

Išgėręs pusę, pastatė senis puoduką šalia lovos ant krėslo. Jau rodos, kad ir skausmo senis nejunta, tik:

– Kaži kodėl ta širdis taip baisiai pyksta?

Ir vėl norisi vemti; bet kas tai? Krizas Šimonis nebestengia galvos atkelti.

– Šventasis dieve, ar tai jau galas? Taip staiga! Tiesa, visi žino, kad vieną kartą reikia mirti. Bet kada ana valanda jau ateina ir amžinybės vartai pamažu atsiveria, vis dėlto baugu pasidaro ir tikinčiam žmogui žengti vienam per aną tamsią daubą, kur

Niekam gelbėt nevalia...

Į kambarį įbėga Jokūbėlis. Pamatęs pastatytą šalia lovos puoduką, o senį akis užmerkus, pamanė sau vaikelis:

„Rasi senelis dar ką paliko, rasi visa neišgėrė. Mama jam tiek daug cukraus įdeda – ir iš vieno, ir iš kito stiklo, o man niekada nė paragauti neduoda. Koks tai turi būti saldus gėrimas! Dabar mama nematys, kad aš gersiu."

Ir pridėjo vaikelis prie savo lūpų puoduką. Tą akies mirksnį atidarė Šimonienė duris ir ne savo balsu suriko Jėzaus vardą.

Bet jau per vėlu: puodelis išgertas vaikelio iki dugno. Linksmai prasijuokė Jokūbėlis ir pasidžiaugė, kad suspėjo išgerti pirm kol mama įėjo. Kodėl ji jam pavydi? Bet staiga sustiro vaikas iš baisaus skausmo: akyse pasirodė baugios, mirtinos baimės ašaros, skaudžiai pradėjo jis vaitoti.

Marčiai suklikus, atidarė senis Šimonis akis. Savo klyksmu ji pertraukė senio susikaupimą, senio mąstymą apie nežinomąją amžinybę, į kurią tik tikinčiai sielai nebaisu vykti, kada ji pavadinta.

Ir Krizas Šimonis pamato baisų vaizdą: Jokūbėlis jau balsta ir gelsta vis daugiau ir daugiau. Abiem rankutėm susiėmė jis vidurius, susilenkė ir sukniubo asloje. O Šimonienės – marčios, tos meiliosios marčios akys... iš jų dingęs visas lipšnumas, dingęs visas meilumas, jos jau nebe žmogaus akys, bet plėšraus žvėries.

Tokių akių dar senis nematęs, o jau nebejaunas jis, jau daug ko pergyvenęs. Tai velnio akys, ir ką nori dabar daryti marti? Ne, ne velnio: tik jose atsispindi mirtina baimė dėl savo kūdikio gyvybės ir baisus nesuvaldomas kerštas seniui.

Ir dabar supranta senis visa ką! Štai kodėl marti tokia meili, štai kodėl jis taip greit apsirgo.

Bet jau mintys pradeda maišytis; jau nyksta protas, bet jis dar nuvokia, koks pavojus. Taip mirti, dieve, taip mirti, ne! Norisi pulti iš lovos, norisi šaukti pagalbos, bet ką tu prisišauksi! Kojos ir rankos – nebe jo valioj. Ir galvos atkelti nuo priegalvio jau nebegali.

– Žmogžudė! – suėmęs visas savo jėgas, kurios jau silpnos, suriko senis.

Bet marti nebekreipė į jį dėmesio, tik klykdama, Jokūbėliu nešina, išbėgo į kiemą ir ten pargriuvo ant pilko, mirštančiais rudens lapais nusėto žolyno.

Pareidamas iš laukų, Vilius Šimonis visai negali suprasti, kas jo namuose darosi. Kiemas atrodo kimštinai pilnas žmonių. Dėl ko subėgo tie žmonės? Ir iš kur jų tokia daugybė? Ko nori jie?

Vilius nujaučia, kad čia kas atsitiko, bet kas? Turbūt kas negera, be reikalo tiek žmonių nesubėgs.

– Dieve, o aš nieko nežinau, būtų bent Jokūbėlis atbėgęs pasakyti!

Kieme kaimo seniūnas ir vienas kaimynas stipriomis rankomis laiko Etmę, kuri draskosi, plėšosi, lyg piktos dvasios apsėsta, ir šaukia – ne, kriokia gyvulio balsu. Tik negalima suprasti, ką ji šaukia, ko ji nori.

Pulkas žmonių sustojęs ratu, ir visi žiūri į vieną vietą. Kelios moterys verkia, kiti barasi, vėl kiti kumščiu grasina Šimonienei:

– Žmogžude tu!

Žmogžudė? Viliui lyg žvynos nukrinta nuo akių, ir jis mato virtuvėj ant lentynos stiklą su...

Alkūnėmis jis prasiskina sau kelią ten link, kur žmonės kaži ką apstoję ratu. Ir lyg kūju į kaktą gavęs, susvyravo ir kone pargriuvo.

Jokūbėlis, meilusis, brangusis jo vaikas, susirietęs kaip kirmėlaitė guli ant šaltosios, drėgnosios žemės. Pro burnelę išvirtusios žalios putos; niekas nedrįsta jų nušluostyti... negyvas!

Suklumpa Vilius prie lavonėlio. Dar nesupranta jis, kas čia dedasi, dar negali jis tikėti, kad jo sūnelis negyvas. Kodėl jis turėtų būti negyvas, kas būtų galėję jam atsitikti? Nejaugi jis galėjo pasiekti tą stiklą ant lentynos virtuvėj?

– O jis šįryt taip linksmai mane į laukus išlydėjo! – skaudžiai sudejavo Vilius. Bet jam visa kas mįslė, nes tuo pačiu momentu, kada Vilius prisiminė stiklą su baltąja ant lentynos virtuvėje, buvo jis jį vėl užmiršęs.

– Nunuodijo ragana ne tik savo uošvį, bet ir savo vaiką! – girdi Vilius vieną moterį kalbant.

– Tai, ką prakeiktasis godas daro! – atsakė kitas kaimynas. – Pridės dabar galvą!

Atsitiesia Vilius Šimonis, atsistoja nuo žemės; nori pulti į trobą, į stubelę prie tėvo, žiūrėti, įsitikinti, ar tikrai.

Netyčia, lyg pagalbos kokios ieškodamos, nuklysta akys keleliu, kuriuo jau Bintakienė atsiskubina... vis tolyn Aukštujų kalno link.

Per kalną vieškeliu atlaidina žandaras. Jo šalmas, nors ir vėlybos rudens saulės apšviestas, žiba ir tviska lyg pavasario žaibai, kurie ištinka ir sutrupina didžiausią bei stipriausią ąžuolą.

Ir lyg geležinėmis replėmis nutvėrė už sprando Vilių – Aukštųjų Šimonių likimas.

O Vilius, Krizo Šimonio sūnus, juk toks silpnas!

„ČIA GYVENO ŠIMONIAI"

Naujiena apie baisųjį atsitikimą su Aukštųjų Šimoniais – jau nebe naujiena; gana jau perkalbėti, jau užtenkamai perkramtyti būti ir nebūti dalykai: kas buvo, kas nebuvo, kas būtų galėję būti. Ir paskalos jau pamažu pradeda nutilti. Atsikuria dar šen ten kalbos, lyg praėjusi baisi audra tolumoj dar sugrūmotų, lyg dingęs galingasis viesulas retkarčiais dar sudejuotų.

Bet ar kasdien atsitinka panašių dalykų? Ne, ne kasdien išvežami iš vienų namų du grabu. Du nauju kryžių lygiu laiku išaugo Šimonių rėžyje, šalia visai dar naujo pirmojo, kur ilsis Ilžė Šimonienė.

Mirties pjūtis Šimonių eilėse nemaža.

Ir ne kasdien atsitinka, kad iš vienų namų išgabena žandarai du žmogu – supančiotu, surakintu, lyg bjauriausi ir pavojingiausi tai būtų žvėrys.

O tai iš Aukštųjų Šimonių namų.

– Kad patsai nebūtum išlydėjęs į kapus, kad pats savo akimis nebūtum matęs, kaip laidojo Krizą Šimonį ir jo sūnaus vaikelį; kad patsai nebūtum prie supiltojo jam kaupo suklupęs „Tėve mūsų" pasimelsti, rodos, ir neįtikėtum, kad Krizo Šimonio jau nebėra, – lyg dejuodamas kalba Aukštųjų Pozingis, atėjęs pas Kuprių.

– Aš niekada to akies mirksnio neužmiršiu, – sako Šimonių kaimynas Kuprius. – Niekada neužmiršiu, kaip žandarai išgabeno Vilių Šimonį. Niekada neužmiršiu to žvilgio, kuriuo jis atsisveikino su visa kuo, kas jam taip miela ir brangu buvo. Koks graudus tai buvo vaizdas, kada jis suklupo ties vartais ir žandaro dar kartą ir dar kartą prašė leisti atsisveikinti su skaudžiai verkiančiu savo sūneliu, kuris taip staiga neteko visų artimų jam žmonių. Skaudu tai buvo matyti. O tačiau yra žmonių, kurie tiki, kad Vilius Šimonis tikrai čia kaltas. Bet aš galėčiau ir galvą padėti už jo nekaltybę!

– Aš dar ir Jokūbą Šimonį pažinau, – atsako Pozingis. – O dabar įsivaizduoti, kad jo sūnaus sūnus nunuodijo savo tėvą, tai tikrai baisu!

– Čia jau nei tikėti, nei įsivaizduoti; aišku, kad tai ne jo, o vienos Etmės prasma ir darbas. Ir sakyk tu, viens žmogau, prie kokių minčių pareinama!

– Ji nebežinojo, ką daryti, kad tik praturtėtų. Ir jokios nuodėmės jau ji nebebijojo. Juk ir senąją Šimonienę ji kad ir ne nuodais, bet darbais į grabą nuvarė. Jai mirus, jau būtų turėjusi atsimuosti ir susiprasti jaunoji Šimonienė. Bet kur tau! Daugiau dar drąsos ji įgavo ir dabar jau lengviau sumanė uošviu nusikarti, kad tik galėtų paskui daugiau taupyti, pinigų krauti.

– Neteisus grašis niekada į kaupą neina, – pastebėjo Kuprius. – Kiekvienas žmogus atgauna savo algą daug kartų jau ir šiame pasauly.

– Kaži, ar ji ir visai sąžinės neturėjo?

– Matyt, ne. Jos sąžinė jau buvo godo užmušta.

– Viskas, viskas, bet to Viliaus aklumas – tikrai jau per didelis. Ir taip, stačiai aklai, pasitikėti savo pačia, kur jis gerai žinojo, kaip ji išimtininkų neapkenčia. Ar jis negalėjo jai daugiau ant pirštų žiūrėti!

– Bet ar jis ir galėjo manyti, kad ant tokių velniškų minčių žmogus gali pareiti. O dar jo žmona...

– Dabar dar gali kaži kaip ir su juo būti.

Iki čia, o toliau jau ir nutrūksta kalba, nors visiškai dar nė prie jokių tikrų išvadų neprieita. Bet ką ir spręs paprastas būras, – atsvers, nuspręs ponai.

O prasišypsojus pavasario saulei, naujas įsiveržia į kaimiečio širdį rūpestis – laukų darbai!

Šitas rūpestis labai griežtai atstumia visa kita į šalį. Ir netrukus užmirštas kaimyno, nors ir geriausiojo, likimas. Taip pat ir užmegzta kalba apie Aukštujų Šimonius jau neberanda atgarsio.

Ir nenuostabu: ar ne gana rūpesčių, kur arti, kur sėti? Kaži kokia bus vasara – lytinga, giedri? Ar sodinti daugiau prie kalvos, ar į lenkę, ar į naujieną?

Stovėdamas už skūnės galo, ūkininkas kartais krapšto pakaušį, tardamasis su savim. Bet pagaliau prieina jis prie tos išvados, kad geriau būtų dar kartą pasitarti su žmona.

Bet Aukštujų ūkininkės nedaug teįsileidžia į svarstymus, o trumpai ir aiškiai pasako: taip ir taip, tai ir tai, ir gana. Ir daugiausia jų yra teisybė.

Užtai, kad pati tokia išmintinga, ir kone visada gerai visa atsveria, šeimininkas daugiausia jos ir klauso; o kad neklau-

so, tai yra prisigaudinęs, apsirikęs, – kad ir ne visuomet, bet jau dažniausiai.

– Kur ropütes sodinsime, klausi?

– Taigi!

– Na, jau rudenį roputėms dirvą priruošei! Ar dabar vėl jau ką kitą užsimanei?

– Aš tik maniau... kaži kokią turėsime vasarą?

– Na, tai ta dirva kaip tik gera, pusė kalvos, pusė lenkės. Čia jau ir pernai krėsta, tiek ir mėšlų nebereikia, kaip kitur. O žiūrėk, kad užtektum avižoms, miežiams.

Tik maži butelninkėliai, kaip Bintakis, nedaug tegali svarstyti, kur sėti, kur akėti. Geros žemės nedaug, o privalo užtekti pramitimui. Čia jau žemei pasilsėti beveik ir nėra kada. Į ropienoją rudenį reikia sėti rugius, į rugieną pavasarį sodinti roputes, ir baigta.

– Reikėtų dar pievos kokį kraštą išarti, išpūdyti, juk jau nebeužtenkame duonos, – truputį per gąrsiai mąstė anąkart Bintakis.

– Reikėtų, duonos tikrai jau nebeužteksime, kai dar viena burna prisidėjo, – pritarė Bintakienė, – ir roputėms reikėtų daugiau žemės; bet jei pievą išarsi, kur berišime paskui arklį, karvę? Juk pūdymas, kurį turime, nugraužiamas kruvinai. Vien šunramunės belieka, kurias rasi ožkos išdykaudamos kartais dar skabytų.

– Kad būtų pinigų prisipirkti aną pievą, kur ribojasi su mūsąja...

– Taigi, kad būtų, bet kur gausime dabar? – neiškenčia neatidrožusi Bintakienė. – Neturime ir neturėsime.

– Kad aš taip eičiau pasipelnyti, atlikęs laukus...

– Jau vis viena gausi eiti. O kad kelis grašius užpelnysi, tai jau nebemanysi laukų pirkti. Reikia visam kitam – ir vaikams, ir tau jau trūksta drabužių, ir man šio to. Bet man jau širdis baidosi, kaip tu tik kur nors išeini į darbą, taip ir pradedi girtauti. Kad tave už virvelės nelaikai, tai tu ir paklysti.

– Netauzyk tokių niekų! – pykterėjo Bintakis. Jis nemielai klausės panašių pačios kamantinėjimų.

– Kas tavęs nepažįsta! – neatleidžia Bintakienė. – Jei tik grašis kišenėje, tai ir prisigeri, o kaip tik prisigeri, taip ir pakvaišti. Rasi ir tikrai galėtumėm šiandien daugiau turėti, kad tu ne tiek daug būtum praleidęs.

– Na, dabar jau tikrai nebežinai, ką kalbi. Kur čia man kas beliko praleisti? Ar ne kiekvieną trečioką man iš kišenės iškrapštai? Bet aš tau, rods, galiu prikaišiot, kad tu esi tik vienos dienos šeimininkė. Vaikas – kieno reikia auginti, ar ne tavo giminių? Viliaus vaiką net pas daktarą tempei. Ar tas nekaštavo pinigo? O čia dar man pliurpėsi...

Geruoju bebūdamu, ir susibarė Bintakiu. Bet ne iš laimės, o dėl to, kad vargas spaudžia. Bintakis ne toks jau didelis girtuoklis, būna daug didesnių, ir Bintakienė ne tokia jau vienos dienos šeimininkė. Bet kuomet skurdas taip drąsiai po visus kampus landžioja, tai jau pritrūksta kantrybės. Taip ir kaltina paskui vienas kitą, nors ir žino, kad visai be reikalo.

O Bintakienei šįmet negalima padyvyt: čia motina mirė, čia tėvas taip staiga... dabar brolis paieškojime. Čia jo vaikas, čia Rožė serga. Visi artimi širdžiai žmonės. O ir piktu-

mas ima pamanius, kokią turėjo ji brolienę gauti, kuri visą giminę į vargą, negarbę pargabeno.

Bet Bintakienė turėtų žinoti, kad tokį piktumą reikia suvaldyti, o neišlieti ant žmonių, kurie čia niekuo neprisidėję.

Kada vasara prislinko rudeniop, dar kartą pasklido gandai apie Šimonius, ir sujudusi smalsumo banga ėmė blaškytis ir suktis apie jų apleistąją ir jau nuleistąją sodybą.

Prisiekusiųjų teismas iškvietė liudininkus Viliaus Šimonio bylos reikale. Iškviestas Bintakis, Bintakienė ir Anė Šimonikė. Be to, iškviestas kaimo seniūnas, kaimynas Kuprius, Pozingis ir keli kiti.

Na, o smalsumui galo nėra:

– O ką jūs liudysit, o ką jūs sakysit, o ką... o ką...

– Ką žinome, tai ir pasakysime, – trumpai ir piktai atsakė Bintakienė smalsioms moterėlėms.

– Ar tu ir siekti gausi?

– Ar aš žinau?

– Juk jie tavo gentys, net brolis, – nori paakinti kaimynė Gelžienė.

– Žinau.

Ne, su ta Bintakiene nieko nėra pradėti. Bet juk ir Kuprius, ir Pozingis gavo kvietimą.

Gelžienė kyšt prie Pozingienės pasiteirauti. Nors nieko tokio ir nėra, bet ta širdis iš smalsumo nerimauja.

– Tai tavo žmogus ir gavo teismo raginimą?

– Gavo, – trumpai atsakė Pozingienė.

– Ar jis eis?

– Ale, kaimynėle, ir klausi taip paikai! Ar manai, kad mes norime baudos užsitraukti?

– Ale ką tavo žmogus liudys, ką jis žino?

– Jis jau žinos, ką jis liudys. Jo mokyti nebereikės, seno žmogaus.

– Teisybė, teisybė, bet jis Šimonienės neteisins. Ta boba tikrai yra nusipelniusi cuktūžės.

– Tai jau teismo dalykas, vaikuži. O juk mano vyras nematė, kad Šimonienė uošvį nuodijo. Berods jis matė stiklą su baltąja...

– Taigi, o Kuprius tik buvo, kada lavoną skrodė, ir Kuprius sakė, kad...

– Kuprius nieko nesakė. Bene jis išpažino, kad Šimonis ne savo mirtimi miręs? Tai tik daktarai tegali pasakyti. O iki šiol dar nieko nepareikšta, – gudriai atkirto Pozingienė. Mat aną kartą buvo Kuprius atėjęs, tai ji taip jau, smalsumo kamuojama, jo paklausė, ar teisybė, ar jis ir manąs, kad... juk jis matęs perskrostąjį lavoną... Į tai Kuprius jai atsakęs, kad tik gydytojai – žinovai tegalį galutinai išspręsti, kaip buvę iš tikrųjų. Dėl to Pozingienė šiandien tokia gudri.

Bet Gelžienė nepasiduoda:

– Ale, kaimynėle, visiškai aišku, kad Krizas Šimonis nunuodytas, tai ką čia dabar dar užtarti, ar ką!

– Aš juk neužtariu.

Pozingienei, taip pat kaip ir Bintakienei, nepatiko šitoks plepėjimas pirm laiko. Bet Gelžienė plūsta toliau:

– Aš jau sakiau, aš jau seniai sakiau, kad Etmė Šimonienė gaus galą su išgąsčiu. Ir štai, ar ne mano tiesa? Su to-

kiais žmonėmis negali kitaip būti, to ir dievas neužleidžia. Dabar ji matys savo gera už tą baisųjį godą, už tą baisųjį šykštėjimą!

Gelžienė vis dar negalėjo užmiršti tos skriaudos, kurią ji nukentėjo tuokart, kada mezgė Etmei pirštines.

– Neteiskime, – atlenkė Pozingienė.

– Niekas ir neteisia, bet tokiai moteriai gerai!

Atėjo pagaliau ir ta diena, kada aukštujiškiai iš teismo grįžo. Tik, labudiev, jie parvyko vėlybą naktį, ir taip jų niekas negalėjo pakeliui užnikti iš smalsumo.

Kitą rytą, dar pirm pusryčių, atsiskubino Margienė pas Bintakienę.

– Na, tai sakyk, kaimynėle, tu, vargše, kaip man tavęs gaila! Kiek tu pakelti turi, kiek rūpesčių ir vargų guli ant tavo silpnųjų pečių! Iš kur tu tik tos kantrybės turi?

Margienė vis dėlto, kaip sau nori, gudri moteris. Ji žino, jeigu ji atėjusi tik smalsumo teparodys, tai Bintakienė tikrai jai nieko nepasakos. Kodėl tad šykštėti užuojautos žodžių? Ir nešykštėjo, o liežuvavo ir gyrė. Bet pagaliau jau, nebesitverdama smalsumu, atsikosėjusi pradėjo:

– Kaip čia dabar su tavo broleliu: ar išteisino jį? Juk nekalto žmogaus negalima bausti. Kas nežino, kad Šimoniai jau iš amžių teisingi ir... ir... – nebžinojo, kaip čia dar girti, kokių čia panaudoti dar žodžių. O Viliaus išteisinimo ji ne taip labai tikėjosi, bet ką kita pasakysi seseriai!

Bintakienė tikrai jautėsi paguosta meiliųjų Margienės žodžių, o užuojautos jai, be abejo, buvo šįryt reikalinga. Ir visai jau negalvodama apie tai, kad Margienė, išėjusi iš jos

namų, bėgs į kaimynus kalbėti ir apkalbėti nelaimingąją Šimonių giminę, pradėjo pasakoti:

– Tie ponai visi iš proto išsikraustė. Jie tikrai nebežino, ką jie kartais nusprendžia. Ir nekaltus žmones į mirtį nuvaro, – verkė ir pyko ji ant teismo.

– Ui dievaliau, tik ne Vilių?

– Žinoma, Vilių. Etmė visą kaltę nuvertė ant Viliaus, kad jis parūpinęs baltosios. O kada teismas Vilių paklausė, ar tai tiesa, jis ir prisipažino.

– Ak tu pone dieve! – suriko Margienė; šitas dalykas jai, matyt, labai įdomus. – Ar jis negalėjo nuginčyti? Juk tai netiesa?

– Taigi, kad tiesa, bet jis parūpino arkliams. O tiems ponams neįpasakosi, kad ūkyje kartais reikalinga baltosios, visai nemanant ką nors nunuodyti. Visi, ir kaimo seniūnas, ir Kuprius, ir Pozingis, visi aiškino, kad baltosios kartais reikalinga. Bet ponai tik nusijuokė. Berods advokatas kalbėjo kaip kunigas, ak, ką aš sakau, geriau dar už kunigą. Bet nieko negelbėjo! Niekas nesiklausė. Man pagaliau taip rodėsi, lyg jis savo kalbą atmintinai būtų išsimokęs, ir teismo ponai ją jau pažįsta. Bet aš nežinau... Na, ir paskui nuteisė Vilių, esą už apsileidimą, septyneriems metams.

– Septynerius metus nekaltai sėdėti, dieve, kaip išgąstinga! – šūkterėjo Margienė.

Bet širdyje pajuto ji staiga kaži kokį patenkinimą, berods ji nežino dėl ko. Šimoniai nieko blogo jai nėra padarę. Bet patenkinimas lieka. Taip, ji dabar žinos nors naujieną, dabar bus nors kas ir apie ką kalbėti.

– Jis gali dar dėkingas būti, kad tik tiek, – kalbėjo toliau Bintakienė. – Labai lengvai jis būtų galėjęs ir visą amžių prasėdėti cuktūžėj.

– O Etmė? – Ak, šitas klausimas Margienei svarbesnis! Mielių mieliausiai ji būtų jau visų pirma paklaususi apie Etmę, bet gal pagaliau Bintakienė visai nebebūtų su ja kalbėjusi.

Kas čia dabar? Bintakienė pašoko nuo suolo, ant kurio sėdėjo, alkūne ramstydamasi į stalą. Pašoko ir nubėgo į aslos vidurį. Paskui, lyg kaži ką sugalvojusi, nubėgo prie lovos, pradėjo kamšyti kampus, lyg čia šiaudai būtų ištįsę, ėmė lyginti antklodę. Margienė pastebi, kad Bintakienei rankos dreba, ir taisydama, lygindama antklodę, lovą tik suvelia. O veidas čia balsta, čia raudonuoja. Pagaliau nubėgo Bintakienė prie lango, ėmė tvarkyti gėlių puodus. Bet vis dar tyli ir nežiūri Margienei į akis.

Margienė jau tiki, kad Etmė Šimonienė bene bus išteisinta, o Bintakienė tyli tik iš baisaus pykčio. Bet kad Margienė galėtų įžvelgti į Bintakienės širdį, tai ji žinotų ir suprastų, kiek kenčia ši moteris.

Margienė nebeištveria, ji sėdi kaip ant žarijų: žinoti, žinoti!

– Ar tai Etmę...

Balsas nutrūko, nes Bintakienė garsiu švykštimu traukė kvapą ir nesavu balsu atsakė:

– Etmei galvą nukirs...

– Ak Jėzau, apsaugok mus nuo viso pikto! – susiėmė rankas Margienė. – Tai kur godas žmogų nuveda! Dieve, dieve!

Nieko gero Margienė nevelijo Etmei Šimonienei. Juo

didesnė nelaimė ją ištiktų, juo būtų patenkinta Margienė. Bet – galvą nukirs... Šaltas šiurpulys supurtė Margienę. Tai jau tikrai baisu.

– O nieko gero nepastatė. Dar skolų nebuvo užsimokėję. – Kiek patylėjusi, pradėjo vėl Bintakienė. Ji vėl atsisėdo ant suolo, prie stalo galo, ir vėl, atrėmusi alkūnes, abiem rankom susiėmė galvą.

– O kas dabar teismo išlaidas apmokės? – visa kas rūpi Margienei.

– Na, kas jau apmokės! Žinoma, kad ims iš ūkio, kol dar kas imti bus. Mano tėviškė, mano tėviškė! Kas beliko iš tavęs. Kas beliko iš šimoniškės! Ir turėjo atitekėti toks smakas ir praryti visa! Ar to reikėjo, dieve, ar to reikėjo! Bet dabar jau nieko nebeišverksi. Etmė atgaus savo vertai pelnytą algą.

Taip nenorėjo sakyti Bintakienė, betgi šalia išgąsčio, šalia gailesčio – vyrauja kerštas, jis didesnis už visa kita.

– Kad nors Viliui nereikėtų drauge kentėti. Jis to nepakels, niekada! Iš kalėjimo jis jau nebeišeis gyvas. Aš mačiau... Ak, aš žinau!

Ir Bintakienė verkė užsikirsdama. Bet Margienė pasiskubino sudiev pasakyti ir ištrėsė pas Gelžienę:

– Ar žinai, kaimynėle...

Kaimynėlės Gelžienės nė balso – pati jau buvo išlėkusi pas Pozingius. O Margienė tekina pas Kuršienę: rasi ji dar nežino...

Kuršienė tikrai dar nežinojo. Įėjo ir Kuršius iš kiemo, ir išimtininkai iš antrojo galo, ir Margienė rado gerą ir dėkingą dirvą.

Kalbėjo iki priešpiečių, atėjo pagaliau jau ir pietūs. Vištos, vištyčiai ir žąsyčiai prienamyje tik klega, tik cypia, kiaulės tvarte tvoras laužo, uodegas kremtasi; karvės, veršiai ūbauja, bliauja, bet kalbos apie Šimonius dar neužbaigtos. Dar kartą išsižiojo Margienė pasakoti kaži kokį atsitikimą apie Etmės Šimonienės tėvo tėvą. Margienei dar neužbaigus pasakoti ano įvykio, jau įsispraudė į jos kalbą išimtininkė Kuršienė:

– O apie Šimonių Anskį kalbėjo žmonės...

Taip korė ir leido gerieji kaimynai nelaiminguosius Šimonius, sėdinčius kalėjime.

Ir taip lazgėjo kalbos dar kelias savaites apie nuteistuosius. Dar kartą sustojo kaimynai ant ribos pylimo ir dalinosi mintims:

– ...Aš jau žinojau, kad taip bus...

Dar viena baisi diena išaušo Šimonių vardą nešantiems.

Atvažiavo ir į apleistąjį Šimonių kiemą įdundėjo vežimas, kuriame atsikolęs sėdėjo Prūsijos teismo antstolis.

Šiandien vėl kiemas pilnas žmonių, – ir pirkti norinčių, ir smalsuolių. Juk įdomu kartą pamatyti, kaip tai atrodo, jeigu kaimyno ūkis eina per teismą.

Iš viso aukštujiškiams tatai kaip ir nepasitaiko. Skolų niekas nedaro. Pragerti tik tiek teprageria, kiek turi ir gali. Užtai niekas ir nedreba, pamatęs šitokią keistą figūrą kaip kad ši, kuri, turbūt norėdama įtikinti būrus, kad ji – galingas Prūsijos valdininkas, išsitiesė ir sustipo, laukdama atitinkamo pagerbimo.

Betgi aukštujiškiai, nors ir nemokyti žmonės, tiek jie jau žino: atvykai paskutinis čia į kiemą, tai ir pakylėk kepurę kaip reikia. Ar ji tau priaugusi prie pakaušio?

Bet Prūsijos teismo tarnas ne kepurę, tik kelis kartus ūsus pakilnojo. Matyt, kad labai nori būti panašus, nors ūsais, – į Prūsijos Vilių Antrąjį.

Anstolis kaži ką sunarnėjo, piktai kaktą suraukęs, bet tai nebuvo panašu į dievpadėką.

– Tegul aiškiau jis kalba pro tuos savo šluotražius! – pasigirdo garsus balsas žiūrovų tarpe.

Sužaibavo teismo tarno akys, ir, beveik triukšmingai išsitraukęs iš kišenės akinius, užsidėjo ant mėlynos gumbuotos savo nosies – ne dėl to, kad geriau galėtų matyti, nes akiniai pasiliko taip toli nuo akių, kad, žiūrėdamas į žmonių daugybę, žiūrėjo jis per viršų, bet dėl to juos užsidėjo, kad galingesnis ir baisesnis atrodytų, kad būrai pagaliau tikrai nusigąstų.

Kelios moterys, tiesa, baimingai pasitraukė toliau, jam besižvalgant po žmones ir tarsi ieškant drąsuolio, pasityčiojo iš jo.

Bet vyrų tarpe pakilo garsus juokas. Aukštujiškiams vokietis su akiniais – juokinga figūra. Staiga nejauku pasidarė antstoliui, ir jau jis daugiau nebežaibuoja. Mato, kad įspūdžio jokio nepadaro. O kur tu surasi čia kaltininką! Be to, lietuviškai jis nemoka. Čia aplinkui stovintieji visi kaip vienas. Rasi nieko blogo jie ir nesako, – paabejoja pagaliau savy antstolis; juk lietuviai nesą kokios piktos valios žmonės, kad jų niekas neužgaunąs...

Trinktelėjo plaktukas vieną kartą, dar kartą, vis ir vėl:

– Was bietet man?..[57]

– Zum ersten – zum zweiten – zum...[58]

Pamažu, vos pastebimai ėmė tuštėti namų pakampiai. Daiktų norinčių žmonių – daug, tik siūlytojų menkai. Pinigai aukštujiškiuose reta dievo dovana. Bet vis dėlto jau nešasi bobelės čia kibirą ar katilą, ratiną ar vytuvus. Maži daiktai – maži pinigai. Dar kelios ten skrynės. Viena raudonomis, nematytomis gėlėmis išmarginta, antroji margai išrantyta. Bet jų niekas nenori. Juk kiekviena ūkininkė turi ne tik savo naują, bet ir iš motinos dar paveldėtą margą skrynę.

Bet Etmės Šimonienės kraičio spinta visiems akis bado. Ji ne tik tamsiai rudai poliruota, bet ir dvejomis durimis! Uždėtas išdidus lyg briedžio ragai atrodo. Tik briedžio ragų įspūdį sušvelnina ant abiejų priešakinių spintos kampų uždėtos dailiai nutekintos kulkos.

Vieni norėtų įsigyti šitą spintą, užtai ir laižosi aplink ją jau kelintą valandą ir laukia antstolio plaktuko trinktelėjimo, kiti taip jau norėtų jos gauti, bet neturi pinigų, užtai ir plyšta tulžis:

– Ar matote tik, ar matote tą balvoną? Pamatęs tikrai turi pabūgti. Na, užtai ir nuėjo velniop. Dabar gali atsiminti sėdėdama ir laukdama kirvio. Neimčiau, kad ir veltui.

Išėjus iš gyvenamosios prie negyvojo inventoriaus, daugiau

[57] Kiek siūloma?.. (*vok.*)

[58] Viens – du... (*vok.*)

jau sukruto vyrai. Šimonis turėjo ne tik by kokią ten žagrę, bet ir visai naują geležinį plūgą. Ten akėčios geležinės – širdis džiaugiasi, jas pamačius. Bet, kas: kad taip nusipirkti galėjus! Ir ne vienas jau slapčia grašius skaičiuoja.

– ...kaži, ar užteks?..

Aukštųjų Šimonių likimas jau nebemato reikalo pasalomis ir tyliai slankioti pakampiais. Ne, jis strapčioja lyg ožio pusnagomis po visą Šimonio sodybą ir triumfuoja.

Bet nė vieno jis neberanda čia, kuris dar Šimonių vardą neštų. Kur jie, Šimoniai? Jeigu dar ir būtų jų, niekada jau jie čia kojos nebekels. Šimoniai nebeturi tėviškės.

Dar kartą ir dar kartą paskamba tuo tarpu jau pabarškęs teismo antstolio balsas:

– Was bietet man?..

– Zum ersten – zum zweiten – zum...

Žmonės pamažu jau skirstosi. Paskutinis nuėjo nuo kiemo senelis Pozingis.

– Čia gyveno Aukštųjų Šimoniai! – kalbėjo jis. Bet tatai skambėjo lyg paskutinis graudus sudiev.

Epilogas

Sužinojai dabar, garbingasis skaitytojau, iš kur kilo ir kaip žuvo Aukštųjų Šimoniai.

Gyvenimas patsai tai man diktavo, likimo ranka pati mano plunksną vedžiojo. Ir aš teparašiau tik tai, kas man parašyti buvo leista.

Bet man to neužtenka – jau vien dėl tavęs, skaitytojau, neužtenka! Ir aš bylinėjausi su savo likimu, ir aš jį prašinėjau:

– Atidenk dar nors akimirksniui aną gyvenimo scenos uždangą! Bent vienam akimojui!

Jis nebeatidengė. Bet pūstelėjo kaži koks vėjelis ir truputėlį praskleidė užleistąją man už akių rūkų drobę, ir aš suspėjau pamatyti štai dar ką.

Aš pamačiau lavonais nusėtą žemę, krauju ir ašaromis pasruvusį pasaulį. Ir baisiai nusigandau. Aš atsigręžiau į šalia manęs stovintį Aukštųjų Šimonių likimą, pažvelgiau į neišmąstomąsias jo akis ir paklausiau:

– Sakyk, ką tai reiškia?

Ir pirmą kartą aš išgirdau jo balsą, kuris buvo panašus į amžinai nenurimstančios jūros ūžimą – ne, į galingą griaustinį, kuris užeina po skaudžios tvankos. Ir kvapas, išeinąs iš jo burnos, kvepėjo paraku.

– Nauji prasideda laikai, – tarė jis. – Per šiuos lavonus žmonija ties naujas ribas; pargriaudama senas, naujas statys ji sienas.

– Bet kam tiek daug kraujo ir ašarų? – klausiau.

– Ne auksu ar sidabru perkamas išganymas, tik krauju ir ašaromis.

To aš nesupratau. Bet aš mačiau dar daugiau. Aš mačiau, kaip Aukštujų vieškeliu žygiavo ilga eilė kareivių. Visi jie žaliai pilki, sumėtyti amžiumi vyrai: vieni vos septyniolikos, kiti tuoj penkiasdešimt metų. Jie neišdidžiai žygiavo, nedundėjo žemė po jų kojomis, neskambėjo oras, jų dainomis papildytas.

Vienas jų buvo raitas.

Aukštujų kalno papušyny apsupa šisai šaunųjį savo žirgą ir kaži ką sušunka į kareivius. Kareiviai patenkinti, atsikvepia ir išsiskaido pasilsėti.

Bet ką aš matau? Juk ansai raitelis man toks pažįstamas: ne vokiška jo išvaizda; petingas jis, raumeningas. Vokietį miesčionį tokios statūros – vargu kur rasi. Akys jo mėlynos, plaukai gelsvi – dar gelsvi, lyg Aukštujų saulę jie būtų matę. Veidas pailgas, plynas, nebarzdotas, nosis – nemaža, nestora, lyg kuprele, lyg ir ne – primena Aukštujų Šimonių giminę. O tačiau neatrodo, kad jis būtų būrų vaikas, bet lyg aukštesnės kilmės – lyg baronas.

Smalsiai, o tačiau sujudęs apsižvalgo raitelis ant Aukštujų kalno. Ne kuklioji naujoji bažnytėlė domina jį, ne žiemos snūduryje dar stovinčios pušys, bet ten, atkalnėje, esančioji sodyba. Nieko ypatingo ten nematyti, tik apdriskusios ir

sulinkusios kelios trobos bei nedailūs, nuo žiemos audrų pasvirę medžiai.

– Ten gyveno Šimoniai, – kalba jo lūpos ir dešine ranka, kurios bevardį pirštą niekada dar joks žiedas negražino, pamažu jis braukia per akis.

Netikėtai staiga užkyla dargana, suprunkščia žirgas ir nekantriai purto galvą. Kareiviai ima judėti ir kaži kuo nepatenkinti tarpu savęs šnekėti.

– Herr Hauptmann![59] – kaži ką nori pranešti prisiartinęs karys.

Nutveria tvirčiau vadžias raitelis, ir – ir ant jo rankos nukrinta stačiai nuo dangaus didi snaiguolė, kuri pasirodo raiteliui kaip mielo jam žmogaus akis... Bet snaiguolė greit dingsta, ir ant rankos belieka tik ašaros lašelis. Ir raitelis skaudžiai sudejuoja:

– Taip dingai tu! – Bet nežinia, ką jis manė.

Ir kuopa nužygiavo per Aukštujus tolyn – į priešų žemę.

– Į Lietuvą, – paaiškino man likimas.

Priešas traukiasi tolyn, atgal, vis atgal. O mūsų pažįstamoji kareivių kuopa juos seka ir seka. Mūsų raitelis, dabar jau pėsčias, veda savo vyrus į kovos lauką. Gali būti, kad kur nors tikrai dar sustos priešas. Ir kova iškils, gal baisi, gal žalinga. Turbūt sustojo priešas, turbūt pradėjo jis naują gynimosi kovą, nes iš priešakio atlekia kulka, tuo tarpu tik viena, ir...

– Unser Hauptmann ist tot![60] – skaudžiai suklinka vienas

[59] Ponas kapitone! (*vok.*)

[60] Mūsų kapitonas nebegyvas! (*vok.*)

jaunutėlis kareivis ir aičiodamas parpuola šalia tyliai pargriuvusio karininko.

Ne, šisai jaunuolis dar nežino, kaip kareiviui reikia elgtis karo laukuose. Bet kiti vyrai, kurie jau karą matę, jį pažįsta, – tyliai klauso naujojo kuopos vado.

Ir ten, Lietuvoj, truputį nuošaliai, iškilo nežymus atskiras kaupas iš juodosios žemės ir ties kaupu įdurtas menkai aptašytas kryžius, į kurį gabiausias iš kuopos vyrų peiliu įrentė:

„Heinz Schimonies, Hauptmann d. K-ger Infanterie Regiments“[61]. Daugiau žodžiams nebebuvo vietos. O ant kryžiaus užmovė kažkas paties Šimonio plieno šalmą.

Ir daugiau jau nieko nebemačiau.

Bet likimas dar stovi šalia manęs. Susimąstęs jis rymo. Ir aš bijau, kad nesumanytų jis naujos žmonijai kančios... Juk Šimonytė, ar žus dings ji, kaip dingo visi Šimoniai? Ar...

Likimas tebestovi šalia manęs. Bet jis tyli ir turbūt amžius vėl tylės. Daugiau jau nieko nebepatyriau ir tik žinau, kad Rožei Šimonytei buvo lemta išvysti

Aušros spinduliais
šviesiai iškaišytą
Tėvynės rytmetį!

[61] Kapitonas Heincas Šimonis, pėstininkų pulko karys (*vok.*).

PRIEDAS

Naujų laikų aušra[62]

SAULĖS SPINDULĖLIS

Atsitinka dar ir šiandien stebuklų. Tik žmonės, savo rūpesčiais ir vargais neapsivaliodami, lieka tokie storžieviai, kad visai nieko tokio nepastebi, nors kartais panašūs įvykiai akis bado.

Būna kitąsyk ir taip, kad kitam lyg žvynos nuo akių nupuola, bet šitoks vargšas dažniausiai yra trumparegis.

Taigi atsitinka kasdien beveik stebuklų, ir vargą bei skurdą be vilties kenčiančiam užteka kad ir ne palaimos saulė, bet laimės ryto aušra, žadėdama geresnę ateitį. Ir dingsta rūkas, ir dingsta nejaukioji migla.

Tokia netikėta ryto aušra užtekėjo ir pro pilkąją beviltiškumo miglą sušvitėjo Rožei Šimonytei.

Turgus Priekulėj. Bintakienė lygsta pas žvejį žuvį. Ji nori pirkti ir gerai, ir pigiai. Nori net pasiskirti.

– Kad menkai tenori mokėti, negali pasiskirti, – perspėja žvejys. Paskui jau paima Bintakienė saikelį brunšių.

Tuo akies mirksniu ateina kita moteris, pasiima didžiausią lydeką, paklausia kiek kaštuoja ir nė žodžio nepratarusi

[62] Šis skyrius buvo ruoštas pirmajam romano leidimui ir turėjo eiti tarp „Čia gyveno Šimoniai“ ir „Epilogo“.

užmoka. Bintakienė pastebi, kad tai Žibučių Drugienė, ir užkalbina:

– Na, labą rytą, Drugiene!

– Dėkui, dėkui!

– Matyt, kad turtingi žmonės, geriausioji žuvis dingsta pintinėj, – dantinėja Bintakienė.

Bet Drugienė to nežiūri. Ji Bintakienės bendrai nemėgsta ir dėl to, kiek galima, traukiasi jai iš kelio – tik dėl jos aštriojo liežuvio, žinoma. Ir dabar jau nori Drugienė eiti. Bet staiga atsimena ji kažką, pamąsto dar, ar sakyti, ar klausti; kodėl ne, juk ne savo naudai...

– Ar girdi, Bintakiene, ką aš jau vis norėjau klausti: ar nabašninkės Urtės Šimonikės mergelė dar gyva?

– Tebėr gyva, tebėr. Tokių vargšų dievas nenori. Palieka žmonėms vargu.

– Anądien įsikalbėjau su vyru apie Aukštujų Šimonių likimą, tai prisiminėme ir tą mergelę. O juk žinai, kad mano vyras labai gailestingas žmogus, tai jis ir sako man: tegul ateina ta mergelė pas mus pasiviešėti. Juk ji sirgdama jokio džiaugsmo nemato, niekas jos, sako, nepradžiugina. O mes juk dar kaip ir gentys su Šimoniais, nors ir tolimi.

– Aš visai nesuprantu, kokių džiaugsmų mes čia turėtumėm Rožei padaryti. Juk ji privalgydinta, aprengta, na, ir ko daugiau jai reikia? Aš ja rūpinuosi kaip savo vaiku.

– Teisybė, Bintakiene, teisybė. To niekas nenuginčija. Bet mes norime jai džiaugsmo padaryti. Tegul ji ateina pas mus pasiviešėti, juk pas gentis, ne pas svetimus. Juk ji neturi šiaip niekur nueiti?

– Kur ji nueis, juk ji pavaikščioti negali. Kaip toli ji su krukiais nurėplios.

– Ir Ėvikė, mano duktė, labai pasidžiaugtų, kad Rožikė pareitų pas mus. O manau, Rožė ir pati pasidžiaugtų.

– Kur nepasidžiaugs, bet nereikėtų taip labai išpratinti. Mano vaikai niekur nenueina, jų taip pat niekas nekviečia.

Drugienė mato, kad čia jau pavydas. Argi ir galima našlaitei pavydėti! Juk tai negražu. Užtai ji jau ir atkerta:

– Tavo vaikai turi tėvą ir motiną, o Rožė jų neturi, tai jau krikščionių pareiga tokiai vargšelei džiaugsmą padaryti. Mano Ėvikė jau įsigalvojo, kaip ji Rožę rašyti ir skaityti mokins. O rasi jau moka? Rasi išmoko nuo tavo vaikų: juk Jurgelis jau šauniai didis.

– Kas turi laiko ją mokinti! O ji dar baisiai nepaklusni. Prieš mane jau ne taip: žino, kad tuojau pliekos gaus, – susigriebė Bintakienė, nuraudo. Bet žodis pasakytas, kaip paukštis ore – jo jau nebesugrąžinsi.

O Drugienė protinga moteris, nuo jos taip greit nepasislėpti, ypačiai jei sąžinė nerami. Ir ji pastebi:

– Kaip tu gali mušti našlaitę, ir tokią ligonę? Ar tu dievo nebijai?

– Kad tu žinotum, kokia ji mano vaikams baisi, kartais lyg pasiutusi katė. Anądien nubraižė Marikę, kad ji visa kruvina buvo. Ir nemušk dabar, ir nesuvaldyk tokios išdykėlės – tai pats galėsi bėgti. Kad ji dar pavaikščioti galėtų, na, apsaugok dieve!

– Na, na, taip blogai jau nebus. Bet aš suprantu: visi ją muša, visi ją kyloja. Tai ir nėra ko stebėtis, kad ji ginasi.

Žiūrėk, ir kirmėlaitė raitosi, jeigu ant jos užmini. O čia juk žmogysta, su protu ir išmintimi. Jeigu ji tikrai tokia pikta kaip tu sakai, tai jau ne iš malonės.

– Tu jos nepažįsti, bet priežodis sako: kas dievo baustas, tas velnio pristotas. – Bintakienė jau nebesusivaldo iš piktumo. Bet Drugienė visai šaltai atsako:

– Tai kad ji tokia negera, manau, norėsi ja nusikarti, nors kelioms savaitėms... Kada galės ji pas mus pareiti?

Bintakienei kaži kaip nejauku Drugienės griežtumas ir šaltieji atsakinėjimai. Ji supranta, kad Drugienė ją permato ir jai iš akių išskaito nelemtą jos piktumą. Ir dar labiau susipainioja ji savo kalba:

– Dabar jos leisti nieku būdu negaliu. Vyresnieji vaikai eina į mokyklą, kas paliks prie Jokūbėlio? Jis dabar prie Rožės taip pripratęs, nė nuo šalies nenori eiti.

– Na, matai, tai ji ne tokia jau pikta kaip aiškinai.

Bintakienė dabar jau ir pati pastebi, kad ji sulenkta; ji nebežino, ką atsakyti. Būtų beveik miela, kad Rožė kokį laiką išeitų, tuojau vienas valgytojas menkiau...

– Dabar jau veik bus mokyklos atostogos, tuomet bus tavo vaikai namie. Tai kelioms savaitėms tegul pareina Rožė pas mus, – užbaigė pasikalbėjimą Drugienė.

– Per atostogas rasi galės eiti, – nedrąsiai jau sutiko Bintakienė.

Išaušo pagaliau tas Rožės didžiausiu ilgesiu lauktasis rytas. O kaip Rožė jo laukė!

Iš karto, kada jai dėdienė papasakojo apie Drugienės pa-

siūlymą, Rožė kaip ir nežinojo, ar reikėtų džiaugtis, ar rasi visai priešingai.

Bet kada ji pastebėjo, kaip Jurgutis ir Marutė jai pavydi, suprato ji, kad čia tik ko gero esama.

– Kokia mūsų Rožė freilinė! – šaiposi Jurgutis. – Viešėti ji kviečiama!

– Tegul ji nebepareina, tegul ji palieka vis Žibučiuose, – pratarė Marutė. – Aš jos nebenoriu.

– Drugiai jos visada nenorės. Kad ji pradės zurnyti, tai jie ir sakys: važiuok, važiuok namo!

– Žibučiuose aš neverksiu, – atsakė Rožė. – Ten manęs niekas neerzins; ten nebus tokių išdykėlių kaip jūs kad esate.

– Ten daugiau pylos gausi, – pažadėjo Jurgutis.

– Negausiu. Ir aš visai ten paliksiu. Jūs žinokitės!

– Palik, palik, mes jau neverksime dėl tavęs.

– Aš dėl jūs ir ne!

– Bet Rožė negalės ten palikti; o kas bus paskui vėl prie Jokūbėlio? – įsikišo į vaikų ginčą Bintakienė.

Nutilo vaikai. Jokūbėlį prižiūrėti, su juo žaisti niekas nenori. Bet Rožei gaila Jokūbėlio, ir savo širdyje pamanė: Jokūbėlio nepaliksiu vieno. Aš pargrįšiu. O širdelės tolimiausiame kampelyje pasigirdo kaži koks balselis: „Jau nenorės Drugiai, kad tu vis pas juos paliktum, nemanyk."

Dar gaidžiai nebuvo sugiedoję – taip anksti pabudo šįryt Rožė. Kasdien jau jos galvoje sukinėjosi mintys: kokie bus tie Drugiai, kokia ta Ėvikė. Ar ji dar jauna, maža, kaip Jurgutis, kaip Marutė?

Bet šįryt jau net širdelė ima sopėti. Ne iš džiaugsmo. Kaži koks keistas pajautimas ją užgavo. Be galo didelis jai žygis ta kelionė į Žibučius. Jai atrodo, kad... ne, ji nežino, kaip, ką, tik jai taip keista...

O širdelėje jaučia vis didesnį kaži kokį graužimą.

Iš vygio pasigirdo kūdikiškas balselis:

– Joze, Joze!

– Ateik, Jokūbėli, pas mane! Ar ir tu nebegali miegoti? Man rodos, dar labai anksti.

Atbėgo Jokūbėlis į Rožės lovą ir palindo po jos patalėlių, o tada, meilindamasis ir glostydamas Rožę, Bintakiukas mikčioja:

– Joze paliks, Joze nevazuos!

– Aš vėl sugrįšiu prie savo vaikelio. Aš nepaliksiu čia jo vieno.

Dėl Jokūbėlio ji beveik ir suleistų kelionę į Žibučius. Jai gaila vaikelį vieną palikti. Bet anądien Bintakienė gana garsiai pasakė, kad nors kelioms savaitėms bus vienas valgytojas menkiau. Tai jau ir dėl to reikia vykti.

Jokūbėlis geras vaikas. Jis ir saldainį gavęs kanda pusiau ir duoda Rožei. Jis žino, kad Rožė retai saldainių tegauna. Taip, Jokūbėlis visai kitoks negu kiti Bintakiukai.

– Taip, Jokūbėli, aš vėl pareisiu, – glamonėdama vaikelį kalba Rožė, bet šis, jau užmiršęs savo sielvartą, vėl saldžiai miega.

Ant kalno, priklausančio Žibučių kaimui, gyvena ūkininkas Drugys.

Ūkis, aiškiai matyti, stovi čia jau iš senų senų dienų. Trobos jau senos, bet statytos taip, kad nė viena nemanytų krypti į kurią nors pusę. Taip tvirtai jos stovi. Jas pamačius, ramu darosi krūtinėj, nes, jeigu tokių namų esi globiamas, tai nei žiemą šiaurės audros, nei vasarą perkūnai tau nepakenks.

Gyvenamoji – lietuviško pobūdžio statyba, šiaudais dengta, kaip ir kiti trobesiai.

Kaži kodėl kitų žmonių šiaudinius stogus drasko ir draiko vėjai. Ateina pavasaris arba ruduo, ir lopyk juos. O Drugių trobesių stogai apaugę kerpėmis, atrodo, lyg ne šiaudais, o žaliu aksomu jie dengti.

Už gyvenamosios didelis ūkininkiškas daržas. Ir ko čia nėra! Čia visa ko, kas tik dievo leista darže augti. Daržo gale bičių avilių, ten naujas atsiveria pasaulis. Už daržo dobilynas, kiek toliau svėrių laukai.

Kiemą dengia žalia, trumpa veja, kuri taip jau atrodo, lyg aksomas. Ar žiūri aukštyn, ar žiūri žemyn – visur viskas taip meiliai akį glamonėja. Per veją veda siauri, šviesūs takeliai – vienas į skūnę, kitas į tvartus, vėl kitas į vartus.

Prie vartų stovi šulinys tokio gilumo, kad jo vandens neprimatysi.

Šalia šulinio – sena plačiašakė liepa, duodanti pavėsio ir atgaivinimo vasaros karštyje. O kiek toje liepoje gyvumo! Kiek visokio plauko – visokių plunksnų paukščių čia gyvena! O kad jie ims kerežytis, kiek čia triukšmo – nesusiklausysi!

Kai šitie liepos gyventojai visiškai jau nebenori susitaikinti, o vis daugiau įniršta, taip, kad plunksnos snigtinai ima snigti, – atsibunda rainis, iki tol snaudęs pasieny ar prieangy.

Rainis pabudęs nusižiovauja, nusičiaudi, pasirąžuoja. Atidaręs vieną akį, dėkingai pamirkčioja saulutei, su kita paslapčia pažvelgia į liepą. O tada atsistoja, pabando vieną koją, pabando kitą, ar nenugulėtos. Ir traukia katinas liepos link.

Bet katinui tik pasirodžius liepos srity, tuojau pat nutyla narsieji peštukai, ir viskas lyg nebuvę. Tik keletas nesusipratėlių – jaunučių dar cypčioja.

O rainis pakraipo kelis kartus uodegą, pasvarsto, ar verta bebaldytis į tokį aukštą medį: juk jis jau nebe iš jaunųjų. Ir nutaria, kad neverta, o rasi jis jau ir visai pamiršo savo užsimojimą, nes ar katinas neturi devyniasdešimt devynių minčių? Kiek jis pakreipia uodegą, tiek ir mintys kitėja, užtai ir eina jis į virtuvę ką nors pavogti.

Ūkininkas Drugys ne tiek jau ūkininkas, kiek malūnininkas. Pro vartus eina takas, apsodintas dailiais kaštonais, į malūną, kuriame viešpatauja apsukrus malūnininkas gizelis.

Malūnas apgultas vežimų, vežimėlių, net karnelių – visi jie laukia savo eilės. Kantriai jie laukia.

Kaimynystėje yra dar vienas malūnas, netgi moderniškas, garinis, patarnaująs daug greičiau. Bet jo nemėgsta ūkininkai, mieliau jie traukia į Drugio malūną. Drugys lietuvininkas, o ansai toks katvokietis...

Jie žino, kad Drugys teisingas žmogus, nė vieno neskriaudžia ir neleidžia skriausti.

Jis užjaučia kiekvieną, jis supranta visų vargus ir mielai duoda patarimų.

Nė vienas dar nėra girdėjęs iš Drugio burnos pikto kokio žodžio. Keikesčių jis nemėgsta. Jam girdint, niekas neprivalo be reikalo dievo vardo tarti.

Ir keista! Drugio akivaizdoje visi žmonės pasidaro lyg jo dvasios užkrėsti: meilūs, tylūs. Net ir baisiausiai užkietintieji ir bedieviai lenkia galvą – kaip ir Drugys, jei girdi dievo vardą tariant.

Iš turgaus parvažiuoja Drugienė, šalia jos sėdi Rožė. Bet jos vardas jau nėmaž ir nėmaž nepritinka josios išvaizdai. Rožė balta kaip drobė; ne, tiesiog geltona, akys įdubusios. „Kaip seno žmogaus“, – pamanė Drugienė ją išvydusi, ir gilus gailestis suspaudė jos susimilimo sklidiną širdį.

Kieme jau laukė Drugys. Iškėlęs iš vežimo Rožę, nunešė ją į prieangį.

– Tegul patinka tau pas mus. Pasilsėk ir atsigaivink. Ir išmok linksma būti, juoktis. Man taip rodos, kad tu dar niekada džiaugsmo nesi matęs. Vargšė mergelė!

Rožė nė pati nežinojo, kaip tai atsitiko, kad ji nusilenkė ir pabučiavo Drugio ranką. Dar niekam iki šiol ji nebuvo rankos bučiavusi.

Bet nei linksma, nei liūdna jai nebuvo, tik kaži kas taip silpna... Ir vėl ašarų atlaikyti negalima. Kam jos taip be reikalo tvinsta?

Drugys išėjo į kiemą, o Rožė skubėjo nusišluostyti ašaras,

kad niekas nematytų jos verkiant. Ant galo tikrai ją pasiųs namo už tai, kad vis verks.

Bet štai prieš Rožę stovi jauna, gelsvaplaukė mergaitė. Stovi, žiūri į Rožę ir juokiasi meiliai.

– Ar tu Ėvikė? – smalsiai paklausė Rožė.

– Taip, aš Ėvė, – juokdamos tarė jaunoji mergaitė. – Aš manau, mudvi sutiksiva, nesibarsiva.

– Tu man labai patinki, – nurausdama, tyliai tarė Rožė.

Ji jautė, kad reikia ką nors pasakyti, o Ėvė jai tikrai patiko.

– Patinku? – Ir vėl linksmai prasijuokė Ėvė.

– Kokia ji linksma! – pamanė Rožė.

Jeigu namie kas ir juokiasi, tai visai, visai kitaip!

– Manau, būsi išalkusi, ar nori pienelio gerti?

Bet Rožė nespėjo ką pasakyti, kaip Ėvė jau ir dingo, ir per vieną du akimirksniu apsidengė prieangyje stalas: medaus, sviesto, duonos ir pyragų. Ir pieno! Rožė atsiminė, kaip mielai ji pieno geria, tik niekada neduodavo Bintakienė arba nors labai retai, ir tad nugrieto. Nors išalkusi Rožė buvo, bet, kaži... nė vieno kąsnio negalima nuryti... Ar iš džiaugsmo, ar iš ko kito – Rožė nežino. Bet pienelio gerti – tai tikras malonumas!

– Dabar veik pietūs – ar valgai vištienos? Pataisysiu skaniai – su sviestu ir grietine!

Bet Rožė dar niekada vištienos nevalgiusi. Vištienos valgyti ir negalima, tai tik eikvojimas, – taip sakė Bintakienė ir vežė visus vištyčius į turgų ponams parduoti. Pinigų reikėjo.

– O po pietų turi eiti atsigulti, pasilsėti, pasimiegoti. Juk

šįryt anksti kėlei. Po pavakarių eisiva malūną apžiūrėti ar ką tu šiaip tik norėsi, – kalba ir kalba Ėvė.

Rožė atsiklausyti negali. Ir meilumas tos kalbos! Ar ir būna tokių žmonių? Dar niekas į Rožę taip meiliai nekalbėjo. Taip, Knistaičių Anselis, bet tai tik vėl kaži kaip kitaip skambėjo.

Bet kad reikės eiti į virtuvę pagelbėti, rykus nuplauti, ropučių skusti – apie tai Ėvė dar nieko nesakė.

– Ar reikia ką pagelbėti? – paklausė kitą rytą įėjusi į virtuvę Rožė. Virtuvėje sukinėjosi Drugienė ir tarnaitė.

– Ne, Rožyte, tau nieko nereikia gelbėti, ar tu sapnuoji?! Tu tik pasilsėt, atsigaivinti atvažiavai. Tu turi daug pienelio gerti, aš tuojau išvirsiu kelis kiaušinius. O tada vis turi saulelėje sėdėti, kad pasveiktum. Matai, mūsų rainiukas antai kieme, kaip jis saulėje šildosi. Užtai jis toks sveikas. O kad nebūtų taip apžėlęs, tai pamatytum, kokius raudonus turi skruostus, – linksmai juokaudama plepėjo Drugienė.

Rožei be galo malonus šitas linksmas juokavimas. Čia, rodos, nereikia prisibijoti, kad už to juoko visai kas kita kyšo. Bet ji negali juokui pritarti: priešingai, jai verkti norisi, kaži kas taip keistai kyla aukštyn gerkle.

– O kur Ėvikė?

– Ji kieme vištyčius lesina; eik, pagelbėk!

Pamažu, visai pamažu išėjo Rožė į kiemą. Ne, greit vaikščioti ji jau niekada negalėjo, bet kas tai dabar, šįryt? Taip keista, taip sunku... Kaip miela būtų buvę palikti lovoje, bet Bintakienė įkalė nevalgyti duonos veltui. Tai ir reikėjo kel-

ti, eiti darbo prašyti. O taip norisi ilsėti, kaži ko taip galva sukasi.

– Kad tik nepargriūčiau...

Ir Rožė susmuko tyliai ant žolyno.

– Ta Bintakienė nė pragare vietos neras, kad ji taip yra kankinusi tą vargšę mergelę, – lyg per sapną girdi Rožė Drugienę kalbant.

– Nekeik, mamakėle, – girdisi Drugys. – Negalima žmonėms padyvyti, juk jie tik sau teturi. Vienas valgytojas daugiau, ir rūpesčių daugiau. Tiesa, našlaitę reikia mylėti užvis daugiau, bet neteiskime, dievas yra teisus, ale neužmaršus!

– Juk ji gali mūsų rankose numirti, o kas tada? Sakys, mūsų kaltė, mes numarinome. O, žiūrėk tiktai, kraujo lašelio tas kūdikis nebeturi.

– Ji pasigaus! – sako Drugys nusitikėjimo pilnu balsu.

Rožė jau prie visos sąmonės, tik ji negali atsiminti, kas su ja atsitiko. O ir nenorisi taip labai jau žinoti. Tik miegoti, miegoti norisi! Bet vieną kartą reikia akis atidaryti ir parodyti, kad ji gyva ir tik miego nori, kaži kodėl taip labai sunku, taip baisiai ji nuvargusi.

– Turbūt aš sergu! Dėkui dievui, tai nereikės man šiandien keltis.

Pamažu pamažu atidarė Rožė akis. Ėvė, tik persilenkusi per lovą, žiūrėjo į ligonę ir stebėjo jos išvaizdą.

– Kaip ilgai jau guliu?

– A, mano Roželė jau atsibudo! Ak, neilgai dar teguli.

– Aš taip noriu miego!

– Miegok, mano mergele, miegok! Dabar, kad tu daug miegosi, ir išgysi. O paskui turi lauk, į saulelę eiti, šildytis. O, tu tiek menkai saulės tematei! – lyg sau pridėjo Ėvė.

Bet Rožė tat nugirdo ir jau snausdama tarė:

– Taip, aš vis turėjau Jokūbėlį prižiūrėti.

Ėvė manė apie kitokią saulę...

Mokyklų atostogos jau baigiasi. Bet Rožės veidelius dar tik labai silpnas, vos pastebimas rausvumas tegrąžina.

O kada ji pamano, kad veik vėl reikės keliauti į Aukštujus, tai taip sopa širdelę, ir gilus, drebąs atodūsis veržiasi iš krūtinės.

– Rožele, tu tik vis galvoji ir galvoji, – šalia jos atsisėsdamas tarė šį vakarą Drugys. – Aš tik norėčiau žinoti, apie ką tu galvoji? Ar negali man pasakyti?

– Aš tik taip sau, – atsikalbinėjo Rožė.

– Bet tu per jauna dar galvoti, tu turi būti linksma, turi čiauškėti, šit, kaip liepoje paukštyčiai. Papasakok ką nors.

– O ką taip, apie ką?

– Kaip įgavai savo sergančią kojytę?

– Aš buvau dar visai mažytė, – sunkiai atsidūsėjo Rožė. – Taip pasakojo mano mamytė: aš išbėgau su kitais vaikais į kiemą. Ten buvo ledas. Ledas buvo apsnigęs. Ir aš bebėgiodama parvirtau ir jau nebeatsikėliau! Baisiai klykiau, nes man skaudėjo. Tada išėjo mano mama ir įnešė mane į vidų. Tai aš dar pliekos gavau, kad bėgiojau ant ledo. Na, ir paskui man vis daugiau ir daugiau skaudėjo; verkiau per kiauras

naktis, neleidau mamai miegoti. Bet ir dieną man skaudėjo. Ir mano mamytė verkė. Ji labai dažnai meldėsi ir visada prašė, kad dievalis mane atimtų. Aš tai beveik visada girdėjau. Nes kada ji prašė, kad dievas man mirti leistų, tai ji visai kitaip melsdavosi, kaip šiaip. Bet aš nenumiriau, – lyg tatai apgailestaudama, kalbėjo toliau Rožė. – Ir aš pati prašiau dievalį, kad leistų man numirti. Aš norėjau numirti. Bet aš vis dėlto nenumiriau, – tyliai ji pakartojo.

Kaži kodėl Drugienė ir Ėvė, kurios Rožei bekalbant buvo atėjusios, šluostėsi akis. Rožė to nepastebėjo. Tik liūdnas, dar liūdnesnis pasidarė jos veidas.

– Ar ir dabar dar norėtum mirti? – paklausė Drugys.

– Beveik. Man rūpi, kas bus iš manęs, kai paaugsiu. Bintakienė sako, kad aš kasdien didyn einu ir jau daugiau suvalgau negu ji. – Dar koks metas, ir tavęs jau niekas prišerti negalės, – sako Bintakienė daug kartų. Kartais aš ir saugojuos daug valgyti, bet aš užmirštu... Aš norėčiau pas jus numirti. Jūs man dar nė karto nesakėte, kad aš duoną veltui valgau, o čia aš nieko nedirbu. Bintakienė sako...

Kaži ką tokio yra Bintakienė dar sakiusi; nes Rožė nusipurtė ir tylėjo.

– Jau ir dėl to norėčiau mirti, kad mane žmonės apgaili, – po valandėlės vėl pradėjo. – Jie vis sako, kad luošų ir raišų karalystės niekur nėr. Kiti vėl sako, kad tai esanti motinos nuodėmė. Nežinau, kodėl taip sako. O dėdienė pritaria, o paskui mane vėl muša ir sako: „Dievo bausta, velnio pristota!“ Rasi aš ir esu pikta. Bet aš niekam blogo nedarau: nei aš kam į akis spjoviau, nei liežuvį kam rodžiau, nei žaimo-

juos kaip Jurgutis su Marute. Jie kartais kaimynams užpakalį rodo. O juodu pliekos niekada negauna. Kad Urtė tuosyk, velėnas karuodama, nebūtų atsišaldžiusi, tai ji nebūtų numirusi. Kad aš turėčiau nors motinėlę, tad nereikėtų prie Bintakienės būti!

– Tai tu jau nebenorėtum prie Bintakienės grįžti? – vėl paklausė Drugys.

– Reikės grįžti: kas prižiūrės Jokūbėlį, Marė jį vis rėkina. Jokūbėlis bus manęs jau pasiilgęs.

– Tas kūdikis kalba kaip didelis žmogus, tiesiog plaukai šiaušiasi tai girdint, – tarė kiek vėliau Drugys savo žmonai. – Ta Bintakienė tikrai turi būti nedora moteris.

– Jos gyvatėlis taip apkartintas, kad nė pas mus ji neišmoksta juoktis. Tokio vaiko dar nesu mačiusi. Nebeleiskime jos į tą žvėridę.

– Jei tu nieko prieš neturi, tai tegul palieka ji pas mus.

SAULĖTOS DIENOS

Be galo gražus išaušo kitas liepos mėnesio rytas. Darže medžiai, krūmeliai ir kiekviena gėlelė nepasakomai skaisčiai pasipuošė rasos perlais.

Jeigu tik kur nors saulutė gali užmesti akį, tai ji jau beveik ir pati nusigąsta nuo to didžiojo mirgėjimo ir blizgėjimo.

Kiemo liepoj didžiausia santaika. Jau nuo pat saulės užtekėjimo liepos nuomininkai čiulba ulba linksmiausią sutartinę.

O patvarty erzina rainis margį. Jam taip pat be galo links-

ma ant širdies. Nežinodamas, kur nusidaužti, šaudo margiui vis pro nosį, bet taip toli, kad margis jo pasiekti negali.

Ir sugadino rainis margiui ūpą. Kelis kartus mėgino margis jį nutverti – bet kur tau! Nesisekė. Ir neriasi jis dabar iš kailio. Kaip nepykti: toks dykaduonis katinas, kuris tik vaginėdamas eina, slambosi palaidas aplinkui.

Puikusis raudonplunksnis gaidys, sutvarkęs savo vištų būrį, jau antrą kartą užgiedojo rytmetinę savo giesmę – kiek tik kakarinė leido. Besipūrendamas patvory gaidaitis ėmė pamėgdžioti. Bet tai išėjo taip nedailiai, kad ir jam pačiam tat per kvailai atrodė, užtai, papurtęs galvą ir pakrapštęs pakaušį, nutilo.

Po kiemą slimpinėdamos karkė perlikės, visai patenkintos savo gyvenimu.

Tik kurinas, susierzinęs iš pat ankstybo ryto, pyksta, raudonuoja čiuldubulduodamas. O kuros, įbaugintos nervingojo savo valdovo, tik retkarčiais baimingai teprasitaria.

Bet kiekvienas atgauna savo pelnytą algą, – ir rainis nė patsai nepastebėjo, kaip tai atsitiko, kad atsidūrė į vištyčius vedžiojančios pereklės nagus. Baisus kilo triukšmas ir, kad nebūtų artybėje stovėjusi liepa, į kurią katinas dar suspėjo įnešti savo gyvybę, tikrai būtų išėję jam riestai. Dabar ir margis išsitiesė saulėje – labai patenkintas.

Malūnas iš ryto dar ūžė barškėdamas; sparnai sukosi, nors ir tingiai. Bet pagaliau jau visai sustojo. Po pusryčių malūnininkas Merčius išėjo į malūną girnų kalti.

Pirma nuėmė bures – kaži, kada vėl bus vėjas.

Rožė stovi ant prieangio slenksčio. Jokios liūdnumo žy-

mės jos veide jau nebematyti. Pirmą kartą nušvitusios jos akys, ir visai jau užmirštos ašaros. Net veido rausvumas stipresnis pasidaręs.

– Kaip gražu, kaip gražu! – kalbėjo tyliai Rožė. Iš virtuvės išėjo Ėvė ir apkabino mergaitę, širdingu žvilgsniu žiūrėdama jai į akis. Rožė prisiglaudė prie Ėvės ir lengvai, vos girdimai, šnibždėjo:

– Ar ir tikrai galėsiu pas jus palikti?

– Tu, mažtikė! Kiek kartų reikia tau vis tą pat sakyti?!

Ir pirmą kartą linksmai ir iš širdies prasijuokė Rožė. Kitą turgaus dieną Drugienė parnešė daug naujienų iš Priekulės. Ji ir Bintakienę sutikusi.

– Ar Rožės neatvežei? – paklaususi Bintakienė.

– Rožė paliks pas mus, – trumpai ir griežtai pasakiusi Drugienė.

Bintakienė ir paliko išsižiojusi. Pagaliau, jau kiek susigraibiusi, atsakiusi:

– Bet dabar pats darbymetis, ji turi pareiti namo, mes...

– Dabar jos namai pas mus. Čia ji dirbti neprivalo. Tam ji per daug silpna. Pirma ją reikia atkutenti, o tam ne savaičių, bet metų reikalinga.

– Ale juk ji pas mus ne taip jau dirbo, ką čia toks vaikas atliks. Tik truputį...

– Nekalbėk, Bintakiene, ta mergelė gana prikankinta; kruvinas ašaras gali verkti jai kalbant.

– Tai jau ji bus jums pilnas ausis primelavusi, jai kuolo ant galvos nieks netašė.

– To tik ir bereikėjo...

Nebeliko nieks Bintakienei sakyti, o Drugienė, pasakiusi sudiev, nuėjusi savo keliu.

O naujiena, kad dėdės Šimonio, sėdinčio kalėjime, sūnelis miręs – nelinksma. Vaikelis jau palaidotas. Žmonės kalbėję turguje, kad ne taip labai buvę pasirūpinta dėl jo sveikatos. Turėjęs sukatą.

Šimonienės sesuo Pagalienė buvo pasiėmus vaikelį slaugyti. Bet ir Pagalienė ne kuo geresnė už savo seserį Ėtmę, ir už tai menkai tesirūpinusi savo seserėnu. Kaimynai žinojo papasakoti, kad pieno vaikas visai negavęs. Tik su juoda duona ir roputiene vaiką auginusi. Taip ir įgavęs sukatą. Vaikas jau antrų metų, o dar kojomis nerėmė. O ką ir rems, juk kojelės ir rankelės sukato tiesiog išsukinėtos. Gerai, kad dievas pagaliau ir atėmė.

– Vėl vienas Šimonis! – galvą purtindamas, tarė Drugys.

Rožė visai tyliai išėjo lauk, susirado sau vietą, kur jos niekas negali atrasti, ir čia skaudžiai nusiverkė.

Kodėl? Rasi jai graudu, kad vėl vienas giminaitis mirties pavadintas. Rasi ji ilgisi Aukštujų, praėjusiojo skurdo ir vargo. Jų čia nebesant, lyg trūksta kaži ko.

O rasi atsišaukė joje nemirštančioji Aukštujų Šimonių siela. Rasi...

Dabar jau metai nebeslenka, o bėga ūžia, amžinybės srovės pagauti, pakalniui, ir greit jie lieka praeitim.

Atsiminus seniai praėjusius vargus ir skausmus, rodosi, nebe taip jau jie tokie baisūs. Kai kada net ir šypseną, nors ir graudžią, išvilioja.

Geležinkelių stotis Vokietijos didmiesty. Traukiniai – vienas išdunda, kitas uždusęs pardunda, vėl kitas prikimštas kupinai.

– Insterburg – Tilsit – Memel, – skaito gailestingoji sesutė Gertrudė. – Tai bene tikroji linija...

Pakibus ji veda Rožę Šimonytę, kuri – ar ne stebuklas! – eina be jokio ramsčio. Tiesa, nubalusi ji atrodo dar ir silpna. Bet akys jos žiba linksmai, linksmiau negu bet kada nors pirm to.

Ir sesuo Gertrudė, suradusi gerą vietą traukinyje, pasodino Rožę Šimonytę, duodama dar visokių pamokinimų, perspėjimų, paraginimų. Rožė visa priėmė linksmu galvos linktерėjimu.

– Noch eins, mein Kind: vergessen Sie nicht, dass Sie deutsch sind.[63]

Tokių atsisveikinimo žodžių Rožė nesitikėjo. Kodėl dabar taip? Juk sesuo Gertrudė žino...

– Aber Schwester Trudchen, wie kann ich das, als Litauerin?[64]

– Wer innerhalb deutscher Grenzen lebt, ist deutsch! Das müssen Sie sich endlich merken.[65]

Rožei baisiai nesmagu. Jau ji pasakytų arba nors galvą palinkterėtų pritariančiai, bet ji nepratusi meluoti, dar menkiau – veidmainiauti. Ką sakė anąkart vyskupas Braunas: „Vor allem, mein Kind, sei treu und wahr.“[66] Taigi. Bet ką dabar atsakyti Gertrudei: jos jausmų užgauti Rožė nenori.

[63] Dar štai kas, mano vaike: nepamirškite, kad jūs vokietė (*vok.*).

[64] Bet, sesuo Trudele, kaip aš galiu, jei esu lietuvė? (*vok.*)

[65] Kas Vokietijoje gyvena, yra vokietis! Tai turite pagaliau įsidėmėti (*vok.*).

[66] Visų pirma, mano vaike, būk ištikima ir teisinga (*vok.*).

Bet Gertrudė žino Rožės atkaklumą. Ji pati matė, kad negalima jo palaužti, nors ir du metu Rožė vokiečių tarpe buvo. O gal ir nereikia palaužti, panaikinti šito atkaklumo: tegul tik jis kryptį keičia, ir Rožė jau vokiškumui laimėta.

Ir paskutinį, nors ir nemandagų, ji jau smogia savo „triumfą“:

– Du hast den Deutschen alles zu verdanken! Was du bist und was du hast...[67]

Bet traukinys jau pasijudino ir pamažu ėmė slinkti iš stoties.

– Adieu, Schwesterchen, und vielen, vielen Dank![68] – prišaukė Rožė Gertrudei ir ilgai dar mojavo skepetaite.

– Zu verdanken – zu verdanken... – net traukinio tekiniai, rodosi, dunda ir kartoja sesutės žodžius. Rožei nesmagu sieloj.

– Argi taip ir būtų, kaip Gertrudė sakė? Bet, rodos, ne...

Du metu buvo Rožė anoj įstaigoje ir per visą aną laiką gerai ji patyrė, kad yra, kad turi būti, kad privalo būti skirtumas tarp vokiečio ir „Polack“...

Taip, ne kartą Rožei teko protestuoti dėl šitokio duoto jai vardo:

– Ich bin kein Polack, ich bin eine Litauerin![69]

Ar ji mananti, kad tatai geriau?

– Aišku!

Ir pašaipos juoksmas nuaidėdavo.

[67] Už viską tu turi dėkoti vokiečiams! Kas tu esi ir ką tu turi... (*vok.*)

[68] Sudiev, sesyte, ir labai labai ačiū! (*vok.*)

[69] Aš ne lenkė, aš lietuvė! (*vok.*)

Pagaliau jai įkyrėjo šitokia kova: kada būdavo vėl Rožei taikomas pašiepiamasis „Polack“*, ji tylėdavo.

– Kodėl negaliu būti vokietė? – klausdavosi ji ne kartą savęs. – Neatstumtų, nepašieptų, visai jau nepastebėtų manęs niekas. Nieko arba nors tą pat tereikščiau, ką ir kiti ligonys. O dabar tai vienas spokso, tai kitas, mane pamatęs – išsižioja, lyg, lyg... – bet palyginimo Rožė neranda.

Rožė pradėjo lyg ir stengtis prisipažinti vokiečių būdą ir papročius – kaip liksi kitaip vokiečiu? Iki atsitiko štai kas.

Atvyksta vieną dieną aukštų svečių iš tolimųjų Vokietijos kraštų apsižiūrėti, aplankyti įstaigą.

Įstaigos vedėjas gydytojas vedžioja svečius, paaiškina, supažindina su šiuo ir tuo, sustoja ties Rožės lova.

Linksmai pasveikina gydytojas Rožę ir supažindina svečius:

– Und das ist unsere liebe Litauerin, Rose von Hohenberg.[70]

– Adlig?[71] – stebisi vienas aukštųjų svečių.

Ką gydytojas į tai atsakė, Rožė nesuprato ir visai į tai jau domės nebekreipė. Jai tik baisiai nesmagu pasidarė ir gėda, kad ji lietuvė. Juk kad kitaip būtų, nežiūrėtų niekas į ją kaip į nematytą dar beždžionę, kaip štai ir šitie ponai! Vienas jų persilenkė net per lovos galą ir stebi ją – tiesiog begėdiškai. Bet štai jau visai netikėtas klausimas ant jo lūpų: ar tame krašte, iš kur ji kilusi, tikrai dar esą lietuvių? – Taip, esą – nuo Klaipėdos ligi Tilžės vieni lietuviai tegyveną, – atsako ji klausian-

[70] O čia yra mūsų miela lietuvaitė, Rožė iš Aukštujų (*vok.*) (žodžių žaismas: Rose von Hohenberg skamba kaip vardas ir aristokratiška pavardė).

[71] Bajoraitė? (*vok.*)

čiam; ji žino gerai, kad lietuviai taip pat gyveną ir už Tilžės, iki Karaliaučiaus, juk Karaliaučiuje dar esą jos giminės.

Kodėl gi niaukiasi vokiečio veidas? Argi ji negerai paaiškino? Argi tad priešingai būtų reikėję papasakoti? Bet tai būtų melas.

– In fünfzig Jahren gibts keinen Litauer mehr in Deutschland, darf keinen mehr geben![72] – pasakė vokietis, o tai tokiu balsu, kuris jau nebepalieka abejojimams vietos. Ir šitą balsą palydėjo žvilgis, toks, toks... ir vėl nežino Rožė, į ką jį palyginti.

Smalsumo verčiama, išsižiojo Rožė paklausti, kodėl taip? – Bet susiprato, kad tai būtų iš jaunos mergaitės nemandagus drąsavimas. Gal vėl jai prikištų, kad ji ne vokietė.

– Bet kodėl ir turėčiau būti vokietė?

Rožė lyg spyruoklė pakilo ir atsisėdo lovoje. Ji visai užmiršo, kad tai jai uždrausta. Rožės veidas persimainė. Į vieną tik jai matomą kaži kokį tašką ji žiūri ir nebekreipia veido nė akių kita kryptim. Turbūt ji mato labai daug ir ką nors tokio ypatingo.

Nusigandusi atbėgo sesutė Gertrudė:

– Fräulein Šimonis, Sie wissen doch[73], – ir, pakilnojusi priegalvį, mėgino Rožę vėl paguldyti. Bet Rožė vienu griežtu rankos mostelėjimu atitolino nuo savęs gailestingąją.

– Meinetwegen[74]. – Ir nuėjo Gertrudė pranešti oberienei.

[72] Po penkiasdešimties metų jokio lietuvio nebebus Vokietijoje, neturės daugiau būti! (*vok.*)

[73] Panele Šimonyte, jūs juk žinote (*vok.*).

[74] Man kas (*vok.*).

Rožė tikrai matė ypatingą viziją: lietuvišką mamužę suklostytu tamsiu sijonu, tamsia priejuoste, apvaliai pasiūtu jaku, kuris padailina mamužės liemenį ir padaro ją kaip lėlę; pražilę jos plaukeliai supinti į dvi kuklias kaseles ir dailiai uždėti ant galvos. Nors ir nesuskaitomų jau metų senelė, bet jos kaselės visada kaži kaip primena jaunystę.

Bet galva jau aprišta balta ar juoda skepeta, pagal tai, ar namie ji čiūčėruoja, ar į bažnyčią eina. O akys jos tokios mėlynos ir tokios gaidrios, ir veidelis visada toks linksmas, toks malonus, tik apkabinti benorėtum!

Visos lietuviškos mamužės vienokios, visos lygiai dailiai apsitaisiusios, – ir akys tik gėrisi, ir širdis atsidžiaugti negali. Bet...

– In fünfzig Jahren...

– ...ir pas mus jau nebematysi nė vienos tokios lietuvininkės mamužės, o tiktai visas tokias, kaip aure ana šešragė, kuri kaip tik per kiemą eina. – Rožė garsiai prasijuokia, pamaniusi apie nemandagias savo mintis; bet juk niekas jų negirdi.

Jos plaukai ant galvos viršaus į galingą kuodą susukti; į jį tikrai bus padirbtų plaukų pluoštas įpintas, nes užtupdyta ant jo šiaudinė vos vos laikosi. O kepurė tikrai dar iš kačių karo metų; su aštriomis adatomis pribadinėta ji prie kuodelio. Bet iš po kepurės ištįsę plaukai draikosi aplink ausis.

O drabužiai! Sijonas sugumuliuotas į tokias raukšles, kad priešaky jis trumpas, iki pusiau staibių, bet užpakaly žeme velkasi ir šluoja gatvę. O tas jos švarkas!

Toliau veido išraiška: kur čia koks malonumo bruožas,

kur čia! Rožė atsimena, kad tokių bobelių ji daug mačiusi atvaizduotų pasakų knygose. Čia jos visada pavadintos „Die böse Hexe"[75].

– Tai še tau vokietė!

Ar taip atrodys kiek vėliau lietuvininkės, mūsų dailiosios mamužės? Niekados!

Ir šituo staigiu sprendimu atsvertas Rožės nusistatymas:

– Kad aš tik namo pareisiu!

Rods, ji nežino dar, kas tada, ką tada. Bet tuo tarpu nieko kito ir nereikia: tik viena mintis užviešpatauja jos sielą:

– O, kad aš tik namo pareisiu!

Dabar Rožė pakeliui.

– Ne į Aukštujus, kaip „Rose von Hohenberg", kaip tatai daktaro vokiškai pasakyta, – ne, Rožė grįžta kaip beturtė našlaitė į Žibučius, kur širdingai jos laukia Drugys, Drugienė ir Ėvė.

Ir Rožė Šimonytė taip be galo pasiilgusi naujosios savo tėviškės, tos dailiosios, lietuviškosios Drugių sodybos, su margium ir rainium, su liepa ir šuliniu ties vartais, su tiesiuoju takeliu, apsodintu kaštonais malūno link.

– Kaštonai bus jau nužydėję...

O malūnas ūžia, mala. Sparnai sukasi išdidžiai ir moja linksmai. Malūnininkas stovi angoje ir, ranką prie akių pridėjęs, žiūri Priekulės link, ar neparvažiuoja – ar nematyti parvažiuojant Rožę.

– Halo, Merčiau, primesk virvę!

[75] Pikta ragana (*vok.*).

Merčius visai užmiršo, kad atvažiavo žmonės su grūdais. O reikia bėgti užpilti, kad girnos neužsidegtų.

Bet, jau bėgdamas, dar kartą pažvelgė Priekulės link, ten, manding, jau...

– Kas čia su tavim, Merčiau, ar marčios lauki? – nekantraudamas pastebėjo vežime stovįs ūkininkas; jis jautėsi nuskriaustas.

VĖL AUKŠTUJUOSE

Pargrįžus Rožei iš Vokietijos, susidomėjo ja aukštujiškiai ir net klaipėdiškiai – Krustaičiai.

– Ar Rožė nenorėtų pas mus apsilankyti? – paklausė šią turgaus dieną Bintakienė.

– Nežinau.

– Ar tai ji nėmaž nepasiilgo savo genčių?

– Manau, kad ne, – šaltai atsakinėjo Drugienė.

– Mes tai jau labai jos išsiilgę. Juk genčių vaikas. Man tai jau vis taip atrodo, lyg ji man būtų prie širdies priaugusi.

„Eik, veidmaine, eik!“ – pamanė Drugienė. Bet nieko nesakė, tik pečiais patraukė.

– Tad duok labų dienų Roželei ir pasakyk, kad mes laukiame.

Drugienė pasakė Rožei ir pridūrė:

– Nei tu ten eik, nei ką, nesiduok pagaliau dantinėtis. Ką tu iš jų gausi? Ko jie nori dabar iš tavęs!

Bet Rožė ilgisi Aukštųjų, ir, juos atminus, lyg koksai išdavikas pasirodo ašara ir išsiskubina per veidus.

– Ak, kaip malonu būtų pamatyti Aukštujus!

„Žmogus, matyt, tikrai nepakelia gerų dienų“, – apmaudingai mąsto Drugienė. Bet ji tyli ir savy barasi toliau: „Ar čia dabar vieta ašaroms? Ašaroti ji galėtų, kad Aukštujuose tebetupėtų, krukiais teberamstytųsi.“

O Rožės mintys klaidžioja po Aukštujus, susiranda pagaliau jau kapinius ir čia atsiduria ties Šimonių rėžiu.

Ir Rožė verkia.

Bet Drugienė negali matyti Rožę verkiant. Rasi ir iš tikrųjų jos širdelė yra išsiilgusi gimtinės, ką gali žinoti, toks jautrus padaras, kaip Rožė.

– Tai kad tu taip labai jau nori, rašyk, kad kitą šventą atvyksi.

Ir Rožė parašė Bintakienei laišką.

Anksti jau kito šventadienio rytą vyksta Rožė Šimonytė į viešias. Kiek metų jau – penki, šeši, kaip nebematė ji Aukštųjų.

Rodos, kad per tokį ilgą laiką jau ir Aukštujai pakeitę savo veidą, nebe tokie jie jau malonūs, kaip tada. Tuokart buvę dailūs krūmeliai jau į medžius ištįsę. O trobos kai kurių viensėdžių daugiau jau sulinkusios. Kitos net jau nugriautos ir jų vietoj naujos pastatytos.

O žmonės, kuriuos ji sutinka, taip keistai žiūri į ją. Argi ji gimtinėj tad jau svetima?

Bintakienė pasveikino Rožę, rodosi, meilingai, ją pabučiavo ir net apsiverkė:

– Tai kokius dievas stebuklus daro, tokia sveika tu šiandien!

– Taip, dėdiene, aš dabar sveika!

– Ar tu dabar vokietė? – neiškentėdama jau vėl ima kamantinėti Bintakienė.

– Ne, visai ne!

– O kodėl tad vokiškai rengies, ar jau būriškai tau nebegerai?

– Kokius drabužius man Drugiai duoda, tokius reikia man nešioti!

– Ale ir tau pačiai patinka, kad nepatiktų – neduotų, – įsikišo Marė. – Ak, aš ir norėčiau vokiškai, mama, ak, aš taip be galo norėčiau!

– Mes ne Drugiai, Marele, mes neturime tiek pinigų.

– Neprasimanysi man tokių niekų, – sušuko Bintakis kiek per garsiai. Gerklė jo pabarškusi.

– Argi jis jau šį rytą girtas? – stebėjosi Rožė.

– O kodėl ne, tėvai? – paklausė Marė.

– Tokios mergos, kurios į vokietes verčiasi, yra tikros kekšės!

Rožė nuraudo lyg krauju nupilta: argi apie ją taip mano dėdė Bintakis? Tai turbūt ir anie aukštujiškiai, kuriuos Rožė šįryt sutiko, tą pat pamanė, kada jie taip keistai ją nužiūrėjo. Ir iš didelės gėdos tik raudonuoja ir raudonuoja šešiolikos pavasarių mergaitės veidai.

O Marė prapliupo juoktis:

– Tėvai, matyt, kad tu vieną per daug už apykaklės užvožei, nes šiaip tu žinotum, ką tu sakai. Matai, kaip tu Rožę užgavai. Ji tuojau verkti pradės. O dar tavo Rožė,

kurią tu taip labai visada ir visada užstodavai. Ha ha ha! – Ir Marė negali tvertis juokais. Kaip tik pažiūri ji į Rožę, tai ir prunkščia.

Bet Rožei ne juokai: ji tikrai jau kovoja su ašaromis.

Bintakis nieko nebesakė, o nuėjęs parsitiesė ant lovos ir netrukus užmigo.

Jurgutis jau Jurgis, vyras – už tėvą beveik jau didesnis, petingesnis.

– Bernauja pas ūkininką... – pasakojo Bintakienė. Rožė neišgirdo gerai pavardės; antrą kartą klausti nedrąsu. O jai tatai ir ne taip labai jau įdomu.

Bet Jurgio akyse Rožė nėmaž nerado malonės.

– Kokia tu dabar freilinė pastojai, ak, ak! – pašiepė jis ją. – Tai tu jau veik su mumis nebekalbėsi?

– Ak, aš ir norėčiau tokia freilinė būti! – pavyduliaudama vėl įsikišo Marė.

– Aš vokietaičių nekenčiu!

– Tai tu ir Rožės nekęsi?

– Te, Rožė ne vokietė: jos tik rūbai vokiški, o nosis lietuviška.

Rožei taip nejauku, taip nemalonu visa kas, mieliau ji eitų galvą apsiautusi. Visi tie kamantinėjimai sukelia joje nemalonių atsiminimų iš kūdikystės laikų, kada ji čia dar lovoje gulėjo ir neapsakomus skausmus kentėjo, ir jai taip rodos, lyg vėl ji jaustų anuos skausmus, kuriuos ji pagaliau paliko Vokietijoje. Ankšta ir slopu pasidarė kambary, ir pašokusi rengėsi ji išeiti į daržą.

Kaip tik įbėgo Jokūbėlis ir atsistojo ties durimis.

Rožė norėtų nors su juo susibičiuliauti; pradeda jį šnekinti:

– Tai toks didelis jau paaugai. Sakyk, ar nepasiilgai manęs?

Bet Jokūbėlis lyg įbaugintas kačiukas susitraukė į kampą ir tyli.

– Na, kas su mano vaikeliu? Kodėl tu manęs dabar bijai?

– Tavo vaikelis! Daug tu rūpinais juo? Užmiršai jį, niekada nebepasirodei Aukštujuose, – ėmė prikaišioti Bintakienė. – Jis laukė tavęs ilgai, juk tu buvai jam pažadėjusi sugrįžti. Kasdien bėgo iki vieškelio žiūrėti, ar pareini, ar parvažiuoji? O kitą sykį verkė ir verkė, nutildyti nebegalėdavau. Bet nuprato ir jis pagaliau.

Rožę graužia sąžinė. Tiesa, ji nelaikė žodžio. Bet ar nebuvo Bintakienei taip geriau? Ar nebuvo vienas valgytojas menkiau? Pasakyti tai Bintakienei Rožė nedrįsta, bet ji nieko dar nėra užmiršusi ir niekada neužmirš!

O dabar ji laiminga – atradusi antrą tėviškę, dieve, kokia ji laiminga! Tie visi dantinėjimai, prikaišiojimai tik šiandien tebus; šį vakarą ji jau vėl namie – ten, Žibučiuose! Ak, ji apkabins Drugienės kaklą, mylės, bučiuos ją. Ak, kokia ji jai dėkinga!

Po pietų ateina Anė Šimonikė. Šitas pasimatymas jau širdingesnis. Ir popietis jau jaukesnis pasidarė. Bintakis pramiegojęs atsikėlė ir visai kitaip, daug meiliau ir išmintingiau ėmė su Rože kalbėt.

Bet Rožė negali grįžti namo, motinos kapo neaplankiusi. O Aukštujuose jau iš amžių paprasta šventadieniais kapus

lankyti. Čia ir pažįstamų sutinki, su kuriais galima pasikalbėti, naujienų išgirsti. O kartais kas nors naujai čia palaidotas, į kurio laidotuves nueiti laiko nebuvo.

Tai ir išėjo Bintakienė, Anė, Marė ir Rožė.

Pakeliui Bintakienė sutiko pažįstamų, su kuriais būtinai reikėjo pasidalinti kaži kokiomis naujienomis. Rožei tat visai nesvarbu, dėl to ji, palikusi visą būrį, nuėjo viena ieškoti motinos kapo.

Dideliu liūdesiu pastebėjo Rožė, kaip apleistas jos motinos kapas. Kaupas apžėlęs žole, kone visai jo nebematyti, ir sunku buvo atsisekti.

Rožė suklumpa ties kaupu. Ir visas pasaulis dingsta, nieko daugiau čia nebėra, kas ją domintų. Prie to apžėlusiojo kapo kalbasi Rožė Šimonytė su savo motina.

– Urte Šimonyte, – tarė ji. – Kad manęs, tos tavo nuodėmės, čia nebūtų, tuomet gal tavo kapas būtų rožėmis nuklotas. Arba gal dar šiandien tebegyvuotum. Tavo ta didžioji kaltė – aš – verčia žmones, net gentis, tave užmiršti. Rasi ir geriau taip. Geriau, negu kad tave minėtų su pašaipa. Su pašaipa sodintos gėlės rasi per daug spaustų tave, ir sunku tau būtų miegoti! O dabar miegok ramiai, aš aprūpinta geriau, negu tu kada nors manei.

Kapo link ateina jau ir Anė.

– Niekas nebeaptaiso mano motinos kapo, – tik taip sau pastebėjo Rožė.

– Juk matai, visas Šimonių rėžis tik tiek teaptaisytas. Ką aš norėjau sakyti? Tai tau dabar geriau: matai, ir gydytis leido tave Drugiai!

– Taip, bet kodėl tu niekada neatėjai pas Drugius mane aplankyti?

– Kelis kartus taisiaus ateiti, bet Bintakienė nukalbėjo: sako, šluotą paims Drugienė.

– Ale dėl ko?

– Na, turtingi žmonės, visų vargšų neįsileis, jie puikuoliai, – sako Bintakienė.

Ir kokia ta Bintakienė! Kodėl apie žmones pikta skelbia? Juk ji jau tikrai turėtų suprasti, kad jie ne tokie. Bet Rožė nieko nebesakė, tik po valandėlės vėl paklausė:

– Kur tu dabar esi, ką tu veiki?

– Tarnauju Aglonėnuose. Bet dabar Bintakienė mane perša už Povilo į Aukštujus, našlys yra. Turi savo ūkelį. Yra ir keletas vaikų. Aš manau eiti. Būsiu savo landynėj, nebereikės po svetimus pašalius slambytis. Nesu jau iš jaunųjų. Norėčiau lengviau verstis. Povilas neatrodo taip blogas ir dar nėra senas. Jis mažumą prekiauja, užperka, parduoda. Sako, kad šauniai pasipelnąs.

– Telegrama parėjo, – prišaukė Jurgis pareinančioms moterims.

– Iš kur jau bent?

– Dėdė Šimonis pasimiręs kalėjime.

– Ak, dieve! – sudejavo Bintakienė.

Anė sukliko ir pasruvo ašarose. Rožei taip jau graudu, ir jai jau ašaros arti. Bet ji mielai norėtų ramumą palaikyti: juk visi negali aimanuoti, ir ką jau beišaimanuosi!

Rožė, atsisveikinusi, išėjo namo. Bet ir jai nebuvo vis viena, kad dėdė miręs.

Renka mirtis vieną po kito, vieną po kito, ir iš Aukštųjų tai jau paskutinis Šimonis. Baisiai susopėjo Rožei širdis: paskutinis!

Taip, šiandien Rožė supranta, ką tai reiškia, kad miršta paskutinis iš savo giminės. Nukrito, kaip paskutinis pagadinto žiemkenčio lapas.

Rožė Šimonytė jau vėl svečiuose. Šį kartą prie Krustaičių Klaipėdoj.

Čia maloniau, jaukiau ir šilčiau, ypač jeigu Ansis drauge. Bet jis jau nė manyti nemano palikti Rožės vienos, kad ir su motina.

Ir Krustaitis patsai kaži kaip kitoks negu Bintakis.

– Tai sakyk, mergele, tu jau – kiek metų?

– Šešiolikos.

– Girdėjau, kad tu nė dienos savo amžiuje mokyklos nelankei, ar tiesa?

– Tiesa, pone Krustaiti.

– Ką tu manai dabar daryti? Mokyklos nelankiusi, nieko turbūt ir nemoki.

– Papa, tu neužgauk Rožės, – įsimaišė Ansis. – Ji jau ne tokia kvaila kaip tu manai. Rožė moka ir skaityti, ir rašyti. Tu dar rasi tiek knygų nesi skaitęs per visą savo amžių, kiek Rožė iki šiol.

– Na, na! Ar tikrai?

– Kad būčiau Aukštujuose palikusi, tai dar ir šiandien nemokėčiau nei rašyti, nei skaityti. Juk žinote, kad vaikščioti negalėjau, mokykla toli. Bet Drugių Ėvikė – geriausias mano

mokytojas. Bejuokaudama aš tenai išmokau. Aš mokiausi sėdėdama po liepa. Ir rainis kuo atidžiausiai klausėsi mano bubnojimo; net margis nedrįso prasižioti, kad manęs nesutrukdytų. Ir taip linksma buvo tuokart mokytis! Tiesa, aš daug dar nežinau, bet juk esu jauna ir dar išmoksiu. Aš esu pasiryžusi mokytis per visą savo amžių.

– Gudri tu mergaitė, – pagyrė Krustaitis. – Kaip tu taip dailiai visa paaiškinti moki! – Ir Krustaitienė pritarė galvos linktерėjimu.

– Na, o sakyk, Rožele, kas tu būsi, kai paaugsi?

– Aš jau paaugau.

– Bet kas tu būsi, kuo tu manai pastoti?

– Ji bus mano žmona! – atsakė už Rožę Ansis. Ir truputį nuraudo dėl tokio savo drąsumo.

– Na, na! – pasakė tėvas. O motina tik pridėjo:

– Jei Drugiai puikų kraitį ir geros dalies duos, kodėl ne!

Rožei nieko nebeliko sakyti, bet ir gerai taip. Juk ji tikrai nežino, ką ji paaugusi veiks. Sveikata nors ir pasitaisė, bet ne sunkiems darbams. Vis dėlto akių pakelti Rožei nedrąsu. Jį bijo susitikti su Ansio akimis. Ir kam jis šneka tokius niekus!

Bet Rožė Šimonytė šiandien tikrai jau nebe Rožele, silpna, nuvytusi našlaitė. Ir nėr ko stebėtis, kad jau mėgina įsimylėti vienas kitas vaikinas.

Ansis Krustaitis tikrai jaučiasi, kad Rožė – ta tikroji, jam paskirtoji mergaitė. Jis nori išmintingą mergaitę per žmoną sau gauti. O išmintingesnės už Rožę jis dar nematė. Dar vienus kitus metus, ir jau bus laikas vesti.

Rožė ne tik išmintinga, bet ir daili. Visai nebe ta pati, kuri

pirm kaži kiek metų sėdėjo ten taip nelaiminga ir nedaili lovoje ir verkė našlaitės ašaras.

– Tu mano gulbė! – pasakė Ansis Krustaitis Rožei, lydėdamas ją į stotį.

Rožė nukaito. Jai prisiminė jos kūdikystės svajonė, jos troškimai ne amžinai likti nedailiuoju ančiuku.

– O dabar tu atrodai kaip tikra Rožė! – pastebėjo šaunusis seminaristas.

Ir šitie žodžiai įsmego pagaliau į mergaitės širdį. Jie įsmego taip giliai, kaip gali įsmegti pirmoji meilė jaunystės pavasarį.

Kuo širdis pilna, tuo burna plūsta. Nebeiškenčia Ansis iš džiaugsmo: pradeda malonią ir graudžią dainelę:

Blau blüht ein Blümelein,
Es heisst Vergissnichtmein.
Das Blümlein leg ans Herz
Und denke mein![76]

Ir anie pirma tartieji žodžiai, ir šita dainelė, ir tamsiųjų Ansio akių liepsnojimas, ir švelnusis rankos paspaudimas – buvo gražiausiai apvainikuoti Rožės širdies gilumoj. Kasdien iš atsiminimo gėlių nupinamas naujas šioms retenybėms pagražinti vainikas.

Ir šiandien jau nebe kūdikio svajonė, o laimės ilgesys užviešpatauja Rožės Šimonytės sielą.

[76] Mėlynai žydi gėlelė,
Ji vadinasi neužmirštuolė.
Gėlele, priglusk prie širdies
Dėkinga man! (*vok.*)

– Vyrai, prie vakarienės!

Kelintą kartą jau šaukia Drugienė, bet vyrai – šeimininkas, malūnininkas ir bernas – susisėdę kieme kalbasi. Šeimininkė gali vadinti, gali kviesti, jie nė ausų nelizgina. Vis dėlto matyti, kad jie ne patyčias varo, o labai susirūpinę kaži dėl ko, ypačiai Merčius. Ir ką jie čia pagaliau turi?

– Kiek kartų reikės jus kviesti? Ir putra užšals, – rimtai pyksta Drugienė.

– Pareinam jau, pareinam!

– Tai aš ir išeičiau su pirmaisiais, – susėdus prie stalo, prabilo Merčius, visai jau nedžiaugsmingai.

– Taip, taip! – pritarė Drugys.

– Dievui dėkui, aš dar per jaunas, – pastebėjo bernas. – Man jokios baimės nereikia turėti.

– Kas jau bent turi baimės? – užsigavo Merčius. – Vokiečių kareivis niekada neturi baimės mirti. Jis linksmai atiduoda galvą už savo karalių.

– Na, na, na! Tik jau negirkis! – perspėjo bernas.

– Tu bene geriau žinai už mane? Aš prisiekiau vėliavai, o vokiečių kareivis priesaiką laiko.

– Juk aš ir nesakau, kad tu priesaikos nelaikysi. Bet jau su džiaugsmu niekas neina mirti, taip pat ir tu.

– Bet jeigu iš tikrųjų iškiltų karas, – norėdamas vyrų ginčą numalšinti, tarė Drugys bernui, – o dar toks, kaip laikraščiai kad spėlioja, tai tu jau ilgai nesidžiaugtum savo laisve.

– Aš dar nebuvau kareivis.

– Įtrauks, pamokins kokį mėnesį ir išsiųs į laukus.

– Na, iki tol tai jau karas seniai bus pasibaigęs!

– To visai negali žinoti.

– Tėteli, kodėl turi būti karas? – neiškenčia nepaklaususi Rožė.

– Ar tu neskaitei Tilžės „Keleivyje“ apie Austrijos karaliūno ir jo žmonos nužudymą Serajevoj? – perspėjo Merčius.

– Skaičiau. Gaila man tų žmonių, bet ar tai ir mus liečia?

– Laikraščiai sako, kad tai signalas karui.

– Bet išgąstingas būtų tai karas! – lyg sau kalba Drugys. – Kiek jis aukų prašytų! Visos žemės yra seniai jau prisirengusios ir gėrių geriausiai apsiginklavusios ir visos tik šiokio tokio signalo belaukia.

– Ar tai dėl dviejų žmonių ir padūktų visas pasaulis? – nenori tikėti Ėvė.

– Reikia atsiminti, kad tai buvo juk vainikuotos galvos. Bet jeigu karas kils, tai tikrai ne dėl anų vienų, o dėl to, kad didgalviai karo nori.

– Bet juk sakoma, kad mūsų ciesorius esąs be galo ir be krašto didis „taikos kunigaikštis“, – priminė Drugienė.

– Ir jis toks pat, motin, kaip ir visi kiti. O pagaliau, ar jo vieno čia valia?

– Ei, ką čia mes, juk apie politiką menkai tesuprantame, – atlenkė Drugienė. – Tie ponai jau žinos, kas mūsų žemei gera, kas karalystei reikalinga. Be reikalo jie kraują nepralies, nemanykime!

– Ne visada žino tie ponai, kas žemei ir karalystei ge-

riau ar naudingiau. Daugiausia jiems tik rūpi galingais, baisingais karvedžiais pasidaryti, kad visi jų bijotų, jų drebėtų.

– O mylėti? – paklausė Drugienė.

– To jie nereikalauja. Jie žino, kad pavergtos žemės ir prismaugtos tautos jų niekada nemylės. Atvirkščiai, jiems visada keršys.

– Teisybė, šeimininke, – atsiliepė Merčius. – Kai aš prie kareivių buvau, tai mano regimente buvo keleta lenkų. Na, dieve saugok, kaip tie vokiečių neapkentė! Jie tiesiog atvirai dantis kalė ant vokiečių. Paskui buvo ir keleta lotringiečių, o tie taip jau...

– Taigi, taigi, tik mes, lietuvininkai, jau pripratome ir beveik pamilome vokiečius.

– Ale jeigu Rusija eitų ant vokiečių, – įsikišo vėl bernas, – na, tai rusai sumals mus į miltus.

– To jau nesakyk, – pamokino Merčius. – Taip, kaip mes kad esame apsiginklavę, kaip mūsų kareiviai kad išlavinti, tai jau ne kiekviena žemė galės į mus lygintis.

– Gali būti, bet pamanyk, ta daugybė! Juk vokiečiai tik saujelė prieš rusus, aš manau.

– O jeigu ir Prancūzija eitų ant vokiečių, ji bus mažiausia tiek pat prisirengusi, ir tiek pat išlavinta jos kariuomenė, kiek ir vokiečių, – pastebėjo Drugys.

– Su tokiais kaip su Rusija ir Prancūzija – Vokietija lengvai apsidirbs, – jau kiek pasididžiuodamas atsakė Merčius.

Ar reikia stebėtis, kad Merčius didžiuojasi, ar jis ne Vokietijos kareivis rezervistas! Tad ir tikras vokietis, taip

įkalta kareiviaujant. O tas ne vokietis, kuris abejoja vokiečių galybe.

– Bet niekas dar nežino, ką Anglija ir Italija darys, – perspėjo vėl Drugys.

– O daug šunų ir vilką papjauna, – pridūrė Drugienė.

– Vokietis sako: Viel Feind, viel Ehr'[77], – nenusileisdamas priminė Merčius.

Rožė klausosi išsižiojusi. Jai visa taip įdomu. Žinoma, ir baimė kyla, jei „Rusija visa ką į miltus sumals“. Bet kitas, visai kitas jau klausimas sukasi jos mintyse. Ji dar nėra užmiršusi ano išdidžiojo vokiečio pasakymą: „In fünfzig Jahren...“.

Lyg Rožės neaiškiąsias mintis atspėdamas ir jas žodžiais rėdydamas, tarė Drugys:

– Na, jeigu šį karą Vokietija laimėtų, tai ir mums, lietuvininkams, jau paskutinė valanda išmušusi būtų.

– Kodėl? – paklausė Ėvė.

– Jau po Prancūzų karo paaštrėjo kova prieš mus. Pirmiausia mokyklose, antai: pamažu, – ak, ką sakau, pamažu, – visai netikėtai užgniaužė lietuviškąją kalbą. Štai ir mūsų Ėvikė, eidama į mokyklą, tikra vokietė pasidarė. Dabar tik pradeda vėl jau kiek susiprasti.

– Na, tėveli, – lyg pyktų Ėvė. – Ar aš nenešioju lietuviškus drabužius, ar aš neinu į krikščioniškąją lietuvių mergaičių draugystę? – Ko daugiau dar reikia?

– Kad ir širdelė tokia lietuviška būtų! – atsidūsėjo Drugys.

– Matai, Rožė vokiškai nešioja! – ginasi Ėvė.

[77] Daug priešų, daug garbės (*vok.*).

– Bet mano širdis lietuviška! – sušuko Rožė ir baisiai nuraudo. Tik laimė, kad jau sutemusi, ir niekas nebegali Rožės sujudimo pastebėti.

– Bene tu ir žinai, kas tai yra – lietuvišką širdį turėti, – atšovė Ėvė.

Čia visi nutilo, lyg lauktų, ką dabar Rožė atsakys. Bet Rožė tyli. Rods, ji jaučia, kad atėjo laikas kaži koks, kad reikia... Taip, dabar ji pasakys, kas jai ant širdies guli, nors visa, ką ji jaučia, žodžiais išreikšti ji dar negali. Ir pradėjo ji, pirma tyliai, nedrąsiai, lyg ko bijotų; tačiau netikėtai greit dingo baimė.

– Atsimenu, kaip pernai buvo, kada aš dar lovoje gulėjau ir atvyko svečių...

Tai buvo ne papasakojimas kokio nors kasdienio atsitikimo; ne, tai buvo prisipažinimas, tai buvo tiesiog išpažintis, tai buvo lyg kokia atgaila ir lyg šventas pagaliau pasižadėjimas:

– Ir aš sakiau sau: kad aš tik namo pareisiu... – čia vėl nutrūko mintis, čia vėl lyg tamsi kokia duobė atsižiojo nežinojimas to, kas tada...

– In fünfzig Jahren... – pakartojo Drugys. – In fünfzig Jahren! Bet tiek daug nebereikės. Jei tik karas iškiltų, tai jau, šiaip ar taip, nebeliks Vokietijoje nė vieno lietuviškai kalbančio.

– Kaip tu tatai manai, tėteli?

– Na, jeigu Vokietija karą laimės, tai aišku, kad nė viena kita tauta šalia vokiečių nebeišsilaikys. Užsmaugs vokiečiai kalbą. O jeigu kalba dingsta, tai ko bereikia daugiau?

– O jeigu Vokietija praloš karą? – skubus Rožės klausimas.

– Tuomet laimėtojai atsiims daug iš Vokietijos kraštų. Ir Rusija gal paimtų mūsų kraštą, suvienytų su Žemaitija ir taip sujungtų su Rusija. Na, tada ir nebeliktų Vokietijoje lietuvių.

Bet čia jau Rožės susidomėjimas atkreiptas vėl į kitą pusę. Čia klausimas, kurį ji taip ilgai nešiojosi ir nedrįso jo iškelti. O dabar proga puikiausia. Drugys tiek daug žino!

– Sakyk, tėteli, ar lietuvininkai kas kita negu žemaitėliai, kurie ateina iš Žemaitijos pas mus, ieškodami uždarbio?

– Žemaitėliai tie patys lietuviai kaip tu ir aš, mergyte! Tik jie suvargę po rusų valdžia ir jau pripratę prie to skurdo, jau beveik ir nejaučia jo, ir nejaučia tos savo nelaimės. Bet tuose pačiuose Žemaičiuose yra daug susipratusių, daugiau negu pas mus, ir jie veda griežtą ir atkaklią kovą dėl lietuvybės išlaikymo. Daug jų turi vykti į Sibirą kaip kaliniai, kur ne vienas iš jų ir savo amželį baigia. Bet, žinai, vietoj vieno mirštančio – stoja dešimt naujų.

– O pas mus?

– Pas mus, kiek aš žinau, nedaug kas daroma. Rods, yra vienur kitur šiokių tokių draugijų, kurios norėtų išlaikyti lietuviškumą. Vokiečiai visai jau ir nesipriešina šitoms draugijoms. Jie žino gerai, kad tai yra tik mirštančio atodūsiai. Tai kam jiems be reikalo pykintis!

– Bet taip negali būti, tėteli!

– O taip yra. Betgi čia ne tiek vokiečiai kalti, kiek patys lietuviai. Juk vokiečiai tuo tarpu daugiau nieko nedaro, kaip lietuvininkus pašiepia. O lietuvininkai, užuot susipratę ir

pašaipą atrėmę, leidžiasi visai lengvai įsitikinti, kad lietuviai tikrai niekam verta tauta, antros klasės žmonės, kaip tvirtina vokiečiai. Užtai patys lietuviai labai skubinasi suvokietėti, kad per tai būtų aukštesnės kultūros žmonės. O vokiečiai juokiasi ir džiaugiasi, ir jų profesoriai skubinasi dar rinkti gražiosios lietuviškosios kultūros liekanų. Jie užsirašinėja mūsų papročius, prietarus, priežodžius – ne kad lietuviams juos išlaikytų, bet kad po metų eilės galėtų pasigirti: čia ir čia gyveno tokia tautelė, lietuviška pavadinta, štai, dar jos liekanos! Pačios tautos jau s e n i a i nebėra!

Kartūs ir beviltingi tai buvo žodžiai. Ir Rožė gailisi, kodėl ji anksčiau su Drugiu apie tai nekalbėjo. Jis tiek daug žino, jis toks išmintingas! Bet lūpos jos vėl kartoja:

– Bet taip negali būti! O anos draugijos, tu sakai, stengiasi išlaikyti lietuviškumą?

– Stengiasi, bet kiek! Ir tie patys tų draugijų nariai, kiek man teko išgirsti, ne visi jau tokie susipratę. Tik dėl naujienos jie ateina. Pasiklauso, pasižiopso, leidžiasi nusitraukti, na, ir tai jų veikimas! O kiek vėl yra lietuvių, kurie visokių daro kliūčių anoms draugijoms: šaiposi, darkosi, puola kartais net su lazdomis. Jeigu vienas naujas žmogus prisideda prie tokios draugijos, tai jis jau nebelaikomas žmogumi pilno proto. Vokiečiai, žinoma, nieko nedaro, o juk jų pas mus kaip ir nėra.

– Bet taip negali būti, taip negali būti! – nusiminusi vis kartoja Rožė.

Štai jau ir apsiniaukė visos padangės. Atūžia audra didi ir baisi. Tolybėj jau tvyska žaibai.

Griaustinio, tiesa, dar negirdėti. Bet jausti jau galima. Ir kone kiekvienas nujaučia, kad, įsigalėjus šiam griaustiniui, įsiutus šitai audrai, visi stulpai bus išversti iš pamatų.

Visi ereliai – viengalviai, dvigalviai, vainikuoti, be vainikų – nulėks nuo sudrebančiųjų stulpų, nors giliai įkirtę nagus laikysis.

Daugis jaučia ir net tikisi, kad sudrebės ir sugrius sienos, skiriančios giminingas tautas.

– Ir gal būt, kad mes...

Bet toliau jau galvoti nebedrįsta, nes kas gali atsitikti, dar nežinia.

Ir sudreba žmogaus širdis.

Veidai išbalę visų žmonių, kone dantų klabėjimas girdėti. Ant visų žmonių lūpų, lyg antspaudu užspaustas, tik vienas žodis, kuris toks baisus, toks išgąstingas, be jokių ribų, toks kruvinas:

– Karas!

Kas nesuprastų, kiek karas prašo aukų! Ir anie stulpai, kurie neša grasinančius erelius, virsdami daug palaidos po savim žmonių vaikų, ėjusių į kovą dėl...

– Dėl ko?

– Ir sukils žmonės prieš žmones, karalystė prieš karalystę, – pustyliai skaito evangeliją Bertaitienė, senoji Drugių išimtininkė. Ašaros byra jai per veidus upelėmis: – Apsaugok mus, viešpatie, nuo karų, marų ir bado! – meldžiasi kuklia širdies maldele senelė. – Kodėl neleidai man pirma numirti, miela-

sis dieve? Mano senosios akys nebenori matyti kraujo praliejimo, mano auselės nebenori girdėti karo šauksmų!

Ir nuo vystančių lūpų dreba ir virpa silpna, įbauginta giesmelė:

Mes, spaudžiami karų,
Vien tikimės dievu;
Negal jis mus prastoti
Nė priešininkams paduoti...

Pirma tik gandais ėjusi žinia nuo lūpų į lūpas ir laikraščių nuvalkioti bei apdulkėję spėliojimai – štai jau apčiuopiama tikrenybė.

Šeštadienio vakaras. Malūnas seniai jau sustojęs. Visi darbai anksti jau atlikti, ir visi jau susivokę į kiemą lyg kaži ko laukti. Ne vienas ištempia slapčia ausį: ar negirdėti ten, pasieny... Ne, nieko dar negirdėti. Nė vienas garsiai neprisipažįsta, kad baimė jau valdo jo krūtinę. Bet jeigu tik kur nors nuaidi įtartinas koks garsas, opiai krusteli nervai. Tik ištyrus, kad nieko, vėl nusiramina.

Ir kalba – ne kalba šį vakarą. Jei kas pradeda ką nors pasakoti, tai, atsisukus, jau vėl užslopsta šnekesys – vis viena niekas nesiklauso.

Drugys vaikščioja po kiemą, čiupinėja – lyg nesavas – vieną kitą daiktą; paima ir vėl padeda. Bernas, įsilipęs prie šulinio į tynę, kojas plauna. Jis stengiasi nuduoti linksmą nerūpestingumą: vis iš naujo susuka jis lūpas bet kokiai melodijai pašvilpauti, bet vėl sutrinka. Viena tik daina pasisekė užbaigti:

Ich hatt' einen Kameraden,
Einen bessern find'st du nit...[78]

Išsinešęs iš savo kamaros šventadienius batus valyti, Merčius giliu balsu jam pritarė ir pabaigoj triukšmingai pridūrė:

Gloria, Gloria, Gloria, Viktoria!
Ja, mit Herz und Hand,
Mit dem Säbel in der Hand –
Fürs Vaterland![79]

Nors „Gloria" ir užtraukė Merčius, bet jokio džiaugsmo jis nejuto. Ką gali žinoti, rasi tikrai reikės išeiti, juk nežinai ar begrįši.

Merčiaus akys kelis kartus nuklydo į prieangį, kur, atsirėmusi į durų staktą, liūdnose mintyse paskendusi, stovėjo Rožė. Prieangy sėdėjo Drugienė ir Ėvė. Jos tik pašnibždomis tedrįso keletą žodžių ištarti ir pasitarusios, ką rytoj pusryčiams valgyti, vėl nutilo.

Kaži kas prie vartų subrazdėjo. Stabtelėjo moterys ir nubalo. Bet ne kas kitas, tiktai vienarankis Gložė, Prancūzų karo invalidas, teįėjo į kiemą. Palinkėjęs labo vakaro, taip pat paliko betylįs. Nusikosėjo. Nusimovęs su sveikąja kaire kepurę, užmovė ją ant užsilikusio dešiniosios rankos kaulo.

[78] Aš turėjau draugą,
Geresnio tu nerasi... (*vok.*)
[79] Šlovė, Šlovė, Šlovė, Pergalė!
Taip, su kūnu ir krauju,
Su kardu rankoje –
Už Tėvynę! (*vok.*)

Kelis kartus perbraukė per plikę, šluostydamas prakaitą: mat į kalną lipti nelengva. Suglūdino suveltąją žiląją barzdą, vėl nusikosėjo. Bet nieks jo neužkalbino. Lyg jo visai čia nebūtų. Net margis tyli. Šiaip kuo baisiausiai jis puola barzdotus vyrus – jie jam nesimpatingi. Bet šį vakarą nė kiek jis nekreipia dėmesio į invalidą, – priešingai, lyg su didele panieka, atsuko margis Gložei nugarą.

– Ko čia dabar atlenda šį vakarą, kas jo laukė! – pyksta savo širdyje Drugienė.

– Tai vyrai, vyrai, karas! Ir susilaukėm dar! – prašneko pagaliau senis, o akys tik žiba, tik žiba.

– Aš tai jau nelaukiau jo, – perspėjo Drugys. – Ir nė vienas žmogus, kuris kiek dar proto turi, jo nelaukė.

– Tai dabar mes sustiprėsime. Kad dabar vokiečiai į Paryžių nužygiuos, tai jau ir nebeatiduos, nebegrąžins nieko prancūzams, – visai nežiūrėdamas Drugio žodžių, plepa toliau Gložė. – Anąmet jie kvailai padarė. Šiandien nebedrįstų tie raudonkelniai stverti vokietį.

– Ką čia, tėvai, plampi, – subarė Merčius. – Geriau lįstum į lovą, apsiklotum galvą. Tai būtų daug sveikiau senam žmogui, negu aplinkui bėginėti, niekus tauzyti.

– Ką, niekus tauziju? – baisiai užsigavo senis. – Aš, kuris siebzig – einundsiebzig mitgemacht![80] Ar žinai, ką tai reiškia? Tu bene nežinai, kad aš vyras, kraujo bradą bridęs? Štai liudininkė anų laikų, – atkišo senis į Merčių užsilikusį rankos kaulą. – Manai, juokais aš jos netekau, ką?

[80] Dalyvavau septyniasdešimtaisiais–septyniasdešimt pirmaisiais! (*vok.*)

– Gyrų maišelis! – sunarnėjo Merčius, nusisukdamas nuo invalido. Bet senis to neišgirdo; tuo akimirksniu suprunkštė lauke arklys. Visi suprato, ką tai reiškia, – juk visi to lyg laukė, lyg prisibijojo. Nubėgęs bernas atkėlė vartus, ir į kiemą įjojo kaimo seniūnas:

– Ar čia gyvena Martynas Pempė?

– Jawohl![81] – pametęs batus, nuėjo priekin Merčius.

– Im Namen Seiner Majestät des Königs von Preussen...[82] – kalba kaimo seniūnas nuo apsiputojusio ir prakaituoto arklio.

– Zu Befehl![83] – Merčius sudaužė klumpių kulnis ir ištiesė pirštus palei miltinas kelnių siūles. Dabar jis jau tikras kareivis, tik uniformos bereikia, kurią jis rytoj apsivilks. Ji nebebus mėlyna, raudonomis siūlėmis, o žaliai pilka.

Kaimo seniūnas nujojo šuoliais šaukti kitus rezervistus. O Merčius nuėjo į savo kamarą, užsidarė ir užsirakino duris. Bernas išbėgo į laukus arklius nakčiai paraištyti. Drugienė skubėjo sutaisyti valgio drauge Merčiui neštis. Ir taip kiekvienas sau, lyg išbaidyti, išbėgiojo.

– Taip, taip, mobil... jau čia, ko tu, seni, troškai, – prikaišiodamas Gložei, pastebėjo Drugys. – Ar ne gėda tau, Glože, kuris, kraujo bradą bridęs, vėl naujų kraujo bradų trokšti? Žinoma, tu nebeisi į karą, vaikų neturi, tai tau lengva karščiuotis. Bet imkis proto ir atsimink, kiek kraujo, ir, pirm viso, kiek ašarų prašys šis karas!

[81] Taip! (*vok.*)

[82] Jo didenybės Prūsijos karaliaus vardu... (*vok.*)

[83] Klausau! (*vok.*)

– Juk ne aš jį suruošiau, – jau nedrąsiai ėmė teisintis Gložė. Bet Drugys nuėjo vidun, ir seniui nebeliko nieko kito, kaip namo grįžti.

Šventadienio rytas.

Rožė jau seniai ant kojų. Ne prie žygių jai reikėjo eiti, tik kaži kas ją traukė į lauką. Viduj taip baisiai slopu, kad ir kvapą sunku traukti.

Aušra jau patekėjusi, ir kas akies mirksnį jau turi pasirodyti saulė.

Bet štai kitoje pusėje lyg kitas aušros raudonumas, ne, kitoks, tai lyg ugnis, lyg kraujas... Raudoni ugningi kamuoliai, ugningi stulpai iškyla ir lekia per erdves ir plyšdami virsta žarijomis.

O ten lyg žmogaus veidas plaukia kraujuje, štai jis apsidengia rankomis. Gamta reiškia savo nujautimą. Rožė dreba lyg apušės lapas.

– Matai, vaikutėli, tai ženklai prie dangaus, – pasigirdo senosios Bertaitienės balsas. – Tikrai dabar jau sulauksime karų, marų ir bado. Prieš Prancūzų karą taip jau buvo visokių ženklų. Mano tėvas patsai matė, kad du kareiviu debesyse su kardais kapojosi ir paskui pavirto krauju.

Rožė tylėjo. Jai baugu, jai nejauku. Visą rytą lyg šaltu vandeniu ją pila šiurpuliai.

– Vakar buvau nuėjusi pas Matutį, Matutienės sesers mergelė buvo parėjusi iš miesto, – vis toliau plepėjo Bertaitienė. – Ji pasakojo, kad viena moteris iš užmiesčio iš kaži kur parėjusi vakare vėlai; staiga jai pasirodę žodžiai ant

dangaus. Bet buvę lotyniškai parašyta, ir ji negalėjusi perskaityti! O kitai žmonai, bevažiuojant iš miesto namo, pasirodžiusi šalia jos besėdinti baltai aprengta freilinė, pasakiusi jai dieną, kada prasidėsiąs pasaulio karas. O po karo būsiąs pasaulio galas. Tai pasakiusi ir pradingusi baltoji freilinė. O toji žmona, labai nusigandusi, užmiršusi pasakytą dieną ir valandą. Bet juk nė angelai danguje nežino, kada ateis Žmogaus Sūnus... Ar žinai apie tą pernykštį panaktinį?

Rožė nežinojo. Bet tokių dalykų mielai ji klausės.

– Būtent, buvęs panaktinis, sako, Klaipėdoj ar Vitėj. Ir vieną naktį, kada jis trimitavęs dvyliktą valandą, atsiradęs, lyg iš žemės išdygęs, vyras, kuris prašęs, kad trimituotų tryliktą. Bet panaktinis to nedaręs. Tai antrą naktį vėl taip jau. Vis viena jis neklausęs. O kaip trečią naktį pasirodęs ir griežtai paprašęs, tai ir patrimitavęs trylika kartų. Ir tuo pačiu akies mirksniu atsiradę trys grabai ant gatvės: vienas buvęs pilnas kraujo, antras pilnas vandens, o trečias tuščias. Panaktiniui paklausus, ką tai reiškią, vyras paaiškinęs: pirmasis grabas reiškiąs karą, kuris kilsiąs kitais metais; antrasis reiškiąs ašaras, kurios būsiančios pralietos dėl ano karo; o trečias reiškiąs, kad po karo užeisią badai ir marai: žmonės išmirsią, ir visur būsianti tuštuma!

– Ir matai, kad jau karas čia...

Pro vartus išėjo Martynas Pempė su ryšuliu rankoje. Jis atėjo Rožei dar sudiev pasakyti. Štai karas jau išveda vieną žmogų.

„Kaži, ar bematysimės?“ – mąsto sau Rožė.

Ji eina galelį draūge. Ji palydi Merčių. Jis privalo išeiti su pirmuoju eiliniu traukiniu, jeigu dar traukiniai eina.

Žodžių neberanda nei vienas, nei antras. Ir ką kalbėti! Merčius kaži ką nurijo... Kelis kartus jis pažiūrėjo į Rožę, bet ji vis dar žengia galvą nudūrusi, susimąsčiusi. Aiškiai matyti, kad Rožė visai nežino, koks jis jai geras, kaip jis ją myli. Nė patsai jis tikrai to dar nežinojo, tik dabar – ne, vakar vakare jis pirmą kartą patsai sau prisipažino, kad Rožė jam patinka. Bet ką dabar... Ar sakyti jai, kad jis jos ilgėsis, būdamas karo lauke? Ar prašyti, kad rašinėtų jam, kad atsimintų jį? Bet ne kaip kokį brolį, o kaip, kaip... Ne, nieko nesakyti. Rožė tokia jaunutė. Kam drumsti jos ramybę. Rasi dievas duos sugrįžti. Ir tuomet nebus dar per vėlu. Neimsiu tėviškės, liksiu malūnininkas... Bet kam dabar apie tai galvoti, visa kas dievo rankoje.

Rožė tyliai žengia šalia Martyno Pempės, bet jos mintys kaži kur kitur nuskridusios. Ir Martynas Pempė liūsta.

– Na, tai sudiev, Martynai, neužmiršk mūsų, parašyk, jei galėsi, bet parašyk lietuviškai!

Ak, štai apie ką Rožė galvoja; bet tai jau vis viena, kad tik būtų sakiusi: neužmiršk manęs! Nedaug linksmiau jam pasidarė. Tačiau, nors būro vaiko sprandas kietas, nelankstus, bet šį kartą nusilenkė Martynas Pempė ir širdingai pabučiavo Rožei ranką. O tada jau nebeatsisukdamas greit nuėjo Priekulės link.

Pasisėdus pietų, kurie šiandien nė vienam neskanūs, sulojo kieme šuo ir visai netikėtai į vidų įžengė Ansis Krustaitis. Rožė, pašokusi nuo stalo, bėgo jo pasitikti. Visa ji

lyg krauju nupilta ir, matyt, netikėto džiaugsmo pilna. Kas galėjo tikėti, kad šiandien Ansis atvyks. Juk dar visai neseniai ji gavo iš jo laišką, kuriame apie atvykimą jis nieko nekalbėjo.

Ir kaip jam pritinka ta studentų kepurė!

– Dovanokite, – labai mandagiai pradėjo seminaristas, pasisveikinęs su visais, – aš atvykau su Rože atsisveikinti, rytoj išeinu į karą!

Žodį „karas" pasakė tokiu išdidumu ir tokiu tonu Krustaitukas, lyg jam vienam būtų užduota vesti visos Vokietijos kariuomenė ir lyg be jo karas jau visai neįmanomas.

Drugys, tatai išgirdęs, tik prasišypsojo. Moterys tylėjo. Tik Rožė nubalo kaip drobė.

– Juk tu – per jaunas, – mikčiodama prabilo ji pagaliau.

– Aš per jaunas? Ne! Der König rief, und alle, alle kamen![84] Aš einu kaip savanoris. Po trumpo lavinimo išeisiu į frontą. O tada mes parodysime mūsų priešams, ką tai reiškia vokietį užgauti!

Dar daugiau nusišypsojo Drugys. Nusikreipęs į Ansį, pustyliai, bet visiems gerai girdint, paklausė:

– Juk nepyksi, jei paklausiu, o koks tavo mokslo cenzas?

– Mokslo cenzas? – nuraudo Krustaitukas ir nervingai pradėjo apžiūrinėti pirštus. – Kodėl klausiate? Mano cenzas buvo geras.

– Ar ir iš matematikos ir fizikos?

Kambaryje pasidarė nejauki tyla. O Rožė įtariamai žiūrėjo

[84] Karalius šaukia, ir visi, visi eina! (*vok.*)

čia į vieną, čia į kitą. Ne visai ji dalyką suprato, bet kad čia kas nors ne visai tvarkoj, aišku.

– Bet ne dėl to aš einu, – jau kone baimingai ir pustyliai atsakė, kiek išsisukinėdamas, šaunusis seminaristas.

– Aha! – pasakė Drugys, ir daugiau nieko, atsistojo ir šypsodamasis išėjo iš kambario.

Drugienė, menkai tesuprasdama apie aukštuosius mokslus, taip jau ne visai supratusi statytus Drugio klausimus, pradėjo aiškinti jaunuoliui:

– Per jaunas esi, vaikeli, eiti į karą, per jaunas esi suprasti, kokia nelaimė tavęs laukia. Duotų dievas, kad nereikėtų apgailėti.

– Apgailėti? – jau kiek pradrįsęs studentukas pradėjo: – Apgailėti? Ne! Ar mes nežinome, už ką mes einame?

– O kad tave nušaus? – protestuoja ir Rožė. Kas čia jau manys apie nušovimą!

– Denn jede Kugel trifft ja nicht![85] – užtraukė seminaristas, bet tuoj susigriebė:

– Nepykite, kad šūkauju, bet aš taip baisiai laimingas, kad nežinau iš džiaugsmo, ką daryti.

Ir Drugienė nieko nebesakė, o atsistojusi išėjo į lauką; paskui jos Evė. Rožė liko viena su Ansiu.

Palikusiu vienu ilgai svajojo ir tarėsi apie ateitį, apie būsimąjį jųdviejų gyvenimą. Ir tikrai jautėsi laimingu – vienas ir antras. Užmirštas buvo ir karas, kuris Ansiui vaizduojasi kaip linksmas žaislas, galintis, tiesa, kiek ir pakribėti.

[85] Nes jokios kulkos aš nesutiksiu! (*vok.*)

Ir Rožei neberodosi tasai karas toks baisus, toks kruvinas ir išgąstingas, koks jai vaizdavosi jau keletą savaičių.

Laimingu juodu vaiku – be rūpesčio. Juodviem visas gyvenimas dar už akių, už ano pirmojo vingio – karo, kurį apeiti reikia, ir tada jau matai tą rojų, kur laimės ir linksmybės šaltiniai teka, kur saulė palaima niekada nebenusileidžia ir rausvai raudonos gėlės ten žydi amžinai.

Tik dar tasai karas, bet ir jis tuo tarpu, labiausiai Ansiui, tik linksma naujiena.

Kada atėjo laikas Ansiui į stotį eiti, ėjo Rožė jį palydėti. Nors daug ji su juo kalbėjo ir svajojo, bet to, kas jai taip seniai jau širdį spaudžia, taip degtinai degina, – dar nepasakė. Nebuvo kaip. Taigi, bet dabar jau paskutinis momentas, būtinai reikia įsitikinti!

– Sakyk, Ansi... – kaip čia dabar paklausus? Kad tos mintys, tos svajonės, duotųsi žodžiais aprengiamos!

– O ką taip, Rožyte?

– Kad tu pareisi iš karo, juk tu kalbėsi lietuviškai ir, likęs mokytoju, mokinsi vaikus lietuviškai?

– Na, apie ką pradedi tu dabar svaičioti?

– Visai nesvaičioju. Jau būdama Vokietijoje, aš sau pasižadėjau rūpintis, kad mes paliktumėm lietuviais.

– Tokių rūpesčių tu dabar turi? Dabar, kai mūsų žemei toks didelis pavojus gresia? Tai jau nebegerai. Tokie klausimai man tai nėmaž neįdomūs. O būdamas mokytoju, aš niekada nemokinsiu vaikų lietuviškai. Kam? Kaip toli tu nueisi su lietuvių kalba? Iki Priekulės. Su vokiečių kalba gali visą pasaulį apkeliauti!

– Tai man nesvarbu. Bet aš nenoriu, kad lietuviai būtų naikinami. Anądien aš visai iš netyčių radau seną kalendorių, kuriame buvo parašyta, kad kitą kartą yra buvusi Lietuva, reiškia, karalystė, didelė ir galinga žemė. O kad ją paskui pikti žmonės... na, aš nemoku taip pasakyti, kaip čia buvo.

– Kad jau tokia galinga buvo Lietuva – nepasakysiu, nes aš jau kiek daugiau žinau, negu tavo kalendoriuje parašyta, – išsipūsdamas kalbėjo seminaristas. – Mes mokykloje istorijos turime gana. Bet, atvirai kalbant, nėra verta apie kaži kokią buvusią Lietuvą kalbėti.

– Verta jau būtų, bet tu nieko nežinai ir nesupranti, – staigiu pykčiu užkirto jam Rožė. – Tavo ta mokykla nė per katiną! Žinai dabar?

– Rože, aš nesuprantu, kaip tu gali...

– Taip, aš galiu! Jei dievas leidžia lietuvininkams gimti ir augti, jei duoda jiems kalbą, kaip štai mums, tai jis jiems ir žemės davęs, kurią tik plėšikai tegalėjo pagriebti.

– Kas tau taip įpasakojo, kas tau taip apsuko galvą, Rože?

– Niekas nieko neįpasakojo. Ar mes nematome, ar mes negirdime, ar mes neturime proto? Tiesa, aš daug dar ko nesuprantu, bet kai aš senesnė būsiu, tai visa ką suprasiu. Ir tėtelis Drugys sako...

– Kaip jau bebūtų, – lyg ir atlenkia Ansis, – bet šiandien mes esame vokiečiai.

– Tu rasi ir esi, bet aš ne! Mano senelis Šimonis sakydavo ne kartą: mes sena lietuviška giminė.

– Bet aš esu vokietis! – mesdamasis į krūtinę, patvirtino Ansis Krustaitis.

Nutilo Rožė. Ne, Ansis visai, visai kitoks, negu jos apie jį svajota. Tai jis vienas iš tokių, kuriuos anądien prisiminė Drugys. Tad čia neverta stengtis įtikinti.

Ir susyk jaučiasi Rožė baisiai apvilta, lyg prigauta. Jai beveik gėda pasidarė dėl to, kas šiandien jųdviejų išsvajota.

Stoty jau stovėjo traukinys, pilnas ištraukiančių į karą vyrų. Daug moterų ir mergaičių stovėjo šalia traukinio ir verkė, verkė skaudžiai ir graudžiai, kita net su balsu, lyg jai širdis plyštų.

Esantieji traukinyje norėjo pasirodyti linksmi: vienas dainavo šį, kitas tą. Bet vis išėjo kaži kokia silpna sutartinė.

Ir vagone, į kurį tik įlipo Ansis, paskambėjo jo pradėta dainelė:

...Ach, Mädchen, bleibe mein,
Dies Herz, es ist nur dein!
Ist der Friede da, dann kehr ich ja...[86]

Bet Rožei visai jau ne taip širdyje, kaip turi būti Ansiui, tam jai brangiam žmogui, išeinant į karą. Ne, bet nuo krūtinės pamažu pamažu slenka kaži koks akmuo, palikdamas, tiesa, tuščią, taip baisiai tuščią vietą, kurios papildyti niekuo, rodosi, nebus galima.

Bet daug geriau ši tuštuma negu nepakeliama našta. Rožė norėtų eiti, eiti ir nebeatsisukti, nebmatyti nieko. Ir todėl, prižengusi prie vagono, ištiesė į Ansį ranką atsisveikinti.

[86] Ach, mergaite, būki mano,
Mano širdis priklauso tik tau!
Kai bus taika, sugrįšiu tada... (*vok.*)

Bet Ansis, jau iššokęs iš vagono ir nėmaž nežiūrėdamas aplink stovinčių žmonių, apkabino Rožę ir karštai ją pabučiavo.

Tai buvo pirmas Ansio, pirmas meilės pabučiavimas, kuris kitose aplinkybėse sužadina iki tol nepažintus dar jausmus ir iškelia į nežinomas dar dausas. Jo niekada negalima užmiršti. Nuo to laiko, kada Ansis Rožę gulbe pavadino, dideliu ilgesiu laukė Rožė šitos valandėlės. Bet dabar, dabar ji ir pati nustebo, kad tai buvo tik lūpų palytėjimas, kuris nieko, visai nieko jai nereiškė!

„Ar tai tokia toji pirmoji meilė? – dygterėjo Rožei mintis. – Martyno Pempės rankos pabučiavimas šįryt buvo mielesnis."

– Neužmiršk manęs! – priminė Ansis Rožei. – Rašyk man daug, daug ir dažnai, aš vis lauksiu. O kad aš pargrįšiu, rasi ir veik, tada aš gausiu mokyklą, o tada... – čia Ansis pažiūrėjo Rožei į akis turinčiu būti reikšmingu žvilgsniu.

Bet Rožė nėmaž nebenuraudo. Tik nemalonus jai jo žvilgis. Dar kartą traukia jis ją prie savęs, bet:

– Anseli, traukinys jau eina, sudiev!

Daugiau nieko. Ne, nė vienos ašaros Rožė nepraliejo. Taip užgrūdinta jos širdis. Kaži kodėl?

Tik dėl mandagumo ji dar stovi. Ir balta skepetaitė plevėsuoja ore šen bei ten. Rožė žino, kad ji Ansį paskutinį kartą savo gyvenime mato.

Niekada, niekada jis nebegrįš ir niekada jau ji jo žmona nebus. O nors nujautimas ir taip aiškiai jai šneka, tačiau nemalonu jai darosi dėl to, kad nėmaž ji negali liūdėti, kad akyse nė viena nepasirodo ašara. O juk, rodos, reikėtų verkti,

nors ir dėl žmonių akių. Aplinkui stovinčios moterys verkia užsikrisdamos. Jos verkia tikrai iš širdies.

Ir Rožė jau vėl abejoja: gal ji ir tikrai labai bloga mergaitė... Ansis jau dingsta – dar plevėsuoja skepetaite šen bei ten. Traukinys jau lyg taškas juodas bematyti.

Lėtais žingsniais eina Rožė iš perono. Jai lengva ant širdies, kad Ansis išvažiavo, nors ir tuštuma didelė pasiliko. Ir varginga, ir apleista jaučiasi ji susyk. Kaži ko trūksta... ne Ansio. Bet kas ten? Rožė sustoja, klausosi ir išgirsta, ko ji dar negirdėjusi:

– ...O tada mes reikalausime savo teisių!

– Bet kelintasis jau iš jūsų begrįš?

– Kad mes nebegrįšime, bus kitų prašančiųjų. Tuomet nebebus maldaujama, tuomet bus reikalaujama!

– Mielasis Joneli, dabar, dabar jau nebegalvok apie lietuvybę, dabar manyk apie tai, kad tavo gyvybė pavojuje.

– Vyro likimas – kova! Šiandien mes einame verčiami, už svetimus. Bet ateis diena, kada mes eisime už tai, kas mūsų.

Rožė apsidairė, kas tasai, kuris taip drąsiai kalba, drįsta kalbėti. Prie tvoros stovi trijų žmonių grupė, matyti, tėvas, sūnus, kuris išeina į karą, ir jauna mergaitė, gal sesuo, gal sužadėtinė, kuri gailiai verkia.

Nuliūdęs ir iki tol tylėjęs, senasis tėvas pradėjo pustyliai:

– Eik jau, vaikeli, ir mes reikalavome, prašėme, meldėme; visa kas išėjo niekais, visa kas buvo veltui. Nusišaipė iš mūsų ilgaplaukių lietuvininkų, ir daugiau nieko. Tiesa, daug pažadėdavo, kada nuvykdavome patys pas ciesorių. Meilingai jis mums ranką spaudė, kartais net pavaišindavo. O

vaišindamas, ir mums lyg tuo džiaugsmą padaryti norėdamas, suplepėdavo kelis žodžius lietuviškai. Tai ir viskas. Bet mūsų skundai, mūsų pasiguodimai, mūsų maldavimai – kur dingo? Pasenome, o nieko nesulaukėme!

– Tėveli, bet mes jauni, ir mes pradėsime iš naujo reikalauti. O jeigu tada mūsų neišklausys, tai bus dar aukštesnė galia, kuri privers ir patį ciesorių atsižvelgti į lietuvininkų reikalavimus.

– Tą pat ir mes sakėme. Bet vokiečių galia, vokiečių ir valia! O kas į vokiečių nagus pakliūva tas jau beveik ir dingęs lietuvybei.

– Nebijok, tėveli, aš liksiu lietuvis. O tu, Marele, juk taip pat? Juk tu man tatai pažadėjai.

– Aš liksiu, kitaip ir negali būti. Tik pareik sveikas ir gyvas namo!

Rožė nuėjo, klausytis nepatogu. Bet ji nugirdo užtenkamai. Dabar ji žino, kad yra žmonių, kurie jau vykdė ir vykdo tas jos žodžiais ir darbais išreikšti dar negalimas mintis. Ir ana tuštuma Rožės širdies gelmėj, kuri taip plačiai ir grasinančiai buvo prasižiojusi, beveik jau užpildyta.

– In fünfzig Jahren...

Ne, tatai jau nėmaž nebaido Rožės. Kaži, kaip visa kas dar bus.

Kam be reikalo dabar galvą laužyti?

Ir beveik linksma nuotaika pagavo Rožę, kad tik ne tie grasiną karo šešėliai...

Jau saulė arti leisenos, kada Rožė grįžo iš stoties.

„Kokia keista ši diena, kokia nepaprasta“, – pamanė Rožė.

Karas, karas! Šiurpas paėmė Šimonytę. Kas antras beveik medis iš ankstybo ryto jau aplipytas raudonais plakatais. Per dieną žaidė su jais vėjas ir jau šauniai juos apkedeno.

Dabar laksto popiergaliai ore, lyg pagalbos jie šauktųsi, lyg liepsningi liežuviai – čia pro vieną, čia pro kitą medį sušvytruoja.

Priėjusi prie vieno medžio, Rožė sutaisė popiergalius ir, smalsumo verčiama, nori pagaliau skaityti, kas čia bent parašyta:

„Mobilmachung!“[87]

Ne, užtenka. Tas vienas žodis jau negražus, baisus, kvepia paraku.

„Der König rief, und alle, alle kamen“, – prisiminė Ansio daina.

Pakeliui sutinka Rožė daug keistų vežimų. Dar keisčiau jie apkrauti. Viename vežime, kuris su ilgosiomis gardėmis, girdėti paršelių žviegimas ir avių bliovimas. Šalia jų patalynės, jose suguldyti seneliai ir, rodos, keleta vaikų.

Ant sėdynės sėdi keletas moterų ir didesnių vaikų. Visi jie garsiai verkia.

Prie vežimo galo pririšta keletas karvių. Matyt, jos tolimą jau kelionę yra atlikusios, baisiai ištroškusios – bliauja, kita jau raiša.

Paskui karvių eina dar nesuaugęs berniukas ir vis šluostosi rankove nosį. Bet dešinėj rankoj turi jis šaunią lazdą ir be susimilimo daužo ja šonkaulius karvėms, kurios vos bepasivelka.

[87] Mobilizacija! (*vok.*)

Šalia vežimo su atvarslais rankoje eina patsai šeimininkas. Rožė nujaučia, kad tai kažką baisaus reiškia. Iš malonės ir dėl juokų nekankins ūkininkas gyvulių ir savęs. Bet kas tai, kur jie dabar traukia? Rožė negali išgalvoti.

Ir smalsumas ima viršų: kaip būtų, kad taip paklausčiau...

– Sakyk, kaimyn, iš kur jūs? – Rožė girdi, kad suaugusieji vienas kitą kaimynais vadina, tai ir ji... kaip jai pasakyti kitaip?

– Iš pasienio, – piktai suniurnėjo žmogus.

– O kur jūs dabar keliaujate? – Pasieny daug kaimų. Bet, kad jis nenori sakyti, iš kurio kaimo, tai tegul jau sau.

– Į pievas, į pelkes.

– Ale kodėl?

– Neklausinėk taip paikai, ar dar nesupranti, kad bėgame nuo rusų?

– Juk tik dar karo...

– Taip, šiandien jau kelis kartus rusai užpuolė mūsų kaimą. Šiandien dar nieko, o rytoj jau bus visas pasienis liepsnose.

– Ar mūsų kareivių dar nėra tenai?

– Nesusigraibo vokietis, nors jau ir amžius taisos karui.

– Bet jau šio krašto neleis deginti, tik jie turi žiūrėti, mus gelbėti. – Rožės baimė didėja.

– Prakeiktas karas! – sudejavo būras.

Bet Rožė kaži kodėl dar vis eina greta su juo, lyg dar ji norėtų ką nauja išgirsti. Bet dabar jau būras patsai pradėjo:

– Šiandien ties Kukoraičiais rusai traukinio bėgius išplėšė. O kaži kur už Šilutės, sako, jau susišaudę mūsiškiai su rusais. Mūsiškiai juos išvarę ir bėgius, sako, vėl pataisę.

– Turbūt bėgiai tvarkoj. Aš buvau stoty ir pati mačiau, kad išėjo traukinys Tilžės link... pilnas vyrų.

– Taip kaip avys ant papjovimo, – pasakė būras. – Bet mums, namie pasilikusiems, ir ne geriau. Palik namus ir bėk. O pilnos rankos darbo.

Bet Rožė galvoja, ar šitokio bėgimo būtinai reikia: juk ir rusai žmonės. Ir ką jie jau darys paprastiems žmonėms? Bet klausti ji nedrįsta.

Būras pasuko žemės keliu į pelkę, ir Rožė, pasakiusi labą naktį, paėjo savo keliu.

„Rasi reikėtų bėgti ir slėptis, juk šiandien rusai jau nebe draugai. Namo, greičiau namo! Rasi ir mums teks bėgti nuo priešų, slapstytis po pievas, po pelkynus!"

Žengiant į kalną, lygiai už malūno nusileido saulė.

Lyg nakčiai pasitaisius, ramiai jau snaudžia Drugių sodyba. Tylu, nė paukštelio nebegirdėti. Tik žiogai dobilyne čirškia. Pūdyme, ant kalno, ganosi arkliai. Pamatę Rožę, pasveikino ją linksmu žvengimu. Paskui vėl graužė toliau pūdymą.

Didelė iškritusi rasa dengia žolę, rausvieji dobilų žiedai atrodo lyg apšarmoti.

Nusibridęs po dobilus ir laukus rainis kniaukdamas atbėga Rožės pasitikti.

– Koks tu išveizi! Eik, eik, baidykle! – barasi Rožė. – Sutepsi mane dar!

Pro vartų rikius iškišęs galvą, losnoja margis. Jis taip pat laukia Rožės. Pamatęs ją pareinant, sucypė iš džiaugsmo ir didžiu atsidėjimu plakė uodega žolyną.

Visa kas taip jauku, malonu, ramu. Jau nebenori nė tikėti, kad yra pasaulyje žmonių, kurie ruošia pragaištingą karą, kurį privalės jausti didis ir mažas.

– Bet rasi ne tų žmonių valia, rasi likimas taip nori. Tamsus stovi malūnas, lyg nepermaldaujamas koks baisūnas, užguldamas vakaro pašvaistę. Jo sparnai riogso danguje, lyg rankos neišmąstomojo likimo, kuris galinga plunksna savo m e n e t e k e l* rašo.

Pamažu jau dingsta ir vakaro pašvaistė. Nebematyti nė vietos, kur nusileido taip skaisčiai per dieną švietusi saulė.

– O tačiau tu nenusileidi, kad daugiau nebeužtekėtum, – patylomis kalba Rožė.

Antai puikiai prašvito vakaro žvaigždė, ir skaisčiu savo mirgėjimu ji žada šviesti iki užtekančios rytų aušros.

– Mes reikalausime ir mes statysime naująją Lietuvą! – garsiai tatai paskamba į Rožės ausį.

– Naująją Lietuvą?

Tai buvo tūkstantis devyni šimtai keturioliktų metų rugpjūčio mėnesio antra diena.

REDAKCINĖS PASTABOS

Ievos Simonaitytės romano *Aukštujų Šimonių likimas* tekstas čia spausdinamas iš jos Raštų pirmojo tomo (išleido „Vaga“ 1987 m., parengė, įvadą ir paaiškinimus tada parašė Romana Brogienė).

Pateikiame kūrinio visumą: autorės peržiūrėtą ir aprobuotą 1966 m. leidimą, „Epilogą“ (ankstesniuose sovietmečio leidimuose jo buvo atsisakyta), kaip priedą spausdiname romano skyrių „Naujų laikų aušra“ (pirmame romano leidime 1935 m. jis turėjo būti prieš „Epilogą“, bet buvo išimtas; visgi yra išaiškinta, kad bent keletas knygos egzempliorių išspausdinta su minėtu skyriumi).

Už šį romaną I. Simonaitytei buvo paskirta 1935 m. valstybinė literatūros premija. Premijos komisija (iš jos narių paminėsime Vincą Mykolaitį-Putiną, Sofiją Čiurlionienę-Kymantaitę) savo sprendimą argumentavo, pabrėžė, kad *Aukštujų Šimonių likimas* „1) supažindina su tautiniu Mažosios Lietuvos charakteriu, kas mūsų šių dienų literatūroje yra nauja; 2) sukuria įspūdingą, sintetinį, meniškai ryškų to krašto lietuvių gyvenimo vaizdą; 3) pasižymi originaliu stiliumi, stipria nuotaika ir vaizdumu; 4) praturtina mūsų literatūrą idėjiniu ir meniniu atžvilgiu“.

Romanas pakartotinai išleistas keliolika kartų, išverstas į latvių, rusų, estų kalbas, jo motyvais I. Simonaitytė yra parašiusi du dramos veikalus. *Aukštujų Šimonių likimas* buvo radiofonizuotas (1966), inscenizuotas televizijoje (1977).

Apie kai kurias realijas (čia naudojamės kai kuriais R. Brogienės paaiškinimais iš pradžioje minėtos knygos; joje paaiškinimai daug išsamesni).

P. 15. *Aukštujai* – autorės sugalvotas kaimo pavadinimas. Savo gimtojo kaimo pavadinimo – Vanagai – romane ji atsisakė ir biografijoje paaiškino, kad jis jai gražus, bet kai kuriems skaitytojams galįs sukelti pašaipą.

P. 19. *Neprašė niekas tam tikslui leidimo* [...] Kalbama apie leidimus statyti paminklus kapinėse. Lietuviai tada turėdavo gauti leidimą, svetimtaučiams tokio reikalavimo nebuvo.

P. 26. Skyriaus „Matas Šimonis" poskyrį „Senasis bokštas Įsros pakrantėje" autorė yra komentavusi laiškuose Liudui Girai. Pabrėžė, kad, vaizduodama Šimonių praeitį, rėmėsi žmonių pasakojimais, o ne istorijos šaltiniais.

P. 38. Skyriaus „Matas Šimonis" poskyrį „Maras" laiške tam pačiam korespondentui autorė komentavo panašiai, kaip anksčiau minėtąjį: „naudojaus tiktai senų žmonių papasakojimais".

P. 75. *Aš palydėsiu dar iki Veviržo* [...] Autorė tvirtino, kad Klaipėdos krašte buvo tariama Veviržas, o ne Veiviržas (bendrinė forma).

P. 91. *Puserna*. Dvaro amtmono pavardė. Jo antkapis tebėra Priekulės kapinėse.

P. 405. *Polack*. Kitos tautos žmogaus apibūdinimas, paprastai menkinamasis.

P. 429. *Dalyvavau septyniasdešimtaisiais–septyniasdešimt pirmaisiais*. Kalbama apie 1870–1871 m. Prancūzijos ir Prūsijos karą.

P. 445. *Mene tekel*. Aliuzija į Biblijos padavimą. Tai nesuprantami žodžiai, nežinia kieno užrašyti ant sienos Babilono užėmimo naktį vykusioje puotoje. Juos suprato tik pranašas Danielius – kaip pranašystę apie karaliaus Baltazaro žūtį ir Babilono padalijimą.

Turinys

AUKŠTUJŲ AUKŠČIAI
Žydronė Kolevinskienė / 5

AUKŠTUJŲ ŠIMONIŲ LIKIMAS
Romanas / 13

AUKŠTUJAI ŠIANDIEN / 15

MATAS ŠIMONIS / 26

SENASIS BOKŠTAS ĮSROS PAKRANTĖJE / 26

MARAS / 38

IŠVARYTAS / 46

ATEIVIS AUKŠTUJUOSE / 55

NAUJAS GYVENIMAS / 64

ILGESYS / 74

ŠIMONIAI BŪRAI / 80

AUKŠTUJAI DEVYNIOLIKTAME AMŽIUJE / 80

PRIEKULĖ / 90

JOKŪBAS ŠIMONIS / 108

TĖVAS IR VAIKAI / 123

GALO PRADŽIA / 129

SAKYTOJAS ANSKIS ŠIMONIS / 139

SKURDAS / 147

KRIZAS ŠIMONIS IR JO VAIKAI / 157

SKURDO GALO NEMATYTI / 157

RUDUO / 172

KELIONĖ Į KARALIAUČIŲ / 189

ŽIAURUSIS GYVENIMAS / 210

TARP SVETIMŲ ŽMONIŲ / 222

LAIMĖ / 239

APSIVYLIMAS / 245

GYVENIMO RATAS SUKASI / 259

VIEŠNAGĖ / 274

PASIMATYMAS / 294

NAŠLAITĖS LIKIMAS / 313

PAVASARIS / 327

ANĖ ŠIMONYTĖ / 343

GODAS – ŠAKNIS VISO PIKTO

„ČIA GYVENO ŠIMONIAI“ / 364

EPILOGAS / 379

PRIEDAS

NAUJŲ LAIKŲ AUŠRA / 385

SAULĖS SPINDULĖLIS / 385

SAULĖTOS DIENOS / 399

VĖL AUKŠTUJUOSE / 409

ŪKANA / 419

REDAKCINĖS PASTABOS / 447

SIMONAITYTĖ, IEVA
S181
AUKŠTUJŲ ŠIMONIŲ LIKIMAS: ROMANAS / IEVA SIMONAITYTĖ. – VILNIUS: LIETUVOS RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS LEIDYKLA, 2011. – 456 P. (LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS. XX AMŽIUS, ISSN 1822-2307, NR. 22). KN. TAIP PAT: AUKŠTUJŲ AUKŠČIAI / ŽYDRONĖ KOLEVINSKIENĖ, P. 5–12.

ISBN 978-9986-39-668-0

Ieva Simonaitytė (1897–1978) – lietuvių rašytoja, Klaipėdos krašto metraštininkė. Romane „Aukštujų Šimonių likimas" per vienos giminės likimus atskleista Mažosios Lietuvos istorija. Romanas jau susilaukė penkiolikos leidimų.

UDK 821.172-31

SERIJA
LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS.
XX AMŽIUS, KN. 22

Ieva Simonaitytė
AUKŠTUJŲ ŠIMONIŲ LIKIMAS
ROMANAS

Dailininkas Romas Orantas
Maketavo Dalia Kavaliūnaitė
Nuotrauka iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus fondų

2011 01 17. 15 leidyb. apsk. l. 807-oji leidyklos knyga.
Tiražas 2500. Išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla,
K. Sirvydo g. 6, LT-01101 Vilnius.
www.rsleidykla.lt / info@rsleidykla.lt.
Spausdino UAB „BALTOprint/Logotipas",
Utenos 41a, LT-08217 Vilnius.

KNYGŲ SERIJOJE

LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS. XX AMŽIUS

JAU IŠLEISTA:

Žemaitė. *RYTĄ GIEDRA*, 2005

Dalia Grinkevičiūtė. *LIETUVIAI PRIE LAPTEVŲ JŪROS*, 2005

Balys Sruoga. *DIEVŲ MIŠKAS*, 2005

Antanas Vaičiulaitis. *LINKSMAM BŪTI YRA SUNKIAUSIA*, 2006

Vytautas Mačernis. *PRAEINANČIAM PASAULYJE PRAEISIU*, 2006

Marius Katiliškis. *MIŠKAIS ATEINA RUDUO*, 2006

Henrikas Radauskas. *VISI EILĖRAŠČIAI*, 2007

Juozas Baltušis. *SAKMĖ APIE JUZĄ*, 2007

Jonas Biliūnas. *IR RADOS STEBUKLAS*, 2007

Bernardas Brazdžionis. *PROTĖVIŲ DVASIA*, 2007

Janina Degutytė. *PURPURO VALANDA*, 2008

Jonas Aistis. *CHIMEROS AKYS*, 2008

Bronius Radzevičius. *PRIEŠAUŠRIO VIEŠKELIAI*, T. 1, 2008

Šatrijos Ragana. *AUKSO SAPNAS*, 2008

Petras Cvirka. *APSAKYMAI IR „ŽEMĖ MAITINTOJA"*, 2009

Eduardas Mieželaitis. *BAROKINĖ LYRA*, 2009

Salomėja Nėris. *LAUK MANĘS*, 2009

Vincas Krėvė. *PAS DANGAUS VARTUS*, 2010

Jonas Avyžius. *SODYBŲ TUŠTĖJIMO METAS*, 2010

Judita Vaičiūnaitė. *KRISTALAS*, 2010

Antanas Škėma. *ŽINGSNIAI IR LAIPTAI*, 2010

Simonaitytė

Jonas Aistis
Jonas Avyžius
Juozas Baltušis
Jonas Biliūnas
Kazys Binkis
Kazys Boruta
Bernardas Brazdžionis
Petras Cvirka
Janina Degutytė
Dalia Grinkevičiūtė
Juozas Grušas
Marius Katiliškis
Vincas Krėvė
Vytautas Mačernis
Maironis
Eduardas Mieželaitis
Vincas Mykolaitis-Putinas
Salomėja Nėris
Henrikas Radauskas
Bronius Radzevičius
Ieva Simonaitytė
Balys Sruoga
Šatrijos Ragana
Ignas Šeinius
Antanas Škėma
Juozas Tumas-Vaižgantas
Antanas Vaičiulaitis
Judita Vaičiūnaitė
Antanas Vienuolis
Žemaitė

ISBN 978-9986-39-668-0

LIETUVIŲ LITERATŪROS LOBYNAS • XX AMŽI